

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ปริญญาบัตร
ของ
พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร)

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่
มีนาคม 2554

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุชะฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่
มีนาคม 2554

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

บทคัดย่อ
ของ
พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร)

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุชะฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์
มีนาคม 2554

พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร). (2554). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรม ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ. ปริญญาโท กศ.ด. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวนีย์ เลวลีย์, พระ ดร.อนิลมาน ธมฺมสากิโย ศากยะ, ดร.ยุภาวดี ปณะราช.

จุดมุ่งหมายของการวิจัยครั้งนี้คือ (1) เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม วิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรม ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ (2) เพื่อประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม (3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจการใช้หลักสูตรฝึกอบรม และ (4) เพื่อติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มพระสงฆ์จำนวน 129 รูป เพื่อใช้ในการสำรวจความคิดเห็น และความต้องการเกี่ยวกับวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพมหานคร (2) พระสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 30 รูป ที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพมหานคร และที่สมัครเข้ารับการฝึกอบรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ หลักสูตรฝึกอบรม แบบทดสอบก่อน และหลัง การฝึกอบรม แบบประเมินความพึงพอใจ และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที (t-test)

ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. หลักสูตรฝึกอบรม วิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรม มีผลการประเมินดัชนีความสอดคล้อง มากกว่า 0.50 และมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด
2. ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม พบว่าหลังการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีคะแนนทดสอบความรู้เพิ่มขึ้น มากกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อการใช้หลักสูตรฝึกอบรม อยู่ในระดับมากที่สุด
4. การติดตามผล การใช้หลักสูตรฝึกอบรม เมื่อเวลาผ่านไปแล้ว 1 เดือน พบว่า (1) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ปฏิบัติงานสอนได้ผลจริง (2) ผู้เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า หลักสูตรมีความสอดคล้อง และมีความเหมาะสมทั้งด้านระยะเวลา ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรม ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล สามารถนำไปใช้เป็นหลักสูตรฝึกอบรม วิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรม ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ ฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมกับนักเรียนระดับอื่นได้ นอกจากนี้ หน่วยงานอื่นที่มีโครงการพระสอนศีลธรรม สามารถนำหลักสูตรฝึกอบรมฉบับนี้ ไปใช้ฝึกอบรมพระสอนศีลธรรม ในหน่วยงานนั้นได้เช่นเดียวกัน

TRAINING CURRICULUM DEVELOPMENT ON ETHICS TEACHING METHOD
IN JUNIOR SECONDARY SCHOOL LEVEL FOR ETHICS TEACHING MONKS
ACCORDING TO THE MINISTRY OF EDUCATION PROJECT

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Education Degree in Adult Education
At Srinakharinwirot University
March 2011

Phrarajrattanamongkol (Montri Yangthisan). (2011). *Training Curriculum Development on Ethics Teaching Method in Junior Secondary School Level for Ethics Teaching Monks According to the Ministry of Education Project*.

Dissertation, Ed.D. (Adult Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University.

Advisor Committee: Assoc. Prof. Dr.Sauwanee Lewan, Phra Dr.Anil Sakya, Dr.Yupadee Panarach.

The purpose of this research were: (1) to develop a training curriculum on ethics teaching method in junior secondary school level for ethics teaching monks according to the Ministry of Education project, (2) to evaluate the effectiveness of the training curriculum, (3) to study the participants' satisfaction on the training curriculum, and (4) to follow up the utilization of the curriculum.

The sample of this research consisted of 2 sample groups: (1) the group of 129 monks using for examining the opinions and needs concerning with ethics teaching method in junior secondary school level of the ethics teaching monks in Bangkok (2) the 30 ethics teaching monks in junior secondary school level in Bangkok who voluntarily participate in the training program.

The research instruments were the questionnaires using to collect the data on general data of the sample, pre and post tests in training, participants' satisfaction, and training curriculum. The data were analyzed, by computer program, in terms of frequency, percentage, mean, standard deviation, and t-test.

The results were as follows:

1. The index of congruence of the training curriculum was more than 0.50 and the suitability was at the highest level.
2. The post test scores of the participants were significantly higher than the pre test score at .05 level. It could be concluded that the participants gained more knowledge.
3. The satisfaction of the participants on the training curriculum was at the highest level.
4. The follow up assessment of the training curriculum commenced 1 month after finishing the training program. It was found that: (1) The participants brought the knowledge from the training program to use effectively in their teaching.
(2) All 12 participants in the focus group had accordant opinions that the training curriculum was congruence and suitability concerning with time, content courses,

activities, instructional medias, and evaluation. Therefore, the training curriculum was able to be used as training curriculum on ethics teaching in junior secondary school level for ethics teaching monks according to the Ministry of Education project. Thus, the training curriculum could be applied to use in training on ethics teaching method for in different of secondary school levels. In addition, other organizations that have ethics teaching monk project could also be able to adopt this training curriculum to use for training the ethics teaching monks in the organizations.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ของ

พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร)

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน..... พ.ศ. 2554

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวนีย์ เลวลย์)

(ดร.วัฒน์ย์ ไรจน์สัมฤทธิ์)

..... กรรมการ

..... ประธาน

(พระ ดร.อนิลมาน ธมฺมสากิโย ศากยะ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวนีย์ เลวลย์)

..... กรรมการ

..... กรรมการ

(ดร.ยุภาดี ปณะราช)

(พระ ดร. อนิลมาน ธมฺมสากิโย ศากยะ

..... กรรมการ

(ดร.ยุภาดี ปณะราช)

..... กรรมการ

(ดร.สุทธิรักษ์ หงสะมัต)

งานวิจัยนี้ ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัย
จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีงบประมาณ 2553

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ ด้วยได้รับความเมตตาจากรองศาสตราจารย์ ดร.เสาวนีย์ เลวลีย์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำการทำวิจัยทุกขั้นตอน ได้รับความช่วยเหลือชี้แนะเนื้อหาหลักสูตรฝึกอบรมจากพระ ดร.อนิลมาน ธรรมสภาโย ศากยะ ได้รับคำปรึกษาการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรม จาก ดร.ยุภาติ ปณะราช ซึ่งทั้งสองท่านได้กรุณาเป็นกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ จึงทำให้การวิจัยมีความสมบูรณ์ และได้รับความกรุณาจาก ดร.วัฒน์ย์ โรจน์สัมฤทธิ์ ประธานกรรมการสอบปากเปล่า ดร.สุทธิรักษ์ หงสะมัด รับเป็นกรรมการสอบปากเปล่า

ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือในการวิจัย คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พระมหาณรงค์ศักดิ์ จิตติญาโณ พระมหา ดร.ฉัตรชัย สุนทรพิทย รองศาสตราจารย์ ดร.อรพรรณ พรสีมา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มณฑล คงแถวทอง และดร.อรพรรณ สินประสงค์ ได้กรุณาตรวจความถูกต้องของเครื่องมือการวิจัย

คณาจารย์สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประกอบด้วยรองศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญแข ประจันปัจฉิม รองศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สนอง โลหิตวิเศษ และ ดร.กัมปนาท บริบูรณ์ ได้อบรมให้ความรู้ผู้วิจัยตามหลักสูตรการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์

พระครูสังฆสิทธิกร (อิริศ สิริภทฺโท) พระมหาอภิสิทธิ์ เขมาภิสิทฺโธ พระสมเสกขยธมโม นางดวงรัตน์ มหาวนิช นายจเด็จ ทางเจริญ นางสาววิราภานต์ เสถิตันติกุล (มะปราง) นายเอกพงศ์ จงเกษกรณ์ (เฟิร์ส) เจ้าหน้าที่และดาราไทยทีวีสีช่อง 3 ได้เป็นผู้แสดงการสาธิตบันทึกสื่อวีดิทัศน์เพื่อใช้เป็นสื่อการฝึกอบรม โรงเรียนวิทยาการจัดการจัดการเพชรเกษมได้ให้ใช้สถานที่ในการฝึกอบรม คณะครูโรงเรียนวิทยาการจัดการจัดการเพชรเกษม และเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายได้อำนวยความสะดวกในการฝึกอบรม

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกได้ประทานอุปถัมภ์ การศึกษาของผู้วิจัย พระเทพสารเวที (บุญยงค์ ปุณฺณาคโม) ผู้ปฏิบัติหน้าที่เลขานุการสมเด็จพระสังฆราชได้อนุญาตให้ผู้วิจัยได้ศึกษาระดับการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์

ศาสตราจารย์พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต (Ph.D)) ได้เป็นประธาน และให้โอวาทในการฝึกอบรม วิทยากรทุกรูปที่ได้ไปให้ความรู้ในการฝึกอบรม และพระสอนศีลธรรมทุกรูปที่ได้เข้าฝึกอบรม ตลอดจนสื่อมวลชนที่ได้เผยแพร่ข่าวสารการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ทั้งทางหนังสือพิมพ์และทางโทรทัศน์ ทำให้งานวิจัยนี้เป็นที่รู้จักของพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร)

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	6
ความสำคัญของการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
กรอบแนวคิดในการวิจัย	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม	10
หลักการสอนศีลธรรม	34
พุทธวิธีสอน	43
การสอนศีลธรรมในโรงเรียน	82
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	98
3 วิธีดำเนินการวิจัย	102
การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน	102
การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม	103
การประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม	115
การติดตามการใช้หลักสูตรฝึกอบรม	116
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	117
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน	117
ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม	124
ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม	136
ขั้นตอนที่ 4 การติดตามการใช้หลักสูตรฝึกอบรม	138

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	144
ความมุ่งหมายของการวิจัย	144
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	144
วิธีดำเนินการวิจัย	145
สรุปผลการวิจัย	146
อภิปรายผล	148
ข้อเสนอแนะ	153
บรรณานุกรม	154
ภาคผนวก	164
ภาคผนวก ก	165
ภาคผนวก ข	175
ภาคผนวก ค	377
ภาคผนวก ง	389
ประวัติย่อผู้วิจัย	394

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	117
2 จำนวน และร้อยละความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อพุทธวิธีสอน ในแต่ละระดับชั้น ของหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พระพุทธ	119
3 จำนวน และร้อยละความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อพุทธวิธีสอน ในแต่ละระดับชั้น ของหน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พระธรรม	120
4 จำนวน และร้อยละความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อพุทธวิธีสอน ในแต่ละระดับชั้น ของหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พระสงฆ์	123
5 ผลการประเมินความสอดคล้องในหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอน ศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการ ของกระทรวงศึกษาธิการ	129
6 ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอน ศีลธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการ ของกระทรวงศึกษาธิการ	132
7 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ก่อนและหลังการฝึกอบรม หลักสูตรวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรม ตามโครงการ ของกระทรวง ศึกษาธิการ	136
8 ผลประเมินความพึงพอใจของพระสอนศีลธรรมต่อหลักสูตรฝึกอบรม วิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรม ตามโครงการ ของกระทรวงศึกษาธิการ	137

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	กรอบแนวคิดของการวิจัย	9
2	ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบพื้นฐานของหลักสูตร	13
3	กระบวนการการฝึกอบรม	21
4	กระบวนการทำงานแบบระบบ	22
5	ขั้นตอนของการจัดการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ	23
6	รูปแบบการประเมินผลการฝึกอบรม (กลุ่มทดลอง)	29
7	รูปแบบการประเมินผลการฝึกอบรม (กลุ่มควบคุม)	29
8	องค์ประกอบของการเรียนการสอน	41
9	แสดงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบธรรมสภาัจฉา	62
10	กระบวนการพุทธวิธีในการสอน	75
11	กรวยประสบการณ์ของเอ็ดการ์เดล	79
12	ภาพกิจกรรมการฝึกอบรม	393

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาของไทยในสมัยโบราณขึ้นอยู่กับวัด และพระสงฆ์เป็นผู้ให้การอบรมศิลปวิทยา แก่กุลบุตรกุลธิดา พระจึงเป็นครูทั้งด้านคดีโลก และคดีธรรม สั่งสอนให้อ่านเขียนภาษาไทย และศิลปวิทยาเพื่อการครองชีพ และอบรมให้เป็นผู้มีศีลธรรม ราชชนบทรรมนิยมประเพณีต่างๆ ของสังคม

สังคมของมนุษย์นั้น กล่าวได้ว่า มนุษย์ทุกบุพทุกนาม ล้วนปรารถนาความสุขด้วยกันทั้งนั้น และเป็นที่ยอมรับต้องกันของวิญญูชนว่า เหตุหรือทางแห่งความสุขของมนุษย์นั้น ที่สำคัญ คือ วิชาความรู้ อาชีพการงาน และธรรม คือ ศีลธรรม แต่โดยมากมักจะให้ความสำคัญเพียง 2 อย่าง คือ วิชาความรู้กับอาชีพการงาน ละเลยศีลธรรม มนุษย์จึงไม่ได้รับความสุขที่แท้จริง การขาดธรรม คือศีลธรรม สร้างปัญหาให้กับมนุษย์มากมาย ดังตัวอย่างที่ให้เห็นได้ยี่นออยู่เสมอ บางสังคม บางประเทศ ขาดธรรมคือความเมตตากรุณา มีแต่ความอาฆาตพยาบาท ทำลายล้างกันตลอดเวลา ทั้งที่มีเศรษฐกิจดีแต่หาความสุขมิได้ ดังนั้น ธรรม คือ ศีลธรรม จึงมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ ไม่น้อยไปกว่าวิชาความรู้ และอาชีพการงาน การที่นักเรียน นักศึกษา หันมาสนใจศึกษาธรรม เพื่อนำเอาไปใช้ในชีวิตรประจำวัน และอาชีพการงานจึงเท่ากับเป็นการสร้างความสุขให้แก่ตนเอง เพราะธรรมนั้นสามารถนำความสุขมาให้แก่ผู้ประพฤติ ทั้งในปัจจุบันและในภายภาคหน้า ดังพระพุทธพจน์ว่า ฆมมจารี สุขี เสติ อสมิ โลกเ ปรมหิ จ ผู้ประพฤติธรรมอย่างสม่ำเสมอ ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. 2550: บทนำ)

เมื่อศึกษาสภาพพระพุทธศาสนาในประเทศไทย พบว่า มีประเด็นเกี่ยวกับการศึกษา พระพุทธศาสนาหลายประการ (พระอนิลมาน ฆมมสาภิโย. 2548: 9) กล่าวโดยสรุปคือ ประการแรก พระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญในการศึกษาของไทยในอดีตโดยมีพระสงฆ์และวัดเป็นผู้มีบทบาท นำ ต่อมาเมื่อผลกระทบจากอารยธรรมตะวันตกคือความทันสมัยและความเป็นเมืองค่อยๆ เข้ามา บทบาทนำดังกล่าวของพระสงฆ์และวัดที่มีต่อการศึกษาและต่อสังคมของไทยได้ลดน้อยลงไป ประการที่สอง การศึกษาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2550) มีความล้าหลัง จำเป็นต้องปรับปรุงอย่างจริงจัง ประการที่สาม การเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ทั้งในระดับรากหญ้า และระดับอุดมศึกษาขาดประสิทธิภาพและไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร เพราะขาดเป้าหมายการศึกษา ที่ชัดเจน ขาดครูอาจารย์ที่มีความรู้ในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งทั้งในเชิงลึกและเชิงกว้างควบคู่ไป กับความรู้ ความสามารถในการสอนด้วยวิธีสมัยใหม่ และขาดการสนับสนุนอย่างจริงจังต่อเนื่อง จากคณะสงฆ์และรัฐบาลในเรื่องการเงินและการบริหารจัดการ และยังพบว่าบทบาทของวัดในด้าน การศึกษาและสังคมลดน้อยลงตามลำดับ วิธีการบริหารจัดการที่ใช้กันอยู่ในวัดทั่วไปที่สืบต่อกันมา นั้นไม่เหมาะสมกับสมัยใหม่ ดังนั้น จึงทำให้วัดเป็นองค์กรศาสนาที่ไม่เข้มแข็ง และไม่มีประสิทธิภาพ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาตามอย่างชาติตะวันตก มีขึ้นในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเมื่อได้ค้นคว้าจากงานวิจัยที่เป็นเอกสาร พบว่า วิชาพระพุทธศาสนาได้ปรากฏในแผนการศึกษาชาติ และได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยมาตามลำดับ (กุศล อิศกุล, 2537: 2-3) กล่าวโดยสรุป วิชาพระพุทธศาสนา ปรากฏในแผนการศึกษาชาติเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2445 โดยใช้ชื่อว่าวิชาจรรรยา ต่อมาได้รับการปรับปรุงด้านชื่อวิชาและเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับยุคสมัยมากขึ้นตามลำดับ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดตั้งกองลูกเสือขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2454 ในการอบรมและในการจัดกิจกรรมล้วนส่งเสริมคุณธรรม ฝึกให้เป็นพลเมืองดี มีระเบียบวินัย ตามโครงการการศึกษา พ.ศ. 2456 มีวิชาจรรรยา อยู่ในวิชาสามัญ สืบต่อมาจนถึงหลักสูตรใน พ.ศ. 2475 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองรัฐบาลกำหนดหลักการศึกษาไว้ว่ามีให้ละทิ้งเสียซึ่งจริยศึกษาแห่งชาติ ขนบธรรมเนียมที่ดีของไทยและศีลธรรมที่ดีงาม (ประกาศรึสีหอำไพ, 2550: 54) ห้วงเวลาแห่งการปรับปรุงหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาต่างๆ ดังนี้: ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2450 - พ.ศ. 2475 พบว่า วิชาพระพุทธศาสนาแม้ว่าจะมิได้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ได้ให้ความสำคัญทางด้านจริยศึกษาหรือความมีศีลธรรมอันดีงามเป็นองค์ประกอบสำคัญเป็นอันดับแรกในการจัดการศึกษา ครั้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แผนการศึกษาชาติกำหนดจุดมุ่งหมายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา เน้นการจัดการศึกษาให้พลเมืองมีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม โดยในหลักสูตร พ.ศ. 2480 การจัดรายวิชาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้เปลี่ยนชื่อเป็นวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม การศึกษาเกี่ยวกับธรรมจริยา ซึ่งไม่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง กำหนดให้เรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลายสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง เวลาเรียนลดลงจากหลักสูตร พ.ศ. 2450 ต่อมาหลักสูตร พ.ศ. 2493 เปลี่ยนชื่อวิชาเป็นวิชาศีลธรรม ซึ่งสาระของวิชาประกอบด้วยเรื่องพระพุทธศาสนาและธรรมจริยา และในแผนการศึกษา พ.ศ. 2494 ระบุให้มีการศึกษา ด้านจริยศึกษา ศึกษาวิชาศีลธรรมสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง สาระของวิชาศีลธรรมประกอบด้วยเรื่องพระพุทธศาสนาและธรรมจริยา และต่อมาในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 มุ่งเน้นให้เป็นพลเมืองดีมีศีลธรรม หลักสูตรกำหนดให้มีวิชาศีลธรรมอยู่ในหมวดสังคมศึกษา มีการสอนพระพุทธศาสนาและธรรมจริยาสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง และในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 เน้นการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2520 วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ไม่เน้นหลักพระพุทธศาสนา ใช้เวลาเรียนสัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง เมื่อกระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 จากการที่กรมวิชาการติดตามผลการใช้หลักสูตรดังกล่าวพบว่า มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาน้อยไป และไม่ได้ส่งเสริมการเรียนการสอนศีลธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ดังนั้น จึงได้มีการยกร่างหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย กำหนดให้นักเรียนได้เรียนทุกภาคเรียน ใช้เวลาเรียนสัปดาห์ละ 1 คาบเรียน จำนวน 0.5 หน่วยการเรียนรู้ โดยจัดไว้ใน

กลุ่มวิชาเลือกเสรี ใช้บังคับแก่นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธเท่านั้น และเมื่อกระทรวงศึกษาธิการ ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในการจัดพิมพ์ ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2535 ได้ปรับปรุงเนื้อหาสาระของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาใน ส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา โดยเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นวิชาเลือกเสรีในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา รวม 6 รายวิชา ให้นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคน เรียนภาคเรียนละ 1 รายวิชา ใช้เวลาเรียน 2 คาบต่อสัปดาห์ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534

การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนั้น ซึ่งต่อมาคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 1) ได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติในช่วงระยะเวลา 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 - 2559 โดยอาศัยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2540) และมาตรา 33 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ใช้เป็นแผนยุทธศาสตร์เพื่อให้เกิดการปฏิรูป การศึกษาที่สอดคล้องต้องกันทั้งประเทศ โดยบูรณาการคุณภาพชีวิตในทุกๆ ด้านให้สอดคล้องกับ วิสัยทัศน์ แนวนโยบาย มาตรการ และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมไทย

ในแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559) ได้กำหนดทิศทางการศึกษานี้ 1) พัฒนาคนอย่างรอบด้าน และสมดุล 2) สร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ 3) พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม

ครั้นต่อมาได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สืบเนื่องจาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 - 2559) ดังได้กล่าวแล้วนั้น การจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 ได้มีสาระพระพุทธศาสนา ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งในระดับชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา โดยกำหนดการเรียนรู้ไว้เป็น 4 ช่วงชั้น ได้แก่ ช่วงชั้นที่ 1 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3) ช่วงชั้น ที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6) ช่วงชั้นที่ 3 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3) และ ช่วงชั้นที่ 4 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6) การจัดดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการมีความมุ่งหวังให้เด็กและเยาวชนของชาติ ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาชั้นมัธยมศึกษา และชั้นอาชีวศึกษา ได้เรียนรู้หลักธรรมทางศาสนา สัปดาห์ละ 1 ครั้งๆ ละ 1 คาบๆ ละ 50 นาที เป็นระยะเวลา 12 ปี คือ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 1-6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 รวมทั้งสิ้น 480 ครั้ง (1 ปี เรียน 2 ภาคเรียนๆ ละ 18-20 ครั้ง) (กรมการศาสนา. 2544: 4-5)

ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น พบว่า มีปัญหามากมายหลายประการ ที่สำคัญได้แก่ ครูส่วนมากไม่เข้าใจในเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา และจุดประสงค์การเรียนการสอนเท่าที่ควร อีกทั้งยังขาดคู่มือหลักสูตร เอกสารและสื่อในการจัด การเรียนการสอน ตลอดจนยังขาดความชำนาญในการจัดกิจกรรม และการวัดผล ครูที่สอน ไม่ได้จบ วุฒิการศึกษาด้านการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง (พระมหาทวน นวลสาย. 2544: บทคัดย่อ) นอกจากนี้ ปัจจุบัน ประเทศไทยมีปัญหาสังคมมากมาย เช่นปัญหาเด็กและเยาวชนที่หลงผิด และมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากวิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งเดิมของไทย ซึ่งสาเหตุแห่งปัญหา ที่แท้จริงส่วนหนึ่งเกิดจากการละเลยการปลูกฝังในเรื่องศีลธรรม (ปรีชา กันธิยะ. 2548: คำนำ)

พระราชรัตนมงคล (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูพระสอนศีลธรรม เกี่ยวกับการปฏิบัติงานสอนในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร ทุกรูป พบว่า ครูพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียน ที่มีระดับชั้นที่สอนต่างกัน ที่มีที่ตั้งโรงเรียนต่างกัน ที่มีประเภทของโรงเรียนต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานสอนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และพบปัญหา ด้านปฏิบัติงานสอนได้แก่ หลักสูตรไม่ครอบคลุมทุกชั้นเรียน เวลาในการเรียนค่อนข้างน้อยไม่เหมาะสมกับหลักสูตร หนังสือที่ใช้เนื้อหายังไม่ครอบคลุมกับหลักสูตร และการวัดผลและการประเมินผล ครูพระสอนศีลธรรมยังไม่มีเอกภาพในการวัดผลประเมินผล เพราะต้องนำผลไปรวมกับวิชาอื่น

จากปัญหาดังกล่าวแล้วนั้น แนวโน้มของปัญหามีเพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังนั้น กรมการศาสนา ตระหนักถึงวิธีการ ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการจัดทำโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อให้ครูพระได้เข้าไปสอนในโรงเรียน อันเป็นการช่วยเหลือครูประจำการที่สอนวิชาพระพุทธ ศาสนา และโครงการนี้เริ่มขึ้นทั่วประเทศตั้งแต่ปีงบประมาณ 2546 มีครูพระ 800 รูป (กรมการ ศาสนา. 2548ก: 9) ต่อมาโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้ตัดคำว่า “ครู” ออก ตามข้อ สั่งเกตของคณะกรรมการกฤษฎีกาเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรีคณะที่ 1 ในการประชุมเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2550 จึงเป็นโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และกระทรวงวัฒนธรรม โดยกรม การศาสนา ได้ดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2546-2550 ปัจจุบันมีพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียน จำนวน 20,000 รูป ทั่วประเทศ และตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2550 อนุมัติโอนภารกิจพร้อมงบประมาณโครงการพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียน จำนวน 432 ล้านบาท จากกรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม ไปตั้งที่กระทรวง ศึกษาธิการ ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2551 เป็นต้นไป (สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม.2550: หนังสือ ราชการ)

การโอนภารกิจพร้อมงบประมาณโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ดังกล่าวนั้น อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระธรรมโกศาจารย์ 2551: ออนไลน์) กล่าวว่า ได้รับงบประมาณและภาระงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาดำเนินการต่อ จากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมซึ่งมีคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนกำกับดูแล กำหนดนโยบาย ได้แบ่งภาระงานให้หน่วยงานของมหาวิทยาลัยฯ ทั้งใน ส่วนกลางและส่วนภูมิภาครับผิดชอบดำเนินการ ให้สอดคล้องกับคณะสงฆ์ทั้ง 18 ภาค และได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ทุกจังหวัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทุกเขต หน่วยงานราชการ ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดทุกจังหวัด จึงทำให้โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นไปด้วยความ เรียบร้อย เกิดผลดีแก่ผู้เรียน เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบายการศึกษาด้านคุณธรรม (เก่ง ดี มีความสุข)

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่จัดขึ้นนั้น เป็นการจัดขึ้นอย่างเร่งด่วน จึงพบ ปัญหาด้านขาดความเข้าใจวิธีการสอนที่เหมาะสม อันเป็นเหตุให้ไม่สามารถช่วยในการปรับ พฤติกรรมของผู้เรียนได้เท่าที่ควร (พรชูลี อาชาวอำรุง และคณะ. 2549) พระมหาสมปอง ฐานิสฺสโร

(2552: ออนไลน์) กล่าวว่า จากการศึกษาโครงการวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่สังคมไทย พบว่า ปัญหาของการสอนวิชาศีลธรรม คือ ครูผู้สอนวิชาศีลธรรมไม่ได้จบการศึกษาด้านศาสนาหรือการสอนศีลธรรม ทำให้ขาดความมั่นใจในการสอน ในขณะที่เดียวกันยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยายเนื้อหา เล่าพุทธประวัติ ขาดการวิเคราะห์เพื่อนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตจริง ส่วนพระสอนศีลธรรมยังสอนแบบบรรยาย เน้นพิธีกรรมทางศาสนา จากการศึกษาแนวทางในการพัฒนาสมรรถภาพการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า พระสอนศีลธรรมมีความต้องการพัฒนาสมรรถภาพการสอนศีลธรรมโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยต้องการพัฒนาสมรรถภาพการสอนศีลธรรมด้านเนื้อหา และหลักสูตร ด้านการผลิตและใช้สื่อ ด้านการดำเนินการสอน ด้านการวัดและประเมินผล และด้านคุณลักษณะและเจตคติ (พระมหาสมศักดิ์ ศรีบริบูรณ์. 2551: 119) และจากการศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอน พบว่า ด้านสภาพ การพัฒนาการสอน ควรพัฒนาคุณภาพการบริหารโดยการอบรมด้านกระบวนการและแนวทางในการเรียนการสอนให้แก่พระสอนศีลธรรม (ปรีชา กันธิยะ. 2552: บทคัดย่อ)

จากสภาพปัญหาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนดังกล่าวแล้วนั้น พอที่จะสรุปได้ว่า พระสอนศีลธรรมมีความประสงค์ที่จะได้รับความรู้ด้านวิธีสอนเพิ่มเติม อีกทั้งกรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ที่มีความความเจริญด้านการสื่อสารระบบอินเทอร์เน็ต จึงควรที่จะปลูกจิตสำนึกที่ดีให้แก่พระสอนศีลธรรมต่อการปฏิบัติ งานสอน และสืบเนื่องจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่ได้รับมอบหมายให้กำกับดูแลโครงการพระสอนศีลธรรม ได้มีนโยบายฝึกอบรมเพิ่มประสิทธิภาพการสอนให้กับพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศ ด้านทักษะในการสอนศีลธรรม และประสงค์ให้มีการฝึกอบรมแก่พระสอนศีลธรรมทั้งหมดเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมที่ได้มาตรฐานและเป็นต้นแบบ จึงมีความสำคัญและควรพัฒนาให้มีขึ้น ผู้วิจัยในฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จึงสนใจที่จะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวง ศึกษาธิการ เพื่อพัฒนาวิธีสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และจะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมให้ได้มาตรฐาน โดยการประเมินผลของการใช้หลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นนี้จาก การเรียนรู้ ปฏิกริยา (reaction) พฤติกรรม ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เข้ารับการฝึกอบรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา การสอนศีลธรรมให้กับนักเรียนตามนโยบายของรัฐบาล กระทรวง ศึกษาธิการ และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่มีเป้าหมายในด้านคุณภาพการพัฒนาตนเองของนักเรียนและสังคมในคุณธรรม และในฐานะที่ตนเป็นสมาชิกของสังคมนั้นด้านบุคลิกภาพให้มีเจตคติที่ดีงามในคุณค่าของคุณธรรม ด้านพฤติกรรม ฝึกหัดอบรมให้ปฏิบัติจนกลายเป็นวิถีแห่งการดำรงชีวิต

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ
2. เพื่อประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ
4. เพื่อติดตามผลการนำความรู้จากการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการไปใช้

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ที่เป็นต้นแบบ และสามารถขยายผลไปใช้ในโครงการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมของหน่วยงานอื่นๆ ของไทย
2. ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมในระดับชั้นเรียนอื่นๆ ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านเนื้อหา

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรเป็นหน่วยฝึกอบรม 4 หน่วย มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังต่อไปนี้

- หน่วยฝึกที่ 1 หลักการสอนศีลธรรม
- หน่วยฝึกที่ 2 พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย
- หน่วยฝึกที่ 3 พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
- หน่วยฝึกที่ 4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ พระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติงานสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานครทุกรูปที่ปฏิบัติงานสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2552 จำนวน 129 รูป ซึ่งปฏิบัติงานสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 68 รูป ปฏิบัติงานสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 34 รูป และปฏิบัติงานสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 27 รูป

กลุ่มกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 การสำรวจความคิดเห็นและความต้องการในการเข้ารับการฝึกอบรม ได้แก่ พระสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 129 รูป

กลุ่มที่ 2 การฝึกอบรมเพื่อประเมินผลหลักสูตร ได้แก่ พระสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพมหานคร ได้มาโดยการรับสมัครและการพิจารณา รับเข้าฝึกอบรมโดยมีเงื่อนไขว่าต้องสามารถเข้าร่วมการฝึกอบรมได้ตลอดโปรแกรม คือ 4 วัน ติดต่อกัน จำนวน 30 รูป

ด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร ที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งมีพระสอนศีลธรรมเข้าไปปฏิบัติงานสอน

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ
2. ตัวแปรตาม ได้แก่
  - 2.1 ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ
  - 2.2 ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ
  - 2.3 ผลการนำความรู้ที่ได้รับจากหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ไปปฏิบัติงานสอน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม หมายถึง หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นที่ประกอบด้วยเนื้อหา 4 หน่วย ได้แก่ หลักการสอนศีลธรรม พุทธวิธีสอน โดยการบรรยาย พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ และ พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต ดังนี้

หลักการสอนศีลธรรม เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับ การวางตนของพระสอนศีลธรรม

คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พุทธวิธีสอนทั่วไป องค์ประกอบในพุทธวิธีสอน และการเขียนแผนการสอน

พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย หมายถึง วิธีสอนโดยการบรรยายหลักธรรมที่แสดงสาระได้เรียงจากง่ายไปหายาก

พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ หมายถึง วิธีสอนสนทนาหลักธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ถาม ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ตอบ

พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต หมายถึง วิธีสอนโดยการทำให้อุปเป็นตัวอย่าง เกี่ยวกับการปฏิบัติพระพุทธานุสณาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. การประเมิลผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรม หมายถึง การพิจารณาผลจากการทดลองใช้หลักสูตรในด้านความรู้เกี่ยวกับหลักการสอนศีลธรรม พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ และพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต ความรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม หลังการฝึกอบรมต้องมีความรู้เพิ่มขึ้นแตกต่างกับก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ความพึงพอใจการใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม หมายถึง ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อกระบวนการการฝึกอบรม ประกอบด้วย เนื้อหาหลักสูตร การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม วิทยากร สื่อ ระยะเวลา สถานที่ การวัดและประเมินผล ความพึงพอใจของผู้รับการฝึกอบรมต้องมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากขึ้นไป

4. การติดตามผลการนำความรู้จากการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมไปใช้ หมายถึง การติดตามผลของผู้เข้ารับการฝึกอบรมนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ไปปฏิบัติงานสอน หลังจากผ่านการฝึกอบรมไปแล้ว 1 เดือน

5. พระสอนศีลธรรม หมายถึง พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่เป็นโครงการดำเนินการต่อเนื่องมาจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม แล้วมาอยู่ในการกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ได้รับงบประมาณและภาระงานของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาบริหาร กำกับดูแล และกำหนดนโยบาย

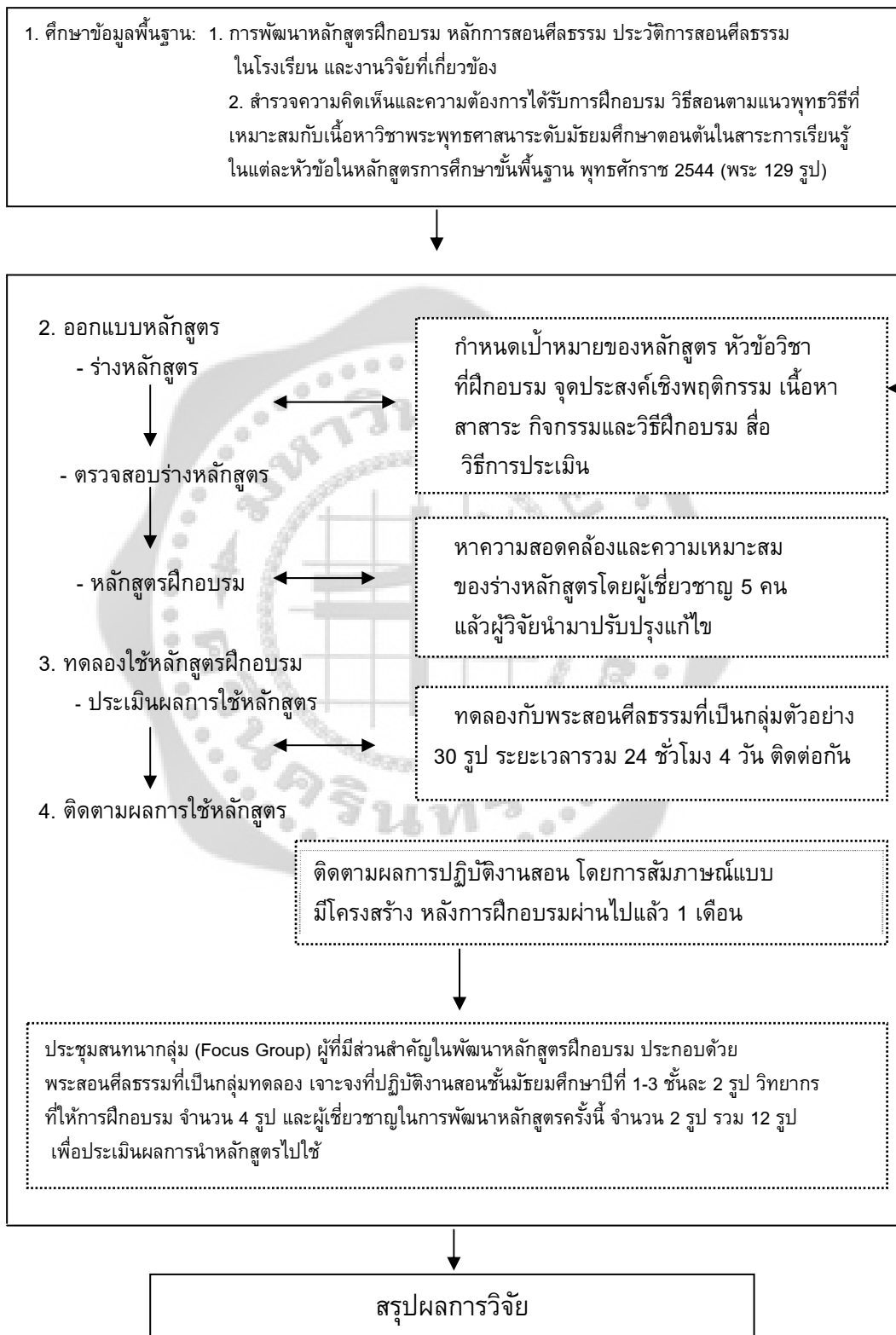
5. พุทธวิธีสอน หมายถึง วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ที่พบในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พุทธศักราช 2514

6. สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา หมายถึง สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่มีการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

7. ศีลธรรม หมายถึง ศีลธรรมและธรรมจริยาทางพระพุทธศาสนา ที่สอนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรม

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมในโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้วิจัยค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำเสนอเป็นประเด็นหัวข้อต่างๆ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม
2. หลักการสอนศีลธรรม
3. พุทธวิธีสอน
4. การสอนศีลธรรมในโรงเรียน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

1.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546: 158) ได้สรุปความหมายของคำว่า การพัฒนาหลักสูตรตามทัศนะของ กู๊ด (Good. 1973: 157) ว่า การพัฒนาหลักสูตรเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือ การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร และตามทัศนะของ เซย์เลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander. 1974: 7-9) ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึงการจัดทำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน และที่สำคัญๆ ต้องทำอยู่ 3 ประการคือ:

1. การพิจารณาและการกำหนดเป้าหมายเบื้องต้นที่สำคัญของหลักสูตรที่จัดทำนั้นว่ามีเป้าหมายเพื่ออะไร ทั้งโดยส่วนรวมและส่วนย่อยของหลักสูตรนั้นๆ อย่างชัดเจน

2. การเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนและวัสดุประกอบการเรียนการสอน การเลือกสรรเนื้อหาสาระเพื่อการอ่าน การเขียน การทำแบบฝึกหัด และหัวข้อสำหรับการอภิปราย ตลอดจนกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน เป็นต้น

3. การกำหนดระบบการจัดวัสดุอุปกรณ์และการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนทั้งการทดลองที่เป็นประโยชน์ เหมาะสมกับการเรียนการสอนแต่ละวิชา และแต่ละชั้นเรียน

สก๊อทท์ (Scott. 2001) กล่าวว่า หลักสูตร มีความหมายที่กว้างที่สุดไปถึงโปรแกรมการเรียนการสอนที่ถูกกำหนดขึ้นอย่างเป็นรูปแบบ

เบอร์ตันและมิดเดิลวูด (Burton; & Middlewood. 2001: 19) ได้แสดงทัศนะต่อหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาในเรื่องของทักษะ ความรู้ และทัศนคติที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมตามที่กำหนดไว้

อามสตรอง (Armstrong. 2003: 4) กล่าวว่า หลักสูตรเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงกระบวนการตัดสินใจและผลลัพธ์ที่มุ่งไปยังการเตรียมความพร้อมและการประเมินรูปแบบของแผนที่มีอิทธิพล

ต่อการพัฒนาผู้เรียนที่สัมพันธ์กับการรับรู้ โดยเฉพาะความรู้และทักษะ โดยเน้นใน 3 เรื่อง คือ การส่งผ่านความรู้ กระบวนการในการหาสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน และผลของการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ข้อมูลใหม่มาด้วยความพยายาม

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึงการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน ต้องทำอยู่ 3 ประการ คือ:

1. การพิจารณาและการกำหนดเป้าหมายเบื้องต้นที่สำคัญของหลักสูตรที่จัดทำนั้นว่ามีเป้าหมายเพื่ออะไร ทั้งโดยส่วนรวมและส่วนย่อยของหลักสูตรนั้นๆ อย่างชัดเจน
2. การเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนและวัสดุประกอบการเรียนการสอน การเลือกสรรเนื้อหาสาระเพื่อการอ่าน การเขียน การทำแบบฝึกหัด และหัวข้อสำหรับการอภิปราย ตลอดจนกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน เป็นต้น
3. การกำหนดระบบการจัดวัสดุอุปกรณ์และการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนทั้งการทดลองที่เป็นประโยชน์ เหมาะสมกับการเรียนการสอนแต่ละวิชา และแต่ละชั้นเรียน

1.2 ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร

บุญชม ศรีสะอาด (2546: 64) กล่าวถึงทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรว่า มีรูปแบบและทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรเป็นจำนวนมากที่มองกว้างกว่าที่หมายถึงวิชาและเนื้อหาวิชา ได้แก่ ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรของทาบา เป็นต้น ดังนี้

1. ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Tyler, 1949) ได้ให้หลักเกณฑ์และเหตุผลไว้ว่า ในการพัฒนาหลักสูตรและวางแผนการสอนนั้น จะต้องตอบคำถาม 4 ประการ ดังนี้

- 1.1 มีจุดประสงค์ทางการศึกษาอะไรบ้าง ที่โรงเรียนควรแสวงหา
- 1.2 มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่สามารถจัดขึ้นเพื่อช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
- 1.3 จะจัดระบบประสบการณ์ดังกล่าวนี้ได้อย่างไร จึงจะมีประสิทธิภาพมากที่สุด
- 1.4 จะประเมินประสิทธิภาพของประสบการณ์ในการเรียนอย่างไร จึงจะตัดสินใจได้ว่าบรรลุถึงจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

คำถามทั้ง 4 ประการนี้ ตรงกับองค์ประกอบที่สำคัญในการวางแผนหรือพัฒนาหลักสูตร 4 ด้าน ตามลำดับ ได้แก่ การตั้งเป้าประสงค์ การเลือกเนื้อหา การสอน และการประเมินผล

ตามรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ การพัฒนาหลักสูตรจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

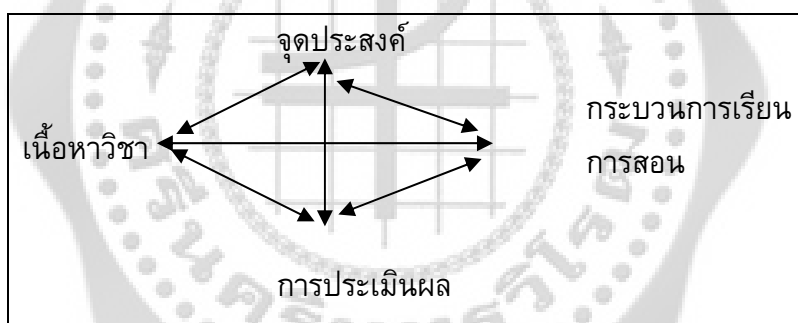
ขั้นที่ 1 การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร เริ่มด้วยการกำหนดจุดประสงค์ชั่วคราว โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาสังคม ศึกษาผู้เรียน และข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ในเนื้อหาวิชาช่วยกำหนดจุดประสงค์อย่างคร่าว ๆ ซึ่งอาจมีมากเกินไปที่จะจัดเข้าไว้ในหลักสูตรได้ทั้งหมด จึงควรกลั่นกรองให้เหลือเฉพาะจุดที่สำคัญและสอดคล้องกัน เป็นจุดประสงค์ขั้นสุดท้ายหรือจุดประสงค์ที่ใช้จริง ในการพิจารณากลั่นกรองจุดมุ่งหมายชั่วคราวนั้น จะใช้หลักจิตวิทยาการเรียนรู้และหลักปรัชญามาประกอบการกลั่นกรอง

ขั้นที่ 2 การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ หลังจากกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรแล้ว ขั้นต่อมา ทำการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ อันเป็นสื่อที่จะทำให้บรรลุถึงจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ในการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้จะต้องคำนึงถึง ลำดับก่อนหลังความต่อเนื่องและบูรณาการ (Integraty) ของประสบการณ์เหล่านั้น

ขั้นที่ 3 การประเมินผล เป็นขั้นสุดท้ายซึ่งจะทำให้ทราบว่าประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นนั้นบรรลุจุดประสงค์ตามที่กำหนดไว้เพียงใด

2. ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรของทาบา (Taba.1962) ทาบาได้ให้ความเห็นว่าหลักสูตรทั้งหลายจะต้องมีองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ จุดประสงค์ เนื้อหาวิชา กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล องค์ประกอบพื้นฐานเหล่านี้ต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบพื้นฐานของหลักสูตร

ที่มา : บุญชม ศรีสะอาด. 2546: 66

ลำดับขั้นในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของทาบา มี 8 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้
ขั้นที่ 1 วิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นต่างๆ ของสังคม รวมทั้งศึกษาพัฒนาการของผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนธรรมชาติของความรู้ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดจุดประสงค์

ขั้นที่ 2 กำหนดจุดประสงค์ของการศึกษา โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากขั้นที่ 1 เป็นหลักในการพิจารณา

ขั้นที่ 3 คัดเลือกเนื้อหาวิชาที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตรงกับความต้องการและความจำเป็นของสังคม โดยคัดเลือกมาให้เรียนเฉพาะที่ตรงกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

ขั้นที่ 4 จัดระเบียบลำดับขั้นตอนของเนื้อหาวิชาที่คัดเลือกมา

ขั้นที่ 5 คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ โดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และวิธีสอนแบบต่างๆ เป็นแนวทาง

ขั้นที่ 6 จัดระเบียบลำดับขั้นตอนของประสบการณ์การเรียนรู้

ขั้นที่ 7 ประเมินผล เป็นขั้นที่จะทำให้ทราบว่า การพัฒนาหลักสูตรประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด โดยปกติจะพิจารณาจากผลของการใช้หลักสูตร นั่นคือ พิจารณาว่าผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ เนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนการสอนมีความเหมาะสมเพียงใด

ขั้นที่ 8 ตรวจสอบความคงที่ และความเหมาะสมในแต่ละขั้นตอน โดยตรวจสอบตามแนวของคำถามที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

- เนื้อหาวิชาที่จัดขึ้นเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่
- ประสบการณ์การเรียนรู้ได้ช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์หรือไม่
- ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นมีความเหมาะสมเพียงใด

ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวข้างต้นนี้ จะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมในโครงการของกระทรวงศึกษาธิการต่อไป

1.3 ความหมายของการฝึกอบรม

สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธ เกษสาคร (2549: 9) สรุปความหมายของการฝึกอบรมว่าเป็นกระบวนการที่จะเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และทัศนคติ (Capacities) ของบุคคลในสังคมใดสังคมหนึ่งหรือองค์การใดองค์การหนึ่ง

สมคิด บางโม (2549: 14) กล่าวว่า การฝึกอบรม (Training) หมายถึง กระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเฉพาะด้านของบุคคลโดยมุ่งเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และทัศนคติ (Ability) อันจะนำไปสู่การยกมาตรฐานการทำงานให้สูงขึ้น ทำให้บุคคลมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และองค์การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

ชาญ สวัสดิ์สาลี (2550: 15) กล่าวว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบที่จะช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และทักษะในการปฏิบัติงาน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมในการปฏิบัติงานของบุคคลให้ดีขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถปฏิบัติงาน ที่อยู่ในความรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นอีก อันจะเป็นประโยชน์ต่องานที่รับผิดชอบในปัจจุบัน และ/หรืองานที่กำลังจะได้รับมอบหมายให้ทำในอนาคตโดยตรง

แพรวพรรณ บุญฤทธิ์มนตรี (2550: 72) กล่าวว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ (Learning) เฉพาะอย่างของบุคคลและเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ความเข้าใจ (Understanding) ทักษะหรือความชำนาญ (Skill) และทัศนคติ (Attitude)

อันเหมาะสม (Specific Knowledge) เพื่อยกมาตรฐาน การปฏิบัติงานให้อยู่ในระดับสูงขึ้น และทำให้บุคลากรมีความเจริญก้าวหน้าในงาน

ยงยุทธ เกษสาคร (2551: 23) กล่าวว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมเดิมที่เป็นคุณสมบัติส่วนบุคคลของบุคลากรให้มีพฤติกรรมใหม่ ตามเป้าประสงค์ ขององค์กร ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ ความสามารถ ตลอดจนบุคลิกภาพ และเจตคติ อย่างมี หลักเกณฑ์และมีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน ภายใต้สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกองค์กร ซึ่งจะเห็น ได้ว่าการพัฒนาบุคลากรในองค์กรเป็นการเพิ่มทักษะ ความรู้ความสามารถ ตลอดจนการอุทิศตน เพื่อประโยชน์ขององค์กรโดยรวม ด้วยการพัฒนาทั้งบุคลิกภาพภายนอกและบุคลิกภาพภายใน ของตน การเรียนรู้เพื่อการปรับตัว และการพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตน จากปัจจัยนำเข้า หรือพฤติกรรมเดิม ผ่านกระบวนการของการศึกษา การฝึกอบรม และการพัฒนา ยังผลที่ได้จะเกิด พฤติกรรมใหม่โดยที่องค์กรเป็นผู้จัดดำเนินการให้ หรือโดยบุคลากรดำเนินการเอง เพื่อให้เกิด การพัฒนาทั้งทางด้านความคิด ความรู้ และจิตใจ กระบวนการดังกล่าว เมื่อได้รับการพัฒนาแล้ว สามารถวัดผลงาน หรือประเมินความประพฤติปฏิบัติของบุคคลในองค์กรได้ว่ามีความเปลี่ยนแปลง ไปในทางที่องค์กรต้องการหรือไม่

โกลด์สไตน์ (Goldstein.1993: 3) กล่าวว่า การฝึกอบรม เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ อย่างเป็นระบบเพื่อสร้างหรือเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความสามารถ (Ability) และเจตคติ (Attitude) อันจะช่วยปรับปรุงให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการ หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสร้างหรือเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ เจตคติ ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คุณลักษณะของผู้เข้ารับการฝึกอบรมไปในทิศทางที่องค์กรต้องการ ซึ่งมีผลทำให้การปฏิบัติงาน ในองค์กรประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

1.4 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

จากความหมายของ การฝึกอบรม ที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้กระบวนการพัฒนาหลักสูตร ฝึกอบรมแตกต่างกันไปจากกระบวนการพัฒนาหลักสูตรโดยทั่วๆ ในเรื่องของจุดประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาที่เฉพาะเจาะจง กิจกรรมในการเรียนรู้ ระยะเวลาในการฝึกอบรม และวิธีการวัด และประเมินผล จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรพบว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรนั้นมีหลากหลายรูปแบบตามมุมมองของนักพัฒนาหลักสูตรแต่ละคน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2537: 59) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมมี 5 ขั้นตอน คือ 1) การวิเคราะห์งานที่ต้องเรียนรู้ 2) การเลือกเนื้อหาสาระวิชา 3) การเลือกรูปแบบการฝึกอบรม 4) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ 5) การประเมินผลการเรียนรู้

เกศริน มนูญผล (2544: 46-47) ได้สรุปกระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่สมบูรณ์ว่า ควรประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดเป้าหมายหลักสูตร ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดวัตถุประสงค์หลักสูตร ขั้นตอนที่ 4 การคัดเลือกเนื้อหา ขั้นตอนที่ 5 การคัดเลือกยุทธศาสตร์การสอน และขั้นตอนที่ 6 คัดเลือกวิธีการวัดและประเมินผล

กนกนุช วสุรัตน์ (2548: บทคัดย่อ) สรุปกระบวนการพัฒนาหลักสูตรมี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบหลักสูตร ขั้นตอนที่ 3 การประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

เดสเลอร์ (Dessler. 1999: 128-135) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมว่ามี 5 ขั้นตอน คือ 1) วิเคราะห์ความจำเป็น โดยระบุทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน 2) ออกแบบการสอน จัดทำเป็นหลักสูตรและจัดการพัฒนาโครงการตามแผนที่วางไว้ 3) ทำให้เป็นจริง แนะนำและชี้แจงการฝึกอบรมต่อตัวแทนเจ้าหน้าที่ ทบทวนแก้ไขปรับปรุง โดยใช้ผลจากการนำร่อง เพื่อให้แน่ใจในประสิทธิภาพของโปรแกรมการฝึก 4) นำไปสู่การปฏิบัติ ควรกระตุ้นให้เกิดความสำเร็จในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการฝึกวิทยากรฝึกอบรม ซึ่งจะเน้นการนำเสนอความรู้และทักษะนอกเหนือจากเนื้อหาการฝึกอบรม และ 5) ประเมินผลและติดตาม ใช้เครื่องมือในการวัดผลสะท้อนกลับหรือทดสอบก่อนหลัง เพื่อวัดว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปกระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่สมบูรณ์ควรประกอบไปด้วย ขั้นตอนดังนี้ คือ การวิเคราะห์งานที่ต้องเรียนรู้ การเลือกเนื้อหาสาระวิชา การเลือกรูปแบบการฝึกอบรม การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้

1.5 รูปแบบกิจกรรมการฝึกอบรม

ศักรินทร์ ชนประชา (2550: 190-191) กล่าวถึงรูปแบบกิจกรรมการฝึกอบรมว่า การจัดการกิจกรรมการฝึกอบรมนั้น ควรกำหนดรูปแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ฝึกอบรมและจุดประสงค์การเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ โดยยึดหลักภาวะของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และหลักการเรียนรู้ผู้ใหญ่ ดังนั้น ในการกำหนดกิจกรรมการฝึกอบรมครั้งนี้ใช้รูปแบบกิจกรรมการฝึกอบรม ซึ่ง สุวิทย์ อรทัย มูลคำ (2550: 14) อธิบายสรุปไว้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย (Lecture Method) (สุวิทย์ อรทัย มูลคำ. 2547ก: 74) การจัดการเรียนรู้โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) (2547ก: 33) การจัดการเรียนรู้แบบสาธิต (Demonstration Method) (2547ก: 42) และการจัดการเรียนรู้แบบใช้คำถาม (Questioning Method) ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย (Lecture Method) คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนโดยการพูดบอกเล่า อธิบายเนื้อหาเรื่องราวที่ผู้สอนได้เตรียมการศึกษาค้นคว้ามาเป็นอย่างดี ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับฟัง อาจมีการจดบันทึกสาระสำคัญในขณะที่ฟังบรรยายหรืออาจมีโอกาสซักถามแสดงความคิดเห็นได้บ้างถ้าผู้สอนเปิดโอกาส วิธีนี้เหมาะสำหรับผู้ฟังจำนวนมาก และผู้บรรยายซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ ต้องการนำเสนอเนื้อหาสาระ

จำนวนมากในลักษณะ คม ชัด ลึก โดยใช้เวลาไม่มากนัก จึงเป็นการเรียนรู้ที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย

2. การจัดการเรียนรู้โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion)

คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สอนจัดกลุ่มผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อยประมาณ 4-8 คน ให้ผู้เรียนในกลุ่มมีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นประสบการณ์ในประเด็นหรือปัญหาที่กำหนด และสรุปผลการอภิปรายออกมาเป็นข้อสรุปของกลุ่ม

3. การจัดการเรียนรู้แบบสาธิต (Demonstration Method) คือ กระบวนการที่ผู้สอน

หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ โดยการแสดงหรือกระทำให้ดูเป็นตัวอย่างพร้อมๆ กับการบอก อธิบาย ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้จากการสังเกต กระบวนการขั้นตอน การสาธิตนั้นๆ แล้วให้ผู้เรียนซักถาม อภิปราย และสรุปการเรียนรู้ที่ได้จากการสาธิต การจัดการเรียนรู้แบบนี้จึงเหมาะสมสำหรับการสอนที่ต้องการให้ผู้เรียนเห็นขั้นตอนของการปฏิบัติ

4. การจัดการเรียนรู้แบบใช้คำถาม (Questioning Method) คือ กระบวนการเรียนรู้

ที่มุ่งพัฒนากระบวนการทางความคิดของผู้เรียน โดยผู้สอนจะป้อนคำถามในลักษณะต่างๆ ที่เป็นคำถามที่ดี สามารถพัฒนาความคิดผู้เรียน ถามเพื่อให้ผู้เรียนใช้ความคิดเชิงเหตุผล วิเคราะห์ วิวิจารณ์ สังเคราะห์ หรือการประเมินค่าเพื่อจะตอบคำถามเหล่านั้น

โดยสรุป ในการฝึกอบรมครั้งนี้ ได้ใช้รูปแบบกิจกรรมการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับพระสอนศีลธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย การจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย (Lecture Method) การจัดการเรียนรู้โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) การจัดการเรียนรู้แบบสาธิต(Demonstration Method) และการจัดการเรียนรู้แบบใช้คำถาม (Questioning Method) โดยกำหนดให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม จุดประสงค์ของการเรียนรู้ และเนื้อหาสาระในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ของแต่ละข้อ ในเนื้อหาวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมในโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจัดกิจกรรมการฝึกอบรมต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ได้สอดแทรกไว้ในกิจกรรมการฝึกอบรมแต่ละหัวข้อ

1.6 ระยะเวลาในการฝึกอบรม

ระยะเวลาในการฝึกอบรมที่เหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม จากการศึกษางานวิจัย การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมต่างๆ พบว่า ระยะเวลาในการฝึกอบรมที่เหมาะสม ดังนี้

มานิตย์ สิทธิชัย (2540: บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมจริยธรรม สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์อุตสาหกรรม โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน สรรวจลักษณะทางจิตลักษณะทางพุทธ และลักษณะทางครอบครัวของนักศึกษา 2) สร้างหลักสูตรฝึกอบรมและทดลองใช้ (หลักสูตรใช้เวลา ฝึกอบรม 26 ชั่วโมง มี 4 กิจกรรม ฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 3 วัน)

เกศริน มนูญผล (25544: บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครู เพื่อเสริมสมรรถภาพด้านการจัดทำหนังสือเสริมประสบการณ์ที่สอดคล้องกับท้องถิ่น หลักสูตร มีกิจกรรมตามหน่วยการเรียนรู้ 5 หน่วยการเรียนรู้ ใช้เวลารวม 28 ชั่วโมง

กัมปนาท บริบูรณ์ (2550: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิธีคิดตามแนวคิดเป็นของนักเรียนโรงเรียนวิวัฒน์พลเมือง โดยวิธีกระบวนการกลุ่ม จัดฝึกอบรมโดยวิธีกระบวนการกลุ่ม 11 ครั้งๆ ละ 2 ชั่วโมง รวม 22 ชั่วโมง

แพรวพรรณ บุญฤทธิ์มนตรี (2550: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการฝึกอบรมเพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพการสอนงานให้กับหัวหน้างานในโรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์: ศึกษากรณี บริษัท แคลคอมพ์ อีเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) หลักสูตรการฝึกอบรม มี 5 หน่วยๆ ละ 3 ชั่วโมง รวม 15 ชั่วโมง

ศักรินทร์ ชนประชา (2550: บทคัดย่อ) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการศึกษา นอกระบบสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 2 โครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย 5 หน่วยการเรียนรู้ กำหนดระยะเวลาทั้งสิ้น 28 ชั่วโมง

จากการศึกษางานวิจัยการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าว พบว่า ระยะเวลาที่เหมาะสม ของหลักสูตรฝึกอบรมอยู่ระหว่าง 15 - 28 ชั่วโมง

1.7 วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

ดิเรก ทรัพย์ประเสริฐ (2552: ออนไลน์) กล่าวถึงความมุ่งหมายของการฝึกอบรม โดยแบ่ง ตามความมุ่งหมาย ได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับองค์กร และระดับบุคคล รายละเอียดดังนี้

1. ความมุ่งหมายขององค์กร เป็นความมุ่งหมายที่เน้นในแง่ของส่วนรวม ได้แก่
  - เพื่อสร้างความสนใจในการปฏิบัติงานของราชการ พนักงาน และเจ้าหน้าที่
  - เพื่อเสนอแนะวิธีการปฏิบัติงานที่ดีที่สุด
  - เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานให้ได้ผลสูงสุด
  - ลดความสิ้นเปลืองและป้องกันอุบัติเหตุในการปฏิบัติงานโดยการให้ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ๆ
  - เพื่อวางมาตรฐานในการปฏิบัติงาน
  - เพื่อพัฒนาฝีมือในการปฏิบัติงานของบุคคล
  - เพื่อพัฒนาการบริหาร โดยเฉพาะการบริหารด้านบุคคลให้ทุกฝ่ายมีความพอใจ
  - เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความก้าวหน้าในงานและอาชีพ
  - สนองบริการอันมีประสิทธิภาพแก่สาธารณะและผู้มาติดต่อ
2. ความมุ่งหมายส่วนบุคคล เป็นความมุ่งหมายของข้าราชการ พนักงาน และเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ในองค์กร ความมุ่งหมายส่วนบุคคล ได้แก่

- เพื่อความก้าวหน้าในการเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง
- เพื่อพัฒนาท่าที บุคลิกภาพ ในการปฏิบัติงาน
- เพื่อพัฒนาฝีมือในการปฏิบัติงาน โดยการทดลองปฏิบัติงาน
- เพื่อฝึกฝนการวิเคราะห์ปัญหาและการตัดสินใจ
- เพื่อเรียนรู้งานและลดการเสี่ยงอันตรายในการปฏิบัติงาน
- เพื่อปรับปรุงสภาพการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น
- เพื่อส่งเสริมและสร้างขวัญในการปฏิบัติงาน
- เพื่อเข้าใจนโยบายและความมุ่งหมายขององค์กรที่ปฏิบัติงานอยู่ให้ดีขึ้น
- เพื่อให้มีความเข้าใจในการปฏิบัติงาน

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม คือ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจ (Understand) เพื่อเพิ่มพูนทักษะ (Skill) และเพื่อเปลี่ยนแปลงเจตคติ (Attitude) ของบุคลากรในองค์กร และส่วนบุคคล ในการปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง

1.8 ประโยชน์ของการฝึกอบรม

ชลิต จงสำราญ (2552: ออนไลน์) กล่าวถึงประโยชน์ของการฝึกอบรมว่า ประโยชน์ของการฝึกอบรมมีใน 3 ส่วนหลักคือ:

1. ในระดับพนักงาน การฝึกอบรมจะมีประโยชน์ดังต่อไปนี้
  - ช่วยส่งเสริมความรู้และความเข้าใจ ซึ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าแก่ตนเอง
  - ช่วยลดอุบัติเหตุหรือการทำงานผิดพลาด
2. ในระดับผู้บังคับบัญชา การฝึกอบรมจะมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้
  - ช่วยทำให้เกิดผลงานที่ดีขึ้น เมื่อตระหนักในบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบ
  - ช่วยลดปัญหาและแก้ไขงานที่ผิดพลาด
  - ช่วยลดภาระในการปกครอง การบังคับบัญชา
  - ช่วยเสริมสร้างภาวะการเป็นผู้นำที่เก่งงาน เก่งคนและเก่งคิด
3. ในระดับหน่วยงาน/องค์กร การฝึกอบรมจะมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้
  - ช่วยลดค่าใช้จ่ายทางด้านแรงงาน
  - ช่วยลดความสูญเสียวัสดุอุปกรณ์และค่าใช้จ่ายต่างๆ
  - ช่วยเพิ่มผลผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อม
  - ช่วยสร้างศูนย์กำไรในการประหยัดค่าใช้จ่ายในสำนักงาน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การฝึกอบรมจะให้ประโยชน์ในการช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานแก่ทุกฝ่ายทั้งระดับองค์กรหรือหน่วยงาน ระดับผู้บังคับบัญชา และระดับพนักงานหรือตัวผู้เข้ารับการฝึกอบรมเอง นอกจากนี้ถือว่าเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยแก้ไขข้อบกพร่องผิดพลาดต่างๆ ในการปฏิบัติงาน และเป็นบันไดที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จในอนาคตอีกด้วย

1.9 ประเภทของการฝึกอบรม

นางลักษณ์ สีนสีบล (2542: ออนไลน์) กล่าวถึงประเภทของการฝึกอบรมสรุปได้ดังนี้

1. การอบรมปฐมนิเทศ (Orientation) สำหรับผู้ปฏิบัติงานใหม่ มีจุดมุ่งหมายสำคัญ เช่น แนะนำให้รู้จักสถานที่ทำงานใหม่ แนะนำให้รู้จักระเบียบข้อบังคับต่างๆ แนะนำให้รู้จักการจัดองค์กรโดยทั่วไปเกี่ยวกับหน่วยงานต่างๆ สร้างเสริมขวัญในการปฏิบัติงานให้มีความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ส่งเสริมปริมาณผลผลิตของงานให้สูงขึ้น สร้างความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมขององค์กรนั้นๆ ให้รู้จักคุ้นเคยกับผู้ร่วมงาน

2. การให้ทดลองทำงาน (On The Job Training) หรือการสอนงาน เป็นวิธีที่นิยมกันมาก เพราะได้มีการทำงานจริงๆ ในสถานทำงานจริงๆ ซึ่งหัวหน้าหน่วยงานโดยตรงจะเป็นผู้ทำการฝึก โดยจะอธิบายให้ทราบถึงหลัก และวิธีการทำงานโดยทั่วไป และสาธิตให้ดูพร้อมทั้งอธิบายแนะนำ และให้ผู้รับการฝึกอบรมทดลองปฏิบัติ หากมีข้อบกพร่องก็จะทำการแก้ไข และทดลองทำใหม่ ซ้ำๆ หลายๆ ครั้ง จนแน่ใจว่าสามารถทำได้

3. การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติงาน (Skill Training) คือ การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาการ และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ก่อให้เกิดทฤษฎีการจัดการใหม่ๆ มีเครื่องจักร เครื่องมือ และวิธีการทำงานใหม่ๆ ซึ่งพนักงานจำเป็นต้องพัฒนาทักษะเพื่อสนองความต้องการขององค์กร

4. การฝึกอบรมระดับหัวหน้างาน (Supervisory Training) การฝึกอบรมประเภทนี้เนื่องจากธุรกิจองค์กรเติบโตขึ้น งานก็ขยายขึ้น และเจ้าหน้าที่ก็ต้องเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ความจำเป็นที่ต้องมีหัวหน้างานมีมากขึ้นด้วย

5. การฝึกอบรมระดับการจัดการ (Managerial Training) การฝึกอบรมระดับการจัดการนี้ หมายถึงผู้จัดการระดับรอง หรือหัวหน้างานที่มีภาวะความรับผิดชอบสูงกว่าหัวหน้างานทั่วๆ ไป หลักสูตรที่ใช้ในการฝึกอบรมระดับนี้เป็นวิชาเฉพาะเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเกี่ยวกับการบริหาร เช่น วิชาจิตวิทยาการบริหาร ภาวะผู้นำ การวินิจฉัยสั่งการ เป็นต้น

6. การฝึกฝนตนเอง (Self - Training) การฝึกฝนตนเองเป็นปัจจัยสำคัญในยุคปัจจุบัน เพราะมีสื่อ มีแหล่งความรู้มากมายที่จะศึกษาฝึกฝนตนเองได้ วิธีการฝึกฝนอบรมด้วยตนเอง เช่น การตั้งใจฝึกตนเองให้ทันกับเหตุการณ์ แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นแบบกันเอง ศึกษาหาความรู้จากเอกสารวิชาการอื่นๆ ติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับนโยบาย และโครงการของงาน

ที่เกี่ยวข้อง ติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเหตุการณ์ภายในและภายนอกประเทศ ศึกษา นอกระบบวิชาที่เกี่ยวข้องกับงาน และความรู้อื่นๆ เข้าร่วมประชุมสัมมนาเมื่อมีโอกาส เป็นสมาชิก ของสมาคมทางวิชาการ ศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศ

โอดิออร์เน (Odiorne. 1970: 80) กำหนดประเภทของการฝึกอบรมตามความสำคัญ ของการฝึกอบรม คือ การฝึกอบรมเพื่อแก้ปัญหา (Problem-solving Training Program) เป็นการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้สูงขึ้น และการฝึกอบรม เพื่อการพัฒนา (Innovative Training Program) เป็นการฝึกอบรมที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ สามารถพัฒนางานให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

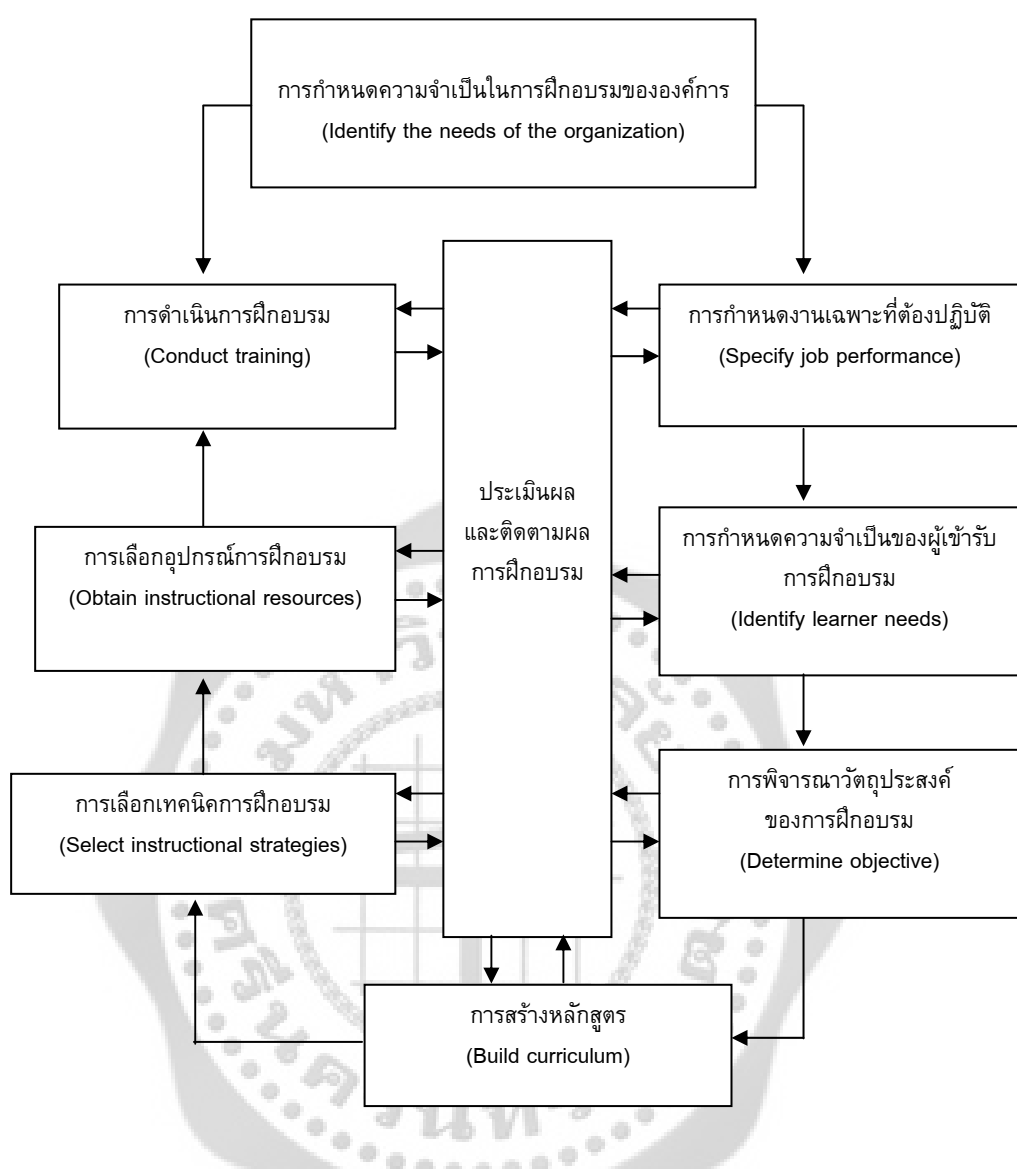
จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า วิธีการฝึกอบรมมีอยู่ด้วยกันหลายวิธี การเลือกใช้ วิธีการฝึกอบรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งมีสิ่งที่คำนึงถึงได้แก่วัตถุประสงค์ เชิงพฤติกรรม ภูมิหลังของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และการปฏิบัติงานจริง

1.10 กระบวนการฝึกอบรม

ยุกยุกท เกษสาคร (2551: 36-37) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาและการฝึกอบรมว่า นักวิชาการที่เป็นผู้สร้างระบบอย่างแท้จริงจนเป็นที่ยอมรับ ได้แก่ เลียนาร์ด แนดเลอร์ (Leonard Nadler.1989: 104-112) ซึ่งได้สร้างระบบ หรือกระบวนการการฝึกอบรมไว้ 9 ขั้นตอน ซึ่งเรียกว่า “The Critical Events Model” ดังนี้

1. กำหนดความจำเป็นในการฝึกอบรมขององค์กร (Identify the Needs of the Organization)
2. กำหนดงานเฉพาะที่ต้องปฏิบัติ (Specify Job Performance)
3. กำหนดความจำเป็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในองค์กร (Identify Learner Needs)
4. พิจารณาวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม (Determine objectives)
5. สร้างหลักสูตร (Build Curriculum)
6. เลือกเทคนิคการฝึกอบรม (Select Instructional Strategies)
7. เลือกอุปกรณ์การฝึกอบรม (Obtain Instructional Resources)
8. ดำเนินการฝึกอบรม (Conduct training)
9. จัดการประเมินผลและติดตามผลการฝึกอบรม และการป้อนกลับระบบการฝึกอบรม (Evaluation and Feedback)

กระบวนการการฝึกอบรมทั้ง 9 ขั้นตอนดังกล่าว สามารถแสดงความสัมพันธ์ได้ ดัง ภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 กระบวนการฝึกอบรม

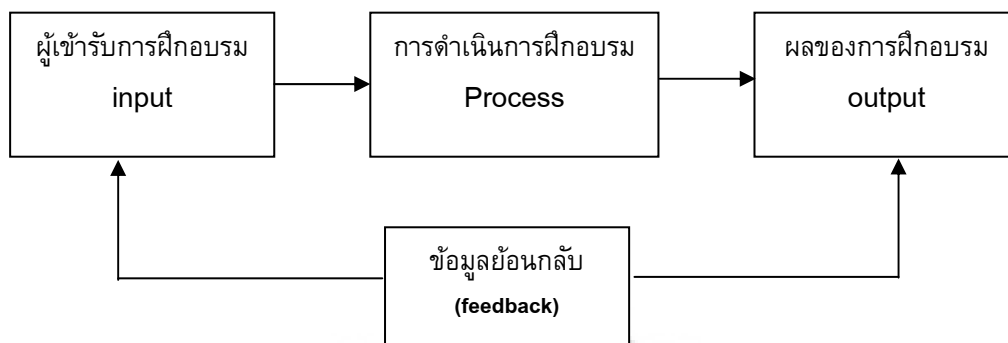
ที่มา: เลียนวาร์ด แนดเลอร์ (Leonard Nadler.1989: 112)

กระบวนการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบของโกลด์สไตน์ (Goldstein.1993 ;อ้างใน ชูชัย สมิทธิไกร.2549: 28-29) สรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ:

1. ระบบของการฝึกอบรมเป็นเพียงระบบย่อยระบบหนึ่งขององค์กร และมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับระบบอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง ตัวอย่าง เช่น นโยบายขององค์กรในด้านการคัดเลือกบุคลากร หรือการจัดการ ย่อมมีอิทธิพลอย่างมากต่อการจัดการฝึกอบรม
2. แนวคิดแบบระบบเน้นการนำข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) มาใช้เพื่อการปรับปรุงกระบวนการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นโครงการฝึกอบรมจึงไม่เคยเป็นเพียงจุดหมายปลายทาง แต่จะเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการปรับเปลี่ยนตามข้อมูลที่ได้รับมาอยู่เสมอ เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

3. แนวคิดแบบระบบจะทำหน้าที่เป็นเสมือนกรอบความคิด (Frame of reference) สำหรับการวางแผนและดำเนินการ การฝึกอบรม

แสดงองค์ประกอบของการทำงานแบบระบบ ดังภาพประกอบ 4

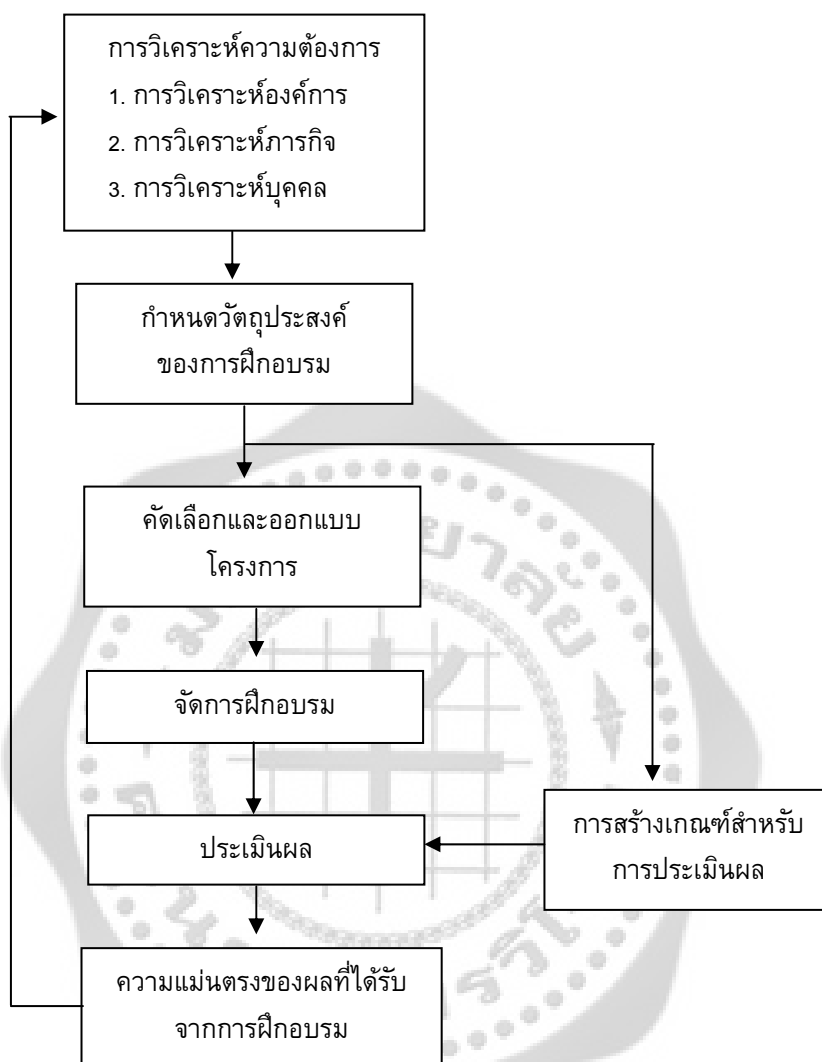

ภาพประกอบ 4 กระบวนการทำงานแบบระบบ

ที่มา : ชูชัย สมितिไกร.2549: 28

จากภาพประกอบ 4 แสดงองค์ประกอบของการทำงานแบบระบบ ได้แก่ สิ่งที่ป้อนเข้าไป (Inputs) กระบวนการแปรรูป (Transformation Process) ผลลัพธ์ (Output) และข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) จะเห็นได้ว่ากระบวนการทำงานของระบบจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและหมุนเวียนเป็นวัฏจักรโดยอาศัยข้อมูลย้อนกลับเป็นสิ่งที่ชี้แนะการปรับเปลี่ยนสิ่งที่จะถูกป้อนเข้าไปในระบบ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ตรงกับความต้องการขององค์กร

กระบวนการการจัดฝึกอบรมอย่างเป็นระบบของโกลด์สไตน์ (Goldstein.1993) สรุปดัง
ภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 ขั้นตอนของการจัดการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ

ที่มา : ชูชัย สมितिไกร .2549: 30

ขั้นตอนของการจัดการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ความต้องการในการฝึกอบรม

การวิเคราะห์ความต้องการในการฝึกอบรม ประกอบด้วย การวิเคราะห์ 3 ประการคือ:

1. การวิเคราะห์องค์การ (Organizational Analysis) เป็นการวิเคราะห์ที่เริ่มต้นด้วยการตรวจสอบเป้าหมายทั้งในระยะสั้นและระยะยาวขององค์การ รวมทั้งแนวโน้มต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อเป้าหมายเหล่านี้ ข้อมูลเกี่ยวกับเป้าหมายขององค์การจะเป็นสิ่งกำหนดทิศทาง

และการวางแผนการฝึกอบรม การวิเคราะห์องค์การยังเป็นการตรวจสอบบรรยากาศการทำงานภายในองค์การ (Organizational Climate) การฝึกอบรมไม่อาจจะก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ ได้ หากผู้บังคับบัญชาไม่ได้สนับสนุนให้ผู้รับการอบรมนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ในการทำงานจริง นอกจากนี้ การวิเคราะห์องค์การยังเป็นการสำรวจทรัพยากรที่มีอยู่ภายในองค์การ ซึ่งจำเป็นต่อการจัดโครงการฝึกอบรมให้บรรลุผลสำเร็จ

2. การวิเคราะห์ภารกิจและคุณสมบัติ (Task and Knowledge, Skill, and Ability Analysis) ขั้นตอนที่สองของการวิเคราะห์ความต้องการในการฝึกอบรม คือการวิเคราะห์ภารกิจ ซึ่งผู้รับการอบรมจะต้องปฏิบัติภายหลังการฝึกอบรม การวิเคราะห์นี้จะบ่งบอกว่าผู้ปฏิบัติงานจะต้องทำอะไร อย่างไร และเพราะเหตุใด นอกจากนี้ ยังบ่งบอกอีกด้วยว่าผู้ปฏิบัติงานนั้นๆ จะต้องมีความรู้ ทักษะ และความสามารถอะไรบ้างสำหรับการปฏิบัติงานนั้นๆ ข้อมูลจากการวิเคราะห์นี้จะช่วยให้นักจัดการฝึกอบรมทราบว่า หลักสูตรและเนื้อหาของการฝึกอบรมควรจะประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง

3. การวิเคราะห์บุคคล (Person Analysis) การวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้จะช่วยให้ทราบว่าผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนมีความรู้ ทักษะ และความสามารถที่จำเป็นสำหรับการทำงานอยู่ในระดับใด การวิเคราะห์บุคคลจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่การวิเคราะห์บุคคลจะมุ่งเน้นไปที่ระดับความดีเลวของการปฏิบัติงานของพนักงานแต่ละคน เพื่อพิจารณาว่าพนักงานคนนั้นๆ จำเป็นที่จะต้องได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติมหรือไม่

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดวัตถุประสงค์การฝึกอบรม

ข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ความต้องการในขั้นตอนแรก จะเป็นสิ่งที่จะนำมาใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการอบรม ซึ่งเป็นเสมือนเข็มทิศสำหรับการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมต่อไป และยังเป็นสิ่งที่กำหนดแนวทางการประเมินผลโครงการฝึกอบรมอีกด้วย วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมที่ดีนั้น ควรจะเป็นแบบที่เรียกว่า วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectives)

ขั้นตอนที่ 3 คัดเลือกและออกแบบโครงการฝึกอบรม

เมื่อทราบแล้วว่าวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมคืออะไร ขั้นตอนนี้จะเป็นการคัดเลือกและออกแบบโครงการฝึกอบรม ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ กระบวนการในขั้นตอนนี้ นับได้ว่ามีความละเอียดอ่อน และต้องอาศัยการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบเป็นอย่างมาก นักจัดการฝึกอบรมจะต้องมีความรู้ทั้งในด้านหลักการเรียนรู้ และการเลือกสรรสื่อการสอนที่เหมาะสมกับผู้รับการอบรม เพื่อให้พวกเขามีการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นในด้านความรู้ ทักษะ หรือความสามารถ ตามที่ได้มุ่งหวังไว้ ดังนั้น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่นักจัดการ การฝึกอบรม จะต้องรู้ว่า ภารกิจและความรู้ ทักษะ และความสามารถสำหรับภารกิจนั้นคืออะไร และการฝึกอบรมแบบใดที่จะช่วยให้ผู้รับการอบรมมีการเรียนรู้และการพัฒนาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

การออกแบบและพัฒนาโครงการฝึกอบรมจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นหัวข้อวิชา เนื้อหา รูปแบบ และวิธีการอบรม สื่อการสอน วิทยากร และเวลาสำหรับการฝึกอบรม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 สร้างเกณฑ์สำหรับการประเมินผล

การสร้างเกณฑ์ (Criteria) สำหรับการประเมินผล ควรที่จะได้กระทำควบคู่ไปกับการคัดเลือกและออกแบบโครงการฝึกอบรม โดยเกณฑ์ที่สร้างขึ้นจะต้องอิงหรือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากเกณฑ์สำหรับการประเมินผลคือมาตรฐานที่ใช้วัดพฤติกรรม ดังนั้น เกณฑ์จึงควรจะระบุว่า พฤติกรรมอะไรที่ผู้รับการฝึกอบรมจะต้องมี ไม่ว่าจะเป็นความรู้ หรือ ทักษะ หรือความสามารถ ระดับต่ำสุดของพฤติกรรมที่จัดว่าผ่านเกณฑ์อยู่ที่ตรงไหน และพฤติกรรมนั้นแสดงออกมาภายใต้สถานการณ์อย่างไร สำหรับประเภทของเกณฑ์ที่ใช้สำหรับการประเมินผล

ขั้นตอนที่ 5 จัดการฝึกอบรม

หลังจากการวางแผนและเตรียมการฝึกอบรมเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อมา คือ การดำเนินการฝึกอบรมตามแผนที่ได้กำหนดไว้ นักจัดการ การฝึกอบรมจะต้องดำเนินการเกี่ยวกับสถานที่ของการฝึกอบรมให้เรียบร้อย ไม่ว่าจะเป็นในด้านของโต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์และสื่อการสอนต่างๆ แสงสว่าง อุณหภูมิ อาหาร หรือที่พัก สำหรับผู้รับการอบรม นอกจากนั้นยังต้องคอยดูแลและประสานงานกับวิทยากรของการอบรมด้วย ในระหว่างการฝึกอบรม นักจัดการ การฝึกอบรมอาจจะต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะหน้า ดังนั้น จึงควรที่จะได้มีการเตรียมการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าไว้ด้วยเช่นกัน

ขั้นตอนที่ 6 ประเมินผลการฝึกอบรม

กระบวนการของการประเมินผลการฝึกอบรม ประกอบด้วยกระบวนการ 2 ชนิดด้วยกันคือ การสร้างเกณฑ์สำหรับการประเมินผล (ขั้นตอนที่ 4) และการวัดผลโดยใช้วิธีการทดลอง (Experimental) หรือวิธีการที่ไม่ใช่การทดลอง (Non - Experimental) เพื่อตรวจสอบว่ามีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้นหรือไม่ ภายหลังจากการฝึกอบรม

การประเมินจะบ่งชี้ ผลที่ได้รับจากการฝึกอบรมนั้นมีความตรง (Validity) มากน้อยเพียงไร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผลที่ได้รับนั้นตรงกับความต้องการและวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมหรือไม่ การฝึกอบรมที่จัดว่าประสบความสำเร็จนั้น จะต้องให้ประโยชน์และคุณค่าตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ หากผลที่ได้ไม่ตรงและต่ำกว่าความคาดหวังขององค์กร นักจัดการฝึกอบรมจะต้องนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับจากการประเมินผล ไปใช้ประกอบการวิเคราะห์ และการวางแผนการฝึกอบรมในอนาคตต่อไป ผลของการประเมินจึงเป็นเสมือนข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ซึ่งจะปรับเปลี่ยนการลงทุนเพื่อการฝึกอบรม (Inputs) ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า ในการจัดวางโครงการฝึกอบรมไม่ว่าจะเป็นในด้านใดหรือกระทำโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดก็ตาม จะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กรอย่างใกล้ชิด เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือประสานงาน ซึ่งจะทำให้

การฝึกอบรมนั้นบรรลุผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนั้น การจัดการฝึกอบรมครั้งหนึ่ง ๆ จึงต้องกระทำด้วยความรอบคอบตามขั้นตอนต่าง ๆ ตามกระบวนการจัดการฝึกอบรม

1.11 การหาความจำเป็นในการฝึกอบรม

วัตสัน (Watson.1988 ; อ้างใน สุภาพร พิศาลบุตรและยงยุทธ เกษสาคร 2549: 82) ได้เสนอขั้นตอนในการศึกษาความจำเป็นในการอบรมบุคลากรไว้ 6 ขั้นตอน คือ

1. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่องานในตำแหน่งที่บุคลากรปฏิบัติ ข้อมูลที่ศึกษาประกอบด้วย
  - 1.1 คุณลักษณะขององค์กร หน่วยงานที่บุคลากรปฏิบัติหน้าที่อยู่ เช่น ขนาดขององค์กร นโยบาย แผนพัฒนาขยายขนาดขององค์กร หรือเทคโนโลยีที่องค์กรจะนำมาใช้
  - 1.2 คุณลักษณะของบุคคลในองค์กรโดยส่วนรวม เช่น คุณภาพในการปฏิบัติงาน ความรู้ ความสามารถ ค่านิยมและพฤติกรรมที่ส่งผลดีต่อองค์กร
  - 1.3 ทักษะของฝ่ายบริหารที่มองเห็นความสำคัญและคุณประโยชน์ของการฝึกอบรมในทางบวก

1.4 ความต้องการบุคลากรในองค์กร

2. ศึกษาความต้องการการฝึกอบรมเกี่ยวกับงานตามตำแหน่งหน้าที่ของบุคลากร ข้อมูลที่ศึกษาประกอบด้วย

2.1 ระดับของตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งจะบ่งชี้ถึงระดับความรู้ ทักษะหรือเจตคติที่จำเป็นในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน

2.2 บทบาทตามตำแหน่งหน้าที่

3. คาดหมายการเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุจากงานในตำแหน่งนั้น ๆ เป็นการพิจารณาว่าบุคลากรต้องการอะไร ด้านใด มากน้อยเพียงใด

4. พิจารณาความรู้ทักษะ หรือเจตคติที่จำเป็นต้องฝึกอบรม

5. ตัดสินใจว่าต้องมีการฝึกอบรม

6. พิจารณาความแตกต่างของคุณสมบัติในตำแหน่งที่องค์กรคาดหวังกับคุณสมบัติของบุคลากรที่มีอยู่ และวัดระดับความสำคัญของสิ่งที่ต้องการฝึกอบรม

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้สรุปได้ว่า การวิเคราะห์หาความต้องการในการฝึกอบรมให้กับบุคลากรนั้น นับว่ามีความสำคัญมาก ซึ่งมีขั้นตอนในการศึกษาความจำเป็นในการอบรมบุคลากรไว้ 6 ขั้นตอน เป็นการศึกษาวเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจจัดฝึกอบรมต่อไป

1.12 การประเมินผลการฝึกอบรม

1.12.1 ความหมายของการประเมินผลการฝึกอบรม

สมชาติ กิจยรรยง และอรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง (2552: 176) กล่าวว่า การประเมินผล

การฝึกอบรม หมายถึง การตัดสินคุณค่าของโครงการหรือกิจกรรมการฝึกอบรม หรือกระบวนการพัฒนาบุคลากร โดยใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาเทียบกับเกณฑ์การตัดสินที่กำหนด ในการประเมินอาจเป็นการประเมินปัจจัยนำเข้าของโครงการ กระบวนการ หรืออาจเป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นจากโครงการ จึงมีผู้ใช้คำ 2 คำ คือ การประเมินการฝึกอบรม และการประเมินผลการฝึกอบรม

สุภาพร พิศาลบุตรและยงยุทธ เกษสาคร (2549: 146-147) กล่าวว่าถึงความหมายของการประเมินผลการฝึกอบรมสรุปได้ดังนี้

การประเมินผลการฝึกอบรม คือ ความพยายามที่จะวัดว่าการดำเนินการฝึกอบรมนั้นๆ ได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงใด โดยอาศัยวิธีการอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะประเมินคุณค่าหรือดีราคาการฝึกอบรมที่ได้กระทำไป โดยการพิจารณาจากปฏิกิริยาของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อโครงการฝึกอบรมวิชาการ และการปฏิบัติการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการทำงาน และผลโดยรวมที่ตกแก่องค์กร อันเกิดจากการทำงานของผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมแล้ว การประเมินผลดังกล่าวนี้อาจกระทำในแง่ของการเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายที่ใช้ไปในการฝึกอบรมและผลลัพธ์ที่ได้ โดยอาจกระทำในแง่ของการวัดในด้านปริมาณ และคุณภาพ เช่น การทำงานได้เพิ่มมากขึ้น และผลงานมีคุณภาพดีขึ้น ค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนลดลง สถิติการขาดงาน การลาออก การเกิดอุบัติเหตุลดน้อยลง ซึ่งสามารถวัดออกมาในรูปตัวเลข ข้อมูลทางสถิติ วิธีเชิงปริมาณ (Quantitative Approach) ได้ หรืออาจกระทำในแง่ของการพิจารณาถึงพัฒนาการในทางสมอง ความสามารถในการจัดการและการมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งการจะวัดออกมาเป็นตัวเลขโดยตรงย่อมทำได้ยาก จึงต้องอาศัยการตีความและลงความเห็นจากเหตุการณ์ หรือสภาพแวดล้อมอื่นๆ

การประเมินผลการฝึกอบรม หมายถึงไปถึงการประเมินคุณค่าในรูปของต้นทุนทั้งสิ้น และกำไรทั้งสิ้นในการฝึกอบรม ซึ่งหมายถึงการประเมินผลการผลิตในแง่ของปริมาณ และคุณภาพหรือพัฒนาการในทางสมอง การตัดสินใจ ทักษะในการแก้ปัญหาและความสามารถในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า การประเมินคือการวัดว่าการดำเนินการฝึกอบรมนั้นๆ ได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงใดโดยอาจวัดทั้งทางด้านเชิงปริมาณและคุณภาพ หรือในแง่ของการพิจารณาถึงพัฒนาการในทางสมอง ความสามารถในการจัดการและการมนุษยสัมพันธ์

1.12.2 วัตถุประสงค์ในการประเมินผลการฝึกอบรม

สมคิด บางโม (2549: 115) กล่าวว่า การประเมินโครงการฝึกอบรมมีจุดมุ่งหมายหลายประการดังนี้

1. เพื่อประเมินความคุ้มค่าของโครงการและการบรรลุเป้าหมายของโครงการ
2. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารโครงการในการช่วยให้ผู้บริหารโครงการมีการตัดสินใจที่ถูกต้อง

3. เพื่อบริการข้อมูลให้แก่ฝ่ายบริหารขององค์การในการพิจารณาแผน นโยบาย และวัตถุประสงค์ขององค์การ

4. เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงการดำเนินงานของโครงการฝึกอบรม

5. เพื่อวิเคราะห์ข้อดีและข้อเสียของโครงการฝึกอบรม

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ในการประเมินผลการฝึกอบรมได้แก่ การประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรมเพื่อตอบคำถามที่ผู้บริหารต้องการทราบผลการปฏิบัติงาน หรือเพื่อตอบคำถามที่จำเป็นเพื่อนำไปแก้ไขและปรับปรุงแผนงานโครงการในอนาคตของบุคคล และขององค์การ

1.12.3 การกำหนดสิ่งที่จะประเมิน

สมชาติ กิจยรรยง และอรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง (2552: 178-180) กล่าวสรุปไว้ว่า ในการประเมินผลการฝึกอบรม ผู้ประเมินต้องกำหนดสิ่งหรือเรื่องที่จะประเมินให้ชัดเจน ซึ่งในการฝึกอบรมนิยมใช้กรอบการประเมินแบ่งออกเป็นดังนี้

กรอบการประเมิน แบบที่ 1

แบ่งสิ่งที่จะประเมินออกเป็น 4 ระดับ (Four-Level Frame-Work) ได้แก่

ระดับที่ 1 ปฏิบัติหรือ Reactions มุ่งประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าอบรม

ระดับที่ 2 การเรียนรู้หรือ Learning มุ่งประเมินความรู้ ทักษะ ทศนคติ และ

พฤติกรรม

ระดับที่ 3 พฤติกรรม หรือ Behavior มุ่งประเมินพฤติกรรมในงานที่เป็นผล

มาจากโครงการฝึกอบรม

ระดับที่ 4 ผลต่อองค์การ หรือ Results มุ่งประเมินการเปลี่ยนแปลง

ขององค์การที่เกิดจากผู้เข้าฝึกอบรม

จะเห็นว่าระดับที่ 1 และ 2 เป็นการประเมินเมื่อโครงการสิ้นสุด แต่ระดับที่ 3 และ 4 จะประเมินเมื่อผู้เข้าฝึกอบรมกลับไปปฏิบัติงานแล้ว และอาจใช้กรอบการประเมินดังนี้

กรอบการประเมินแบบที่ 2

ด้านที่ 1 การประเมินสภาวะแวดล้อม หรือ Context มุ่งประเมินการหาความจำเป็นของการจัดฝึกอบรม การวางแผนจัดฝึกอบรม การแจ้งข่าวฝึกอบรม และกำหนดการฝึกอบรม

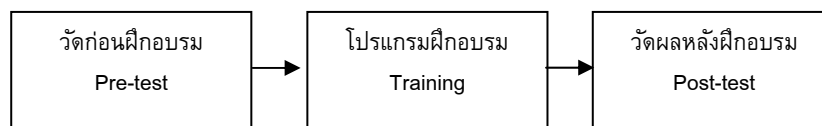
ด้านที่ 2 การประเมินปัจจัยเบื้องต้น หรือ Input มุ่งประเมินคุณสมบัติของผู้เข้าฝึกอบรม จำนวนผู้เข้าอบรม หลักสูตร และเนื้อหาวิชา วิทยากร สถานที่ฝึกอบรม เครื่องมือ อุปกรณ์ และสื่อการฝึกอบรม เอกสารการฝึกอบรม

ด้านที่ 3 การประเมินกระบวนการ หรือ Process มุ่งประเมินบทบาทของผู้จัดการฝึกอบรม กิจกรรมการดำเนินการตั้งแต่ต้นจนจบ รวมทั้งการใช้เทคนิคการฝึกอบรมต่างๆ

ด้านที่ 4 การประเมินผลผลิตหรือ Product มุ่งประเมินผลที่เกิดขึ้นทั้งความรู้ ทักษะ ทศนคติ พฤติกรรม รวมทั้งผลงาน

1.12.4 วิธีการประเมินผลการฝึกอบรม

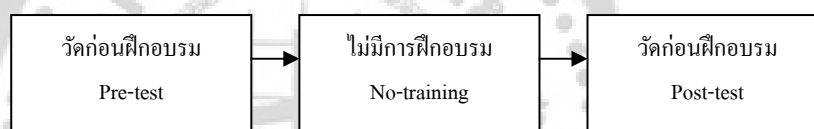
แพททริก (Patrick.1992 : 538-540; อ้างในสุภาพร พิศาลบุตรและยงยุทธ เกษสาคร. 2549: 157) ได้เสนอรูปแบบการประเมินผลการฝึกอบรมไว้ดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 รูปแบบการประเมินผลการฝึกอบรม (กลุ่มทดลอง)

ที่มา: สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธ เกษสาคร.2549: 157

ผู้เข้ารับการฝึกอบรมอาจได้รับข้อมูลขณะฝึกอบรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการวัดผลก่อนหลังการฝึกอบรมได้ และอาจจำแบบทดสอบได้ ถ้าหากใช้แบบทดสอบคนละชุดอาจมีปัญหาของการวัดก่อนหลังฝึกอบรม ไม่คู่ขนานกัน นั่นคือ เป็นปัญหาของความเที่ยงตรงภายใน ดังนั้น จึงควรใช้กลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับการอบรมเพื่อขจัดปัญหาดังกล่าว

ภาพประกอบ 7 รูปแบบการประเมินผลการฝึกอบรม (กลุ่มควบคุม)

ที่มา : สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธ เกษสาคร.2549: 157

ทั้งนี้จะต้องแน่ใจว่าผู้เข้ารับการอบรม ได้รับคัดเลือกจากประชากรซึ่งเป็นตัวแทนในเรื่องของประสบการณ์ ความแตกต่างระหว่างบุคคล ฯลฯ และผู้เข้ารับการอบรมในการศึกษานี้ จะต้องเลือกโดยวิธีการสุ่มและมีการสุ่มเพื่อเข้ากลุ่ม หรือ กลุ่มที่ได้รับการฝึกอบรม

จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยสรุป เพื่อเป็นการวัดผลการฝึกอบรมในการวิจัยครั้งนี้ คือ วัดผลก่อนหลังการโดยใช้แบบทดสอบชุดอาจเดียวกันแต่สลับตำแหน่งของข้อคำถามเพื่อขจัดปัญหาดังกล่าว

1.12.5 การเขียนโครงการฝึกอบรม

ชูชัย สมितिไกร (2549: 150) กล่าวว่า การเขียนโครงการฝึกอบรมทุกโครงการ จำเป็นต้องมีรายละเอียดต่างๆ เพื่อเสนอขออนุมัติงบประมาณและการดำเนินการจากฝ่ายบริหาร องค์การ นอกจากนี้ ยังใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงในการดำเนินการของฝ่ายจัดการฝึกอบรมอีกด้วย สำหรับการเขียนโครงการฝึกอบรมที่ดีนั้น ควรจะเขียนโดยครอบคลุมหัวข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ชื่อโครงการ
2. หลักการและเหตุผล
3. วัตถุประสงค์โครงการ

4. หลักสูตรและวิธีการฝึกอบรม
5. วิทยากรของการฝึกอบรม
6. ระยะเวลาและสถานที่ในการฝึกอบรม
7. ผู้รับการอบรม
8. ประกาศนียบัตร/วุฒิบัตร
9. การประเมินผลโครงการ
10. ผู้รับผิดชอบโครงการ
11. งบประมาณของโครงการ
12. รายชื่อผู้รับการอบรม

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ทุกขั้นตอนของการสร้างหลักสูตรสำหรับโครงการฝึกอบรม มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตาม โครงการฝึกอบรมแต่ละโครงการ อาจจะมีขั้นตอนไม่เป็นตามลำดับดังที่กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้จัดดำเนินการโครงการนั้นๆ ซึ่งบางโครงการจัดเป็นโครงการอบรมระยะสั้น บางโครงการอาจจัดเป็นการอบรมระยะยาวนานนับเป็นเดือน เป็นปีก็ได้

1.13 จิตวิทยาการเรียนรู้ในการฝึกอบรม

ในการจัดโครงการฝึกอบรมนั้น ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะเป็นผู้อยู่ในวัยผู้ใหญ่ ดังนั้นผู้จัดทำโครงการฝึกอบรมควรมีความรู้ด้านจิตวิทยาในการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งมีนักวิชาการได้นำเสนอความรู้จิตวิทยาการเรียนรู้ในการสำหรับผู้ใหญ่ไว้ดังนี้

สัว์ฌน์ วัฒนวงศ์ (2545: 225-226) ได้สรุปพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่สมัยใหม่ (Modern Adult Learning Theory) ของโนลส์ (Knowles.1978: 31) ซึ่งการเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้นมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. ความต้องการและความสนใจ (Needs and Interests)
2. สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ (Life Situations)
3. การวิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of Experience)
4. ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง (Self –Directing)
5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference)

ลินดีแมน (Lindeman. 1926 ; อ้างใน แพรวพรรณ บุญฤทธิมนตรี.2550: 81)

ได้สรุปทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไว้ดังนี้

1. ผู้ใหญ่อยากจะเรียนต่อเมื่อมีความต้องการและความสนใจที่จะเรียน และการเรียนรู้ นั้นจะช่วยให้เขาเกิดความพึงพอใจ

2. ความสนใจหรือแนวโน้มในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้นจะมุ่งไปที่การถือเอาชีวิตประจำวันเป็นศูนย์กลาง (Life-Centered) ในการเรียนรู้

3. ประสบการณ์แห่งชีวิตของผู้ใหญ่นั้น นับเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุดสำหรับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

4. ผู้ใหญ่มีความต้องการเป็นอย่างมากที่จะชี้นำตนเอง (Self-Directed) มากกว่าที่จะให้ใครมาสอนชี้นำ หรือควบคุม

5. ข้อเท็จจริงที่สำคัญก็คือ ผู้ใหญ่ยิ่งมีอายุมากขึ้นเพียงใดก็ยิ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคลมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย (Individual Difference) ดังนั้น การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างกันในเรื่องการสอน หรือแบบของการสอน ระยะเวลา สถานที่ และอัตราความเร็ว หรือช้า ในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่แตกต่างกันเหล่านั้นด้วย

คาร์ล โรเจอร์ (Carls Rogers. 1951; อ้างใน แพรวพรรณ บุญฤทธิมนตรี. 2550: 85)

ได้สรุปทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ซึ่งได้แนะแนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ไว้ดังนี้

1. เราไม่สามารถจะสอนผู้อื่นให้เรียนรู้ได้โดยตรง เราเพียงแต่เป็นผู้อำนวยความสะดวกเพื่อให้เขาได้เรียนรู้ด้วยตนเองเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะคนทุกคนจะอยู่ในแวดวงของประสบการณ์ของตนอยู่ตลอดเวลานั่นเอง

2. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้มาก ถ้าเขารับรู้ว่ามีสิ่งที่เขาเรียนรู้แล้วนั้นจะมีส่วนช่วยรักษาไว้ หรือช่วยเสริมสร้างโครงสร้างภายในตัวของเขาเอง นั่นก็คือทำอย่างไรที่จะให้การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนโดยตรงให้มากที่สุด

3. กิจกรรมหรือประสบการณ์ใดที่จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในของเขา ผู้ใหญ่จะมีแนวโน้มที่จะต่อต้านโดยการปฏิเสธหรือการบิดเบือนกิจกรรม หรือประสบการณ์นั้นๆ

4. หากผู้ใหญ่ตกอยู่ในสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่ถูกข่มขู่ เขาก็คงยืนหยัดไม่ยอมยี่ดหย่อน และจะต่อต้านสถานการณ์นั้น หรือจะยอมปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นๆ แต่ถ้าหากเขารู้สึกว่าเขาอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ปราศจากการข่มขู่หรือที่เขารู้สึกว่าปลอดภัย เขาก็จะยอมรับและปรับตัวเองให้เข้ากับประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ได้

5. จากข้อที่ 3 และข้อที่ 4 ในการจัดสถานการณ์การศึกษาให้ผู้ใหญ่ ที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างมากนั้น จะต้องมัลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้

- สภาพการข่มขู่ที่มีต่อผู้เรียนจะต้องมีให้น้อยที่สุด
- มีการอำนวยความสะดวกและยอมรับความแตกต่างในความสามารถในการรับรู้

นอกจากนี้โรเจอร์ ยังเห็นว่า ผู้ที่ทำหน้าที่สอนผู้ใหญ่แล้วนั้น ควรจะเรียกว่า “ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) มากกว่า “ผู้สอน” และได้เสนอแนวคิดในเรื่อง บทบาทของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ไว้ ดังต่อไปนี้

1. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ จะต้องเป็นผู้ริเริ่มสร้างบรรยากาศในกลุ่ม หรือ ในชั้นเรียน

2. จะต้องช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนได้เข้าใจอย่างแท้จริงในจุดหมายของแต่ละคน และจุดหมายของแต่ละกลุ่ม

3. ต้องรู้จักเลือกใช้ความต้องการของผู้เรียนให้เป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน ทั้งนี้ เพราะความต้องการของแต่ละคนย่อมมีความสำคัญ และมีความหมาย สำหรับผู้เรียนเป็นอย่างมาก

4. จะต้องพยายามจัดการ และจัดหาทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน ให้มากที่สุดและกว้างขวางที่สุดเท่าที่จะทำได้

5. ต้องทำตัวเสมือนแหล่งทรัพยากรเพื่อการเรียนที่ยืดหยุ่นได้สำหรับการ เรียนรู้

6. ต้องยอมรับฟังความคิดเห็น และยอมรับการแสดงออกของผู้เรียน ที่เกี่ยวกับ เนื้อหาสาระของวิชา ตลอดจนทัศนคติและความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนอย่างแท้จริงทั้งในระดับ บุคคลและระดับกลุ่ม

7. การยอมรับสภาพการณ์ดังกล่าวจะก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในห้องเรียน และเป็นประโยชน์ต่อผู้สอนที่จะปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มได้เป็นอย่างดี และสามารถจะแสดงความคิดเห็นได้ในฐานะสมาชิกของกลุ่ม มิใช่ผู้มีอำนาจบงการจากเบื้องบน แต่อย่างใด

8. การที่ผู้สอนปฏิบัติตนเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น ความรู้สึกนึกคิด หรือข้อเสนอแนะอาจจะได้รับความสนใจนำไปปฏิบัติหรือไม่ก็ยอมจะเป็นไปได้ ทั้งนี้ เพราะผู้สอน เองก็มีฐานะเป็นเพียงสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มที่มีบทบาทเพียงมีส่วนร่วมเท่านั้น

9. ในกระบวนการเรียนการสอนนั้น ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้จะต้อง ตื่นตัวอยู่เสมอต่อความเป็นไปได้ในชั้นเรียน ได้แก่ความขัดแย้ง ความรู้สึกนึกคิดทั้งที่พึงและไม่พึง ประปราย โดยเฉพาะปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น ต้องแก้ปัญหาโดยอาศัยกระบวนการกลุ่มเข้ามา ช่วยแก้ปัญหา

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า ในการฝึกอบรมนั้น จำเป็นต้องนำจิตวิทยา เพื่อการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่มาเป็นแนวทางในการจัดการฝึกอบรม จะช่วยให้ผู้ทำหน้าที่ฝึกอบรม (Facilitator) และวิทยากร (Trainer) ได้เข้าใจลักษณะสำคัญของผู้เรียนวัยผู้ใหญ่ อันจะส่งผลให้ การฝึกอบรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.14. จริยธรรมคุณธรรมและศีลธรรม

1.14.1 ความหมายของจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรม

ประกาศรี สี่ห้าไฟ (2550: 19) กล่าวถึงจริยธรรมว่า หมายถึง หลักความประพฤติ ที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่า ทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรม ของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควร ในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อย และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรม

และมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์ และกล่าวถึงความหมายของคุณธรรมและศีลธรรม (Virtue and Moral) ว่า (2550: 23-24) คุณธรรม คือหลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกรับผิดชอบชีวิตในทางศีลธรรมมีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข ความยินดี การกระทำที่ดีย่อมมีผลิตผลของความดี คือ ความชื่นชมยกย่องในขณะที่การกระทำชั่วย่อมนำความเจ็บปวดมาให้ การเป็นผู้มีคุณธรรม คือ การปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่ดึงความเข้าใจเรื่องการทำดีมีคุณธรรมเป็นกฎเกณฑ์สากลที่ตรงกัน เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียน ไม่ลักขโมยไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น สภาพการณ์ของการทำความดี คือ ความเหมาะสมความควรต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมด้วยหลักจริยธรรมที่สามารถจำแนกความถูกผิด สามารถสั่งสอนอบรมให้ปฏิบัติตามมาตรฐานของพฤติกรรมที่ถูกต้อง มีสติสัมปชัญญะรับผิดชอบชีวิตตามทำนองคลองธรรม มีจิตใจลักษณะนิสัยและความตั้งใจ หรือเจตนาที่ดีงาม

ศีลธรรม คือ ข้อปฏิบัติอันเป็นผลผลิตทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความถูกต้องในการปฏิบัติตนต่อกัน ขจัดสิ่งขัดแย้งและส่งเสริมความสัมพันธ์ในสังคม วางมาตรการที่กำหนดขอบเขตของปรัชญาคุณธรรม (Moral Philosophy) ทำให้สังคมมีกฎหรือระเบียบของความประพฤติ มีระเบียบวินัย ทำให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีสำนึกอิสระในแนวทางจริยธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการทำความดี

คุณธรรมหรือศีลธรรม เป็นหลักธรรมจริยา (Morality) ที่ปลูกฝังระเบียบความประพฤติด้านศีลธรรมจรรยา เป็นกฎความประพฤติตามอุดมคติที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นเรื่องของการประกอบคุณงามความดีและบุญกุศล คุณธรรมหรือศีลธรรมมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ในจริยธรรม ในด้านระเบียบวินัยที่ใช้กับสิ่งที่เรียกว่า ความดี ความชั่ว ตามค่านิยมทางศีลธรรมอันเป็นหลักความประพฤติที่ดีควบคุมบุคคลหรือกลุ่มชน

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2551: 163) กล่าวถึงความหมายของจริยธรรมว่า นักจิตวิทยาวิเคราะห์ เชื่อว่า จริยธรรมคือสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังขัดเกลา พัฒนาขึ้นจากแรงขับพื้นฐานภายในจิตใจได้สำนึกของตน กระบวนการขัดเกลานั้นอยู่ในรูปของการเลียนแบบ (Identification) ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะปรับตัวตามมาตรฐานพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในสังคม

นักจิตวิทยาปัญญานิยมเป็นกลุ่มที่นำการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมอย่างจริงจัง โดยเชื่อว่าจริยธรรมคือกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดควบคู่กับสติปัญญาของมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

ส่วนนักจิตวิทยาทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมีความเชื่อว่า จริยธรรม หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ให้เข้ากับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานความประพฤติได้ถูกต้องหรือดีงามที่กำหนดโดยสังคม

บุญมี แท่นแก้ว (2552: 1) กล่าวถึงความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติ หรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกาย ในลักษณะที่ดีงาม อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคม และจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอน

ทางศาสนา อันได้แก่ ศีล (Precept) อันหมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อตัดหรือฝึกกายวาจาให้เรียบร้อย ให้เป็นปกติ กล่าวคือ จะพูดหรือทำอะไรให้เป็นไปตามปกติ อย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้อง เป็นธรรมย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผล การมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนดังกล่าวจึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้ว ก็เป็นเหตุให้ประพฤติกิริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างของจริยธรรม

สรุปได้ว่า จริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรม หมายถึง กระบวนการขัดเกลาพฤติกรรมของมนุษย์ให้เข้ากับเกณฑ์หรือมาตรฐานความประพฤติได้ถูกต้องดังตามที่กำหนดโดยสังคม

2. หลักการสอนศีลธรรม

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการสอนศีลธรรม

ในการปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรม ผู้วิจัยได้นำวิธีคิดแบบเร้าคุณธรรมมาเป็นแนวทางในการสอนศีลธรรม ซึ่งวิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550: 54-55) กล่าวถึงวิธีคิดแบบเร้าคุณธรรมว่า วิธีคิดแบบอุปมาอุปไมยเร้าคุณธรรม อาจเรียกง่าย ๆ ว่า วิธีคิดแบบเร้ากุศล หรือเร้าคุณธรรม หรือวิธีคิดแบบกุศลภาวนา เป็นวิธีคิดในแนวสะกิดกันหรือบรรเทาและขัดเกลาตันทนหา จึงจัดได้ว่าเป็นข้อปฏิบัติระดับต้นๆ สำหรับส่งเสริมความเจริญงอกงามแห่งกุศลธรรมและสร้างเสริมสัมมาทิฐิที่เป็นโลกียะ

หลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบนี้ มีอยู่ว่า ประสบการณ์คือสิ่งที่ได้ประสบหรือได้รับรู้ อย่างเดียวกัน บุคคลผู้ประสบหรือรับรู้ต่างกัน อาจมองเห็นและคิดนี้ก็ปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้างของจิตใจ หรือแนวทางความเคยชินต่างๆ ที่เป็นเครื่องปรุงของจิต คือสังขารที่ผู้นั้นได้สั่งสมไว้ หรือสุดแต่การทำใจในขณะนั้นๆ ของอย่างเดียวกัน หรืออาการกิริยาเดียวกัน คนหนึ่งมองเห็นแล้ว คิดปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ เป็นกุศล แต่อีกคนหนึ่งเห็นแล้ว คิดปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งามเป็นโทษเป็นอกุศล แม้แต่บุคคลคนเดียวกันมองเห็นของอย่างเดียวกัน หรือประสบอารมณ์อย่างเดียวกัน แต่ต่างขณะ ต่างเวลา ก็อาจคิดเห็นปรุงแต่ง ต่างออกไป ครั้งละอย่าง คราวหนึ่งร้าย คราวหนึ่งดี ทั้งนี้โดยเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้ว

การทำใจที่ช่วยตั้งต้นและชักนำความคิดให้เดินไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์เรียกว่า เป็นวิธีคิดแบบอุปมาอุปไมยเร้าคุณธรรม หรือโยนิโสมนสิการแบบเร้ากุศลในที่นี้

โยนิโสมนสิการแบบเร้ากุศลนี้ มีความสำคัญทั้งในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ในขณะนั้นๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยความเคยชินร้ายๆ ของจิตที่ได้สั่งสมไว้แต่เดิม พร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ ๆ ที่ดีงามให้แก่จิตไปในเวลาเดียวกันด้วย ในทาง

ตรงข้าม หากปราศจากอุปายแก้ไขเช่นนี้ ความคิดและการกระทำของบุคคลก็จะถูกชักนำให้เดินไปตามแรงชักจูงของความเคยชินเก่าๆ ที่ได้สั่งสมไว้เดิมเพียงอย่างเดียว และช่วยเสริมความเคยชินอย่างนั้นให้มีกำลังแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อยไป

ตัวอย่างง่ายๆ อย่างหนึ่งที่มีในคัมภีร์คือการคิดถึงความตาย ถ้ามีโยนิโสมนสิการคือทำใจหรือคิดไม่ถูกวิธี อกุศลธรรมก็จะเกิดขึ้น เช่น คิดถึงความตายแล้วสลดหดหู่ เกิดความเศร้า ความเหี่ยวแห้งใจบ้าง เกิดความหวั่นกลัวหวาดเสียวใจบ้าง ตลอดจนเกิดความดีใจเมื่อนึกถึงความตายของคนทีเกลียดชังบ้าง เป็นต้น แต่ถ้ามีโยนิโสมนสิการ คือทำใจหรือคิดให้ถูกวิธีก็จะเกิดกุศลธรรม คือ เกิดความรู้สึกรู้ตัว ระวัง ไม่ประมาท เร่งชวนชววยปฏิบัติกิจหน้าที่ทำสิ่งดีงาม เป็นประโยชน์ ประพฤติปฏิบัติธรรม ตลอดจนรู้เท่าทันความจริงที่เป็นคติธรรมตาของสังฆาร ท่านกล่าวว่า การคิดถึงความตายอย่างถูกวิธีจะประกอบด้วยสติ (ความกำหนดใจได้ หรือมีใจอยู่กับตัว ระลึกรู้ถึงสิ่งที่พึงเกี่ยวข้องจัดทำ) สังเวค (ความรู้สึกรู้ใจ ได้คิด และสำนึกที่จะเร่งรีบทำการ) และญาณ (ความรู้เท่าทันธรรมตา หรือรู้ตามเป็นจริง)

สรุปได้ว่า แนวคิดการสอนศีลธรรม คือวิธีคิดแบบอุปายปลุกเร้าคุณธรรม หรือวิธีคิดแบบกุศลภาวนา เพื่อบรรเทาและขัดเกลادتัณหา และสำหรับส่งเสริมความเจริญงอกงามแห่งกุศลธรรม และสร้างเสริมสัมมาทิฎฐิที่เป็นโลกิยะและแนวการสอนพระพุทธศาสนาเชื่อว่าบุคคลมีความแตกต่างกันตามคุณสมบัติและคุณธรรมอย่างกว้างขวางตามกรรมของตน เน้นการปฏิบัติในมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางดำเนินชีวิตเป็นไปโดยสายกลาง และพึงไม่ทำชั่ว ทำความดีและชำระจิตใจให้บริสุทธิ์

2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

ในการสอนศีลธรรมทฤษฎีที่เป็นสากลนิยมที่นำมาใช้ในการสอนศีลธรรม ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (สรวงศ์ โคว์ตระกูล, 2548: 65-71) ดังนี้

1. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของปีอาเจต์ (Piaget) ซึ่งได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 2 ขั้น คือ

1.1 เฮเทอโนมัส (Heteronomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำรับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานทาง จริยธรรมมาจากผู้มีอำนาจเหนือตน และถือว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ลักษณะของพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นเฮเทอโนมัส เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นเด็กที่มีอายุระหว่าง 5-8 ขวบ รับกฎเกณฑ์และมาตรฐานทางจริยธรรมจากบิดามารดา ครูและเด็กโต เด็กวัยนี้จะมีความเชื่อถือดังต่อไปนี้

- พฤติกรรมใดจะถูกตอง “ดี” ก็ต่อเมื่อผู้แสดงพฤติกรรมได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์
- กฎเกณฑ์มีไว้สำหรับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและแก้ไขไม่ได้
- ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์โดยเด็ดขาด ถ้าใครทำตามกฎเกณฑ์เป็น “คนดี” และคนที่ไม่ทำตามกฎเกณฑ์ เป็น “คนไม่ดี”

- การใช้จรรยาวิพากษ์ หรือการประเมินตัดสินว่า ใคร “ผิด” “ถูก” ไม่คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

1.2 ออโทโนมัส (Autonomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำเชื่อว่ากฎเกณฑ์คือ ข้อตกลงระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ คือ ความร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกันเป็นเรื่องสำคัญ และคิดถึงแรงจูงใจของผู้กระทำ ลักษณะของพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นออโทโนมัสเด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้จะเป็นเด็กที่มีอายุ 9 ขวบขึ้นไป เด็กวัยนี้将有ความเชื่อดังต่อไปนี้

- กฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคลและกฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากบุคคลที่ใช้กฎเกณฑ์นั้นตกลงกันว่าจะเปลี่ยน

- กฎเกณฑ์จะมีความหมายหรือมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อ บุคคลที่จะต้องปฏิบัติยอมรับกฎเกณฑ์นั้น

- การร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกัน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม

- การใช้จรรยาวิพากษ์หรือประเมินตัดสินว่า ใคร “ผิด” “ถูก” คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kolhberg) มี 3 ระดับ 6 ขั้น และอธิบายขั้นต่างๆ ของพัฒนาการทางจริยธรรม ดังต่อไปนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre-conventional Level) มี 2 ขั้น (ขั้นที่1-2)

ขั้นที่ 1 การลงโทษ และการเชื่อฟัง โคลเบอร์ก กล่าวว่า ในขั้นนี้เด็กจะใช้ผลตามของพฤติกรรมเป็นเครื่องชี้ว่า พฤติกรรมของตน “ถูก” หรือ “ผิด” เป็นต้นว่า ถ้าเด็กถูกทำโทษก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ผิด” และจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำสิ่งนั้นอีก พฤติกรรมใดที่มีผลตามด้วยรางวัลหรือคำชม เด็กก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ถูก” และจะทำซ้ำอีกเพื่อหวังรางวัล

ขั้นที่ 2 กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ตน ในขั้นนี้เด็กจะสนใจทำตามกฎข้อบังคับ เพื่อประโยชน์หรือความพอใจของตนเอง หรือทำดีเพราะอยากได้ของตอบแทน หรือรางวัล ไม่ได้คิดถึงความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น พฤติกรรมของเด็กในขั้นนี้ทำเพื่อสนองความต้องการของตนเอง แต่มักจะเป็นการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น เช่น ประโยค “ถ้าเธอทำให้ฉัน ฉันจะให้.....”

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) มี 2 ขั้น (ขั้นที่ 3-4)

ขั้นที่ 3 ความคาดหวังและการยอมรับในสังคมสำหรับ “เด็กดี” พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นพฤติกรรมของ “คนดี” ตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของบิดามารดาหรือเพื่อนวัยเดียวกัน พฤติกรรม “ดี” หมายถึง พฤติกรรมที่จะทำให้ผู้อื่นชอบและยอมรับ หรือไม่ประพฤติผิด เพราะเกรงว่าพ่อแม่จะเสียใจ

ขั้นที่ 4 กฎและระเบียบ โคลเบิร์ตอธิบายว่า เหตุผลทางจริยธรรมในขั้นนี้ถือว่า สังคมจะอยู่ด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยต้องมีกฎหมายและข้อบังคับ คนดีหรือคนที่มีพฤติกรรม ถูกต้องคือ คนที่ปฏิบัติตามระเบียบบังคับหรือกฎหมาย ทุกคนควรเคารพกฎหมาย เพื่อรักษา ความสงบเรียบร้อยและความเป็นระเบียบของสังคม

ระดับที่ 3 ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจารณญาณ หรือระดับเหนือกฎเกณฑ์ สังคม (Post- Conventional Level) มี 2 ขั้น (ขั้นที่ 5-6)

ขั้นที่ 5 สัญญาสังคมหรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา ขั้นนี้เน้นถึงความสำคัญ ของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกสมควรที่จะ ปฏิบัติตาม โดยพิจารณาถึงประโยชน์และสิทธิของบุคคลก่อนที่จะใช้เป็นมาตรฐานทางจริยธรรม ได้ใช้ความคิดและเหตุผลเปรียบเทียบว่าสิ่งไหนผิดและสิ่งไหนถูกในขั้นนี้การ “ถูก” และ “ผิด” ขึ้นอยู่กับ ค่านิยมและความคิดเห็นของบุคคลแต่ละบุคคล แม้ว่าจะเห็นความสำคัญของสัญญาหรือข้อตกลง ระหว่างบุคคล แต่เปิดให้มีการแก้ไข โดยคำนึงถึงประโยชน์และสถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้น

ขั้นที่ 6 หลักการคุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle Orientation) ขั้นนี้เป็นหลักการมาตรฐานจริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรม เพื่อความเสมอภาคในสิทธิ มนุษยชนและเพื่อความยุติธรรมของมนุษย์ทุกคน ในขั้นนี้สิ่งที่ “ถูก” “ผิด” เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับ มโนธรรมของแต่ละบุคคลที่เลือกยึดถือ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ในการสอนศีลธรรม ซึ่งจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรม เป็นความประพฤติที่เป็นมาตรฐานสากล ดังนั้น จึงนำทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมมาเป็น แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมในครั้งนี้

2.3 จิตวิทยาการศึกษา

จิตวิทยาการศึกษามีบทบาทสำคัญมีประโยชน์ต่อครูผู้สอนในเรื่องต่างๆ ที่พระสอน ศีลธรรมควรทราบ ดังต่อไปนี้

2.3.1 ความหมายของจิตวิทยาการศึกษา

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2551: 15) กล่าวถึงความหมายของจิตวิทยาการศึกษาว่า เป็นจิตวิทยาประยุกต์ (Applied Psychology) แขนงหนึ่งของจิตวิทยา จิตวิทยาการศึกษาเป็น ศาสตร์ที่ช่วยให้ครูได้นำความรู้ในด้านต่างๆ ทางจิตวิทยา เช่น การรับรู้ การเรียนรู้ การจูงใจ เซอร์วิปัญญา ความคิด ภาษา ทักษะ เจตคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ เป็นต้น ที่มีอิทธิพลต่อการเรียน การสอน และสามารถนำความรู้นั้นไปพัฒนาปรับปรุงกระบวนการเรียนให้มีคุณภาพและบรรลุถึง เป้าหมายของการศึกษา

วรวิทย์ นิเทศศิลป์ (2551: 64-65) กล่าวถึงความหมายของจิตวิทยาการศึกษาว่า หมายถึง จิตวิทยาประยุกต์แขนงหนึ่งซึ่งศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ในด้านการศึกษา

ตามแนวคิดทางจิตวิทยาอันเป็นผลให้การจัดการเรียนการสอนเกิดผลเต็มที่ โดยอาศัยหลักจิตวิทยา ซึ่งนอกจากจะเป็นการนำหลักการทางจิตวิทยาไปใช้แล้วยังมีการสร้างหลักการทางจิตวิทยาที่มีระบบระเบียบวิธีการของตนเอง ถือได้ว่าเป็นศาสตร์หนึ่งทางด้านพฤติกรรมศาสตร์

จิตวิทยามีอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนเข้าใจจิตใจและพฤติกรรม (ศาสตร์) และส่วนประยุกต์ เพื่อแก้ปัญหา รวมทั้งพัฒนาพฤติกรรมต่างๆ (ศิลป์)

ศาสตร์ (Science) หมายถึง กลุ่มของความรู้ที่รวบรวมเรียบเรียงไว้แล้วอย่างดี การรวบรวมวิชาความรู้ย่อมมีแบบแผน มีกฎเกณฑ์ ซึ่งความรู้ที่รวบรวมขึ้นนั้นเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ซึ่งได้มาด้วยการพิจารณา ปรากฏการณ์ อย่างละเอียดถี่ถ้วน พิจารณาตัดสินอย่างรอบคอบ และยุติธรรมได้จากการสังเกตเหตุการณ์ที่สามารถทดสอบได้มีดังนี้

1. ระบบ (Systematic)
2. การสังเกต ทดลอง (Empirical)
3. จัดลำดับ (Ordered)
4. วิเคราะห์ (Analyzed)
5. สื่อสาร (Communicable)
6. สั่งสม (Cumulative)

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้สรุปได้ว่า จิตวิทยาการศึกษา หมายถึง จิตวิทยาประยุกต์แขนงหนึ่ง ซึ่งศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ในด้านการศึกษา และถือว่าเป็นศาสตร์หนึ่งทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ จิตวิทยามีอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนเข้าใจจิตใจและพฤติกรรม (ศาสตร์) และส่วนประยุกต์เพื่อแก้ปัญหา รวมทั้งพัฒนาพฤติกรรมต่างๆ (ศิลป์)

2.3.2 บทบาทสำคัญของจิตวิทยาการศึกษา

วรรณิ์ สิมอักษร (2551: 3) กล่าวถึงบทบาทสำคัญของจิตวิทยาการศึกษาว่า ความรู้ทางด้านจิตวิทยาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสอนหรือการเป็นครูมาก ดังคำกล่าวที่ว่า หัวใจของการสอนอยู่ที่จิตวิทยาของครูผู้สอน โดยจิตวิทยาการศึกษามีบทบาทสำคัญและมีประโยชน์ต่อครูผู้สอนในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ช่วยครูผู้สอนให้รู้จักจัดอารมณ์ของตนเองให้ถูกต้อง มีวิธีการปรับตัว

ต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม เพราะครูผู้สอนมีอิทธิพลในการสร้างเจตคติในเรื่องต่างๆ ให้กับผู้เรียนได้มาก ถ้าหากผู้เรียนชอบหรือมีความพึงพอใจในตัวผู้สอน ก็จะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจอยากเรียน อยากรู้ หรือชอบในวิชาที่เรียนได้มาก แต่ถ้าครูผู้สอนแสดงอารมณ์หงุดหงิด ฉุนเฉียวหรืออารมณ์ไม่เหมาะสม ก็จะทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ไม่ดี เบื่อหน่ายต่อการเรียนและวิชาที่เรียนได้

2. ช่วยให้ผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจวิธีเตรียมบทเรียน วิธีสอน สื่อ การวัด

และการประเมินผลให้สอดคล้องกับพัฒนาการและความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ทั้งนี้เพราะผู้เรียนในแต่ละระดับ ผู้เรียนในแต่ละวัยจะมีความพร้อม มีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียนไม่เหมือนกัน

3. ช่วยให้ผู้สอนได้รู้จักสร้างสัมพันธภาพอันดีกับบุคคลอื่นนอกเหนือจากผู้เรียน เช่น การสร้างความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน บิดามารดา ผู้ปกครองของผู้เรียน และบุคคลต่างๆ ในสังคม อันจะส่งผลให้ได้รับความร่วมมืออันดีในการส่งเสริม ปรับปรุงแก้ไข กระบวนการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมายสูงสุดตามที่ทุกฝ่ายต้องการได้

4. ช่วยให้ผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจ และมีหลักในการพิจารณาพฤติกรรมของผู้เรียนได้ถูกต้อง กล่าวคือ รู้ว่าพฤติกรรมทุกอย่าง ทั้งพฤติกรรมที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม ล้วนมีสาเหตุมาก่อนทั้งสิ้น เช่น การที่ผู้เรียนไม่สนใจการเรียน มีความล้าหลังในการเรียนนั้น อาจเกิดจากสาเหตุต่างๆ มากมาย ผู้เรียนที่มีพฤติกรรมเหมือนกัน ก็ไม่จำเป็นจะต้องเกิดจากสาเหตุอย่างเดียวกัน หรือสาเหตุอย่างเดียวกันอาจผลักดันให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันได้

5. ช่วยให้ผู้สอนให้รู้จักใช้วิธีการปรับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของผู้เรียนได้อย่างถูกต้องทำให้ผู้เรียนมีความเต็มใจ ร่วมมือ และพร้อมที่จะปรับพฤติกรรมของตนเอง และไม่ทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้านขึ้นมาในตัวผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป จิตวิทยาการศึกษาช่วยให้ครูผู้สอนได้พัฒนาเจตคติ ทักษะ มีการหยั่งรู้ หยั่งเห็นในงานที่ทำ สามารถแก้ปัญหาประจำอาชีพได้อย่างเหมาะสม และช่วยให้ผู้เรียนได้มี กระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้องเกิดขึ้น

2.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

ความเข้าใจทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมจะทำให้พระสอนศีลธรรมมีแนวทาง ในการพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติในการสอนศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน) (2551: 284) กล่าวถึงทฤษฎีความต้องการพื้นฐานของอับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) ว่า ตามความคิดเห็นของมาสโลว์ มนุษย์มีความต้องการ ชั้นพื้นฐานอยู่ 2 ชุด ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ชีวภาพ คือ ความพร่อง (Deficiency) หรือความต้องการพื้นฐาน (Basic Needs) และการเติบโต (growth) หรือ Meta Needs ความต้องการชั้นพื้นฐานนั้น ต้องการ การตอบสนองด่วนกว่าความต้องการที่จะเติบโต (Growth Need) หรือต้องการพัฒนา และความสำคัญของทั้งหมดนี้ เรียงตามลำดับขั้น แต่มาสโลว์ก็ยอมรับว่ามีคนเป็นข้อยกเว้น ของลำดับดังกล่าว ยกตัวอย่างเช่น มีคนสร้างสรรค์ซึ่งแรงขับที่จะสร้างสำคัญกว่าความต้องการอื่นๆ

นอกจากนี้ยังมีคนซึ่งมีค่านิยมและอุดมการณ์ที่แข็งแกร่งจนพวกเขายอมตายมากกว่าที่จะ ทรมานต่ออุดมการณ์ของตัวเอง ตรงกันข้าม Meta Needs หรือความต้องการชั้นสูงนั้นไม่ได้จัดเป็น ลำดับขั้น โดยทั่วไปพวกมันมีอำนาจพอๆ กัน และสามารถสลับเปลี่ยนได้ เมื่อความต้องการอันใด อันหนึ่งไม่ได้รับการตอบสนอง คนคนนั้นจะป่วย ตัวอย่างคือ เราต้องรับประทานวิตามินซีเพียงพอ เพื่อจะได้แข็งแรง และเราต้องการความรักจากผู้อื่นเพียงพอเพื่อจะได้ปฏิบัติภารกิจได้อย่างถูกต้อง (Maslow, 1962) เพื่อที่จะไปถึงจุดบรรลุศักยภาพของตน (Self-Actualization) ความต้องการ

ขั้นพื้นฐานของเราจะต้องได้รับการตอบสนองเพื่อว่าเราจะมีอิสรภาพพอที่จะทำสิ่งที่สูงกว่า เช่น ก้าวพ้นภาวะปัจจุบันหรือหลุดพ้น (Transcending) และได้รับการตอบสนองของ Meta Needs (Maslow, 1962)

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (255: 126) กล่าวถึงทฤษฎีทางสังคมของเซียร์ส (Sears' Social Learning Theory) สรุปได้ว่า เซียร์สได้ศึกษาวิจัยพฤติกรรม โดยเฉพาะศึกษาพฤติกรรมในเด็ก เป็นเวลานาน และได้สรุปหลักเกณฑ์การเกิดพฤติกรรมไว้ดังนี้

1. พฤติกรรมของคนหนึ่ง ๆ อาจเป็นทั้งสาเหตุและผลของอีกพฤติกรรมหนึ่งในลักษณะ ปฏิกริยาถูกใช้ (Dyadic Interaction)

2. พฤติกรรมเกิดขึ้นเพื่อลดแรงขับพื้นฐาน

3. พฤติกรรมทุกชนิดถ้าได้รับรางวัลจะเกิดซ้ำอีก แต่ถ้าได้รับการลงโทษ พฤติกรรมนี้จะหมดไป

4. ตัวเสริมแรงจะช่วยลดแรงขับพฤติกรรม ทั้งแรงขับปฐมภูมิและแรงขับทุติยภูมิ

5. พฤติกรรมต่างๆ เช่น ความก้าวร้าว พฤติกรรมสังคมเป็นกระบวนการสะสมด้วย สังคมประกิด แต่มีสาเหตุและวิธีการแสดงออกเฉพาะ

ความคิดพื้นฐานของทฤษฎีเซียร์สพัฒนามาจากทฤษฎีการเรียนรู้ของฮัลล์ (Hull) เซียร์ส พัฒนาข้อมูลพื้นฐานของเขาจากการศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็ก (Child Rearing Practice) เซียร์ส เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากแรงกระตุ้น 2 ชนิด คือ

1. แรงขับปฐมภูมิ (Primary Drive) ได้แก่ แรงขับที่มีมาแต่กำเนิด (Innate Drive)

เช่น ความหิว ความต้องการพื้นฐานต่างๆ ของเด็ก ฯลฯ

2. แรงขับทุติยภูมิ (Secondary Drive) ได้แก่ แรงขับที่ได้จากการเรียนรู้ทางสังคม

เช่น ความภาคภูมิใจในตน ความเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน ฯลฯ

2.5 การสอนศีลธรรม

2.5.1 ความหมายของการสอน

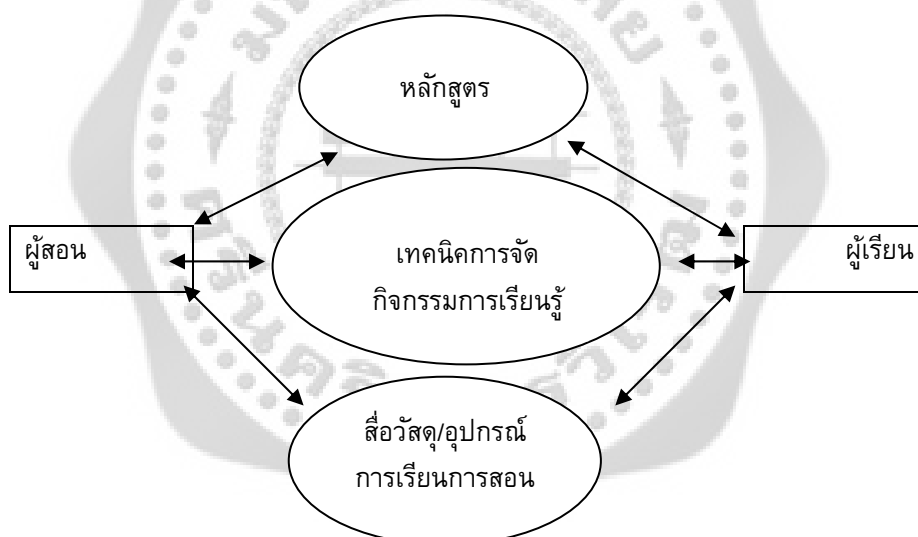
ชาญชัย ยมดิษฐ์ (2548: 10) สรุปความหมายของการสอนว่า การสอน (Teaching) หมายถึง การดำเนินการสอนในลักษณะที่ครอบคลุมชีวิตของผู้เรียนทุกส่วน โดยมีครูเป็นผู้ กำหนดการเรียนรู้ รูปแบบการเรียนการสอนตามที่ครูพอใจในทุกๆ ด้าน แต่การสอน (Instruction) มีความหมายคล้ายกับการสอน (Teaching) แต่มุ่งเน้นไปที่กระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์หนึ่ง โดยเฉพาะภารกิจของการสอนอาจไม่ครอบคลุมกว้างขวางแบบการสอน (Teaching) แต่มุ่งหวังผลได้จากการสอนเพราะมีการวางแผน ดำเนินกระบวนการ และประเมิน อย่างเป็นระบบครบวงจร สามารถตรวจสอบปรับปรุงได้

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2550: 2) กล่าวถึงความหมายของการสอนว่า หมายถึง กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนด ซึ่งต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ของผู้สอน

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้สรุปได้ว่า การสอนหมายถึงกระบวนการการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มีการวางแผนการสอน ดำเนินกระบวนการ และประเมินผลอย่างเป็นระบบครบวงจร สามารถตรวจสอบได้

2.5.2 องค์ประกอบของการสอน

ศิริชัย กาญจนวาสี (2548: 4-5) กล่าวถึงองค์ประกอบการสอนสรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการสร้างสถานการณ์หรือเงื่อนไข เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์อย่างถาวร วิธีหนึ่งที่ยอมรับใช้กันทางการศึกษาคือ การสอน ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดประสบการณ์โดยใช้รูปแบบต่างๆ กันเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย หรือทักษะพิสัย ตามที่กำหนดไว้ การวางแผนการเรียนการสอนประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ดังภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 องค์ประกอบของการเรียนการสอน

ที่มา: ศิริชัย กาญจนวาสี. 2548: 5

1. หลักสูตร (Curriculum) เป็นประมวลประสบการณ์ที่ได้รับการรับรองความเป็นมาตรฐาน ที่สถาบันการศึกษาได้กำหนดขึ้นสำหรับการเรียนการสอนรายวิชาต่างๆ และเป็นข้อกำหนดสำหรับการสำเร็จการศึกษา หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนเป็นเข็มทิศที่ผู้สอนจะนำผู้เรียนสู่จุดหมายปลายทาง

2. ผู้เรียน (Learner) มีพื้นฐานความสนใจและความถนัดเฉพาะอย่างที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีอัตราการเรียนรู้ด้วยตนเองที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้เรื่องราวใดก็ได้ ถ้าจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม และมีเวลาที่เพียงพอ

3. ผู้สอน (Teacher) มีบทบาทสำคัญที่สุดในการบริหารจัดการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย อาจใช้วิธีถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ผู้สอนจะต้องมีความรอบรู้ในเนื้อหาวิชาอย่างแตกฉาน มีความสามารถในการวิเคราะห์ผู้เรียน และสถานการณ์การเรียนการสอน ตลอดจนต้องมีความสามารถในการใช้เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ ความคิด และทักษะได้อย่างเหมาะสมและน่าสนใจ

4. เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (Teaching Techniques) ขนาดกลุ่ม ผู้เรียน บทบาทของผู้เรียนผู้สอน และจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเลือกใช้เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสม

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของการสอนด้านองค์ประกอบรวม หมายถึง องค์ประกอบด้านโครงสร้างที่มาประกอบเป็นการสอนและด้านองค์ประกอบย่อย หมายถึง องค์ประกอบรายละเอียดของการสอน ซึ่งจะต้องประกอบด้วยกระบวนการดังกล่าวแล้วนั้นจึงจะทำให้เป็นการสอนที่สมบูรณ์

2.5.3 รูปแบบการสอน

ทิศนา ขัมมณี (2550: 221-222) กล่าวถึงรูปแบบการสอนสรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอน คือ สภาพลักษณะของการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่างๆ โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนการสอน รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือรูปแบบจะต้องได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบ ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญๆ ดังนี้

ก. มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบการสอนนั้นๆ

ข. มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ

ค. มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้นๆ

ง. มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้นๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

รูปแบบการเรียนการสอนจะต้องได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ สามารถทำนายผลได้ และมีศักยภาพในการสร้างความคิดรวบยอดและความสัมพันธ์ใหม่ๆ ได้

ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในโครงการของกระทรวงศึกษาธิการครั้งนี้ เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ที่นำมาใช้เป็นแนวทาง

พัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรม ที่พึงประสงค์ ได้แก่รูปแบบ การเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม (Bloom.1956 ; อ่างในทฤษฎา แคมมณี 2550: 237-239) สรุปได้ ดังนี้

แครทโวล บลูม และมาเซีย (Bloom.1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษา ออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ (Cognitive Domain) ด้านเจตคติหรือความรู้สึก (Effective domain) และด้านทักษะ (Psycho-motor domain) ซึ่งในด้านเจตคติหรือความรู้สึกนั้น บลูม (Bloom) ได้จัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ไว้ 5 ขั้น ประกอบด้วย

1. ขั้นการรับรู้ (Receiving or Attending) ซึ่งหมายถึง การที่ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยม ที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียน
2. ขั้นการตอบสนอง (Responding) ได้แก่ การที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจ ในค่านิยมนั้น แล้วมีโอกาสได้ตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง
3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับค่านิยม นั้น แล้วเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น
4. ขั้นการจัดระบบ (Organization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้น เข้ามาอยู่ในระบบค่านิยมของตน
5. ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติตาม ค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัย

ถึงแม้ว่าบลูมได้นำเสนอแนวคิดดังกล่าวมุ่งใช้เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ ในการเรียนการสอนเป็นสำคัญ แต่ก็สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อช่วยปลูกฝัง ค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนได้

3. พุทธวิธีสอน

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2552: 102-103) ตรัสสรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้า มีพระคุณทั้งปวงบริบูรณ์ เลิศล้ำกว่าใครหมด ไม่มีเทพมนุษย์ ไหน ๆ เทียบเท่า พระองค์ทรงมีพระปัญญาบริบูรณ์ มีความบริสุทธิ์บริบูรณ์ มีพระกรุณาบริบูรณ์ ทรงมีพระปัญญาบริบูรณ์ คือทรงมีความรอบรู้พระธรรม คือ ความจริงทุกสิ่งทุกอย่าง พระศาสนา คือคำสั่งสอนของพระองค์จึงเป็นศาสนาที่แท้จริง ไม่ขัดกับหลักความจริงทุก ๆ อย่าง ตลอดถึงหลัก ทางวิทยาศาสตร์ สวากในภายหลังไม่ต้องคอยแก้ไขหรือกลบเกลื่อน เมื่อโลกเจริญขึ้นในทาง วิทยาศาสตร์ จึงปรากฏว่าคนทั่วโลกได้หันมาสนใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น เพราะรู้สึก ว่า เดือดร้อน ให้ประสบความสำเร็จที่แท้จริงได้ คนมีปัญญาเจริญขึ้นเพียงใด พระพุทธศาสนาก็ยิ่ง เจริญขึ้นเพียงนั้น และยังส่องให้เห็นว่าพระพุทธเจ้ามีพระปัญญาบริบูรณ์แท้จริง ไม่มีข้ออะไรที่จะ พึง สงสัยได้เลย ทรงมีความบริสุทธิ์บริบูรณ์ คือ ทรงมีความประพฤติทาง กาย วาจา ใจ บริสุทธิ์สะอาด ไม่มีโทษ ไม่มีบาปแม้แต่น้อย เพราะทรงเป็นผู้สิ้นกิเลส คือ โลก โกรธ หลง ทั้งหมด ไม่มีเหตุอะไร

ที่จะให้ทำความชั่ว ทั้งในที่ลับที่แจ้ง ไม่มีข้ออะไรที่จะต้องระแวงแคลงใจเกี่ยวกับความบริสุทธิ์ของพระองค์ เคารพนับถือพระองค์ได้อย่างบริสุทธิ์ใจจริง ๆ ทรงมีพระกรุณาบริบูรณ์ คือ ทรงมีพระหฤทัยเปี่ยมไปด้วยพระกรุณา มุ่งความสุขความเจริญ มุ่งโปรดให้พ้นทุกข์ แม้ไปในสรรพสัตว์ทุกถ้วนหน้า จึงเสด็จเที่ยวไป ๆ แสดงพระธรรมโปรดตั้งแต่ได้ตรัสรู้จนถึงวันสุดท้ายแห่งพระชนมชีพ ถึงจะมีใครมุ่งร้ายพยายามทำร้าย ก็ไม่ทรงมุ่งร้ายทำร้ายตอบ จึงไม่มีเลยที่จะทรงสาปแช่ง หรือทำร้ายใคร ผู้ใดที่ไหน อันแสดงถึงโทสะหรืออาฆาต พยาบาท ทรงเอาชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ จึงทรงมีความสวัสดิ์ตลอดพระชนมชีพ เพราะไม่ทรงทำร้ายใครและใครก็ทำร้ายพระองค์ไม่ได้ (ทำได้อย่างมากก็เพียงทำให้ห้อยพระโลหิตเล็กน้อยเท่านั้น) และเสด็จดับขันธปรินิพพานตามที่ทรงกำหนดเวลาไว้ด้วยพระองค์เอง พระองค์จึงเป็นผู้มีความสวัสดิ์ และประทานความสวัสดิ์ให้แก่โลก ใครก็ตามที่นับถือพระองค์อย่างแท้จริง ย่อมจะมีความสวัสดิ์

จากที่สมเด็จพระสังฆราชตรัส ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือมุ่งสอนพุทธจริยธรรมแก่บุคคลที่นิสัยด้วยการขัดเกลาชำระสิ่งเศร้าหมอง ซึ่งก็คือขบวนการทำความดี ละเว้นความชั่วและทำจิตใจให้มีคุณธรรม ประกอบด้วยความรัก ความเมตตา เอื้อเฟื้อกัน ไม่เห็นแก่ตัว กระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ใฝ่ใจในทาน มีความประพฤติดี ทางกาย วาจา ใจ รักษาศีล อบรมจิตใจของตนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรม ซึ่งการสอนศีลธรรมจะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น พระสอนศีลธรรมควรที่จะเข้าใจพุทธวิธีสอนเพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้สอนศีลธรรมต่อไป หรือก็คือการเรียนวิชาพระพุทธศาสนานั้นเอง และควรที่จะนำ พุทธวิธีสอนมาประยุกต์ใช้สอนให้เหมาะสมกับเนื้อสาระการเรียนรู้อันผู้เรียนแต่ละระดับชั้น ซึ่งพุทธวิธีสอนนั้น ดังนี้

3.1 ความหมายของพุทธวิธีสอน

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2550: 178) ได้ให้ความหมายของการสอนแบบพุทธวิธีว่า หมายถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ทรงมีวิธีการสั่งสอนพุทธบริษัท 4 อันประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งทำให้พุทธบริษัทดังกล่าวมีความเข้าใจในเรื่องที่ทรงสอน ให้เห็นคุณค่าของชีวิตที่ปราศจากทุกข์ ตลอดจนจนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงอีกทั้งยังไปเผยแผ่ให้ผู้อื่น ได้รู้ตาม วิธีสอนของพระองค์นั้นมีหลายรูปแบบ ทรงเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคคลที่จะสั่งสอน วิธีสอนดังกล่าวนี้มีผลสำเร็จ ทำให้มีผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางทั่วโลก

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าการสอนแบบพุทธวิธีนั้นเป็นกระบวนการสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนแก่บุคคลทั่วไป โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตน

3.2 จุดมุ่งหมายของพุทธวิธีสอน

พระมหาสุพัฒน์ กุลยานธมโม (2545: บทคัดย่อ) กล่าวว่า ในทัศนะของพระพุทธ ศาสนา ได้แบ่งครูผู้สอนออกเป็นหลายประเภท ตามกำลังแห่งสติปัญญา ความรู้ความสามารถ แลหน้าที่ของครูประเภทนั้นๆ เช่น ศาสตราจารย์ อธิการ อาจารย์ และทศปาโมกข์ เป็นต้น ซึ่งท่านเหล่านั้นย่อมดำรงอยู่ในฐานะเหมือนกัน กล่าวคือ มีหน้าที่ในการให้การศึกษแก่ศิษย์ในบรรดาครูเหล่านั้น พระพุทธเจ้า ชื่อว่าเป็นเลิศ คือ ทรงเป็นพระบิดาแห่งครูทั้งหลาย เพราะพระองค์ทรงมีคุณสมบัติหลายประการทั้งในด้านบุคลิกภาพและคุณธรรม ทรงดำรงอยู่ในฐานะพระบรมครู กล่าวคือ เป็นจอมศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงมีเทคนิคและวิธีการสอนเป็นเลิศเพื่อให้ชาวโลกได้บรรลุธรรม พุทธจริยาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของพระองค์ที่ทรงกระทำในฐานะ บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่มวลมนุษยชาติ เหล่าพระประยูรญาติและในฐานะความเป็นพระพุทธเจ้า ปฏิปทาของพระพุทธองค์เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นพระบรมครูของโลกอย่างแท้จริง และได้สรุปจุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้าว่า ในเรื่องเกี่ยวกับการเผยแผ่พระศาสนา พระพุทธเจ้าย่อมทรงคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของการสอนเป็นสำคัญ เพราะจะไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ ต้องมีเนื้อหา เรื่องที่จะทรงสอนมีตัวผู้เรียนหรือผู้ฟัง และวิธีการสอนครบถ้วนทุกอย่าง โดยแยกเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

1. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น
2. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังสามารถคิดตาม แล้วเห็นจริงได้
3. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติ

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปจุดมุ่งหมายและพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าได้ดังนี้

1. ทรงสอนสิ่งที่เป็นจริง และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
2. ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์
3. ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้งไม่หวังผลตอบแทน
4. ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี
5. ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใจลึซัดสนิทสนม และฟังพอใจได้มีความสุข
6. ทรงมีหลักการสอน และวิธีสอนยอดเยี่ยม

3.3 หลักทั่วไปของพุทธวิธีสอน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต. 2546: 33-44) ได้กล่าวถึงหลักทั่วไปของการสอน โดยแบ่งออกเป็น 3 หมวด ดังนี้

1. เกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน

- 1.1 สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก

หรือยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคืออริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่ตนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้งและหาทางแก้ไข

1.2 สอนเนื้อเรื่องทีละย่อละลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับชั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป

1.3 ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียน ได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเองอย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตา หรืออย่างที่ให้พระเพงดูความเปลี่ยนแปลงของดอกบัว เป็นต้น

1.4 สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง ไม่วกวน ไม่ไขว่ไขว ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเนื้อหา

1.5 สอนมีเหตุผลตรงตามเห็นจริง

1.6 สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจเป็นประโยชน์ต่อตัวเขาเอง

2. เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

2.1 รู้คำนึงถึงและสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

2.2 ปรับวิธีสอนให้เหมาะสมกับสภาพบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี

2.3 คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความพร้อม ความสุขุมนุ่ม ความแก่แห่งอินทรีย์หรือญาณ

2.4 สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างชัดเจน แม่นยำ และได้ผลจริง

2.5 การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพทางความคิด

2.6 เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์

2.7 ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา

3. เกี่ยวกับตัวผู้สอน

3.1 ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมาก การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก ดังนั้น ผู้สอนจะต้องมีการเริ่มต้นการสอนที่ดี

3.2 สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

3.3 สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญไม่กระทบตน และผู้อื่น ไม่ยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ

3.4 สอนโดยเคารพ คือตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็น ความสำคัญของผู้เรียน

3.5 ใช้ภาษาสุภาพนุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย

วรเดช ปัญญจริงคะ (2549: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงหลักทั่วไปของพุทธวิธีสอนโดยแบ่ง ออกเป็น 3 หมวด สรุปได้ดังนี้

1. เกี่ยวกับเนื้อหา หรือเรื่องที่สอน

1.1 สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ

1.2 สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึก ยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็น สายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุบุพพิกถา

1.3 ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียน ได้ดู ได้เห็น ได้ฟัง เอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

1.4 สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว่ไขว ไม่ออกนอก เรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

1.5 สอนมีเหตุผล ตรองตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

1.6 สอนเท่าที่จำเป็นพอดี สำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอน เท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

1.7 สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจ เป็นประโยชน์ แก่ตัวเขาเอง อย่างพุทธพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก 6 ประการคือ

1.7.1 คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก ที่ชอบใจ ของผู้อื่น - ไม่ตรัส

1.7.2 คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจ ของผู้อื่น - ไม่ตรัส

1.7.3 คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจ ของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

1.7.4 คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจ ของผู้อื่น - ไม่ตรัส

1.7.5 คำพูดที่จริง ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจ ของผู้อื่น - ไม่ตรัส

1.7.6 คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่ชอบใจ

ของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

ลักษณะของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ คือ ทรงเป็นกาลวาที สัจจวาที ภูตวาที อัตถวาที ธรรมวาที วินัยวาที

2. เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

2.1 รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

2.2 ปรับวิธีสอนสอนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล

อาจใช้ต่างวิธี

2.3 นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสุขงอม ความแกรบแหงอินทรีย์ หรือญาณ ที่บาลี เรียกว่า ปริปากะ ของผู้เรียน แต่ละบุคคลเป็นรายๆ ไปด้วย

2.4 สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ชัดเจน แม่นยำและได้ผลจริง เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถกผู้โง่เขลาด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ

2.5 การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียน กับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ หลักนี้เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำ และมักมาในรูปการถามตอบ

2.6 เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์

2.7 ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา

3. เกี่ยวกับตัวการสอน

3.1 ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อย ก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมที่เดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบ หรือผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขา รู้ เข้าใจดี หรือสนใจอยู่

3.2 สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

3.3 สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ

3.4 สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้น ไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็นเป็นชั้นต่ำ

3.5 ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น หลักทั่วไปของพุทธวิธีในการนั้น พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการตามความเหมาะสมแก่ผู้ฟังเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มชนนั้นๆ เช่น ทรงสอนแบบ มีหลักฐาน เช่น ทรงสอนที่ไหน สอนใคร สอนเรื่องอะไร สอนแล้วได้ผลอย่างไร และมีหลักการ เช่น ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ทรงสั่งสอนมีเหตุผล ซึ่งผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้ ทรงสั่งสอนซึ่งผู้ปฏิบัติตามคำสอนนั้น ย่อมได้ประโยชน์ตามควรแก่การปฏิบัติ เหล่านี้เป็นต้น

3.4 พุทธลีลาในการสอน

ธีรวาส บำเพ็ญบุญบารมี (2552: ออนไลน์) กล่าวว่า พุทธลีลาในการสอน หรือเทศนา สรุปได้ว่า วิธี 4 (การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมมีกถา หรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ 4 ประการ) ดังนี้

1. สนทนาสนทนา (ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา
2. สมาทพนา (ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ
3. สมุตเตชนา (เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจริงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนื่อยไม่กลัวยาก
4. สมปหังสนา (ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ

3.5 รูปแบบของพุทธวิธีสอน

ธีรโชติ เกิดแก้ว (2549: ออนไลน์) กล่าวว่า รูปแบบการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนนั้นมีหลายวิธี สรุปได้ดังนี้

1. การสอนแบบบรรยาย เป็นวิธีการสอนแบบอธิบายให้ครอบคลุมเนื้อหา เป็นการจำแนกหลักธรรมตามลำดับซึ่งส่วนใหญ่จะใช้อธิบายตัวสภาวะธรรมหรือหัวข้อธรรมที่เรียกว่า “ธัมมาธิษฐาน” โดยยกตัวอย่างประกอบ (บุคลาธิษฐาน) เป็นวิธีการหนึ่งที่ทรงใช้กับบุคคลหรือกลุ่มคนโดยพระองค์จะกำหนดตัวผู้เรียนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1.1 บุคคล วิธีที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นการสอนทฤษฎีแล้วให้ผู้เรียนได้ไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้เอง พระองค์จะเป็นเพียงผู้ให้หลักการเท่านั้น วิธีนี้จะเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการศึกษาและแก้ปัญหาด้วยตัวเองเป็นสำคัญ เรื่องนี้ ศึกษาได้จากภิกษุหลายๆ รูปที่เรียนกรรมฐาน

จากพระพุทธเจ้าแล้วก็ออกไปหาสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมแล้วลงมือปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความจริงด้วยตนเอง ถ้าติดขัดประการใดก็จะกลับไปทูลถามพระพุทธเจ้า หรือเมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบก็จะทรงให้ความช่วยเหลือด้วยการชี้แนะให้

1.2 กลุ่มย่อย มีวิธีการหลายอย่าง เช่น ให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น เป็นการฝึกทักษะการแสดงออกของผู้เรียน เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน หรือใช้วิธีการถามตอบ เช่น ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรที่มีใจความเกี่ยวกับขั้นกับกฎไตรลักษณ์แก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5

1.3 กลุ่มใหญ่ จะเน้นการบรรยายชี้แนะ เช่น แสดงโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระอรหันต์จำนวน 1,250 รูปที่วัดเวฬุวัน เป็นต้น

2. วิธีการสอนแบบเปรียบเทียบ (อุปมา อุปไมย) เป็นวิธีการหนึ่งที่พบว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้มาก ซึ่งลักษณะของการเปรียบเทียบนั้นจะเน้นตัวอย่างที่ผู้เรียนรู้เห็นหรือคุ้นเคยเป็นอย่างดีแล้ว เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เข้าใจเนื้อหาที่ทรงแสดงได้ง่ายขึ้น ซึ่งมีหลายลักษณะ เช่น

2.1 เปรียบเทียบให้เห็นหลักปฏิบัติ เช่น จงรักษาความดีให้เหมือนกับเกลือที่รักษาความเค็ม

2.2 เปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความจริงของชีวิต เช่น ชีวิตก็เหมือนฟองน้ำที่เกิดขึ้นดำรงอยู่ และแตกสลายไปชั่วเวลาไม่นาน (หลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)

2.3 เปรียบเทียบให้เห็นภาพพจน์ที่ชัดเจน เช่น ภิกษุผู้ขี้สีย หลอกหลวงชาวบ้านเลี้ยงชีพก็เหมือนกับมหาโจรที่จับปล้นชาวบ้านผู้บริสุทธิ์

2.4 เปรียบเทียบให้เห็นเนื้อหาของธรรม เช่น คนประมาทก็เหมือนกับบุคคลที่ตายแล้ว เป็นต้น

3. วิธีการสอนแบบถามตอบ (ปุจฉา วิสัชนา) เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้แก่บุคคลต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ความสงสัย ให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาของเรื่องที่ทรงแสดงได้อย่างแจ่มแจ้ง วิธีการสอนแบบนี้ศึกษาได้จากพระสูตรที่จัดอยู่ในคำสอนประเภท “เวทัลล” หมายถึง พระสูตรที่มีลักษณะเป็นการถามตอบ อาจกล่าวสรุปได้ 3 ลักษณะ คือ

3.1 พระองค์เป็นผู้ถามและตอบเอง วิธีนี้ส่วนใหญ่จะใช้กับผู้เรียนกลุ่มใหญ่ที่ไม่สามารถเจาะจงไปที่ตัวบุคคลได้

3.2 พระองค์เป็นผู้ถามให้ผู้เรียนเป็นผู้ตอบ โดยมีวัตถุประสงค์หลายๆ ประการ เช่น ถามเพื่อทราบความรู้ของผู้เรียน เป็นการประเมินในเบื้องต้นว่าผู้เรียนรู้อะไร ไม่รู้อะไรเพื่อจะได้แก้ไขได้อย่างถูกต้อง หรืออาจจะถามเพื่อให้ผู้เรียนตอบเพื่อโยงเข้าสู่เนื้อหาที่จะสอน เช่น การถามเรื่องขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ว่าเที่ยงหรือไม่ สรุปประเด็นเรื่องการถามตอบในพระสูตรนี้จะอยู่ในกรอบของกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั่นเอง

3.3 ผู้เรียนเป็นผู้ถาม พระองค์เป็นผู้ตอบ เป็นวิธีที่ทรงใช้ในหลายๆ ลักษณะ ขึ้นอยู่กับผู้ถาม บางครั้งผู้ถามก็ถามเพื่อทดสอบความรู้ บางครั้งผู้ถามก็ถามด้วยความสงสัยหรือไม่รู้จักจริงๆ และต้องการที่จะได้คำตอบที่ถูกต้องซึ่งพระองค์ก็ทรงแก้ไขให้ผู้ถามเข้าใจอย่างถูกต้อง แต่บางคนไม่ยอมรับก็มี

4. การสอนแบบโยนิโสมนสิการ เป็นการสอนให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด มุ่งเน้นการฝึกผู้เรียนให้ใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างเป็นระบบ รู้จักวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ หรือเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น จัดเป็นสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นขั้นของการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์ เป็นอิสระทำให้ผู้เรียนสามารถช่วยตัวเองได้และนำไปสู่จุดหมายของการเรียนรู้อย่างแท้จริง วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ 4 ข้อ คือ

4.1 อุบายมนสิการ หมายถึง การคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือคิดได้ถูกวิธีที่ทำให้เข้าถึงความจริงหรือหยั่งรู้ตัวสภาวะลักษณะและสามัญลักษณะ คือกฎของไตรลักษณ์ ในแง่ของการประยุกต์ก็คือครูจะต้องหาวิธีการสอนที่เน้นให้เด็กได้วิธีคิดที่ดี ถูกต้องและเป็นการคิดด้วยตัวของเขาเอง ครูเป็นแต่เพียงผู้ให้แนวทางเท่านั้น

4.2 ปถมนสิการ หมายถึง การคิดได้ถูกทาง คิดอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนหรือลำดับของการคิดต่อเนื่องกัน สามารถเชื่อมโยงจากเนื้อหาไปสู่แนวปฏิบัติได้

4.3 การถมนสิการ หมายถึง การคิดแบบมีเหตุผล เป็นการคิดแบบสืบค้นตามความสัมพันธ์กันของเหตุและปัจจัย ซึ่งสามารถคิดได้ 2 ทาง คือคิดจากเหตุไปหาผลว่า เหตุนี้จะนำไปสู่ผลในลักษณะไหนอย่างไร หรือจากผลไปหาเหตุว่า ผลนี้เกิดมาจากเงื่อนไขหรือสาเหตุใดก็ได้

4.4 อุปาทกมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เช่น การคิดหาวิธีการที่จะทำให้หายโกรธ มีสติหรือทำจิตใจให้เข้มแข็ง เป็นต้น

ข้อสำคัญเกี่ยวกับการสอนแบบนี้ ก็คือ ครูจะต้องทำหน้าที่เพียงผู้ให้หลักการหรือแนวทางเท่านั้น ส่วนหน้าที่ของการคิดค้นหาคำตอบหรือความจริงเป็นหน้าที่ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และวิธีคิดแบบนี้สามารถสรุปเป็น 2 หลักการใหญ่ คือ

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย หมายถึง การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผลให้รู้ว่าเกิดมาจากสาเหตุใด มีปัจจัยใดบ้างที่สัมพันธ์สืบทอดกัน ซึ่งสามารถทำได้ 2 วิธี คือ คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ ตัวอย่าง เช่น “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เมื่อไม่มีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” (อิทัปปัจจยตา) และอีกวิธีหนึ่งก็คือการคิดแบบสอบสวนหรือตั้งคำถาม เช่น “เมื่ออะไรหนอมืออยู่ อุปาทานจึงมี...”

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบหรือกระจายเนื้อหา เป็นการคิดที่มุ่งให้มองและรู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันตามความเป็นจริง เช่น “เพราะคุณส่วนประกอบทั้งหลายเข้า จึงมีศัพท์ว่า รถ ฉันทใด เมื่อขันธห้ามีอยู่ สมมติว่าสัตว์ จึงมีฉันทนั้น”

จากหลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการที่กล่าวมาจะเห็นว่า การเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาต้องการให้คนได้วิธีการคิดอย่างถูกต้อง เป็นระบบอันจะนำไปสู่การเข้าใจเรื่องต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่ติดอยู่กับรูปลักษณะภายนอกหรือมองด้านใดด้านหนึ่งเป็นสำคัญแล้วสรุปว่ามันเป็นอย่างไรที่เห็นซึ่งจะทำให้คลาดเคลื่อนจากความจริงได้

5. การสอนแบบวิภัสวาท (การวิเคราะห์) หมายถึง การสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้รู้จักแยกแยะเนื้อหาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และคำว่า “วิภัสซ์” ยังเป็นชื่อเรียก

พระพุทธศาสนาที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักการในพระพุทธศาสนาที่เน้นให้ผู้ศึกษาสามารถแยกแยะเรื่องต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทรงได้นำมาว่า “วิภังชวาที” หมายถึง ผู้ที่ฉลาดในการแยกแยะหรือจำแนกหลักธรรมต่างๆ เช่น

5.1 จำแนกโดยส่วนประกอบ เช่น ชันท์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของชีวิตมนุษย์

5.2 จำแนกโดยลำดับ เช่น ไตรสิกขา ลำดับหรือขั้นตอนของหลักธรรมสำหรับฝึกฝนอบรมมนุษย์

5.3 จำแนกโดยความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัย เช่น ไตรวิภังค์ หมายถึง กิเลสแรงขับภายในที่ทำให้คนแสดงพฤติกรรมออกมาที่เรียกว่า “กรรม” และทำให้คนได้รับผลกรรมนั้น ซึ่งจะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับลักษณะของกรรมที่กระทำลงไปเรียกว่า “วิบาก หรือผลกรรม”

5.4 จำแนกโดยเงื่อนไข เช่น อิทัปปัจจยตา “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อไม่มีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” เป็นต้น

ข้อสรุปของการสอนวิธีนี้ก็คือความสามารถในการจำแนกแยกแยะหรือวิเคราะห์เรื่องต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ผู้เรียนหรือครูต้องยึดหลักการในข้อที่ 4 ด้วย เนื่องจากวิธีคิดที่ถูกต้องและเป็นระบบจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์เรื่องต่างๆ ได้ด้วยตนเอง

6. การสอนแบบสาธิต คือการสอนแบบทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ผู้เรียนกระทำตาม ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการของการสร้างความคิดรวบยอดของผู้เรียน เช่น สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ถูกพระนางมาคันทिया พระมเหสีองค์หนึ่งของพระเจ้าอุเทนจางให้คนมาตำด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย พระองค์ไม่ทรงโต้ตอบจนพระอานนท์ทนไม่ไหวทูลขอให้พระพุทธเจ้าหนีไปเมืองอื่น พระพุทธเจ้าทรงให้สติแก่พระอานนท์ว่า ถ้าเราไปเมืองอื่นแล้วเจอเหตุการณ์ในทำนองนี้เราจะทำอย่างไร พระอานนท์ทูลว่าก็หนีไปเมืองอื่น พระองค์ทรงให้ข้อคิดว่าการกระทำเช่นนั้นไม่ใช่เป็นการแก้ปัญหาที่ถาวร แต่การแก้ปัญหาที่ถาวรต้องใช้สันติวิธี หมายถึง ใช้ความอดทน อดกลั้น ไม่โต้ตอบแล้วทรงแสดงโทษของการประทุษร้ายบุคคลที่ไม่ทุษร้ายตอบว่ามีโทษอย่างไร โดยข้อสรุปของการสอนแบบนี้ของพระพุทธเจ้าก็คือทรงเน้นการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เหล่าสาวกและเหล่าสาวกก็ได้ยึดแนวปฏิบัติของพระองค์เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของนักบวชสืบต่อมา ซึ่งอาจจะนำมาเป็นข้อสรุปเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของไทยประการหนึ่งที่ว่า “สังคมไทยมิได้ขาดผู้สอน เนื่องจากครูผู้สอนมีเต็มแผ่นดินไทย แต่สังคมไทยขาดตัวแบบที่ดีต่างหาก” ดังนั้น ครูที่ดีต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ทั้งในแง่วิชาการและจริยธรรม

รูปแบบการสอนทั้ง 6 ข้อที่กล่าวข้างต้น ล้วนมีลักษณะยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยมุ่งเพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาแก่ผู้เรียนอย่างเต็มที่โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพทางปัญญาที่เรียกว่า “พุทธภาวะ” ที่มีอยู่ในตัวเอง ซึ่งถูกปกปิดไว้ด้วยอวิชชาคือความไม่รู้จริงออกมาเพื่อให้เกิดการหยั่งรู้ความจริงในระดับสูงสุดที่เรียกว่า “พระอรหันต์” จัดเป็นผู้สำเร็จการศึกษาอย่างสมบูรณ์แบบ

3.6 กลวิธี และอุปมาประกอบการสอน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2547: 59) ได้อธิบายถึงกลวิธี และอุปมาประกอบการสอนของพระพุทธเจ้าสรุปได้ดังนี้

1. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอนช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจน ช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น

2. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า

3. การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

4. การใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะ เหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบ ขึ้นมากอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

5. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง ก็คือ พระจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง แต่ที่ทรงปฏิบัติเป็นเรื่องราวเฉพาะก็มี

6. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและการเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน แม้ในการสอนหลักธรรมทั่วไป พระองค์ก็ทรงรับเอา คำศัพท์ที่มีอยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟังผู้เรียนหันมาสนใจ และกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่เท่านั้น และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไรหนูก ออย่างไหนผิดอย่างไร จึงเห็นได้ว่า คำว่า พรหม พรหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไฟบูชายัญ ฯลฯ ซึ่งคำในลัทธิศาสนาเดิมก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างใหม่

7. อุปมาเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุปมาสำคัญในการเผยแผ่ศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทธโฆบายอย่างที่เราเรียกว่า การวางแผน ที่ได้ผลยิ่ง ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในถิ่นใดถิ่นหนึ่งควรไปโปรดใครก่อน

8. การรู้จักจังหวะ และโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะ และโอกาสให้เป็นประโยชน์

9. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอัตรา ตัดค้นหา มานะ ทิฏฐิ เสียให้น้อยที่สุด ก็จะมีผลสำเร็จในการเรียนรู้อย่างสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใด ให้การสอน ได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้ การลงโทษ และ ให้อภัย การใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช้การฝึกคนของพระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติ พระองค์ ก็แสดงไปตามเนื้อหาธรรมไม่กระทบกระทั่งใคร การสอนไม่ต้องลงโทษ เป็นการแสดงความ สามารถของผู้สอนด้วย ในระดับสามัญ สำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิดคำนึงว่าการลงโทษ ควรหรือไม่ แค่ไหน และอย่างไร แต่ผู้ที่สอนคนได้สำเร็จผลโดยไม่ต้องใช้อำนาจโทษเลย ย่อมถือว่าเป็นผู้มีความสามารถในการสอนมากที่สุด

10. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้ง ต่างคราว ย่อมมี ลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิกิริยา คือ ความสามารถ ในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป

3.7 ลำดับเนื้อหาที่ทรงสอน

เนื้อหาพุทธจริยธรรมที่ทรงสอนตามลำดับจากง่ายไปหายากมีรายละเอียดดังนี้

ประกาศรี สิทธานิ (2550: 81-83) กล่าวถึงพุทธจริยธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ตามลำดับจากง่ายไปหายากว่า ได้แก่ทรงกล่าวถึง:

ทานกถา บุคคลที่มีนิสัยในการขัดเกลาชำระสิ่งเศร้าหมองซึ่งกีดขวางการทำดีละเว้น ความชั่วและละเลิกจิตใจให้มีคุณธรรม ประกอบด้วยความรัก ความเมตตา เอื้อเฟื้อกัน กระทำตน ให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นใฝ่ใจให้ทาน

ศีลกถา คือ คติพุทธจริยธรรมของมวลพุทธศาสนิกชน ศีล คือ ความประพฤติที่เป็นปกติ เป็นลักษณะนิสัยที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ศีลและจริยธรรมมีความหมายอย่างเดียวกัน จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ศีลธรรมและกฎศีลธรรม ศีลเป็นความงดเว้นจากอกุศลเจตนาทั้งหลายโดยอาศัยความสำรวมระวัง (สังวร) คู่กับความงดเว้น (วิริติ) ตัวความสำรวมระวังนี้ก็คือ สติที่มีหิริหรือความละอายใจ และโอตตปเป คือความเกรงกลัวบาปเป็นความระลึกได้

สัจจกถา การรักษาศีลและให้ทานเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เหมือนอยู่ในสวรรค์ สวรรค์คือความสุขอันเกิดจากการกระทำ เป็นความดีความงามที่ทุกคนทำให้เกิดขึ้นได้

กามาทินพกถา แสดงโทษแห่งกามว่าเป็นทุกข์ ไม่ควรมัวเมาในโลกธรรมทั้งหลาย ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เพราะมีการแปรปรวนเสื่อมไปเป็นทุกข์ทั้งหมดทั้งสิ้น

เนกขัมมกถา คือ การหลีกออกจากกามที่เดือดร้อนให้ออกไปให้พ้นจากกามสุขทั้งปวง ในโลกียสุข โดยเห็นในสังขะ 4 ประการ อันเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์สิ้นเชิง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2549: 60-61)

ทรงกล่าวถึง พุทธจริยธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงตามลำดับ สรุปได้ว่า อนุบุพพิกถา คือถ้อยคำ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้โดยลำดับตั้งแต่เบื้องต้นนั้นคือ ทาน ศีล สวรรค์ อันเป็นผลของทาน

และศีล กามาทินพ โทษของกาม และ เนกขัมมานิสงส์ อานิสงส์ของเนกขัมมะคือออกจากกาม
 ดังที่แสดงในพุทธประวัติโดยมากกว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุพุพิภกา 5 นี้ก่อน แล้วทรงแสดง
 อริยสัจสี่ต่อไปในภายหลัง สำหรับอนุพุพิภกา ในข้อทานข้อศีลข้อสวรรค์นั้น ก็เป็นการแสดง
 ความประพฤดีดีและผลของความประพฤดีดีทางโลก

3.8 พุทธวิธีสอนที่นำมาเปรียบเทียบกับวิธีสอนในปัจจุบัน

เอกสารเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา
 เพื่อเป็นสิ่งที่กำหนดในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมในโรงเรียนของพระสอนศีลธรรม
 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ สรุปได้ดังต่อไปนี้

นภดล เจนอักษร (2526: 51-57) ได้ศึกษาพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช
 2514 พบว่า วิธีสอนของพระพุทธเจ้ามี 7 วิธี: 1) วิธีสอนโดยการบรรยาย 2) วิธีโดยการซักถาม
 และสนทนาโต้ตอบ 3) วิธีสอนโดยการสาธิต 4) วิธีสอนแบบแก้ปัญหา หรือวิธีสอนตามขั้น
 ของอริยสัจ 4 5) วิธีสอนแบบสืบสวนหาคำตอบเอง 6) วิธีสอนแบบอุปนัย 7) วิธีสอนแบบอนุ
 นัย

พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญโญ) (2543: 297-300) ศึกษาพุทธวิธีในการสอน: สืบค้น
 จากพระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก พบว่า พุทธวิธีในการสอนมี 7 วิธี: 1) วิธีสอนแบบบรรยาย
 2) วิธีสอนแบบซักถามและสนทนาโต้ตอบ 3) วิธีสอนโดยการสาธิต 4) วิธีสอนแบบแก้ปัญหา
 หรือวิธีสอนตามขั้นของอริยสัจ 4 5) วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน 6) วิธีสอนแบบอุปนัย
 7) วิธีสอนแบบนิรนัย

สุมน อมรวิวัฒน์ (2544) กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนที่แยบยลและทรงใช้วิธีสอน
 หลายวิธี การที่พระพุทธองค์จะสอนวิธีใด ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคล สภาพแวดล้อม เหตุการณ์ ภาวะ
 ปัญหาต่างๆ ส่วนที่นิยามกำหนดเรียกวิธีสอนต่างๆ นั้นเกิดขึ้นภายหลัง

จากการศึกษาของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาสรุปได้ว่า เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีสอน
 ทั่วไปแล้ว พุทธวิธีในการสอนมี 7 วิธี ดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้วิจัยยกตัวอย่างที่ทรงสอนพุทธวิธีสอน
 แบบต่างๆ มีรายละเอียด ดังนี้

1. พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

ยกตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีสอนโดยการบรรยายที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
 ภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2514 (นภดล เจนอักษร 2526: 51) คือ พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึง
 ความแตกต่างในลักษณะพื้นฐานทางพฤติกรรม และความแตกต่างทางวุฒิปัญญา เช่น กรณี
 ทรงสอนหลักการสังเกตความเป็นธรรมชาติของพระภิกษุแก่พระสารีบุตร ดังนี้ คือ ครั้งหนึ่งภิกษุ
 ชาวโกสัมพีก่อความบาดหมางทะเลาะวิวาท จนชาวพระนครโกสัมพีนุ่ไม่สักการะ ไม่เคารพบูชา
 จึงพากันเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ นครสาวัตถี พระสารีบุตรได้สดับข่าวแล้ว ทูลขอหลักปฏิบัติ
 เพื่อดำเนินการแก้ภิกษุเหล่านั้น

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “สารีบุตร ถ้าเช่นนั้น เธอจงดำรงอยู่ตามธรรม” พระสารีบุตร

ทูลถามต่อไปว่า “ข้าพเจ้าจะพึงทราบธรรมหรืออธรรมอย่างไรพระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าจึงทรง
 ประทานหลักการสังเกตความเป็นอธรรมวาทีของพระภิกษุแก่พระสารีบุตรโดยทรงบรรยาย
 ดังต่อไปนี้ คือ

สารีบุตร เธอพึงทราบอธรรมวาทีภิกษุด้วยวัตถุ 18 ประการ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

1. แสดงสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ว่าเป็นธรรม
2. แสดงสิ่งที่เป็นธรรม ว่าเป็นธรรม
3. แสดงสิ่งที่ไม่เป็นวินัย ว่าเป็นวินัย
4. แสดงสิ่งที่เป็นวินัย ว่าเป็นวินัย
5. แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ทรงภาษิตไว้ มิได้ตรัสไว้ ว่าพระตถาคต
 ทรงภาษิตไว้ ตรัสไว้
6. แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงภาษิตไว้ ตรัสไว้ ว่าพระตถาคตมิได้ทรงภาษิตไว้
 มิได้ตรัสไว้
7. แสดงมรรยาทอันพระตถาคตมิได้ทรงประพฤติมา ว่าพระตถาคต
 ทรงประพฤติมา
8. แสดงมรรยาทอันพระตถาคตทรงประพฤติมาแล้ว ว่าพระตถาคตมิได้ทรง
 ประพฤติมา
9. แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ทรงบัญญัติไว้ ว่าพระตถาคตทรงบัญญัติไว้
10. แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงบัญญัติไว้ ว่าพระตถาคตมิได้ทรงบัญญัติไว้
11. แสดงสิ่งมิใช่อาบัติ ว่าเป็นอาบัติ
12. แสดงอาบัติ ว่าเป็นสิ่งมิใช่อาบัติ
13. แสดงอาบัติเบา ว่าเป็นอาบัติหนัก
14. แสดงอาบัติหนัก ว่าเป็นอาบัติเบา
15. แสดงอาบัติมีส่วนเหลือ ว่าเป็นอาบัติหาส่วนเหลือมิได้
16. แสดงอาบัติหาส่วนเหลือมิได้ ว่าเป็นอาบัติมีส่วนเหลือ
17. แสดงอาบัติชั้วหยาบ ว่าเป็นอาบัติไม่ชั้วหยาบ
18. แสดงอาบัติไม่ชั้วหยาบ ว่าเป็นอาบัติชั้วหยาบ

สารีบุตร เธอพึงทราบอธรรมวาทีภิกษุด้วยวัตถุ 18 ประการนี้แล

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2547: 54) กล่าวว่า พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

น่าจะทรงใช้ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมาก
 เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ ก็มีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจ
 เพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกัน พอจะใช้วิธี
 บรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้

สืบเนื่องจากที่ได้ยกตัวอย่างพุทธวิธีโดยการบรรยายข้างต้นนั้น เมื่อนำมาใช้สอน พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ผู้วิจัยสรุปความคิดเห็นของนักการศึกษาเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนพุทธวิธี สอนโดยบรรยาย ดังนี้

1) ความหมาย

พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย หมายถึง วิธีสอนที่พุทธเจ้าทรงใช้บรรยายธรรมะ ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมะประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และ ส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกัน และวิธีสอนนี้ พระสงฆ์นิยมใช้ในการบรรยายธรรมะ โดยการเตรียมเนื้อหาสาระ ทางพระพุทธ ศาสนา แล้วบรรยาย พูด บอก เล่า อธิบาย เนื้อหาสาระพุทธศาสนาที่ต้องการสอนแก่ผู้เรียน

2) ลักษณะของวิธีสอนแบบบรรยาย

การสอนแบบบรรยายนั้น ผู้บรรยายจะต้องเตรียมการในเรื่องหรือสาระที่จะสอน อย่างละเอียด ให้เชื่อมโยงกัน เพื่อให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการ รับรู้เรื่องราวอย่างต่อเนื่อง กระจ่างชัด ในเรื่องที่ฟัง การบรรยายในเรื่องหรือสาระที่เข้าใจยากนั้น ผู้บรรยายควรยกตัวอย่างประกอบ หรือใช้สื่อประกอบการบรรยายอย่างเหมาะสม

3) ขั้นตอนการสอน

3.1) ชั้นเสนอหลักการหรือข้อเท็จจริง ตัวอย่าง เช่น การสอนเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม ผู้สอนจะอธิบายหลักการของศีล คือ ข้องดเว้น 5 ประการ และหลักการของธรรม ข้อปฏิบัติ 5 ประการ พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบในแต่ละข้อ

3.2) ชั้นชักใช้ไล่เรียง ผู้สอนควรจะมีวิธีฝึกให้ผู้เรียนได้คิดตามเรื่องหรือเนื้อหา สาระที่ครูอธิบาย เช่น ชี้นำประเด็นให้ติดตามว่า ทำไมจึงต้องงดเว้น (ศีล 5) ทำไมจึงต้องปฏิบัติตาม (ธรรม 5) พร้อมทั้งชี้นำ อธิบายเหตุผลเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความกระจ่างชัดหรือเกิดความเข้าใจ อันจะ นำไปสู่ความคิด ความเชื่อมั่นที่จะปฏิบัติตาม

3.3) ชั้นสรุปใจความสำคัญ เป็นขั้นที่ผู้สอนกับผู้เรียนร่วมกันสรุปประเด็นสำคัญ ในเรื่องที่ได้เรียนไปเป็นการเน้นย้ำว่าผู้เรียนได้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง

4) ประโยชน์ของวิธีสอนแบบบรรยาย

4.1) ผู้เรียนได้รับฟังเรื่องราวที่ผู้สอนได้ไปศึกษาค้นคว้าความรู้มาถ่ายทอด ให้แก่ผู้เรียนทั้งหมด ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเรื่องที่เรียน ถ้าสงสัยสามารถซักถามได้ตามที่ ต้องการทันที

4.2) ประหยัดเวลาในการศึกษาหาความรู้ ผู้เรียนไม่ต้องเสียเวลาไปค้นคว้า หาความรู้

5) ข้อจำกัดของวิธีสอนแบบบรรยาย

5.1) ผู้สอนต้องเตรียมการสอนมากและกว้างขวาง ผู้สอนจะต้องมี ความเชี่ยวชาญแตกฉานในเรื่องที่สอน พร้อมต่อการซักถามข้อสงสัย

5.2) ผู้สอนจะต้องมีลีลาในการบรรยายให้ชวนฟัง เพื่อให้ผู้เรียนได้ติดตาม

6) ข้อเสนอแนะ

ควรนำวิธีสอนในการบรรยายไปใช้สอนร่วมกับวิธีการสอนอื่นๆ

7) การนำไปใช้

สามารถนำไปใช้สอนได้ในทุกเรื่อง ทุกเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นหลักการ ทฤษฎี หรือเนื้อหาที่ค่อนข้างยากต้องมีการอธิบายขยายความ

2. พุทธวิธีสอนโดยการซักถามและสนทนาโต้ตอบ

ยกตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนโดยการซักถามและสนทนาโต้ตอบที่ได้ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2514 (นภดล เจนอักษร. 2526: 53) พระพุทธเจ้าทรงสอนเพื่อให้ผู้เรียนที่ยังไม่เข้าใจได้เข้าใจ และเพื่อให้ผู้เรียนที่เข้าใจแล้วเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น เช่น กรณีที่ทรงแสดง อนัตตลักขณสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ โดยทรงแสดงว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ หรือ ขันธ์ 5 เป็นอนัตตา เป็นสิ่งไม่มีตัวตน เป็นไปเพื่อความลำบากเท่านั้น เพราะผู้เป็นเจ้าของไม่สามารถจะบังคับได้ เช่นนี้แล้วปัญจวัคคีย์บางองค์ยังไม่เข้าใจ ก็ทรงใช้วิธีซักถามสนทนา เพื่อให้ปัญจวัคคีย์เข้าใจไปตามลำดับ ดังนี้คือ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอสำคัญความเป็นใจในรูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า

ป. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา

ป. ข้อนั้น ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า

จากนั้นตรัสถามไปในลักษณะเดียวกันนี้อีกถึง เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ปัญจวัคคีย์ทั้งนั้นก็เข้าใจโดยทั่วกัน

อีกกรณีหนึ่ง เช่น ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ ทราบว่า พระโสณะเกิดปริวิตกว่าจิตของตนยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถ่อมใจ จึงอยากจะลาสิกขา ลีอกออกมาเป็นคฤหัสถ์ใช้สอยโภคทรัพย์แห่งตระกูลของตนทำบุญแก่พระศาสนาแทนการบวชเรียน จึงเสด็จไปหาแล้วตรัสสอน แต่พระโสณะยังไม่ละความคิดเดิม จึงทรงตรัสสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบอีกครั้งหนึ่งว่า

พ. ดูกรโสณะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นใจ เธอเมื่อก่อนอยู่ครองเรือน เป็นผู้ฉลาด ในการตีตีพิณมิใช่หรือ

ส. อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า

พ. ดุกรโสณะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก็สมัยใดสายพิษของเธอถึง
เกินไป สมัยนั้นพิษของเธอย่อมมีเสียงไพเราะหรือย่อมควรแก่การใช้หรือไม่

ส. ไม่เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าข้า

พ. ดุกรโสณะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สมัยใดสายพิษของเธอหย่อน
เกินไป สมัยนั้น พิษของเธอย่อมมีเสียงไพเราะ หรือย่อมควรแก่การใช้หรือไม่

ส. ไม่เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าข้า

พ. ดุกรโสณะ ก็สมัยใดสายพิษของเธอไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป ตั้งอยู่
ในขนาดกลาง สมัยนั้นพิษของเธอย่อมมีเสียงไพเราะ หรือย่อมควรแก่การใช้หรือไม่

ส. อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า

พ. ดุกรโสณะ ฉะนั้นเหมือนกันแล ความเพียรที่ปรารภมากเกินไป ย่อมเป็นไป
เพื่อความฟุ้งซ่าน ความเพียรที่หย่อนเกินไปย่อมเป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ดุกรโสณะ เพราะเหตุ
นั้นแหละ เธอจงตั้งความเพียรให้สม่ำเสมอ จงตั้งอินทรีย์ให้สม่ำเสมอ และจงถือนิमित्तในความสม่ำเสมอ
นั้น

ตั้งนี้แล้ว พระโสณะจึงทูลรับคำพระผู้มีพระภาค

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (2551: 31) ได้ทรงตรัสสนทนาโต้ตอบ
อันเป็นการสอนพระพุทธศาสนาสรุปความตอนหนึ่งดังนี้

พระพุทธศาสนาสอนอย่างไร

ถาม: พระพุทธศาสนานั้นสอนอย่างไร ?

ตอบ: ในขั้นแรกหรือโดยตรง สอนให้รู้ตามเป็นจริง เพื่อเป็นผู้ตื่นอยู่เสมอไม่หลง
และสิ้นสุดทุกข์ใจ อันเป็นทุกข์อย่างสำคัญ เช่นธัมมจักกัปปวัตตนะสูตร แสดงปฏิบัติที่ปฏิบัติที่เป็น
เครื่องดำเนินถึงความสิ้นทุกข์ อนัตตลักษณะสูตร แสดงลักษณะของ อนัตตา อาทิตตปริยาเยสูตร
แสดงปริยายแห่งของร้อน เป็นต้น

สืบเนื่องจากที่ได้ยกตัวอย่างพุทธวิธีสอนโดยการซักถามและสนทนาโต้ตอบ (ธรรม
สภาัจฉา) และวิธีสอนพระพุทธศาสนาดังกล่าวข้างต้นนั้น เมื่อนำไปใช้สอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน
ผู้วิจัยสรุปความคิดเห็นของนักการศึกษาเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนโดยการซักถามและสนทนาโต้ตอบ
ดังนี้

1) ความหมาย

พุทธวิธีสอนโดยการซักถามและสนทนาโต้ตอบ (ธรรมสภาัจฉา) หมายถึง วิธีสอน
ที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา หรือความเข้าใจหลักธรรม
ทางพระพุทธศาสนา ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรม โดยมีลักษณะการสนทนา
ดังนี้

1. อภิปรายหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียน จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้

2. ซักถามกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับครูผู้สอน โดยนักเรียนเป็นฝ่ายถาม หรือเป็นฝ่ายตอบสลับกันหรือนักเรียนและครูผู้สอนผลัดกันถามตอบ จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้

3. ตั้งตัวแทนขึ้นซักถามกันระหว่างนักเรียนสองฝ่ายจนสรุปหลักธรรมได้
วิธีสอนแบบนี้เหมาะกับนักเรียนที่มีพื้นความรู้ในเนื้อหาพอสมควร และต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มเติมขึ้น วิธีการนี้ใช้ได้กับนักเรียนจำนวนน้อย และมีความสามารถในการใช้ภาษา การซักถาม โต้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย อธิบายได้ดีพอสมควร

สืบเนื่องจากนักการศึกษาได้ให้ความหมายของวิธีสอนแบบธรรมสภาัจฉาตั้งกล่าวข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า วิธีสอนแบบธรรมสภาัจฉาเป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อยๆ วิธีหนึ่งพระพุทธเจ้ามักทรงใช้ถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรม ทรงส่งเสริมให้มีการสนทนาธรรมกันในหมู่สาวก ดังนั้น การสอนแบบธรรมสภาัจฉาจึงเป็นวิธีการสอนแบบหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ในการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้เรื่องธรรมะ

2) ลักษณะของวิธีสอนโดยการซักถามและสนทนาโต้ตอบ

ในการสอนแบบธรรมสภาัจฉานั้น ผู้สอนจะจัดกิจกรรมที่เน้นเรื่องการสนทนาเป็นหลัก เป็นการสนทนาในเรื่องทั่วไป แต่ต้องเป็นเรื่องที่มีคุณค่า มีสาระ หรือจะเป็นเรื่องธรรม ตั้งจุดมุ่งหมายการสนทนาให้ตรงกัน มีการกำหนดหัวข้อเรื่อง หัวข้อปัญหา ตลอดจนขอบเขตการอภิปรายซักถามให้ชัดเจน ผู้สอนจะต้องมอบหมายให้ผู้เรียนซึ่งเป็นคู่สนทนาค้นหาหาความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการสนทนา ผู้สอนชี้แจงคู่สนทนาให้รู้จักพุทธธรรมเป็นกล่าวคือ เรื่องที่พูดนั้นต้องเป็นเรื่องจริงมีประโยชน์ มีการสนทนาด้วยถ้อยคำสุภาพ พูดด้วยเมตตาจิต ถูกกาลเทศะ นอกจากนั้นผู้เรียนต้องรู้จักฟังธรรมเป็น มีข้อสังเกตว่า หัวข้อที่สนทนานั้นควรจะเป็นเรื่องที่ผู้เรียนสนใจหรือเป็นเรื่องที่เคยประสบปัญหามาแล้ว แต่แก้ปัญหามาไม่ได้

3) ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.1) ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

ผู้สอนนำข่าวหรือสถานการณ์ต่างๆ มาเสนอผู้เรียน เพื่อให้เห็นปัญหาและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา และเห็นคุณค่าของการแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง

3.2) ชี้นสอน

1. ชี้นแสวงหาความรู้ ผู้สอนออกแบบกิจกรรมหรือกำหนดประเด็น เพื่อให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยการค้นคว้าหาความรู้จากเอกสาร ตำรา หนังสือประเภทต่างๆ ป้ายนิเทศ สื่ออุปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนแหล่งความรู้ด้านเทคโนโลยีประเภทต่างๆ และนำมาแลกเปลี่ยนความรู้ โดยมีผู้สอนคอยชี้แนะอย่างมีเมตตา

2. ชี้นค้นพบความรู้ สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ขณะที่ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ อย่างหลากหลายนั้น ผู้เรียนก็ย่อมค้นพบความรู้ไปด้วย ซึ่งถ้าจะให้ค้นพบความรู้ได้ตรงประเด็นนั้นผู้สอนควรจัดทำใบงาน กำหนดหัวข้อหรือตั้งประเด็นคำถามเพื่อเป็นการกำกับผู้เรียนให้ศึกษาข้อมูลความรู้ได้ตรงตามเป้าหมาย

3. การวิเคราะห์และประเมินความรู้ ผู้สอนควรได้นำวิธีคิดรูปแบบต่างๆ แทรกเข้ามาเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักวิเคราะห์และประเมินค่าความรู้อย่างมีเหตุผล ผู้สอนอาจนำกรณีตัวอย่าง มาให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดหาสาเหตุของปัญหา หรือคิดแก้ปัญหาโดยใช้วิธีคิดแบบใดแบบหนึ่งในวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม ตัวอย่างเช่น วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแก้ปัญหา วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก ฯลฯ ซึ่งผู้สอน อาจจะใช้วิธีคิดแบบอื่นนอกเหนือจากวิธีคิดตามที่ยกตัวอย่างมาแล้วก็ได้ ต่อจากนั้นให้ผู้เรียนได้ฝึกการสรุปประเด็นของข้อมูลความรู้และประเมินค่าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในกลุ่ม และเสนอต่อชั้นเรียน

4. ชั้นพิสูจน์ความรู้หรือชั้นปฏิบัติ เป็นชั้นที่ผู้สอนได้จัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติ พิสูจน์ความรู้ให้ผู้เรียนทุกคนได้วางแผนการปฏิบัติตนและเลือกแนวปฏิบัติตามหลักธรรมที่ได้เรียนไปแล้วทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน โดยจะให้เลือกแนวทางที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ คล้ายคลึงกันในกลุ่มของตน เพื่อจะได้รู้ถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาในการปฏิบัติ มีการอภิปรายร่วมกัน เพื่อหาแนวทางแก้ไข

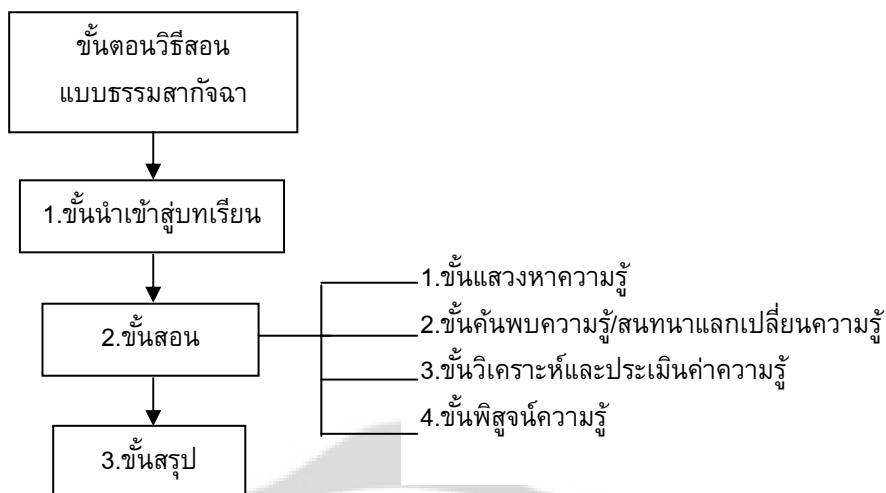
ในชั้นปฏิบัตินี้ผู้สอนควรให้เวลาผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิบัติจริงตามแนวทางที่กลุ่มของตนได้เลือกไว้ ซึ่งอาจจะใช้เวลาสัก 1-2 สัปดาห์ เป็นอย่างน้อย

3.3) ชั้นสรุป

1. ให้ผู้เรียนทุกคนสรุปผลการปฏิบัติและพิสูจน์ความรู้ ตามทางเลือกของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มได้นำผลการสรุปมาเล่าสู่กันฟัง ให้ทราบถึงผลการปฏิบัติว่าเป็นอย่างไร มีเรื่องใดที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรค หาสาเหตุของปัญหา และช่วยกันเสนอแนวทางแก้ไข ถ้าบุคคลใดได้ผลดีจากการปฏิบัติให้ช่วยกันหาสาเหตุของผลการปฏิบัตินั้น ซึ่งอาจใช้วิธีคิดในแบบที่ผู้เรียนคิดว่าเหมาะสม

2. ต่อจากนั้นให้นำผลการสรุปของแต่ละกลุ่มมาแลกเปลี่ยนกัน ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น พูด เขียน ฯลฯ เพื่อแสดงความมั่นใจว่า ข้อมูลที่ได้รับการพิสูจน์ด้วยการปฏิบัตินั้นเป็นไปได้มีคุณค่าและปฏิบัติได้ผลจริง

4) ประโยชน์และข้อจำกัดของวิธีสอนแบบธรรมสภาัจฉา ดังแสดงภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 9 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบธรรมสภาัจฉา

ที่มา : สุคนธ์ สินธพานนท์.2550: 184

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วิธีสอนแบบธรรมสภาัจฉานี้ ทำให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งเหมาะสมกับผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นวัยที่สนใจในเหตุการณ์ต่างๆ สามารถพูดวิจารณ์โต้ตอบด้วยความรับผิดชอบ และในกรณีที่เป็นการสนทนาธรรมโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสนทนาด้วยแล้ว ย่อมจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในหลักธรรมดีขึ้น และในกรณีที่มีการสนทนาในเรื่องทั่วไปก็จะทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาความรู้ เพื่อมาเป็นพื้นฐานการปฏิบัติ

5) ข้อจำกัดของวิธีการสอนโดยการซักถามและสนทนาโต้ตอบ

การใช้วิธีสอนแบบธรรมสภาัจฉานั้น ควรมีการนำวิธีคิดตามแบบพุทธธรรมเข้ามาแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในขั้นการวิเคราะห์และประเมินค่าความรู้ ซึ่งถ้าผู้สอนยังไม่เคยได้ฝึกการคิดในรูปแบบต่างๆ มาก่อนจะทำให้ต้องใช้เวลาในการฝึกฝนให้ผู้เรียนได้คิดเป็น

6) การนำไปใช้

การสอนแบบธรรมสภาัจฉา สามารถนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยมีการจัดระบบการสอนที่มีการสร้างศรัทธาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมการก่อนการเรียนการสอน และมีการเน้นการแสวงหาความรู้ ตลอดจนการคิดอย่างมีเหตุผล เพื่อสร้างเสริมคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของเยาวชนไทยในปัจจุบัน และผู้สอนควรได้รู้จักการออกแบบไปงานเพื่อเป็นการกำกับให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้บรรลุตามเป้าหมาย

ข้อสังเกต

การจัดกิจกรรม การเรียนรู้โดยใช้วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉานั้น ผู้เรียนต้องรู้จักแสวงหาความรู้ เพื่อนำความรู้มาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์และประเมินค่าความรู้ ร่วมสนทนาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน วิจารณ์ พูดยุติต่อกัน และซักถามกันอย่างมีเหตุผล และสามารถนำผลการคิดวิเคราะห์ไปพิสูจน์ความรู้ด้วยการปฏิบัติ ผู้เรียนจะต้องปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตร

3. พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

ยกตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนสอนโดยการสาธิตที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2514 (นภดล เจนอักษร 2526: 55) คือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ผู้เรียนดูเป็นตัวอย่างก่อน เพื่อให้สังเกตจดจำและทำตาม เช่น ทรงสอนเรื่องความประพฤตินี้ที่เหมาะสมของภิกษุด้วยการกระทำพระองค์เองเป็นตัวอย่างที่ดี ดังที่ปรากฏเป็นพุทธภาษิตว่า อุตตทานเมว ปจฺจมํ ปฏิรูปเป นินเวสเย อุตตทานญเจ ตถา กยิรา ยถมฺนุสสาสติ (ผู้สอนควรปฏิบัติตนให้ดีเสียก่อนแล้วค่อยสอนผู้อื่น ถ้าพรา้สอนผู้อื่นฉันใด ก็ควรทำตนฉันนั้น) ตัวอย่าง เช่น กรณีที่ทรงสาธิตวิธีรักษาพยาบาลภิกษุอาพาธ ครั้งหนึ่ง เพื่อสอนภิกษุทั้งหลาย ดังนี้

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ด้วยโรคท้องเสีย เชนอนนจมปัสสาวะ อุจจาระของตนอยู่ ขณะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า มีท่านพระอานนท์ตามเสด็จ เทียบตรวจเสนาสนะไปยังที่อยู่ของภิกษุนั้น ทอดพระเนตรเห็นเชนอนนจมปัสสาวะ อุจจาระของตนอยู่ จึงเสด็จเข้าไปหา ตรัสถามว่า ดูกร ภิกษุ เธออาพาธด้วยโรคอะไร

ภ. กราบทูลว่า โรคท้องเสีย พระพุทธเจ้าข้า

พ. ภิกษุผู้พยาบาลเธอไม่มีหรือ

ภ. ไม่มี พระพุทธเจ้าข้า

พ. เพราะเหตุใดเล่า ภิกษุทั้งหลายจึงไม่พยาบาลเธอ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่ทำประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุ นั้น ภิกษุทั้งหลายจึงไม่พยาบาลข้าพระองค์

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสเรียกพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ เธอจงไปนำน้ำมา เราจะทำการอาบน้ำให้ภิกษุนี้

พระอานนท์รับพระพุทธดำรัสแล้ว จึงไปนำน้ำมา

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรดน้ำ พระอานนท์ทำความสะอาด พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจับ ทางศีรษะ พระอานนท์ยกทางเท้าให้ภิกษุนี้นอนบนเตียง

ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสอนภิกษุทั้งหลายในที่นั้นเป็นลำดับต่อไปถึง การปฏิบัติต่อภิกษุอาพาธ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2547: 62) กล่าวถึงการสอนโดยการสาธิต หรือการทำเป็นตัวอย่างว่า เป็นวิธีที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็น การสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไป ในลักษณะที่ทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง ก็คือ พระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่ ตามปกตินั่นเอง

สืบเนื่องจากที่ยกตัวอย่างพุทธวิธีสอนโดยการสาธิตข้างต้นนั้น เมื่อนำใช้สอน พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ผู้วิจัยสรุปความคิดเห็นของนักการศึกษาเกี่ยวกับวิธีสอนโดยการสาธิต ดังนี้

1) ความหมาย

พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต (Demonstration) หมายถึง กระบวนการที่ผู้สอนใช้ ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการแสดงหรือ ทำสิ่งที่ต้องการ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ให้ผู้เรียนสังเกตดู แล้วให้ผู้เรียนซักถาม อภิปราย และสรุปการเรียนรู้ที่ได้จาก การสังเกตการสาธิต

2) ประเภทของการสาธิต

การสาธิตแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. การสาธิตวิธี (Method Demonstration) หมายถึง ผู้สอนแสดงวิธีทำสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้เห็นวิธีทำอย่างชัดเจนตามขั้นตอน ตามลำดับ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถ นำวิธีการนั้น ๆ ไปปฏิบัติตามได้ผลด้วยตนเอง

2. สาธิตผล (Result Demonstration) หมายถึง ผู้สอนได้แสดงผลงานที่ได้ทำ เสร็จเรียบร้อยแล้วมาให้ผู้เรียนดู การสาธิตแบบนี้จะได้รับการสนใจจากผู้ที่มีความสนใจในสิ่งนั้น ๆ อยู่แล้ว

3) วิธีการสาธิต

วิธีการสอนโดยการสาธิตอาจทำได้หลายวิธีคือ:

1. ครูผู้สอนเป็นผู้แสดงการสาธิตการทำสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้เรียนดู และให้ผู้เรียน ได้เข้าร่วมกิจกรรมด้วย

2. ใช้สื่อการสอนเป็นตัวกลางในการสาธิต เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ สไลด์ เป็นต้น

4) ขั้นตอนการดำเนินการสอนโดยการสาธิต

1. ขั้นการเตรียมการก่อนการสาธิต

ผู้สอนศึกษาเนื้อหาเพื่อให้เข้าใจ และเลือกใช้วิธีการสาธิต ตลอดจนกิจกรรม ที่จะต้องทำร่วมกับผู้เรียน จัดหาอุปกรณ์ที่จะนำมาใช้สาธิตให้พร้อม ซักซ้อมทดลองการใช้ อุปกรณ์ ต่าง ๆ อย่างแม่นยำ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการผิดพลาด และเพื่อความเหมาะสมตลอดจนความพร้อม ของอุปกรณ์ที่จะใช้ทำการสาธิต และยังมีผลให้เกิดความมั่นใจ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนด้วย

2. ขั้นทำการสาธิต

ผู้สอนควรนำเข้าสู่บทเรียนเพื่อเป็นการเร้าความสนใจของผู้เรียนให้เกิดความสนใจในเนื้อเรื่องที่จะทำการสาธิตให้ผู้เรียนดู และผู้สอนควรบอกให้ผู้เรียนต้องทำอะไรขณะที่ผู้สอนกำลังสาธิตให้ดู เช่น การจดบันทึก การสังเกตกระบวนการสาธิต โดยที่ผู้สอนจะลงมือสาธิตให้ดูตามขั้นตอน ตามลำดับ ในแต่ละขั้นตอนจะมีการอธิบาย และแสดงการทำให้ดูพร้อมทั้งอาจมีการถามตอบควบคู่กันไปด้วย และบอกให้ผู้เรียนสังเกตติดตามขั้นตอนต่างๆ ทุกระยะ ผู้สอนเขียนลงบนกระดานดำควบคู่ไปด้วยในประเด็นที่สำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนได้จดบันทึก และครูอาจให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมการสาธิตด้วย เมื่อการสาธิตได้จบสิ้นกระบวนการแล้ว ผู้เรียนยังไม่เข้าใจชัดเจน ผู้สอนควรสาธิตให้ดูอีกก็ย่อมดี เพราะจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

5) ขั้นการสรุปและวัดผลประเมินผล

ผู้สอนและผู้เรียนช่วยกันสรุปร่วมกันสรุปร่วมกัน โดยผู้สอนจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามข้อปัญหาที่ยังไม่เข้าใจ หรือให้แสดงความคิดเห็น และผู้สอนสรุปเขียนลงบนกระดานดำให้ผู้เรียนจดบันทึก ส่วนเรื่องการวัดผลอาจทำได้โดยการให้ผู้เรียนทำการสาธิตให้ผู้สอนดูว่าจะได้ผลตามที่ผู้สอนทำการสาธิตให้ดูหรือไม่ และอาจประเมินผลโดยการให้ทำบทสรุปผลของการสาธิตตั้งปัญหาให้ผู้เรียนตอบคำถามด้วยปากเปล่าหรือเขียนตอบก็ได้

การสอนโดยวิธีการสาธิตเหมาะจะใช้ในโอกาสต่อไปนี้

1. ใช้นำเข้าสู่บทเรียน
2. ใช้ประกอบการบรรยายเนื้อหา
3. ใช้เป็นวิธีการสร้างปัญหาให้ผู้เรียนคิด และรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล
4. ใช้ในโอกาสที่การทดลองยุ่งยากซับซ้อน อาจทำให้เกิดอันตรายต่อผู้เรียนที่ไม่มีประสบการณ์ และไม่เข้าใจเพียงพอ
5. ใช้เป็นแนวทางในการสร้าง ทฤษฎี หลักการ ความคิดรวบยอด
6. ใช้ในโอกาสที่เครื่องมือทดลองมีราคาแพง ผู้เรียนไม่มีความชำนาญพออาจเกิดการเสียหายมากได้ ซึ่งจะไม่คุ้มค่า
7. ใช้ในโอกาสที่มีเครื่องมือทดลองชุดเดียว และต้องมีผู้อื่นร่วมใช้ด้วยในเวลาที่ยากัด ซึ่งอาจเกิดการเสียหายได้
8. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้ง่ายและชัดเจน
9. ช่วยให้ผู้เรียนจำนวนมากได้มองเห็นภาพด้วยตนเอง
10. เนื้อหาวิชาบางวิชาต้องทำการสาธิตการทดลองให้มองเห็นด้วยตาจึงจะเข้าใจชัดเจน เช่น ศาสนพิธี เป็นต้น

เทคนิคในการสอนโดยวิธีสาธิต

1. เลือกการทดลองที่แปลกใหม่ และน่าสนใจสำหรับผู้เรียน
2. ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมโดยการสังเกตทุกระยะของขั้นตอนการทดลอง

3. ให้ผู้เรียนได้รู้จักตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบที่ควรรู้เป็นสิ่งสำคัญ
  4. ไม่ควรบอกผลของการสาธิตให้ผู้เรียนทราบล่วงหน้า
  5. ในขณะที่ทำการสาธิตต้องให้ผู้เรียนทุกคนมองเห็นได้ทั่วถึง
- ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีสอนโดยใช้การสาธิต

ข้อดี

1. เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง เห็นสิ่งที่เรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดความเข้าใจและจดจำในเรื่องที่สาธิตได้ดีและนาน
2. เป็นวิธีสอนที่ช่วยประหยัดเวลา อุปกรณ์และค่าใช้จ่าย หากใช้ทดแทน

การทดลอง

3. เป็นวิธีที่สามารถสอนผู้เรียนได้จำนวนมาก

ข้อจำกัด

1. หากกลุ่มใหญ่ ผู้เรียนอาจสังเกตเห็นการสาธิตไม่ชัดเจน และทั่วถึง
2. เป็นวิธีที่ผู้สอนเป็นผู้สาธิต จึงอาจไม่เห็นพฤติกรรมของผู้เรียน
3. เป็นวิธีที่ผู้เรียนอาจมีส่วนร่วมไม่ทั่วถึง และมากพอ
4. เป็นวิธีที่ผู้เรียนไม่ได้ลงมือทำเอง จึงอาจไม่เกิดความรู้ที่ลึกซึ้งเพียงพอ

4. วิธีสอนตามขั้นของอริยสัจ 4

ยกตัวอย่างพระพุทธเจ้าทรงสอนตามขั้นตอนของอริยสัจ 4 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2514 (นคตล เจนอักษร. 2526: 55) คือ พระพุทธเจ้าทรงสอนด้วยวิธีสอนที่ทำให้ผู้เรียนสามารถทราบปัญหา ตั้งสมมติฐาน เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลได้ ซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นวิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์ด้วย เช่น กรณีทรงสอนสหายภิกษุทศคีรัย ณ ป่าไม้แห่งหนึ่ง ดังนี้ คือ ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในป่าไม้แห่งหนึ่งระหว่างทาง จากพระนครพาราณสีไปยังตำบลอรุเวลา ในป่าเดียวกันนั้น มีสหายภิกษุทศคีรัย จำนวน 30 คน พาคนรักมานั่งพลอดรักกันอยู่ สหายภิกษุทศคีรัยคนหนึ่งไม่มีคนรัก เพื่อนๆ จึงหาหญิงงามเมือง มาให้ ต่อมาเมื่อสหายภิกษุทศคีรัยทั้งหลายเผลอตั้ว หญิงงามเมืองนั้นก็ลักเครื่องประดับมีค่าหลบหนีไป สหายภิกษุทศคีรัยทั้งหลายรู้ตัวแล้วก็รีบออกตาม มาพบกับพระพุทธเจ้า จึงเข้ามาเฝ้าแล้วทูลถามว่า ทรงเห็นหญิงงามเมืองนั้นหรือไม่ พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามสหายภิกษุทศคีรัยทั้งนั้นว่า “พวกเธอสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ข้อที่พวกเธอแสวงหาหญิง หรือแสวงหาตนนั้น อย่างไรเป็นความดีของพวกเธอเล่า” สหายภิกษุทศคีรัยทั้ง 30 คนได้ฟังคำถามของพระพุทธองค์แล้วก็คิดใคร่ครวญไปตามลำดับจนเกิดสติปัญญาพากันนั่งลงขอรับฟังคำสอนของพระพุทธองค์และขอบรรพชาอุปสมบทในที่ที่สุด

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2550: 36) กล่าวถึงวิธีคิดแบบอริยสัจจ์ หรือวิธีคิดแบบแก้ปัญหา เรียกตามโวหารทางธรรมได้ว่า วิธีแห่งความดับทุกข์ จัดเป็นวิธีคิดแบบหลัก

อย่างหนึ่ง เพราะสามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้ทั้งหมด บาลีที่ฟังอ้างในข้อนี้ มีความสั้น ๆ ดังนี้

“ภิกษุหนึ่งย่อมมนสิการโดยแบบคายน (โยนิโสมนสิการ) ว่า ทุกข์คือดังนี้; ย่อมมนสิการโดยแบบคายนว่าเหตุเกิดแห่งทุกข์คือดังนี้; ย่อมมนสิการโดยแบบคายนว่าความดับแห่งทุกข์คือดังนี้; ย่อมมนสิการโดยแบบคายนว่า ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์คือ ดังนี้; เมื่อเธอมนสิการโดยแบบคายนอยู่อย่างนี้ สังโยชน์ 3 อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส ย่อมถูกละเสียได้”

สืบเนื่องจากที่ยกตัวอย่างพุทธวิธีสอนแบบอริยสัจ 4 ข้างต้นนั้น เมื่อนำใช้สอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้สรุปความคิดเห็นของนักการศึกษาเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนแบบอริยสัจ 4 ดังนี้

1) ความหมาย

วิธีสอนแบบอริยสัจ 4 หมายถึงวิธีสอนที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในเรื่องอริยสัจ 4 มาประยุกต์เป็นขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน คือวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสอนด้วยวิธีสอนที่ทำให้ผู้เรียนสามารถทราบปัญหา ตั้งสมมติฐาน เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลได้ ซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นวิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์ด้วย

2) ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1. ขั้นกำหนดปัญหา หรือขั้นทุกข์

ในขั้นนี้ ผู้สอนและผู้เรียนช่วยกันเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบทเรียนหรือเรื่องที่จะศึกษาหรือเป็นเรื่องที่ผู้สอนต้องการนำปัญหานั้นเป็นกรณีศึกษา เพื่อเป็นตัวอย่างที่เหมาะสมในการนำไปประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาอื่นๆ ต่อไป ผู้สอนช่วยผู้เรียนให้ได้ศึกษาพิจารณาดูปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเองด้วยความรอบคอบ และพยายามกำหนดขอบเขตของปัญหาและผู้เรียนจะต้องคิดแก้ไข

2. ขั้นตั้งสมมติฐาน หรือขั้นสมมุติ

ในขั้นนี้ผู้สอนจะต้องอธิบายหรือเสนอแนะให้ผู้เรียนรู้จักพิจารณาในหัวข้อต่อไปนี้

2.1 สาเหตุของปัญหาในขั้นที่ 1 คืออะไร

2.2 การแก้ไขปัญหาใดๆ นั้นจะต้องแก้ไขที่สาเหตุที่แท้จริง หรือที่ต้นตอ

ของปัญหานั้นๆ

2.3 การแก้ไขปัญหานั้นมีวิธีการใดบ้าง กำหนดเป็นข้อๆ

3. ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล หรือขั้นนิโรธ

ในขั้นนี้ ผู้สอนให้นักเรียนได้กระทำ หรือทำการทดลองด้วยตนเองตามที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตั้งสมมติฐาน หรือขั้นสมมุติ ในข้อ 3 ซึ่งผู้เรียนอาจจะทดลองด้วยวิธีการหลายๆ วิธีการ โดยบันทึกผลของการทดลอง หรือการเก็บข้อมูลไว้ทุกขั้นตอน เพื่อนำไปพิจารณาในขั้นที่ 4

4. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล หรือชั้นมรรค

เมื่อผู้เรียนได้ทำการทดลอง หรือเก็บข้อมูลในชั้นที่ 3 ด้วยวิธีการต่างๆ หลายๆ วิธีแล้ว ย่อมจะเห็นได้ชัดเจนว่า วิธีการแก้ปัญหาที่ได้ทดลองไปแล้วนั้น บางวิธีสามารถแก้ปัญหาได้บ้าง แต่ไม่ชัดเจนตามเป้าหมาย บางวิธีไม่สามารถแก้ปัญหาได้ บางวิธีสามารถแก้ปัญหาได้ แต่ต้องมีการปรับปรุงอีกเล็กน้อยในบางเรื่อง

ผู้สอนฝึกให้ผู้เรียนวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลที่บันทึกไว้ในชั้นที่ 3 ว่าวิธีการใดเหมาะสมเป็นไปได้มากที่สุดและควรจะมีการปรับปรุงอย่างไร จนมีความชัดเจนว่ามีวิธีการดำเนินการอย่างไรจึงแก้ปัญหาที่กำหนดในชั้นที่ 1 ได้สำเร็จ

การวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้ผู้เรียนเห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหาได้จริง ผู้เรียนสรุปการกระทำที่ได้ผลนั้นไว้เป็นระบบหรือเป็นข้อๆ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติและลงมือปฏิบัติตามแนวทางนั้น

3) ประโยชน์ของวิธีสอนแบบอริยสัจ 4

วิธีสอนแบบอริยสัจ 4 นี้จะเป็นการฝึกให้ผู้เรียนได้รู้จักวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตอย่างถูกต้องเป็นระบบ

4) การนำไปใช้

วิธีสอนแบบอริยสัจ 4 สามารถนำไปใช้สอนในเรื่องที่ต้องการฝึกผู้เรียนให้รู้จักการแก้ปัญหาด้วยตนเองและลงถึงขั้นปฏิบัติจริง

5. วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน

ยกตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแบบสืบสวนหาคำตอบเองหรือวิธีการสอนแบบสืบสวนสอบสวนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2514 (นภดล เจนอักษร. 2526: 55) คือ พระพุทธเจ้าทรงสอนด้วยวิธี ถามนำ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาคำตอบได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ โดยกระทำสืบเนื่องไปตามขั้นตอนที่สำคัญ คือ การเข้าใจปัญหา พิสูจน์หลักการและตัดสินใจสรุปต่างๆ และนำผลสรุปที่ได้ไปใช้ เช่น ทรงสอนนางกิสาโคตมี ดังนี้ คือ มีหญิงคนหนึ่งชื่อนางกิสาโคตมี บังเกิดความเสียใจ จนสติคลุ้มคลั่ง เพราะลูกคนเดียวของนางถึงแก่ชีวิตลง นางจึงอุ้มลูกไปตามบ้านต่างๆ เพื่อขอยาวิเศษชุบชีวิตของลูกนาง แต่ไม่มีผู้ใดสามารถช่วยเหลือได้ จนวันหนึ่งนางได้มาถึงยังที่ประทับของพระพุทธเจ้า และได้ทูลขอยาชุบชีวิตลูก พระพุทธเจ้าตรัสว่า ยาชุบชีวิตนั้นมีแน่ นางบังเกิดความดีใจและทูลถามว่า ตัวยานั้นเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ยาชุบชีวิตของลูกนางก็คือเมล็ดพันธุ์ฝักกาดจากเรือนที่ไม่เคยมีคนตายมาก่อน ด้วยความดีใจนางจึงวิ่งไปขอเมล็ดพันธุ์ฝักกาด จากบ้านเรือนต่างๆ แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีบ้านเรือนใดเลยที่ไม่เคยมีคนตายมาก่อน เมื่อเป็นเช่นนั้นในที่สุดปัญญาก็เกิดขึ้นแก่นางว่า ความตายเป็นของธรรมดา คนทุกคนในโลกนี้ต้องตาย ไม่มีใครจะอยู่เหนือกฎเกณฑ์นี้ไปได้ นางจึงเกิดความรู้จริงขึ้นจากการได้สืบสวนหาคำตอบด้วยตนเอง และต่อมานางก็ได้บรรลุ

พระอรหันต์ผล

ญาตานิพิต พินทุล (2538: 284-285) กล่าวว่า การสอนแบบสืบสวนสอบสวน เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนมุ่งให้ผู้เรียนค้นหาแล้วหาวิธีแก้ปัญหาโดยการวางแผนกำหนดวิธีการได้มาซึ่งความรู้มากกว่าตัวการของความรู้ซึ่งเป็นผลผลิตของการศึกษาค้นคว้า หรือเรียกว่า “ปัญญาธรรม”

สืบเนื่องจากที่ยกตัวอย่างพุทธวิธีสอนแบบสืบสวนหาคำตอบเองข้างต้นนั้น เมื่อนำใช้สอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบันผู้วิจัยได้สรุปความคิดเห็นของนักการศึกษาเห็นเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนแบบสืบสวนหาคำตอบเองดังนี้

1) ความหมาย

วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน (Inquiry Method) หมายถึง วิธีเรียนที่ผู้สอนมุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น โดยศึกษา ค้นคว้า พิสูจน์ ผ่านกระบวนการสืบสวนสอบสวนจนค้นพบ และมั่นใจว่าเป็นความรู้ที่เป็นความจริง

2) ลักษณะของวิธีสอน

การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสอนแบบสืบสวน สอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์ ผู้สอนจะเป็นผู้จัดสถานการณ์สิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดปัญหา ทำให้ผู้เรียนคิดแสวงหาคำตอบโดยใช้คำถามเพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่คำตอบหรือค้นพบ เริ่มต้นผู้สอนจะตั้งคำถามให้ผู้เรียนตอบเป็นส่วนใหญ่ แล้วจึงค่อยๆ ฝึกให้ผู้เรียนเป็นผู้คิดตั้งคำถามและตอบคำถามด้วยตนเองมากขึ้น ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ดำเนินการสืบสวนสอบสวนด้วยตนเองมากขึ้น กล่าวได้ว่าผู้สอนจะต้องมีความชำนาญในการตั้งคำถาม จึงจะนำไปให้ผู้เรียนเกิดความคิดสืบสวนหาคำตอบ สร้างความคิดรวบยอดด้วยตนเอง

3) ขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 การเห็นปัญหาและการวิเคราะห์ปัญหา

ผู้สอนจะสร้างสถานการณ์หรือปัญหา ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเรียนรู้ เป็นการนำเข้าสู่บทเรียนด้วยปัญหา เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนคิดแก้ปัญหา คำถามที่ถามจะเป็นคำตอบที่วิเคราะห์ปัญหา หรือเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์และแก้ปัญหา เช่น:

1. อะไรเป็นสาเหตุให้น้ำท่วมภาคเหนืออย่างเฉียบพลัน
2. การเกิดอุทกภัยมีความเสียหายมากน้อยเพียงไร
3. ทำไมประชาชนจึงพากันมาชุมนุมกันจำนวนมากที่บริเวณอนุสาวรีย์

ประชาธิปไตย

ขั้นที่ 2 การเสนอเหตุแห่งปัญหาในรูปของการตั้งสมมติฐาน

ในขั้นนี้ ผู้สอนจะใช้คำถามในการอภิปรายเพื่อนำไปสู่แนวทางในการหาคำตอบ ผู้สอนอาจใช้สถานการณ์ หรือปัญหาที่กำหนดขึ้น โดยใช้คำถามเป็นชุดต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ชุดของคำถามจะให้นักเรียนสามารถไปสู่การตั้งสมมติฐาน เพื่อคาดคะเนคำตอบที่อาจเป็นไปได้ เป็นแนวทางของการกำหนดวิธีการค้นคว้า หรือทดลอง มักจะใช้คำถามว่า

1. ถ้าน้ำท่วมภาคเหนือติดต่อกันเป็นเวลานานถึง 3 เดือน จะเกิดผลเสีย

ในด้านใดบ้าง และควรแก้ไขอย่างไร

2. ถ้าประชาชนมาชุมนุมกันบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยจำนวนมากขึ้น และชุมนุมติดต่อกันหลายวัน จะเกิดผลอย่างไร และมีวิธีการแก้ไขอย่างไร

ขั้นที่ 3 ขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในขั้นนี้ผู้สอนจะใช้คำถาม เพื่อนำไปสู่การออกแบบกำหนดวิธีการศึกษา การทดลอง เพื่อหาคำตอบ คำถามในขั้นนี้จะเป็นคำถามเพื่อนำไปสู่การอธิบายวิธีการหาความรู้ หรือคำตอบในแต่ละขั้นตอน ซึ่งอาจมีการออกแบบวิธีศึกษาค้นคว้าหลายวิธี แล้วเลือกวิธีที่ดีที่สุด

1. มีวิธีการใดบ้างในการป้องกันไม่ให้น้ำท่วม

2. ทำอย่างไรจึงสามารถหยุดยั้งการชุมนุมของประชาชนที่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ได้ หรือทำอย่างไรจึงให้ประชาชนที่มาชุมนุมนั้นเป็นไปอย่างสงบ และสามารถสลายไปด้วยความเข้าใจที่ดี

ขั้นที่ 4 ขั้นการทดสอบสมมติฐานด้วยข้อมูล

ในขั้นนี้ ผู้เรียนดำเนินการสืบสวนสอบสวน ทำการศึกษาค้นคว้า หรือทำการทดลอง เก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ผู้สอนใช้คำถามกระตุ้นให้ผู้เรียนวางแผน และทำความเข้าใจในขั้นตอนของการปฏิบัติกิจกรรมตามวิธีการที่เลือกไว้ และมีการจดบันทึกข้อมูลตามที่ได้ดำเนินการทดลอง หรือเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ผู้สอนอาจใช้คำถาม เช่น:

1. วิธีป้องกันไม่ให้น้ำท่วมที่ได้ผลดีที่สุดคือวิธีใด และมีขั้นตอน หรือแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนคืออะไร

2. แนวทางการหยุดยั้งการชุมนุมของประชาชน ที่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่ได้ผลดีที่สุด ได้แก่แนวทางใดบ้าง มีขั้นตอนการปฏิบัติอย่างไร

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปผล

ในขั้นนี้เป็นขั้นการใช้คำถาม โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเพื่อนำไปสู่การสรุป หาคำตอบของปัญหา ผู้สอนควรใช้คำถามฝึกให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในสถานการณ์อื่นในการดำเนินชีวิตต่อไป เช่น:

1. ประชาชนมีส่วนสำคัญในการป้องกันน้ำท่วมอย่างไร

2. ผู้เรียนมีส่วนในการสร้างความเข้าใจอันดีต่อการชุมนุมประท้วงในกรณีต่างๆ

อย่างไร

4) ประโยชน์ของวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน

การสอนแบบสืบสวนสอบสวนมีประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนรู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

5) การนำไปใช้

วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน สามารถนำไปใช้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันแก้ไข ปัญหาที่จะเกิดขึ้น หรือเป็นเรื่องที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ทุกเรื่อง

6. วิธีสอนแบบอุปนัย

ยกตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแบบอุปนัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2514 (นภดล เจนอักษร 2526: 56) คือ พระพุทธเจ้าทรงสอนด้วยวิธีอธิบายจากของจริง หรือสิ่งที่มองเห็นได้ หรือให้ผู้เรียนทำการทดลอง แล้วตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นภายหลัง เช่น กรณี ทรงสอนภิกษุ เรื่อง ลาในฝูงโค ดังนี้คือ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาติดตามไปเบื้องหลังฝูงโค มันร้องว่า แม่เราก็เป็นโค แต่สีเสียงและรอยเท้าของมันหาเหมือนของโคไม่ มันเป็นแต่เดินตามหลังฝูงโคร้องว่า แม่เราก็เป็นโคๆ ดังนี้เท่านั้น แมฉันทิดดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ฉันทัน เหมือนกัน ติดตามไปเบื้องหลังภิกษุสงฆ์ร้องประกาศว่า แม่เราก็เป็นภิกษุๆ แต่ความพอใจในการสมาทานอธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หาเหมือนของภิกษุทั้งหลายไม่ เขาเป็นแต่ติดตามไปเบื้องหลังภิกษุสงฆ์ร้องประกาศว่า แม่เราก็เป็นภิกษุๆ ดังนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้นแหละ ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงศึกษาว่า เราจักมีความพอใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานอธิศีลสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานอธิจิตสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานอธิปัญญาสิกขา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงศึกษาเช่นนี้แล

ทิศนา แชมมณี (2551: 35) กล่าวว่า วิธีสอนแบบอุปนัยเป็นวิธีสอนที่ให้ผู้เรียนสรุปหลักการหรือแนวคิดจากตัวอย่างต่างๆ ด้วยตนเองช่วยให้ผู้เรียนได้คิด ได้ทำความเข้าใจด้วยตนเองสืบเนื่องจากที่ยกตัวอย่างพุทธวิธีสอนแบบอุปนัยข้างต้นนั้น เมื่อนำวิธีสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบันผู้วิจัยสรุปเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนโดยอุปนัยดังนี้

1) ความหมาย

วิธีสอนแบบอุปนัย (Induction) หมายถึง กระบวนการสอนที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการนำตัวอย่าง/ ข้อมูล/ ความคิด/ เหตุการณ์/ สถานการณ์/ ปรากฏการณ์ ที่มีหลักการ/ แนวคิดที่ต้องการสอนให้แก่ผู้เรียน มาให้ผู้เรียนศึกษาวิเคราะห์ จนสามารถดึงหลักการ/ แนวคิดที่แฝงอยู่ออกมา เพื่อนำไปใช้ในสถานการณ์อื่นๆ ต่อไป กล่าวอย่างสั้นๆ ได้ว่า เป็นการสอนที่ให้ผู้เรียนสรุปหลักการจากตัวอย่างต่างๆ ด้วยตนเอง

2) จุดมุ่งหมายของวิธีสอนแบบอุปนัย

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้ค้นพบกฎเกณฑ์ หรือความจริงที่สำคัญด้วยตนเอง
2. เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจความหมาย และความสัมพันธ์ของความคิดต่างๆ และคุณสมบัติของสิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง

3. เพื่อให้ผู้เรียนได้กระตือรือร้นที่จะได้ศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง

3) ขั้นตอนการสอนแบบอุปนัย

1. ขั้นเตรียม คือ การเตรียมตัวผู้เรียน โดยการทบทวนความรู้เดิมและปูพื้นฐานความรู้ หรือเชื่อมโยงประสบการณ์ใหม่กับประสบการณ์เดิม พร้อมทั้งบอกจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเข้าใจ

2. **ชั้นสอนหรือชั้นแสดง** เป็นการให้ตัวอย่างหรือให้กรณีตัวอย่างหลายๆ ตัวอย่างเพื่อให้ผู้เรียนได้เปรียบเทียบพิจารณาข้อมูลต่างๆ มาสรุปกฎเกณฑ์ที่ได้ และไม่ควรเสนอตัวอย่างเดียว

3. **ชั้นวิเคราะห์** เป็นการเปรียบเทียบและรวบรวม หองศ์ประกอบ อาจด้วยการทดลอง สังเกตตัวอย่างจนพบความแตกต่างๆ และความสัมพันธ์ของรายละเอียดที่เหมือนกัน จนสามารถนำมาสรุปได้

4. **ชั้นสรุป** เป็นการสรุปประเด็นสำคัญต่างๆ จากการสังเกตตัวอย่าง จนเป็นหลักการ หรือกฎเกณฑ์ด้วยตัวเอง

5. **ชั้นนำไปใช้** เป็นการทดสอบความเข้าใจของผู้เรียนเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ หรือข้อสรุปที่ได้ทำมาแล้วว่า สามารถนำไปใช้ปฏิบัติทำแบบฝึกหัดอื่นๆ หรือแก้ปัญหาอื่นๆ ในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน

4) ข้อดีและข้อจำกัด

ข้อดี

1. ผู้เรียนได้ฝึกคิดอย่างเป็นระบบและมีเหตุผล
2. ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง
3. ผู้เรียนได้รู้จักค้นหา พิจารณา แยกแยะ เปรียบเทียบในความเหมือนและความแตกต่าง

ข้อจำกัด

1. ผู้สอนต้องมีความเข้าใจในเทคนิควิธีสอนแบบนี้เป็นอย่างดี
2. ผู้สอนต้องมีประสบการณ์เพียงพอ มิฉะนั้นจะทำให้ผู้เรียนเบื่อหน่ายเพราะใช้เวลามาก
3. ผู้สอนต้องรู้จักสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้น่าสนใจ ผู้เรียนจะได้กระตือรือร้นสนใจที่จะเรียน

7. วิธีสอนแบบนิรนัย

ยกตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแบบนิรนัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2514 (นภดล เจนอักษร 2526: 57) คือ พระพุทธเจ้าทรงสอนโดยทรงอธิบายกฎเกณฑ์ก่อนแล้วให้รายละเอียดแก่ผู้เรียนในภายหลัง และยกตัวอย่างเรื่องเดียวกัน เช่น กรณีทรงสอนพระอานนท์ เรื่องการจัดการกับพระสรีระของพระองค์ภายหลังจากเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์จะพึงปฏิบัติในพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร

ดูกรอาณนที พวกเธอจงอย่าชวนชวายน เพื่อบูชาสรีระตถาคตเลย จงสืบต่อพยายาม ในประโยชน์ของตนๆ เกิด จงเป็นผู้ไม่ประมาทในประโยชน์ของตนๆ มีความเพียร มีตนอันส่งไปอยู่ แล้วเกิด กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตกิติ พรหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตกิติ คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิตกิติ ผู้เลื่อมใสยิ่ง ในตถาคตมีอยู่ เขาทั้งหลายจักกระทำการบูชาสรีระตถาคต”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เขาทั้งหลาย จะพึงปฏิบัติในพระสรีระของตถาคตอย่างไร ดูกรอาณนที พึงปฏิบัติในสรีระตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติในสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ดูกรอาณนที เขาห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าไหม แล้วซับด้วยสำลี แล้ว ห่อด้วยผ้าไหม โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้า 500 คู่ แล้วเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กอันเต็มด้วยน้ำมัน ครอบด้วยรางเหล็กอื่น แล้วกระทำจิตกาธารด้วยไม้หอมล้วน ถวายพระเพลิง พระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยประการฉะนี้แล

ทิตนา แชมมณี (2551: 29) กล่าวว่าวิธีสอนโดยการใช้นिरนัยเป็นการสอนจากหลักการ ไปสู่ตัวอย่างย่อยๆ ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกฝนการนำหลักการไปใช้ในสถานการณ์ใหม่

สืบเนื่องจากที่ยกตัวอย่างพุทธวิธีสอนแบบนिरนัยข้างต้นนั้น เมื่อนำใช้สอน พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ผู้วิจัยสรุปเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนแบบนिरนัยดังนี้

1) ความหมาย

วิธีสอนแบบนिरนัย (Deductive Method) หมายถึง การสอนเริ่มจากให้ผู้เรียนรู้จัก กฎหรือหลักต่างๆ ความจริงโดยทั่วๆ ไปก่อน แล้วจึงสอบสวนรายละเอียดทีหลัง อาจโดยการให้ผู้เรียนลองคิด ค้นหา ศึกษาข้อมูลรายละเอียดต่างๆ มาพิสูจน์ ยืนยันด้วยเหตุผล พร้อมทั้งคำแนะนำ แนวทางจากผู้สอนประกอบด้วย หรือจะเรียกว่าการสอนแบบนี้คือ การสอนจากกฎเกณฑ์ไปหา ตัวอย่าง

2) จุดมุ่งหมายของวิธีสอนแบบนिरนัย

1. เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักเป็นคนมีเหตุผล
2. เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักใช้กฎ สูตร และหลักเกณฑ์ต่างๆ ในการแก้ปัญหา
3. เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนคิดอย่างรอบคอบ ไม่ตัดสินใจทำสิ่งต่างๆ ไปโดยไม่มี ข้อมูล หรือหลักฐานเพียงพอกับความถูกต้อง

3) ขั้นตอนการสอนแบบนिरนัย

1. ช้้นอธิบายปัญหา ผู้สอนระบุสิ่งที่จะสอนในแง่ของปัญหา เพื่อเป็นการสร้างความสนใจย้ผู้เรียนให้เกิดความสนใจที่จะหาคำตอบ
2. ช้้นอธิบายข้อสรุปหรือกฎ หลักเกณฑ์ สูตร ด้วยการยกตัวอย่างของข้อสรุป หรือทำการทดลอง เพื่อให้เห็นจริง และผู้เรียนจะได้ยึดเป็นหลักในการแก้ปัญหา

3. ขั้นตกลงใจให้ผู้เรียนตัดสินใจและสรุป กฎหรือนิยามที่ผู้สอนได้อธิบาย
ไปแล้ว

4. ขั้นนำไปใช้ เป็นการที่ผู้เรียนสรุป กฎ หรือนิยามได้เรียบร้อย โดยความเห็นชอบของผู้สอนแล้ว จึงให้ผู้เรียนนำไปใช้ได้ เพราะได้พิสูจน์แล้วว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้อง

4) ข้อดีและข้อจำกัด

ข้อดี

1. ฝึกให้ผู้เรียนเป็นคนมีเหตุผล ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ จนกว่าจะได้พิสูจน์แล้วว่าเป็นความจริง

2. วิธีสอนแบบนี้ไม่ยกย่อนมาก อธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย

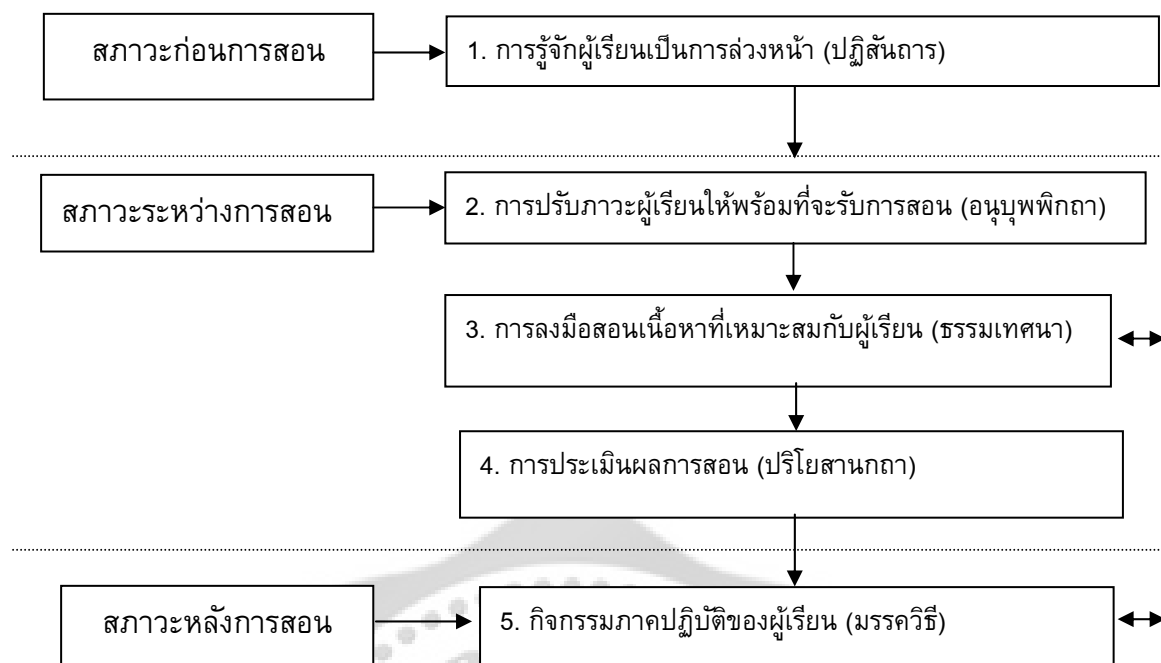
ข้อจำกัด

1. ผู้เรียนไม่ได้เกิดความคิดรวบยอดด้วยตนเอง เพราะผู้สอนเป็นผู้บอกให้
2. เป็นการสอนที่ไม่สร้างให้ผู้เรียนได้ฝึกกระบวนการคิดมากนัก เพราะครูจะเป็นผู้กำหนดให้

3.9 ขั้นตอนของพุทธวิธีสอน

จากการศึกษาพระสูตรในสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย และมัชฌิมนิกาย ทั้ง 186 พระสูตร สามารถสังเคราะห์ขั้นตอนของพุทธวิธีสอน โดยเปรียบเทียบกับกระบวนการสอนปัจจุบัน สามารถนำมาพิจารณาเป็น 3 ขั้นตอน (พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญโณ). 2543: 243) คือก่อนการสอน ระหว่างการสอน และหลังการสอน ผู้วิจัยนำมาประยุกต์ขั้นตอนพุทธวิธีสอน โดยผู้วิจัยนำขั้นตอนดังกล่าวนี้มาสรุปเป็นกระบวนการ ดังภาพประกอบ 10

ภาพประกอบ 10 กระบวนการพุทธวิธีในการสอน (Paradigm for Buddha's Teaching Methodology)

ที่มา: พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญโญ).2543: 243)

1. สภาวะก่อนการสอน (Pre-teaching Condition) หมายถึง การแรกพบกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน มี 1 ขั้นตอน คือ: การปฏิสนธการ (Conversation) หรือการรู้จักผู้เรียนเป็นการล่วงหน้า ได้แก่สภาพที่ผู้สอนกับผู้เรียนได้มีโอกาส พบปะพูดคุยทำความรู้จักซึ่งกันและกัน หรือปฏิสนธการ (Conversation) ต่อกันและกัน

2. สภาวะระหว่างการสอน (Teaching Condition) หมายถึง สภาพการกระทำที่ต่อเนื่องมาจากสภาวะก่อนการสอน มี 3 ขั้นตอนคือ:

2.1 ขั้นอนุพุพิกธา (Systematic) หมายถึง เมื่อปฏิสนธการเป็นที่รู้จักกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน แล้วจึงเข้าสู่ขั้นการปรับภาวะผู้เรียนให้พร้อมที่จะรับการสอน หรือขั้นอนุพุพิกธา คือการกล่าวถึงอนุพุพิกธา คือ ถ้อยคำที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้โดยลำดับตั้งแต่เบื้องต้นนั้น คือ: ทาน ศีล สวรรค์ อันเป็นผลของทานและศีล กามาทินพ โทษของกาม และเนกขัมมานิสงส์ อานิสงส์ของเนกขัมมะคือออกจากกาม

2.2 ขั้นธรรมเทศนา (Descriptive) หมายถึง เมื่อกล่าวถึงอนุพุพิกธา แล้วจึงนำเข้าหัวข้อธรรมะที่จะแสดงให้ลึกซึ้งลงไปหรือการลงมือสอนเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน เช่น สอนเรื่องอริยสัจ 4 เป็นต้น

2.3 ขั้นปริโยสานกธา (Evaluative) หมายถึง การประเมินผลการสอน เช่น

เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมเทศนาจบลง ก็ทรงประกาศว่า ในการแสดงธรรมครั้งนี้ มีผู้บรรลุธรรมมีจำนวนเท่าใด และถึงพระรัตนตรัย คือนับถือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ มีจำนวนเท่าใด

3. สภาวะหลังการสอน (Post-teaching Condition) หมายถึง เมื่อจบการสอนแล้ว ผู้เรียนบางคนเกิดความรู้จนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์สูงสุดของการเรียน แต่ผู้เรียนบางคนเพียงเข้าใจหลักการคร่าว ๆ จึงนำความเข้าใจนั้นมาฝึกฝน และพิจารณาจนสามารถเข้าถึงวัตถุประสงค์สูงสุดของ การเรียนนั้นได้ในภายหลัง มี 1 ขั้นตอน คือขั้นที่ 5 คือ ขั้น มรรควิธี (Continuation) คือกิจกรรมภาคปฏิบัติของผู้ เรียน ซึ่งเป็นขั้นฝึกฝนเพิ่มเติมด้วยตัวของผู้นั้นเอง ขั้นที่ 5 คือขั้น มรรควิธี จึงสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับขั้นที่ 3 ได้แก่ขั้น ธรรมเทศนา คือ ถ้าผู้เรียนไม่เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องที่สอนก็กลับไปสู่ขั้นธรรมเทศนาอีกครั้ง

3.10 สื่อการสอน

3.10.1 ความหมายของสื่อการสอน

ชาญชัย ยมดิษฐ์ (2548: 417) กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นตัวกลางเชื่อมโยงความรู้ ความเข้าใจระหว่างสารที่ผู้สอนส่งไปยังผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนกำหนดไว้ โดยสื่อที่ผู้สอนใช้เรียกว่า สื่อการสอน ถ้าผู้เรียนใช้เรียกว่า สื่อการเรียน ดังนั้น ถ้าใช้คู่กันก็เรียกว่า สื่อการเรียนการสอน ก็แปลว่านักเรียนก็เรียนรู้ ครูก็สอนด้วยนั่นเอง

วรวีทย์ นิเทศศิลป์ (2551: 12) กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนสรุปได้ว่า สื่อการสอน (Instruction Media) หมายถึง วัสดุและอุปกรณ์ หรืออาจจะเป็นวิธีการที่เป็นตัวกลางการถ่ายทอดในการสื่อความหมายเพื่อให้รับรู้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร มีความเข้าใจที่ตรงกัน และสื่อการเรียนการสอน หมายถึง ผู้สอนนำเอาวัสดุอุปกรณ์มาผลิตคิดค้น ดัดแปลง บรรจุสาระข้อมูลของเนื้อหาตามรายวิชาที่สอน และนำไปใช้ประกอบการสอน มีการคิดวิธีการ ต่างๆ และนอกจากนั้น ผู้เรียนคนใดที่ต้องการทบทวนหรือเรียนรู้เพิ่มเติม หรือเรียนไม่ทันก็สามารถขอกลับไปเรียนรู้ตามลำพังเป็นรายบุคคล โดยไม่มีข้อจำกัดทั้งด้านเวลา สถานที่ และจำนวนครั้ง

สื่อที่จะนำมาใช้จัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานควรมีความหลากหลาย เน้นสื่อเพื่อการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาเพื่อการศึกษาขึ้นเอง หรือนำสื่อต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวของผู้เรียนและในระบบสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้คือสื่อการเรียนการสอนที่เป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการศึกษา ทำให้ผู้เรียนรู้ได้ง่ายขึ้น นักการศึกษาต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่าสื่อการสอนเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะผู้เรียนสามารถเรียนได้มากขึ้น เสียเวลาน้อยลง การได้เห็นได้ยินช่วยให้เกิดความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด ทั้งยังช่วยเหลือในการศึกษาให้ทุกระดับความสามารถ อายุ ชั้น และทุกสาขาวิชาด้วย

สื่อการเรียนรู้ หรือสื่อการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาที่มีความสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้จากอดีตปัจจุบันเพราะเป็นผู้ช่วยคุณครูสอนผู้เรียน ช่วยให้ภาระงานลดน้อยลง เหนื่อยน้อยลง สอนน้อยลง แต่ผู้เรียนได้รู้กว้างขึ้น สื่อกิจกรรมเป็นวิธีการที่คุณครูจะสรรค์สร้างความคิดสร้างสรรค์ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกระทำ ให้ผลสำเร็จดังที่ตั้งความหวังไว้ตั้งแต่แรกในบางครั้งผู้เรียนไม่รู้ตัวที่กำลังเรียนอยู่ แต่หลังจากที่ผู้เรียนเรียนเสร็จสิ้นครูจะต้องสรุปใจความสำคัญๆ เพื่อให้กลุ่มเรียนทั้งหมดมีความคิดรวบยอดตรงกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นตัวกลางเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจระหว่างสารที่ผู้สอนส่งไปยังผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนกำหนดไว้

3.10.2 ประเภทของสื่อการสอน

รววิทย์ นิเทศศิลป์ (2551: 12) กล่าวถึงประเภทของสื่อการสอนสรุปได้ว่า หนังสือกรอบแนวคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรใหม่ โดยมีพระเทพโสภณ เป็นประธานในการจัดทำสาระ ได้กล่าวไว้ว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้สื่อการศึกษาในการโปรดเวไนยสัตว์ 3 รูปแบบ คือ 1) สื่อการศึกษาประเภทวิธีการ 2) สื่อการศึกษาประเภทเครื่องมือ อุปกรณ์ และ 3) สื่อการศึกษาประเภทวัสดุสิ้นเปลือง

เดล (Dale, Edgar. 1969: 107-108; อ้างในรววิทย์ นิเทศศิลป์. 2551:13-15) ได้จัดแบ่งสื่อการสอนเพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสื่อโสตทัศนูปกรณ์ต่างๆ ในขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงขั้นตอนของประสบการณ์การเรียนรู้และการใช้สื่อแต่ละประเภทในกระบวนการเรียนรู้ด้วย โดยพัฒนาความคิดของบรูเนอร์ (Bruner) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยานามาสร้างเป็นกรวยประสบการณ์ (Cone of Experiences) ได้ดังนี้

1. ประสบการณ์ตรง เป็นประสบการณ์ขั้นที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด โดยการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ โดยตรงจากของจริง สถานการณ์จริง หรือด้วยการกระทำของตนเอง เช่น การจับต้องและการเห็น
2. ประสบการณ์รอง เป็นการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนเรียนจากสิ่งที่ใกล้เคียงความเป็นจริงที่สุด ซึ่งอาจเป็นของจำลองหรือการจำลองก็ได้
3. ประสบการณ์นาฏกรรมหรือการแสดง เป็นการแสดงบทบาทสมมติ หรือการแสดงละคร เพื่อเป็นการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนในเรื่องที่มีข้อจำกัดด้วยยุคสมัยเวลาและสถานที่ เช่น เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวที่เป็นนามธรรม
4. การสาธิต เป็นการแสดงหรือลงมือกระทำประกอบคำอธิบายเพื่อให้เห็นลำดับขั้นตอนของการปฏิบัตินั้น
5. การศึกษานอกสถานที่ เป็นการให้ผู้เรียนได้รับและเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ ภายนอกสถานที่เรียน อาจเป็นการเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ การสัมภาษณ์บุคคลเพื่อให้ความรู้

6. นิทรรศการ เป็นการจัดแสดงสิ่งของต่างๆ การจัดป้ายนิเทศ เพื่อให้สาระประโยชน์และความรู้แก่ผู้ชม เป็นการให้ประสบการณ์แก่ผู้ชม โดยการนำประสบการณ์หลายอย่างมาผสมผสานกันมากที่สุด

7. โทรทัศน์ โดยใช้ทั้งโทรทัศน์การศึกษาและโทรทัศน์การสอนเพื่อให้ข้อมูลความรู้แก่ผู้เรียนหรือผู้ชมที่อยู่ในห้องเรียนหรืออยู่ทางบ้าน และใช้ส่งได้ทั้งในระบบวงจรเปิดและวงจรปิด การสอนอาจจะเป็นการสอนหรือบันทึกลงวีดิทัศน์ก็ได้

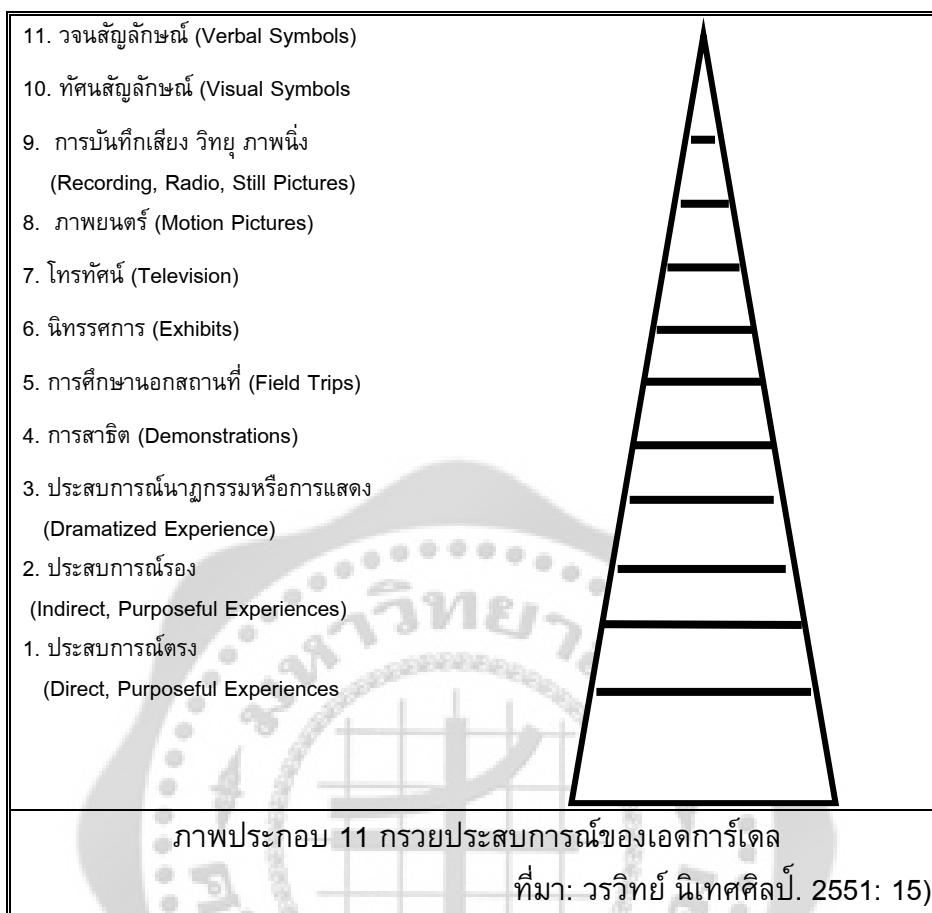
8. ภาพยนตร์ เป็นภาพที่บันทึกเรื่องราวเหตุการณ์ลงบนแผ่นฟิล์มเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ทั้งภาพและเสียงโดยใช้ประสาทตาและหู

9. การบันทึกเสียง วิทยุ ภาพนิ่ง การบันทึกเสียงอาจเป็นทั้งในรูปของแผ่นเสียงหรือเทปบันทึกเสียงวิทยุเป็นสื่อที่ให้เฉพาะเสียง ส่วนภาพนิ่งอาจเป็นรูปภาพ โดยเป็นภาพวาด สไลด์ ภาพล้อ หรือภาพเหมือนจริงก็ได้ ข้อมูลที่อยู่ในสื่อชั้นนี้จะให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนที่ถึงแม้จะอ่านหนังสือไม่ออกแต่ก็สามารถเข้าใจถึงเนื้อหาเรื่องราวที่สอนได้ เนื่องจากเป็นการฟังหรือดูภาพไม่จำเป็นต้องอ่าน

10. ทัศนสัญลักษณ์ เช่น แผนที่ แผนภูมิ แผนสถิติ หรือเครื่องหมายต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ หรือข้อมูลที่ต้องการให้เรียนรู้

11. วจนสัญลักษณ์ เป็นประสบการณ์ขั้นที่เป็นนามธรรมมากที่สุด ได้แก่ตัวหนังสือในภาษาเขียนและเสียงของคำพูดในภาษาพูด

การใช้กรวยประสบการณ์ของเดอล จะเริ่มต้นด้วยการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอยู่ในเหตุการณ์หรือการกระทำจริง เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงเกิดขึ้นก่อน จึงเรียนรู้โดยการเฝ้าสังเกตในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นขั้นต่อไปของการได้รับประสบการณ์รอง ต่อจากนั้นจึงเป็นการเรียนรู้ด้วยการรับประสบการณ์โดยผ่านสื่อต่างๆ และท้ายที่สุดเป็นการให้ผู้เรียนเรียนรู้จากสัญลักษณ์ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังภาพประกอบ 11

3.10.3 การพิจารณาเลือกใช้สื่อการสอน

วรวิทย์ นิเทศศิลป์ (2551: 20) ภาวะการณ์ปัจจุบัน โรงเรียนระดับต่างๆ ที่มีจำนวนมากนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอน นอกจากผู้เรียนได้มีโอกาสแสวงหาความรู้ ด้วยตนเอง ผู้สอนจะได้ลดภาระในการสอนโดยได้ไปทำงานอื่นเพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่าในภาวะที่ต้องการให้มีการพัฒนาด้านประสิทธิภาพและคุณภาพของโรงเรียนในระดับต่างๆ จำเป็นจะต้องมีการประยุกต์ใช้สื่อที่เหมาะสมมาใช้ในการจัดการศึกษามากขึ้นเพราะแนวคิด เทคนิค วิธีการ อุปกรณ์ และเครื่องมือที่ถูกสร้างขึ้นมาใหม่ๆ จะช่วยให้การถ่ายทอดบรรลุผลตามเป้าหมายอย่างเที่ยงตรง รวดเร็ว มีคุณภาพดีขึ้น ที่สำคัญคือประหยัด การนำเอาสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนจะต้องผ่านการวิเคราะห์ วิจัย เพื่อให้ได้สื่อที่เหมาะสม หากมีการสร้างที่ยังขาดตกบกพร่องแล้ว อาจเป็นไปได้ที่ทำให้การเรียนการสอนไม่บังเกิดผล และเปลืองค่าใช้จ่ายโดยเปล่าประโยชน์ การนำสื่อมาใช้ต้องเป็นการทำให้สภาพการเรียนการสอนดีกว่าเดิม

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2550: 189) กล่าวถึงหลักการเลือกใช้สื่อการสอนว่า ในการเลือกใช้สื่อการสอน ผู้สอนควรได้กำหนดจุดประสงค์การสอนเสียก่อน เพื่อเป็นเครื่องชี้้นำในการเลือกใช้สื่อการสอน และควรมีหลักการในการเลือกใช้สื่อการสอนดังนี้

1. เลือกใช้สื่อการสอนที่สัมพันธ์กับบทเรียนและตรงเป้าหมายกับเรื่องที่จะสอน
2. เลือกสื่อที่มีเนื้อหาถูกต้อง ทันสมัย น่าสนใจ และเป็นสื่อที่จะให้ผลต่อการเรียนการสอนมากที่สุด ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาวิชานั้นได้ดีเป็นลำดับขั้นตอน
3. เป็นสื่อที่เหมาะสมกับวัย ระดับชั้น ความรู้ และประสบการณ์ของผู้เรียน
4. สื่อนั้นควรสะดวกในการใช้ มีวิธีใช้ไม่ซับซ้อนยุ่งยากเกินไป
5. ต้องเป็นสื่อที่มีคุณภาพเทคนิคการผลิตที่ดี มีความชัดเจนและเป็นจริง
6. มีราคาไม่แพงจนเกินไป หรือถ้าจะผลิตเอง ควรคุ้มกับเวลาและการลงทุน
7. พิจารณาเลือกสื่อในปริมาณที่พอเหมาะที่จะใช้ประกอบการสอนอย่างแท้จริงไม่มากจนเกินไป จนทำให้การเรียนการสอนส่วนอื่นบกพร่อง หรือเหลือใช้ในแต่ละชั่วโมงเรียน
8. เลือกสื่อการสอนที่ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้เรียน
9. เลือกใช้สื่อการสอนที่มีสีสันดึงดูดความสนใจผู้เรียน ควรใช้สีที่เย็นตาและสีสดใส
10. เลือกใช้สื่อที่มีขนาดถูกต้องตามหลักเกณฑ์
11. ควรเลือกใช้สื่อที่แปลกไปจากสิ่งที่ผู้เรียนเคยเห็นจำเจแล้ว หรือเลือกใช้สื่อที่สามารถเคลื่อนไหวได้ (Movement) จะช่วยเร้าความสนใจผู้เรียนได้ดีเป็นพิเศษ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ในการเลือกใช้สื่อการสอน ผู้สอนควรได้กำหนดจุดประสงค์การสอนเสียก่อน เพื่อเป็นเครื่องชี้แนะในการเลือกใช้สื่อการสอน การนำเอาสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนจะต้องผ่านการวิเคราะห์ วิจัย เพื่อให้ได้สื่อที่เหมาะสม หากมีการสร้างที่ยังขาดตกบกพร่องแล้ว อาจเป็นไปได้ที่ทำให้การเรียนการสอนไม่บังเกิดผล และเปลืองค่าใช้จ่ายโดยเปล่าประโยชน์

3.11 การประเมินผลการสอน

3.11.1 ความหมายของการประเมินผลการสอน

ในการสอนศีลธรรมพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรเข้าใจการประเมินผลการสอน ซึ่งการประเมินผลการสอนได้มีนักการศึกษาานิยามความหมายไว้ดังนี้

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2551: 9) กล่าวถึงการประเมินผลการเรียนการสอนสรุปได้ว่า การประเมินผล คือกระบวนการรวบรวมและเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจทางเลือกที่เป็นไปได้หลายๆ ทาง ดังนั้นการประเมินผลจึงมีความหมายครอบคลุมทั้งการทดสอบ และการวัดผล และอีกคำนิยามหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมกันคือ การประเมินผล หมายถึง การตัดสินใจ ความสอดคล้องระหว่างการกระทำและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ชาญชัย ยมดิษฐ์ (2548: 296-297) กล่าวถึงการประเมินผลการสอนสรุปได้ว่า หมายถึง การตรวจสอบ และตัดสินใจผลจากการสอนของครู ว่ามีประสิทธิภาพเพียงใดในการสอน ข้อเด่น ข้อด้อย และควรปรับปรุงในเรื่องใด โดยเฉพาะมีผลการวิจัยพบว่าประสิทธิภาพของการสอนขึ้นอยู่กับตัวแปร 2 ส่วน คือ

1. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับวิธีสอน ได้แก่ การเตรียมการสอน การกำหนดจุดประสงค์ การสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน รวมทั้งการวัดและประเมินผล การเรียน

2. ตัวแปรที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของการสอน ได้แก่ การจัดชั้นเรียน บุคลิกภาพของผู้สอน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

การประเมินการสอน สามารถประเมินได้ก่อนสอน ระหว่างสอน และหลังการสอน สิ้นสุดแล้ว ดังนี้

1. การประเมินก่อนสอน ได้แก่ การประเมินความพร้อมในการสอนของครูผู้สอน เช่น

1.1 เอกสารประกอบการสอน ได้แก่ เอกสารหลักสูตร โครงการสอน แผนการสอน เอกสารประกอบการสอน ฯลฯ

1.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ประจำวิชา

1.3 การเตรียมตัวผู้สอน ได้แก่ ด้านความรู้ความสามารถ ความแม่นยำ ในเนื้อหา สื่อหรือวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือการวัดผลและประเมินผล วิธีการสอน บุคลิกภาพของผู้สอน การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

2. การประเมินระหว่างการสอน ได้แก่ การประเมินการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนนับตั้งแต่การนำเข้าสู่บทเรียน การดำเนินการสอนตามขั้นตอนที่ได้วางแผนการสอนไว้ว่ามีปัญหาอุปสรรคหรือไม่เพียงใด การสอนราบรื่นหรือไม่ ใช้เทคนิควิธีการได้ตามที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตามลำดับขั้นหรือไม่เพียงใด เนื้อหาสาระและประสบการณ์ การใช้สื่อและวัสดุอุปกรณ์ รูปแบบ วิธีการ เทคนิคและทักษะการสร้างความสนใจ ตลอดจนการวัดผลและการประเมินผลที่สนองต่อการบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เพียงใด

3. การประเมินผลหลังการสอน เป็นการประเมินผลจากการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยมีสมมติฐานว่าผลการเรียนรู้ของผู้เรียนสะท้อนผลการสอนของครู ทำให้ครูต้องค้นหาและพัฒนา ผู้เรียนเป็นรายบุคคล และวินิจฉัยว่าผู้เรียนมีข้อเด่น ด้อย หรือบกพร่องตรงจุดใด ครูก็สามารถที่จะพัฒนาการสอนตรงจุดนั้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลการเรียนรู้สูงสุดตามศักยภาพดังกล่าวได้

ผู้ประเมินการสอนอาจใช้หลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนา กระบวนการเรียนการสอนมากกว่าการจับผิด ผู้ประเมินการสอนของครูผู้สอนอาจมาจากหลายแหล่ง ได้แก่ ผู้เรียนประเมิน ผู้สอนประเมินตนเอง เพื่อนร่วมงานประเมิน ผู้บริหารประเมิน และผล การเรียนของผู้เรียน

อย่างไรก็ดีการประเมินดังกล่าวต้องยึดหลักการประเมินเพื่อพัฒนากระบวนการเรียน การสอนเป็นสำคัญมากกว่าประเมินเพื่อตัดสินพฤติกรรม แล้วไปใช้ในทางที่ไม่ก่อให้เกิดการพัฒนา

วิธีการประเมินอาจใช้วิธีการต่างๆ ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ แบบสอบถาม หรือแบบตรวจสอบรายการ

3.11.2 ขั้นตอนสำคัญสำหรับการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

ศิริชัย กาญจนวาสี (2548: 17) กล่าวถึงขั้นตอนสำคัญสำหรับการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ของผู้เรียนสรุปได้ว่า แนวคิดพื้นฐานสำหรับการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นสิ่งที่ผู้สอนจำเป็นต้องคิดวางแผนการดำเนินกิจกรรม ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการตอบคำถาม 4 คำถาม ได้แก่ วัดและประเมินไปทำไม? วัดและประเมินอะไร? วัดและประเมินอย่างไร? และตัดสินผลด้วยวิธีใด? การตอบคำถามดังกล่าวจะช่วยกำหนดทิศทางและกรอบของกระบวนการวัด และประเมินให้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนการดำเนินงานสำคัญได้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

แนวคิดพื้นฐาน	ขั้นตอนสำคัญของการดำเนินงาน
วัดและประเมินทำไม? (Why?)	1. กำหนดจุดมุ่งหมายของการวัดและประเมินผล
วัดและประเมินอะไร? (What ?)	2. วิเคราะห์ผลการเรียนที่มุ่งวัดและประเมิน
วัดและประเมินอย่างไร? (How?)	3. สร้างเครื่องมือสำหรับการวัดและประเมิน 3.1 ออกแบบการสร้างเครื่องมือ 3.2 ลงมือสร้างเครื่องมือ 3.3 ทดลองใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ
ตัดสินผลด้วยวิธีใด? (Value Judgement?)	4. เก็บรวบรวมข้อมูล 5. วิเคราะห์ข้อมูล 6. ตัดสินคุณค่าของผลการเรียนรู้ 7. รายงานและนำผลไปใช้ในการพัฒนา ปรับปรุงการเรียนรู้

4. การสอนศิลปกรรมในโรงเรียน

4.1 ประวัติการสอนศิลปกรรมในโรงเรียนของประเทศไทย

ประเทศไทยได้จัดการเรียนการสอนศิลปกรรมในโรงเรียน เมื่อ พ.ศ.2445 โดยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก เพื่อกล่อมเกลานิสัยใจคอของกุลบุตรกุลธิดาในสมัยนั้น และได้ถือเป็นนโยบายและให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับวิชานี้มาตลอด ดังปรากฏในหลักสูตรที่ประกาศใช้แล้ว (กรมวิชาการ. 2546: 7-9) ดังต่อไปนี้

หลักสูตรระยะแรกเริ่ม: ความเป็นมาของการสอนศิลปกรรมในโรงเรียนนั้น เมื่อมีการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนขึ้นในประเทศไทยในระยะแรกเริ่ม กระทรวงธรรมการได้กำหนดให้มี “วิชาจรรยา” เป็นครั้งแรกในหลักสูตรทุกชั้น เมื่อ พ.ศ.2445 โดยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก เพื่อกล่อมเกลานิสัยใจคอของกุลบุตรกุลธิดาในสมัยนั้น และได้เป็นนโยบายโดยให้ความสำคัญวิชานี้เป็นอันดับแรกตลอดมา

หลักสูตรหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรวิชาจรรยา โดยขยายออกไปเป็นหน้าที่พลเมือง และศีลธรรม เนื้อหาของวิชาศาสนาและจริยธรรม จะมีลักษณะเป็นจริยธรรมสากลมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของประชาชน

หลักสูตรวิชาศีลธรรมชั้นประถมและชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 และชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ในการประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 และหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 วิชาศีลธรรมถูกบูรณาการอยู่ในวิชาบังคับและวิชาเลือกต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมเนื้อหาในหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยประกาศใช้ในปีการศึกษา 2526 สำหรับมัธยมศึกษาตอนต้นปีการศึกษา 2527 ประกาศเพิ่มเติมเพิ่มรายวิชาเลือกในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และกระทรวงศึกษาธิการได้ปรับปรุงคำอธิบายในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ให้โรงเรียนที่อยู่ในโครงการโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรจัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่ปรับปรุงใหม่พร้อมกันทุกชั้น ตั้งแต่ปีการศึกษา 2535 สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปจัดการเรียนการสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2535

ส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 ให้จัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่ปรับปรุงใหม่ในปีการศึกษาถัดไป ปีละ 1 ชั้นตามลำดับ ซึ่งจะครบทุกชั้นในปีการศึกษา 2539 การปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) กระทรวงศึกษาธิการได้เห็นชอบให้กรมวิชาการ ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรทุกระดับ และมีคำสั่งให้โรงเรียนร่วมพัฒนาหลักสูตรทุกระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นำหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533 ให้ใช้เป็นการนำร่องก่อน ในปีการศึกษา 2533 ทุกชั้น และให้โรงเรียนทั่วประเทศใช้ในปีการศึกษา 2534 โดยมีผลบังคับใช้ปีละชั้นในแต่ละระดับ หลังจากที่หลักสูตรได้นำไปใช้ระยะหนึ่งแล้ว ได้มีคำถาม ข้อสังเกตจากองค์กร และบุคลากรที่หวังดีต่อพระพุทธศาสนาว่า การปรับปรุงหลักสูตรครั้งนี้ ได้ตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ลดน้อยลงไปทั้งคาบและเนื้อหา กรมวิชาการจึงขอความเห็นชอบจากกระทรวงศึกษาธิการดังนี้

1. ระดับประถมศึกษา: เพิ่มเนื้อหาสาระและเวลาเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยดังนี้: (ก) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปข.) ปรับหน่วยย่อยที่ 3 ของหน่วยที่ 4 จาก “ศาสนาในประเทศไทย” เป็น “พระพุทธศาสนา” กำหนดให้เรียน 60 คาบ ตลอดทุกชั้น (ข) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (สสน.) ให้เปลี่ยนคำว่า “จริยศึกษา” เป็น “พระพุทธศาสนา” (ภาคศีลธรรม) และกำหนดให้เรียน 180 คาบ ตลอดปีทุกชั้น

2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น: เพิ่มวิชา “พระพุทธศาสนา” เป็นวิชาเลือกเสรี กลุ่มวิชาสังคมศึกษา กำหนดให้เรียน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน ได้ 1 หน่วยการเรียนรู้ รวม 80 คาบ/ปี ทั้งยังกำหนดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนต้องเรียน

3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย: เพิ่มคาบเวลาเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเป็น 2 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน และปรับปรุงเนื้อหาพระพุทธศาสนาใหม่ให้สอดคล้องกับคาบเวลาที่เพิ่มขึ้น ยังคงกำหนดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนต้องเรียน

หลักสูตรวิชาศีลธรรม พ.ศ. 2544: กระทรวงศึกษาธิการให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 โดยกำหนดจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ 12 ปี หรือมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยกรมวิชาการกำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นั้น สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธได้เรียนรู้ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

4.2 โครงสร้างสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

โครงสร้างสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3) ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 (จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และคณะ.2546-2548) สรุปได้ดังต่อไปนี้

หน่วยที่ 1 พระพุทธ

เรื่องที่ 1 ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่อง การสังคายนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ต่อสังคมไทย ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ สถาบันหลักของสังคมไทย สภาพแวดล้อมที่กว้างขวาง และครอบคลุมสังคมไทย พระพุทธศาสนากับการพัฒนาตนเองและครอบครัว

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้าน การนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดี กับประเทศเพื่อนบ้าน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นรากฐานวัฒนธรรม เอกลักษณ์และมรดกของชาติ พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม (จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และคณะ. 2547)

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก การนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเหล่านั้นในปัจจุบัน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลก(จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และคณะ.2548)

เรื่องที่ 2 พุทธประวัติและชาดก

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พุทธประวัติ สรุปล และวิเคราะห์พุทธประวัติเรื่องประสูติ เทวทูต 4 การบำเพ็ญทุกรกิริยา การแสวงหาความรู้ ชาดก เรื่องอัมพชาดก ติตติรชาดก

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พุทธประวัติ สรุปล และวิเคราะห์พุทธประวัติ เรื่อง การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน ชาดก เรื่อง มิตตวินทชาดก ราโชวาทชาดก

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พุทธประวัติ สรุปล และวิเคราะห์พุทธประวัติ เรื่อง ปฐมเทศนา โอวาทปาติโมกข์ ศึกษาพุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางลีลา ปางประจำวันเกิด ชาดก เรื่อง นันทวิสาขชาดก สุวณฺณหังสชาดก

เรื่องที่ 3 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ระเบียบพิธี พิธี เวียนเทียน การปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา ประวัติและความสำคัญของวันธรรมสวนะ และเทศกาลสำคัญ คือ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันเทโวโรหณะ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรื่องหลักธรรมเบื้องต้นที่เกี่ยวข้อง ในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ และเทศกาลสำคัญ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันเทโวโรหณะ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ประวัติของวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย วันวิสาขบูชาวันสำคัญสากล หลักปฏิบัติตนในการฟังพระธรรมเทศนา การแต่งกายในการประกอบศาสนพิธีที่วัด การงดเว้นอบายมุข การประพฤติวิริติในวันธรรมสวนะ และเทศกาลสำคัญ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น

หน่วยที่ 2 พระธรรม

เรื่องที่ 1 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (พุทธคุณ 9) อริยสัจ 4 ทุภี (ธรรมที่ควรรู้): ชั้น 5 – ชาตุ 4, สมุทัย (ธรรมที่ควรละ): หลักกรรม อบายมุข 6 นิโรธ(ธรรมที่ควรบรรลุ): สุข 2 (กายิก,เจตสิก) คิหิสุข, มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ): ไตรสิกขากรรมฐาน 2 ปธาน 4 โภสล 3 มงคล 38 ในเรื่องไม่คบคนพาล คบบัณฑิต บุษาคูควรบูชา

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (ธรรมคุณ 6) อริยสัจ 4 ทุภี (ธรรมที่ควรรู้): ชั้น 5 – आयตนะ, สมุทัย (ธรรมที่ควรละ): หลักกรรม สมบัติ 4 วิบัติ 4 อกุศลกรรมบถ 10 อบายมุข 4 นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ): สุข 2 (สามีส, นีรามิส)

มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ): บุพพนิมิตของมัชฌิมาปฏิปทา ดรุณธรรม 6 กุศลจริวัฏฐิติธรรม 4 กุศลกรรมบถ 10 สติปัฏฐาน 4 มงคล 38 ในเรื่องประพาศธรรม เว้นจากความชั่ว เว้นจากการดื่มน้ำเมา
ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (สังฆคุณ 9) อริยสัจ 4 ทุภี (ธรรมที่ควรรู้): ชั้น 5 ไตรลักษณ์, สมุทัย (ธรรมที่ควรละ): หลักกรรม วัฏฏะ 3 ปัญจธรรม 3 นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ): อตถะ 3 มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ): ปัญญา 3 สัมปปริสธรรม 7 อุบาสกธรรม 7 มรรคมงคล 8 บุญกิริยาวัตถุ 10 มงคล 38 ในเรื่องการมีศีลปะ การพบเห็นสมณะ การฟังธรรมตามกาล การสนทนาธรรมตามกาล

เรื่องที่ 2 พุทธศาสนสุภาษิต

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พุทธศาสนสุภาษิต คือ ยัม เว เสวติ ตาทีโส (คบคนเช่นไร เป็นคนเช่นนั้น) อุตตนา โจทยุตตนา (จงเตือนตนด้วยตนเอง) นิสมม กรณัม เสยโย (ใคร่ครวญก่อน จึงทำดี) ทูราวาสา ชมรา ทุกุขา (เรือนที่ครองไม่ดี นำทุกข์มาให้)

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กมฺมุนา วุตตตี โลโก (สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม) กลฺยาณการี กลฺยาณัม ปาปการี จ ปาปกัม (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) สุโข ปุญฺญสุส อจฺจโย (การสั่งสมบุญ นำสุขมาให้) บุชโก ลภเต ปุชฺ วนฺโทโก ปฏฺวิวนฺโท (ผู้บูชาเขาย่อมได้รับการบูชาตอบ ผู้ให้เขาย่อมได้รับการให้ตอบ)

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อุตฺตา หเว ชิตํ เสยโย (ชนะตนนั้นแลดีกว่า) รมฺมจารี สุขํ เสติ (ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข) ปมาโท มจฺจโน ปทํ (ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย) สฺสุสฺสุสฺ ลภเต ปญฺญํ (ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา)

เรื่องที่ 3 พระไตรปิฎก

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระวินัยปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก อภินทปัจจเวกขณะ 5 ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ ปรียติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระสุตตันตปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก จุพกัมมวิภังคสูตร ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ ฌาน ญาณ

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระอภิธรรมปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก พุทธปณิธาน 4 ในมหาปรินิพพานสูตร ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ อตฺตอานันตตา

เรื่องที่ 4 การบริหารจัดการและการเจริญภาวนา

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สวตมมถ์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและการเจริญปัญญา ผูกการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ตามหลักสติปัฏฐาน เน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจัดการ และเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธีคือ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม และวิธีคิดแบบคุณค่าโทษ และทางออก ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สวตมมถ์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและการเจริญปัญญา ผูกการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ตามหลักสติปัฏฐาน

เน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจิต และเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีการคิดแบบโยนิสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบอุบาย ปลูกเร้าคุณธรรม และวิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิต และการเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญา ตามหลักสติปัฏฐาน เน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจิต และเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีการคิดแบบโยนิสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบอริยสัง และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

หน่วยที่ 3 พระสงฆ์

เรื่องที่ 1 พุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พุทธสาวก พุทธสาวิกา พระมหากัสสปะ พระอุบาลี อนุตตปิณฑกเศรษฐี นางวิสาขา มหาอุบลิกา ชาวพุทธตัวอย่าง พระเจ้าอโศกมหาราช พระโสณะ และพระอุตตะ

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระสารีบุตร พระโมคัลลานะ นางชุชุตตรา พระเจ้าพิมพิสาร ชาวพุทธตัวอย่าง เรื่องสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาธรรมราชาลิไท

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระอัญญาโกณฑัญญะ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี พระเจ้าปเสนทิโกศล ชาวพุทธตัวอย่าง ม.จ.หญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

เรื่องที่ 2 หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติต่อพระสงฆ์

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หน้าที่ชาวพุทธ เรื่อง วิถีชีวิตของพระภิกษุที่ต้องศึกษาค้นถุระ และวิปัสสนาธุระ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมด้าน กาย วาจา และใจ การเป็นเพื่อนที่ดีตามหลักทศ 6 มิตรแท้มิตรเทียม การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มารยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ เรื่องการไปวัด การแต่งกาย และการนำเด็กไปวัด การปฏิบัติตนในเขตวัด การเข้าพบพระภิกษุ การแสดงความเคารพ (การประนมมือการไหว้ การกราบ การเคารพพระรัตนตรัย การฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ การฟังสวดพระอภิธรรม การฟังพระธรรมเทศนา)

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 หน้าที่ชาวพุทธ เรื่อง การเข้าใจบทบาทของพระภิกษุ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การแสดงธรรม ปาฐกถาธรรม การประพาศิตินให้เป็นแบบอย่าง การฝึกบทบาทของตนเองในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา การบรรยายธรรม การจัดนิทรรศการ การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การเป็นลูกที่ดีตามหลักทศเบื่องหน้าในทศ 6 การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มารยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตน ต่อพระภิกษุ เรื่อง การต้อนรับ (ปฏิสันถาร) มารยาทของผู้เป็นแขก ฝึกปฏิบัติระเบียบวิธีการยื่น การให้ที่นั่ง การเดินสวนทาง การสนทนา การรับสิ่งของ การแต่งกายไปวัด การแต่งกายไปงานมงคล งานอวมงคล

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หน้าที่ชาวพุทธ เรื่อง หน้าที่ของพระภิกษุในการปฏิบัติ ตามหลักพระธรรมวินัยและจริยาวัตรอย่างเหมาะสม การปลุกจิตสำนึกในด้านการบำรุงรักษาวัด และ พุทธสถานให้เกิดประโยชน์ การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามพุทธปณิธาน 4 ในมหาปริณิพพานสูตร การศึกษาเรียนรู้เรื่ององค์กรชาวพุทธ การเป็นศิษย์ที่ดีตามหลักทศเบื้องต้นขวาในทศ 6 มารยาทชาว พุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ ในงานศาสนพิธีที่บ้าน การจัดเตรียมสถานที่ การสนทนา การแต่งกาย มารยาทการพูด การใช้คำพูดกับพระภิกษุตามฐานะ และการปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธ ที่ดีในท้องถิ่นต่างๆ

เรื่องที่ 3 ศาสนพิธี

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ศาสนพิธี เรื่อง การจัดโต๊ะหมู่บูชา (แบบหมู่ 4 หมู่ 5 หมู่ 7 และหมู่ 9) การจัดรูปเทียน การจัดเครื่องประกอบโต๊ะบูชา คำอาราธนาต่างๆ และศึกษาศาสน พิธีและการปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดีในท้องถิ่นต่างๆ

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ศาสนพิธี เรื่อง การทำบุญตักบาตร การถวาย ภัตตาหาร สิ่งของที่ควรถวายและสิ่งของต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ การถวายสังฆทาน เครื่อง สังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน การจัดเครื่องไทยธรรม เครื่องไทยธรรม การกรวดน้ำ การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า และการปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดีในท้องถิ่นต่างๆ

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศาสนพิธี เรื่อง พิธีทำบุญงานมงคล งานอวมงคล การนิมนต์พระภิกษุ การเตรียมพระพุทธรูป และเครื่องบูชา การวงด้ายสายสิญจน์ การปลูลาดอสนะ การเตรียมเครื่องรับรอง การจัดรูปเทียน ข้อปฏิบัติในการเลี้ยงพระ การถวายข้าวพระพุทธ การถวายไทยธรรม การกรวดน้ำ

เรื่องที่ 4 สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา เรื่องพระพุทธศาสนากับการพัฒนาตนและครอบครัว เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยั่งยืนต่อพระรัตนตรัย และการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีมีคุณธรรม จริยธรรม ในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงาน อย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา เรื่อง พระพุทธศาสนากับพัฒนาชุมชน และการจัดระเบียบสังคมเพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยั่งยืนต่อ พระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีมี คุณธรรม จริยธรรม ในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือ ในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา เรื่องพระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยั่งยืนต่อพระรัตนตรัย และรัก การเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม

ในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

4.3 โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม (2550) ได้จัดทำโครงการสรุปผลการดำเนินงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (ส่งมอบงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้กระทรวงศึกษาธิการ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2550) ปีงบประมาณ 2548 – 2550 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 ความสำคัญและความจำเป็นของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

สถานการณ์และสภาพปัญหาของชาติ ในปัจจุบัน เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วกันแล้วว่า การที่ประเทศมุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและการเงินเพื่อสร้างความแข็งแกร่งทางการเงิน และการคลังของประเทศอย่างมาก ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และความเจริญทางด้านวัตถุอย่างเห็นได้ชัด ทิศทางของการพัฒนานั้นก็ได้เป็นไปอย่างยั่งยืน และครอบคลุมทั้งด้านคนและวัตถุ เพราะการพัฒนาประเทศโดยมุ่งความเจริญทางเศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เน้นเรื่องวัตถุอุปกรณ์อย่างรวดเร็ว โดยขาดความสมดุลกับการพัฒนาทางด้านจิตใจของคนให้มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่ดี ได้ก่อให้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในประเทศจำนวนมาก ผลของการพัฒนาเหล่านี้ จึงเป็นที่มาของปัญหาสังคมปัจจุบันที่จะทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของประเทศชาติกำลังประสบปัญหาสังคมหลายด้านที่รุ่มลุ่มคุกคามเด็ก เยาวชน นักเรียนนักศึกษา ทำให้หลงผิด และมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน ขาดระเบียบวินัย ละทิ้งค่านิยมความเป็นไทย และขาดคุณธรรมเป็นปัญหาสังคมที่ควรแก้ไขเป็นการเร่งด่วน

ในการนี้ กระทรวงวัฒนธรรมได้พิจารณาเห็นว่า โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นโครงการเชิงรุกที่สามารถนำกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมสู่กลุ่มเยาวชนให้บังเกิดรูปธรรมได้อย่างชัดเจน เนื่องจากมีการบูรณาการมิติศาสนากับการศึกษาที่เข้าถึงผู้เรียน เทียบเคียงกับครูอาจารย์ที่ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา โดยมีพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ เข้าไปมีส่วนร่วมในการสั่งสอนให้นักเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และประเภทอาชีวศึกษา ในสถานศึกษาทั่วประเทศ โดยได้วิเคราะห์จากผลการวิจัยบริบทของสังคมและสภาพปัญหาในกลุ่มเด็กและเยาวชน จึงมีความจำเป็นจะต้องเพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน 20,000 รูป จากเดิมที่มีอยู่เพียง 10,000 รูป ซึ่งจะเป็นการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของชาติในสถานศึกษาทั่วประเทศ และเป็นการสนองนโยบาย “คุณธรรมนำความรู้” ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีเหตุผลและความจำเป็นดังนี้

1. ปัญหาสังคมไทยได้ทวีความรุนแรงและมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีต

ที่ผ่านมา สาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมและเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารไร้พรมแดนในแนวทางโลกาภิวัตน์ ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น แต่เกิดปัญหาด้านพฤติกรรม คือ การย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม นอกจากนี้ ปัญหาสังคมหลายด้านยังรุมล้อมคุกคามเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ให้หลงผิดและมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากเดิม ขาดระเบียบวินัย ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ตั้งงามตามโครงสร้างของสังคมไทยจางหายไป พร้อมกับการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ซึ่งทำให้ภูมิคุ้มกันของเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาที่จะต้านทานกับสภาพปัญหาแวดล้อมต้องขาดความมั่นคง จนเกิดปัญหาต่างๆ ของสังคมตามมา เช่น ปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษา ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ปัญหานักเรียน นักศึกษาประพฤติตนไม่เหมาะสมในเวลาเรียน ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน และปัญหาอาชญากรรม จากสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับนักเรียน นักศึกษา เป็นต้น

2. สถานการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว พบว่า รากเหง้าแห่งปัญหาที่แท้จริง คือ การที่นักเรียน นักศึกษาไม่ได้รับการกล่อมเกลาด้านจิตใจ ในการที่จะปลูกฝังในเรื่องศีลธรรม จริยธรรม จนทำให้ขาดความสำนึกต่อหน้าที่ ขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ขาดการใช้สติพิจารณาขังคิด และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกที่ไม่เหมาะสม ก่อปรด้วยสภาพแวดล้อมรอบตัว นักเรียน นักศึกษา ที่ยุ่ง ส่งเสริม ชักจูง และโน้มน้าวอย่างต่อเนื่องด้วยรูปแบบที่มีการพัฒนาอย่างหลากหลาย ทำให้ยากต่อการควบคุม ป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน นักศึกษา ให้สัมฤทธิ์ผลได้ ภายใต้อาณัติโลกาภิวัตน์ เว้นแต่นักเรียน นักศึกษา จะถูกจัดระเบียบทางความคิด จนมีจิตใจที่ใฝ่ดี และมีพลังใจที่เข้มแข็งสามารถเป็นภูมิคุ้มกันต้านทานเหตุปัจจัยในทางเสื่อมที่จะเข้ามาทำลายคุณภาพชีวิตที่ตั้งงามได้ด้วยหลักธรรมทางศาสนา

3. การปฏิรูประบอบราชการ เมื่อปี พ.ศ.2545 ได้แยกงานศาสนาออกจากกระทรวงศึกษาธิการ ทำให้กรมการศาสนา สังกัดกระทรวงวัฒนธรรมไม่สามารถเชื่อมต่อในเรื่องการนำหลักธรรมเข้าไปในโรงเรียนหรือสถานศึกษา

4. กรมการศาสนา ตามบทบาทอำนาจหน้าที่ซึ่งมีภารกิจในการส่งเสริมให้คนไทยนำหลักธรรมทางศาสนาไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม เป็นคนดีมีศีลธรรม เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหานักเรียน นักศึกษา ดังกล่าวอย่างเร่งด่วน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดส่งพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถที่จะเป็นครูสอนศีลธรรม จริยธรรม และวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสม ภายใต้อำนาจของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างกระทรวงศึกษาธิการกับกระทรวงวัฒนธรรมโดยการนำพระภิกษุสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียนทุกระดับชั้น นักเรียนนักศึกษาได้รับการอบรม ปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมกับพระภิกษุสงฆ์โดยตรงและคาดหวังว่าจะเป็นโครงการที่สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคม โดยต้องการใช้โครงการนี้ให้เข้าไปมีส่วนผลักดันสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ดีให้เกิดขึ้น

ในสังคมไทย ด้วยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน

5. กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับกระทรวงศึกษาธิการ ในการพัฒนาส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยกรมการศาสนาได้ดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ

6. สถาบันศาสนาถือเป็นสถาบันหลักของชาติไทย โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทำให้ภาครัฐได้สนับสนุนให้ภาคคณะสงฆ์ได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมอย่างสมบูรณ์ (การเผยแผ่ธรรมะ เป็นบทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์) โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยหลักธรรมที่ผู้เรียนได้รับจะมีความเข้าใจ และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผลประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศ พบว่า ผู้เรียนอยากเรียนวิชาศีลธรรมกับครูพระ มากกว่าครูฆราวาส และปัจจุบันครูพระส่วนใหญ่จบจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทำให้สามารถปฏิบัติ การเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี และจะเป็นการสืบทอดศาสนทายาทที่ดีให้กับชาติบ้านเมืองต่อไป

4.3.2 วัตถุประสงค์ของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

1. เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วม ในการสั่งสอนให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และประเภทอาชีวศึกษา ครอบคลุมสถานศึกษาทั่วประเทศ

2. เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ นำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

3. เพื่อสนองนโยบายรัฐบาลคุณธรรมนำความรู้ เข้าสู่สถานศึกษาทั่วประเทศ โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

4.3.3 ผลการดำเนินงานในปีงบประมาณ 2548-2550

ในปีงบประมาณ 2548-2550 กรมการศาสนา ได้ดำเนินงานโครงการพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนรวมจำนวน 20,000 รูป และเป็นโครงการที่ได้รับอนุมัติงบประมาณกลาง จากคณะรัฐมนตรี 3 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 อนุมัติงบประมาณงบกลาง พ.ศ. 2548 เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2548 เพื่ออุดหนุนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 4,000 รูป

ครั้งที่ 2 อนุมัติงบประมาณงบกลาง พ.ศ. 2549 เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2549 เพื่อเพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน 6,000 รูป

ครั้งที่ 3 อนุมัติงบประมาณงบกลาง พ.ศ. 2550 เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2550 เพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 10,000 รูป

4.3.4 ระยะเวลาดำเนินการ

ปีงบประมาณ 2550 เดือนตุลาคม 2549-กันยายน 2550

4.3.5 ผลผลิต

1. มีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 20,000 รูป ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ
2. ได้ถือการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา

ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และประเภท อาชีวศึกษา

3. คณะสงฆ์ กระทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงศึกษาธิการ นิเทศ ติดตาม และ พัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในสถานศึกษา

4. พระสงฆ์นำหลักธรรมทางศาสนาจัดกิจกรรมเรียนรู้แก่นักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษาในทุกๆระดับ

5. นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

6. ได้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษา

4.3.6 ผลลัพธ์

นักเรียนในสถานศึกษาสามารถนำหลักธรรมทางศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้อย่างเหมาะสม

4.3.7 ตัวชี้วัดผลสำเร็จของโครงการ

เชิงปริมาณ: พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 20,000 รูป แบ่งเป็น

1. พระปฏิบัติการสอนสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน
2. พระปฏิบัติการสอนสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
3. พระปฏิบัติการสอนในโรงเรียนสังกัดเทศบาล (ในสวนภูมิภาค)

เชิงคุณภาพ: นักเรียนในสถานศึกษาได้ศึกษาและเห็นแบบอย่างการประพฤติ ในการสำรวมกาย เจริญจิตอบรมปัญญา ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จากพระสงฆ์โดยตรง ทำให้เข้าใจและเห็นผลของการเป็นผู้เข้าถึงหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา

4.3.8 หน่วยงานรับผิดชอบ

กลุ่มส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่หลักธรรมสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

4.3.9 หน่วยงานที่สนับสนุน

1. กระทรวงศึกษาธิการ
2. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
3. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4.3.10 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เด็ก เยาวชน ที่ได้รับการอบรมจากพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเกิดความ ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา คุ่นเคยกับพระภิกษุ ซึ่งเป็นช่องทางที่จะนำไปศึกษาค้นคว้าหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา

2. เด็ก เยาวชน มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาตามหลักของทางศาสนา และสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่เป็นอนาคตของชาติที่มีคุณภาพต่อไป

3. พระพุทธศาสนาที่เป็นรากฐานของสังคมไทย ซึ่งขาดบทบาทในการอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนจะมีบทบาทที่สำคัญขึ้นจากการที่พระเข้าไปสอนในสถานศึกษา

4. สรุปงบประมาณโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548-2550:

4.1 สรุปงบประมาณงบกลางตามมติคณะรัฐมนตรี: โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ครั้งที่	อนุมัติงบประมาณ งบกลางปี	วัน/เดือน/ปี ที่ได้รับอนุมัติ	จำนวน ที่ได้รับอุดหนุน	งบประมาณที่ได้รับ
1	พ.ศ.2548	26 เมษายน 2548	4,000 รูป	43,964,000 บาท
2	พ.ศ.2549	1 พฤศจิกายน 2548	6,000 รูป	132,000,000 บาท
3	พ.ศ.2550	23 มกราคม 2550	10,000 รูป	133,900,000 บาท

4.2 สรุปงบประมาณแผ่นดิน: โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ครั้งที่	งบประมาณปี	จำนวนพระที่ได้รับอุดหนุน	งบประมาณที่ได้รับ
1	พ.ศ.2548	800 รูป	10,000,000 บาท
2	พ.ศ.2549	6,000 รูป	84,000,000 บาท
3	พ.ศ.2550	10,000 รูป	216,000,000 บาท
5	พ.ศ.2551*	20,000 รูป	432,000,000 บาท

หมายเหตุ *งบประมาณปี พ.ศ.2551 ได้โอนงบประมาณโครงการไปตั้งที่กระทรวงศึกษาธิการตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2550

งบประมาณที่ได้รับ กรมการศาสนาได้จัดสรรให้เป็นค่าตอบแทนครูพระที่ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาเดือนละ 2,000 บาท สำหรับเป็นค่าพาหนะ ค่าภัตตาหาร จำนวน 20,000 รูปทั่วประเทศ และถวายความรู้ครูพระให้มีหลักวิชาการในการเข้าปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาจัดอุปกรณ์ หนังสือ คู่มือ สื่อการเรียนการสอนให้กับครูพระทุกรูป เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับครูพระที่เข้าปฏิบัติการสอนให้เป็นที่ยอมรับในสถานศึกษา และเป็นการพัฒนาคุณภาพของสถาบันสงฆ์ในโครงการนี้ด้วย

5. การรับสมัครพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

กรมการศาสนา (2548ก: 39-40) กำหนดวิธีการรับสมัครพระสอนศีลธรรม

ในโรงเรียนให้มีขั้นตอนดังนี้

5.1 กรมการศึกษากำหนดจำนวนพระในหน (คำว่า “หน” คือชื่อเขต การปกครองของคณะสงฆ์) จังหวัดและระดับการศึกษาในสถานศึกษา

5.2 กรมการศาสนาประกาศรับสมัครพระประจำปีงบประมาณนั้นๆ

5.3 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดจัดทำใบสมัคร

5.4 สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดทั่วประเทศ รับสมัครพระโดยร่วมมือกับ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดในการจัดเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกในการรับสมัคร เช่น เป็นเจ้าหน้าที่รับสมัคร ตรวจสอบเอกสารการรับสมัคร รวบรวมรายชื่อพระสงฆ์ที่สมัครเพื่อรายงาน เจ้าคณะจังหวัด

5.5 เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการพิจารณาคัดเลือกพระสงฆ์ เพื่อคัดเลือกเป็น พระสอนศีลธรรม โดยดำเนินการดังนี้

ก) คัดเลือกจากผู้สมัครที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามประกาศของกรม การศาสนา

ข) ในกรณีที่มีผู้สมัครเกินจำนวนที่กำหนดให้เจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้ง คณะกรรมการคัดเลือกประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัดที่มีอาวุโสสูงสุดทางสมณศักดิ์ เป็นประธาน และเจ้าคณะจังหวัดที่มีอาวุโสรองลงมาเป็นรองประธาน ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ศึกษาธิการเขตฯผู้ทรงคุณวุฒิในเขตพื้นที่การศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวนตามความ เหมาะสม โดยมีผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นฝ่ายเลขานุการ ให้คณะกรรมการ ดังกล่าวพิจารณาโดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1) พิจารณาคัดเลือกผู้สมัครที่ดำเนินการสอนอยู่ในสถานศึกษาในตำบล อำเภอ จังหวัดนั้นๆ ก่อน หากยังมีจำนวนเกินให้พิจารณาจากผลงานและประสบการณ์ของผู้สมัคร

2) พิจารณาคัดเลือกผู้สมัครที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หากมีจำนวนเกินให้ พิจารณาจากผลงานและประสบการณ์ของผู้สมัคร

3) พิจารณาคัดเลือกผู้สมัครที่ผ่านการอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา ตามมติมหาเถรสมาคม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และกระทรวงศึกษาธิการ หากมีจำนวนเกินให้พิจารณาจากผลงานและประสบการณ์ของผู้สมัคร

4) เมื่อพิจารณาตาม ข้อ 1) ถึง 3) แล้วยังไม่ครบตามจำนวนที่ประกาศ ให้อยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการฯ

5.6 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดทำประกาศผลการคัดเลือกพระของแต่ละ จังหวัด

5.7 ผู้สมัครรายงานตัว โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดจัดทำทะเบียนประวัติ

และแจ้ง พระสงฆ์ที่ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ ในจังหวัดที่กำหนดเป็นสถานที่ประชุมจังหวัดที่กำหนดให้จัดประชุมสำหรับจังหวัด 4 คน (หนกลาง หนเหนือ หนใต้ หนตะวันออก) ให้จัดเตรียมการประชุมเชิงปฏิบัติการถวายความรู้

6. คุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

กรมการศาสนา (2548ก: 47) กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครเป็นพระสอนศีลธรรม ดังนี้

6.1 สำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอก หรือประโยค 1-2 ขึ้นไป หรือ

6.2 สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย) หรือ

6.3 เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นตรีขึ้นไป

7. การคัดเลือกโรงเรียนและการกำหนดให้พระสอนในโรงเรียน

กรมการศาสนา (2548ก: 49) กำหนดวิธีการคัดเลือกโรงเรียนและการกำหนดให้พระสอนในโรงเรียน ดังนี้

7.1 เจ้าคณะจังหวัดร่วมกับผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา และศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด พิจารณาคัดเลือกโรงเรียนตามความเหมาะสมในแต่ละบริบท โดยพิจารณาจากโรงเรียนในตำบล อำเภอ และจังหวัดตามลำดับดังนี้

1) เป็นโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิถีพุทธในตำบล อำเภอ จังหวัดนั้นๆ

2) เป็นโรงเรียนที่อยู่ในตำบล อำเภอ จังหวัด ที่มีความเสี่ยงที่มีผลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของนักเรียน นักศึกษาสูง และหรือโรงเรียนมีความต้องการจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องร่วมแก้ปัญหาเชิงพฤติกรรมของนักเรียน นักศึกษา

3) เป็นโรงเรียนที่มีห้องจริยศึกษาที่พระสามารถใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถจัดกิจกรรมที่นำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต

4) เป็นโรงเรียนที่พระสามารถเดินทางไปสอนได้สะดวก

7.2 เขตการศึกษาประกาศผลการคัดเลือกโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการพระสอนศีลธรรม

7.3 เขตพื้นที่การศึกษาแจ้งโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกและชี้แจงวัตถุประสงค์ตลอดจนแนวทางในการดำเนินการของโรงเรียน เกี่ยวกับการจัดพระเข้าสอนในแต่ละช่วงชั้น

7.4 สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด แจ้งพระให้ปฏิบัติหน้าที่สอนในโรงเรียนและประสานกับโรงเรียน ตลอดจนสนับสนุนให้การปฏิบัติงานของพระเป็นไปอย่างราบรื่น และมีประสิทธิภาพ

7.5 การจัดให้พระสอนในโรงเรียน ให้สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด พิจารณาตามความเหมาะสมโดยพระ 1 รูป อาจเข้าสอนในสถานศึกษาใกล้เคียงได้มากกว่า 1 โรงเรียน ขึ้นอยู่กับบริบทและความเป็นไปได้ของพระสอนศีลธรรม

8. ข้อปฏิบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

พระครูวิสุทธิพัฒนคุณ (2546: 118-119) เสนอข้อปฏิบัติพระวิทยากรและสมาชิก ศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคม สรุปได้ว่า: พระวิทยากรรับผิดชอบอบรมและสอน ในสถานศึกษาต่างๆ ด้วยความเสียสละอย่างแรงกล้า เป็นที่น่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง เพราะทุกท่านไม่มีความต้องการลาภยศ สรรเสริญ ชื่อเสียงใดๆ ทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามการปฏิบัติงานควรมีกฎระเบียบข้อปฏิบัติร่วมกัน อันนำมาซึ่งความเชื่อมั่นและเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือตามฐานะอันควรของผู้เกี่ยวข้อง ที่สำคัญ พระสงฆ์ยุคใหม่ต้องพยายามกำจัดจุดอ่อนที่ชาวโลกมีความรังเกียจติดเยียนอยู่เสมอๆ (โลกวิฆชะ) ให้ได้ เพราะในสายตาสารุชนทั่วไปย่อมมองว่า พระสงฆ์เป็นเพศที่ถือว่าเป็นแบบอย่าง ทั้งทางโลก ทางธรรมและเป็นที่ยิ่งของสังคมโดยส่วนรวมได้ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่อบรมศีลธรรม จริยธรรมและสอนธรรมศึกษาของศูนยฯ ควรปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีอยู่โดยตลอด ทั้งต่อหน้า และลับหลัง ดังนั้น จึงได้มีความเห็นให้มีข้อปฏิบัติ (สมณสัญญา/สมณสาธูป) ตามแนวพระธรรมวินัยและเสขียวัตถ์ที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางไว้ สำหรับเป็นหลัก ในการพิจารณา ดังนี้

1. สมณสัญญา

- 1) เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว กิริยาอาการใดๆ เป็นของสมณะ เราต้องทำกิริยาอาการนั้นๆ
- 2) การเลี้ยงชีวิตของเรา เนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย
- 3) อาการทางกาย วาจาอย่างอื่นที่เราต้องทำให้ดีขึ้นไปกว่านี้ยังมีอยู่อีก ไม่ใช่แต่เพียงเท่านั้น
- 4) ตัวเราเองติเตียนตัวเราเองโดยศีลหรือไม่
- 5) ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วติเตียนเราโดยศีลได้หรือไม่
- 6) เราต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น
- 7) เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว
- 8) วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่
- 9) เรายินดีในสิ่งที่สั่งหรือไม่
- 10) คุณวิเศษของเรามีอยู่หรือไม่ ที่จะให้เราไม่เก้อเขินเมื่อเพื่อนบรรพชิตถามในภายหลัง

2. สมณสาธูป

- 1) การใช้โทรศัพท์มือถือ ควรสำรวจมรรยาทในการใช้ในที่ สาธารณชนให้เหมาะสม ถ้าเป็นไปได้ก็ควรจะปิดหรืองดใช้ทุกครั้ง ในเวลาเข้าห้องประชุม ห้องสอน เพราะเป็นการให้เกียรติต่อที่ประชุม และไม่เป็นการรบกวนสมาธิของวิทยากรและผู้ฟัง
- 2) การพูดเสียงดัง ควรสำรวจมรรยาทในการใช้ถ้อยคำเปลืองและไร้สาระ โดยเฉพาะ การพูดเสียงดังเกินไป ซึ่งดูแล้วไม่เหมาะสม เพราะอาจทำลายบรรยากาศการเรียนรู้

ของผู้รู้ที่กำลังตั้งใจฟังการบรรยายทั่วไปได้

3) อริยาบทต่างๆ ในที่ประชุม ควรสำรวมระวังหลักเสขียวัตร โดยเฉพาะการร่วมประชุม ควรมีความพร้อมเพรียงกันเข้าประชุม การเดินเข้าเดินออกจากที่ประชุมถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ควรบอยนัก เพื่อเป็นการให้เกียรติที่ประชุมและ/หรือวิทยากรในที่ประชุม ที่สำคัญควรเตรียมตัวทำธุระ ภาระต่างๆ ให้เสร็จก่อนเข้าห้องประชุมทุกครั้ง ก็จะเป็นการกำจัดจุดอ่อนข้อนี้ได้

4) การสูบบุหรี่ เป็นสิ่งไม่ควรอย่างยิ่ง เพราะบุหรี่ถือว่าเป็นสิ่งเสพติดชนิดหนึ่งซึ่งสังคมรังเกียจ โดยเฉพาะพระสงฆ์ในฐานะเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม ก็ควรงดเว้นให้ได้ เพราะจะเป็นที่น่าจับตามองแบบไม่น่าเลื่อมใสศรัทธาต่อสายตาของท่านสาธุชนทั้งหลาย

5) การนุ่งห่ม ควรสำรวมระวังในการนุ่งห่มให้เรียบร้อย อย่างน้อยก็ไม่ทำให้เกิดความรำคาญแก่เพื่อนสหธรรมิกผู้มีศีลเป็นที่รักทั้งหลาย และที่สำคัญพระสงฆ์ยังถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งคุณงามความดี และเป็นตัวแทนอันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอัตโนมัติไปในตัวด้วย

6) ความสัมพันธ์ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระวิทยากรกับนักเรียนนักศึกษา ควรตั้งอยู่ในฐานะที่เหมาะสมตามพระธรรมวินัย อย่าให้เกินเลยขอบเขตจนอาจเป็นช่องทางให้เกิดข้อครหาในทางที่ไม่ดีต่างๆ อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

อนึ่ง กิริยาอาการอันใดที่ไม่สมควร และไม่ได้กล่าวไว้ในที่นี้ ขอเพื่อนสหธรรมิกสมาชิกของศูนย์ฯ ทุกรูป ได้พิจารณาปฏิบัติโดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ และจงปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความวิริยะอุตสาหะ เพื่อสันติสุขของสังคมส่วนรวมและเพื่อความเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมมาพุทธเจ้าตลอดไป

9. ผู้มีบทบาทหน้าที่สนับสนุนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

กรมการศาสนา (2548ก: 71-75) กำหนดให้ผู้มีบทบาทหน้าที่สนับสนุนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประกอบด้วยบุคคลและสถาบันต่างๆ ดังนี้

1. เจ้าคณะหน หรือเจ้าคณะจังหวัด
2. ผู้ว่าราชการจังหวัด
3. มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
5. ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษา
6. ศึกษาธิการเขตพื้นที่การศึกษา และอาชีวศึกษา
7. สถานศึกษาที่รับพระสอนศีลธรรม
8. ครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษา
9. ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด
10. สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา

สืบเนื่องจากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า ข้อปฏิบัติพระวิทยากรและสมาชิกศูนย์

พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคมนั้น พระวิทยากรรับผิดชอบอบรมและสอนในสถานศึกษาต่างๆ และครูพระควรประพฤติเป็นแบบอย่าง เพื่อให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่ได้พบเห็น

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มานิตย์ สิทธิชัย (2540: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตร์อุตสาหกรรม” การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน 1) สำรวจลักษณะทางจิตลักษณะทางพุทธ และลักษณะทางครอบครัวของนักศึกษา 2) สร้างหลักสูตรฝึกอบรมและทดลองใช้ 3) ประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรม ผลการวิจัยพบว่า ผลการฝึกอบรมจริยธรรมนักศึกษาปรากฏว่า คะแนนลักษณะทางพุทธในกลุ่มทดลอง สูงกว่ากลุ่มควบคุม และได้พัฒนาลักษณะทางพุทธในกลุ่มทดลองหลังฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรม การติดตามผลในกลุ่มทดลองหลังฝึกอบรมพบว่า ลักษณะทางพุทธมีความคงทน แม้สิ้นสุดการฝึกอบรมแล้วสองเดือน แสดงว่าหลักสูตรฝึกอบรมจริยธรรมที่พัฒนาขึ้นนี้มีประสิทธิภาพ

เกศริน มนูญผล (2544: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครู เพื่อเสริมสมรรถภาพด้านการจัดทำหนังสือเสริมประสบการณ์ที่สอดคล้องกับท้องถิ่น” การวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า การทดสอบวัดความรู้ก่อนและหลังการฝึกอบรม ผลสัมฤทธิ์หลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วิเชียร อินทรสมพันธ์ (2546: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพการบูรณาการจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับครูมัธยมศึกษา” การวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า สมรรถภาพการบูรณาการจริยธรรมในหลักสูตรหลังการทดลองใช้หลักสูตรมากกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร) (2547: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูพระสอนศีลธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติงานสอนในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า ความคิดเห็นของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติงานสอนในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร พุทธศักราช 2546 ใน 4 ด้าน คือ ด้านเนื้อหาหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน ด้านสื่อและวัสดุอุปกรณ์ ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง

พรชูลี อ้าวรูง และคณะ (2549: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาทบทวนโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” พบว่า ผลลัพธ์ ครูพระมีผลให้ผู้บริหารและครู/อาจารย์ในโรงเรียน สรรวมมากขึ้น ตระหนักถึงหน้าที่ชาวพุทธ ทำบุญ ทำทาน และนำตนเอง ครอบครัวและนักเรียนเข้าวัดมากขึ้น ได้มีการทำโครงการใหม่ๆ ขึ้น เช่น การร่วมแข่งขันตอบปัญหาธรรม การนำเด็กไปทำบุญที่วัดทุกวันศุกร์ การนั่งสมาธิก่อนสอนทุกวิชา เป็นต้น พบว่า ทำให้ทุกคนที่เกี่ยวข้อง

มีความสงบ มีสติมากขึ้น ผู้ปกครองที่เคยห่างไกลวัด และหมกมุ่นอบายมุข ได้รับการชักจูงจากบุตรหลานให้ไปวัด ฟังเทศน์ ฟังธรรม และลดเลิกอบายมุข โดยเยาวชนชักชวนบนฐานของความกตัญญูตามคำสอนของครูพระ การสอนของครูพระ จึงมีผลกระทบในทางการพัฒนาสังคมโดยรวม และส่งผลต่อนโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับชาติ

สุเมธ งามกนก (2549: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเพิ่มอำนาจในการทำงานเพื่อพัฒนาสมรรถนะของเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผนกระทรวงศึกษาธิการ” การวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน 1) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม 3) การทดลองใช้หลักสูตรเพื่อหาประสิทธิภาพ 4) การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรฝึกอบรม ผลการวิจัยพบว่า ในการฝึกอบรมเพิ่มอำนาจในการทำงานเพื่อพัฒนาสมรรถนะของเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน กระทรวงศึกษาธิการหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กัมปนาท บริบูรณ์ (2550: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิธีคิดตามแนวคิดเป็นของนักเรียนโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองโดยวิธีกระบวนการกลุ่ม” ขั้นตอนในการวิจัย มี 3 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเอง การคิดเป็นข้อมูลของโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม 3) การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนโรงเรียนวิวัฒน์พลเมือง หลังการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสูงกว่าก่อนทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

แพรวพรรณ บุญฤทธิ์มนตรี (2550: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสอนงานให้กับหัวหน้างานในโรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์: ศึกษากรณีบริษัท แคลคอมพ์ อีเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน)” หลักสูตรการฝึกอบรมมี 5 หน่วย การทดลองใช้โครงการฝึกอบรม ใช้แผนการทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรม ผลการวิจัยพบว่า คะแนนทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศักรินทร์ ชนประชา (2550: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการศึกษานอกระบบสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต2” เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ หลักสูตรฝึกอบรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ประกอบด้วย 5 หน่วยการเรียนรู้ และใบบันทึกผลการเรียนรู้ โดยใช้แผนการทดลองแบบการทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรม ผลการวิจัยพบว่า คะแนนหลังการฝึกอบรมสูงกว่าคะแนนก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาเธอร์ (Arthurs. 2003: Online) ได้วิจัยเรื่อง “การตอกย้ำผลสะท้อนกลับจากการพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมการฝึกงานในบริติช โคมลัมเบีย” ผลการวิจัยทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาหลักสูตรและรูปแบบการเรียนการสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับโปรแกรมการฝึกอบรมการฝึกงานมากที่สุด ในทางปฏิบัติการวิเคราะห์ความต้องการของระบบฝึกงานจำเป็นต้องรับทราบจุดบกพร่องจากผู้มีส่วนได้เสียทุกคน ไม่ว่าจะเป็นสถานประกอบการ หน่วยงานที่ออกไปรับรอง ตัวแทน

ภาคอุตสาหกรรม นายจ้าง ผู้ฝึกอบรม ผู้ออกแบบหลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรม ผู้เชี่ยวชาญ ขั้นตอนของการดำเนินการนั้น จะต้องเน้นการคิดอย่างเป็นระบบ (Systems Thinking) เพราะการคิดอย่างเป็นระบบจะกำหนดวิธีการและชุดของเครื่องมือเพื่อกำหนดจุดเชื่อมโยงของระบบโดยรวม ทั้งหมดภายในโครงการหรือภายในองค์กร การคิดอย่างเป็นระบบจะนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจเพื่อการวางแผน

ลอริดเซน (Lauridsen. 2003: Online) ได้วิจัยเรื่อง “ความตระหนักของครูเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรคืออะไร” ผลการวิจัยพบว่า ความตระหนักของครูเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรคือ การที่มีมุมมองเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรใน 2 แง่มุมคือ แง่มุมในเชิงเทคนิค และแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิด แง่มุมในเชิงเทคนิคนั้นมี 4 ประการคือ 1) การพัฒนาหลักสูตรนั้นมีอิทธิพลมาจากปัจจัยภายนอก 2) การพัฒนาหลักสูตรมาจากปัจจัยภายใน 3) การพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวข้องกับหลักการเจรจาและความมีเหตุผลและเป็นกระบวนการที่มีปัจจัยอื่นแทรกซ้อนอยู่ตลอดเวลา และ 4) การพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีขั้นตอนในการดำเนินการ ส่วนแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดนั้นมี 4 ประการเช่นกันคือ 1) อิทธิพลที่ส่งผลกระทบต่อขนาดของกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร 2) ครูตระหนักในตนเองว่าตนคือสะพานเชื่อมโยงระหว่างครูคนอื่นๆ กับมาตรฐานหลักสูตรของมลรัฐเข้าด้วยกัน 3) ครูตระหนักว่ากระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรคือกระบวนการที่ไม่สามารถดำเนินการให้แล้วเสร็จล่วงหน้าได้หากไม่มีความเคลื่อนไหวของกลุ่ม 4) การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรคือการเกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของและการลงทุนเพื่อพัฒนาหลักสูตร

ไฟเฟอร์ (Pfeifer. 2004: Online) ได้วิจัยเรื่อง “เปรียบเทียบผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการบริหารจัดการด้วยวิธีการฝึกอบรมที่แตกต่างกัน” ผลการวิจัยพบว่า เมื่อเปรียบเทียบผลจากการฝึกอบรม 2 วิธีคือ การฝึกอบรมที่นำโดยครูผู้สอน และการฝึกอบรมด้วยการสร้างแรงจูงใจในตนเอง ซึ่งเป็นวิธีการสอนรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นการสอนทางไกลและการสอนด้วยสื่อออนไลน์ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในด้านการเรียนรู้หรือการได้มาซึ่งความรู้ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังได้ชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า การวัดระดับทักษะและระดับความรู้จากการฝึกอบรมด้วยระบบทางไกลนั้นพบว่า การฝึกอบรมที่นำโดยครูผู้สอนมีประสิทธิภาพมากกว่าการฝึกอบรมด้วยการสร้างแรงจูงใจด้วยตนเอง

ชมิท (Schmidt. 2004: Online) ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจจากการฝึกอบรมเพื่อพัฒนางานกับความพึงพอใจในงานโดยรวม” ผลการวิจัยพบว่า มีความสัมพันธ์กันระหว่างความพึงพอใจจากการได้รับการฝึกอบรมระหว่างการปฏิบัติงาน (On-The-Job-Training) กับความพึงพอใจในงาน โดยรวม นอกจากนี้ตัวแปรอื่นๆ เช่น ระยะเวลาในการฝึกอบรม วิธีการฝึกอบรมและรูปแบบการฝึกอบรม แสดงความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญเกี่ยวกับความพึงพอใจจากการฝึกอบรมเพื่อพัฒนางาน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า การสร้างหลักสูตรมี 4 ขั้นตอนคือ 1) การวิเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การออกแบบหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร และ

4) การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ส่วนการประเมินหลักสูตรนั้น จะประเมินใน 4 ด้าน คือ 1) ด้านบริบท 2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น 3) ด้านกระบวนการ 4) ด้านผลผลิต การใช้รูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรอย่างเหมาะสมจะก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาหลักสูตรได้ และการที่เนื้อหาหลักสูตรตรงกับมาตรฐานที่กำหนดจะส่งผลต่อประสิทธิภาพของผู้เรียน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน
2. การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม
3. การประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม
4. การติดตามการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1.1 ประชากรในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ประชากรในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 129 รูป ประกอบด้วย พระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติงานสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 68 รูป พระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติงานสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 34 รูป พระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติงานสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 27 รูป

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นแบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อพุทธวิธีสอน ในหน่วยการเรียนรู้ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และความต้องการหรือความสนใจที่จะเข้าร่วมฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ขั้นตอนในการสร้างแบบสอบถาม

1. ศึกษาโครงสร้างหลักสูตรสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และพุทธวิธีสอน เพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหา
2. ศึกษาหลักและวิธีการสร้างแบบสอบถาม
3. ดำเนินการสร้างแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา สถานภาพในวัด ระดับชั้นที่ปฏิบัติงานสอน และความต้องการเข้ารับการฝึกอบรม

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนที่มีความเหมาะสมต่อการสอนเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

การหาคุณภาพแบบสอบถาม

1. นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วเสนอคณาจารย์ผู้ควบคุมปริญญาโทเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมครอบคลุมของข้อคำถาม แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

2. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย (Index of Congruence) ซึ่งเป็นการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content validity) แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

3. นำแบบสำรวจให้ประธานกรรมการควบคุมการทำปริญญาโทได้ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง แล้วปรับปรุงให้เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปเก็บข้อมูลต่อไป

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน

ผู้วิจัยจัดส่งแบบสอบถามถึงพระสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 129 รูป ทางไปรษณีย์โดยสอดซองติดแสตมป์ที่เจ้าหน้าที่ส่งถึงผู้วิจัยเพื่อให้ผู้ตอบ ส่งแบบสอบถามคืนผู้วิจัย ที่ตู้ ปณ. 243 ปณจ. ราชดำเนินเขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 ปรากฏว่า รอบแรกได้รับแบบสอบถามตอบกลับ จำนวน 90 ฉบับ ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการโทรศัพท์ติดตามอีกครั้งหนึ่ง ได้แบบสอบถามในรอบสอง จำนวน 39 ฉบับ รวมทั้งสิ้น 129 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

1.4 การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถาม จำนวน 129 ฉบับ มาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล แล้วนำไปวิเคราะห์ดังนี้

1.4.4 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้วิธีการหาค่าความถี่และร้อยละ

1.4.2 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อวิธีสอนศีลธรรมใช้การหาค่าความถี่และร้อยละ

2. การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม

ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการสำรวจความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นพระสอนศีลธรรม พบว่า พุทธวิธีสอนที่เหมาะสมกับวิชาพระพุทธ ศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ใน 3 ลำดับ ได้แก่ พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต ในเรื่องศาสนพิธี มีความถี่สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 65.90 รองลงมาเป็น พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย ในเรื่องประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา คิดเป็นร้อยละ 55.50 และพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนา โต้ตอบ ในเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คิดเป็นร้อยละ 37.20 ตามลำดับ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำ

ความคิดเห็นดังกล่าวนั้นมากำหนดโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้นของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปกรรม
ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติของพระสอนศิลปกรรม
ที่มีต่อวิธีสอนศิลปกรรมใน 3 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และด้าน
การประเมินผล ซึ่งในขั้นตอนนี้จะแบ่งการดำเนินการออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 2 การหาความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 3 การปรับปรุงหลักสูตรก่อนนำไปทดลองใช้

โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม

การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

1. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและผล
จากการสำรวจความต้องการฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มากำหนด
เป็นขอบเขตของหลักสูตรและเป็นแนวทางในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2. กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรมให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการ
โดยคาดหวังว่าเมื่อกำหนดและดำเนินการตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้วสามารถที่จะแก้ปัญหา
ที่เกิดขึ้นเหล่านั้นได้ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อให้ผู้เข้ารับ
การฝึกอบรมพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติในทิศทางที่พึงประสงค์

2.1 กำหนดหน่วยการฝึกอบรมและระยะเวลาในการฝึกอบรมแต่ละหน่วย ดังนี้

หน่วยฝึกอบรมที่ 1 หลักการสอนศิลปกรรม จำนวน 6 ชั่วโมง

หน่วยฝึกอบรมที่ 2 พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย จำนวน 6 ชั่วโมง

หน่วยฝึกอบรมที่ 3 พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
จำนวน 6 ชั่วโมง

หน่วยฝึกอบรมที่ 4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต จำนวน 6 ชั่วโมง

แต่ละหน่วยฝึกอบรมมีรายละเอียด คือ

1. จุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นจุดมุ่งหมายที่กำหนดให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย
ของหลักสูตร ในการวิจัยครั้งนี้ยึดหลัก คือ เมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมผ่านการฝึกอบรมแล้ว ทำให้เกิด
การพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติ ของพระสอนศิลปกรรมที่มีต่อวิธีสอนศิลปกรรมตามโครงการของ
กระทรวงศึกษาธิการ สามารถปฏิบัติงานสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้อย่างมี
ประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

2. เนื้อหาการฝึกอบรม กำหนดเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้เนื้อหาสาระได้เน้นในการพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติ ของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อวิธีสอนศีลธรรม ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ และตามความต้องการของพระสอนศีลธรรม ที่ได้ข้อมูลมาจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเป็นเกณฑ์

3. วิธีการและกิจกรรมในการฝึกอบรม กำหนดให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรและเนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรม ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดวิธีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติ ของพระสอนศีลธรรม ที่มีต่อวิธีสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ในลักษณะให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นศูนย์กลางของการเรียน ซึ่งหน่วยฝึกอบรม เนื้อหาสาระ วิธีการ กิจกรรม และการประเมินผล

3. การร่างหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นดังนี้

หน่วยฝึกอบรมที่ 1 หลักการสอนศีลธรรม เป็นแนวทางในการพัฒนาพระสอนศีลธรรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดความมั่นใจ เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าในการทำหน้าที่เป็นพระสอนศีลธรรมที่ดี และเชื่อมั่นว่าวิธีสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นสิ่งที่สามารถฝึกฝนและพัฒนาได้ โดยเชิญบุคคลที่เป็นที่ยอมรับในทางการศึกษาและเป็นผู้ที่มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีในการสอนศีลธรรมมาถ่ายทอดหลักการเรียนการสอน ความรู้ ประสบการณ์ และแนวทางการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีคุณภาพ โดยใช้เวลาในการฝึกอบรม 6 ชั่วโมง

วัตถุประสงค์	วิธีการ	กิจกรรม	การประเมินผล
-เห็นความสำคัญของพระสอนศีลธรรมที่มีความเป็นผู้มีหลักการเรียนการสอนที่ดี	-การให้ตัวแบบที่เป็นบุคคลที่มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี มาถ่ายทอด แนวคิด	-ตัวแบบที่เป็นบุคคล ถ่ายทอดความรู้ พร้อมทั้งยกตัวอย่าง เหตุการณ์ที่แสดงถึง	สังเกตจาก: -การตอบคำถาม -การร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์
-เชื่อมั่นว่าวิธีสอนศีลธรรมสามารถฝึกฝนได้	ทฤษฎี หลักการเรียนการสอนและการสอนและให้	ลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดี	-การแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับวิธีสอนศีลธรรม
	ประสบการณ์และให้แนวทางในการสอนศีลธรรม	-การแลกเปลี่ยนประสบการณ์	

หน่วยฝึกอบรม 2 พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย จากการสำรวจความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (รายละเอียดตามตาราง 2) พบว่า พระสอนศีลธรรมส่วนใหญ่เห็นว่าสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่มีการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พระพุทธ เรื่องประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติและชาดก วิธีสอนที่เหมาะสมได้แก่พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย ตามแนวคิดของกระบวนการพุทธวิธีสอน (Paradigm for Buddha's Teaching Methodology) โดยการนำเอาเรื่อง ประวัติและความสำคัญของ พระพุทธ ศาสนามาเป็นตัวอย่างในการประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายเพราะเรื่องดังกล่าวนี้ พระสอนศีลธรรมมีความเห็นสอดคล้องกันมากที่สุดว่ามีความเหมาะสมที่จะประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอน โดยการบรรยาย

วัตถุประสงค์	วิธีการ	กิจกรรม	การประเมินผล
-เพื่อให้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพุทธวิธีสอนศีลธรรมโดยการบรรยาย	-การให้ตัวแบบที่เป็นบุคคลที่มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี มาถ่ายทอดแนวคิดในการประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย	-ตัวแบบที่เป็นบุคคล ถ่ายทอดความรู้การประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย พร้อมทั้งยกตัวอย่าง เหตุการณ์ที่ทรงสอน โดยการบรรยายของ พระพุทธเจ้า	สังเกตจาก: -การตอบคำถาม -การร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ -การแสดงความรู้สึเกี่ยวกับ การประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย
-พระสอนศีลธรรม แสดงการประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย	-กิจกรรมกลุ่มของผู้เข้ารับการศึกษา	-กิจกรรมกลุ่มของผู้เข้ารับการศึกษา	-แบบประเมิน

หน่วยฝึกอบรมที่ 3 พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

จากการสำรวจความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (รายละเอียดตามตาราง 2 และตาราง 3) พบว่า พระสอนศีลธรรมส่วนใหญ่เห็นว่า สาธการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่มีการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พระพุทธ เรื่องวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พระธรรม เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎกและเรื่องน่ารู้ และหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พระสงฆ์ เรื่อง สัมมนาพระพุทธศาสนา วิธีสอนที่เหมาะสมได้แก่พุทธวิธีสอน โดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบตามแนวคิดของกระบวนการพุทธวิธีสอน (Paradigm for Buddha's Teaching Methodology) โดยการนำเอาเรื่อง การสนทนาโต้ตอบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่างในการประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบเพราะเรื่องดังกล่าว พระสอนศีลธรรมมีความเห็นสอดคล้องกันมากที่สุดว่ามีความเหมาะสมที่จะประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอน โดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

วัตถุประสงค์	วิธีการ	กิจกรรม	การประเมินผล
-เพื่อให้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพุทธวิธีสอนศีลธรรม โดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ	-การให้ตัวแบบที่เป็นบุคคลที่มีความรู้ทักษะ และเจตคติที่ดี มาถ่ายทอดแนวคิดในการประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ	-ตัวแบบที่เป็นบุคคล ถ่ายทอดความรู้การประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการสนทนาโต้ตอบ พร้อมทั้งยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ทรงสอนโดยการสนทนาโต้ตอบของพระพุทธรเจ้า	สังเกตจาก: -การตอบคำถาม -การร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ -การแสดงความรู้สึเกี่ยวกับ การประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอน -โดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ -แบบประเมิน
	-พระสอนศีลธรรม แสดงการประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ	- กิจกรรมกลุ่มของผู้เข้ารับการฝึกอบรม -การแลกเปลี่ยนประสบการณ์	

หน่วยฝึกอบรมที่ 4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต จากการสำรวจความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (รายละเอียดตามตาราง 2 และตาราง 3) พบว่า พระสอนศีลธรรมส่วนใหญ่เห็นว่า สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่มีการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พระธรรม เรื่อง การบริหารจัดการและการเจริญภาวนาและ หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พระสงฆ์ เรื่อง มารยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ ศาสนพิธี วิธีสอนที่เหมาะสมได้แก่พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต ดังนั้นผู้วิจัยจึงประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการสาธิตตามแนวคิดของกระบวนการพุทธวิธีสอน (Paradigm for Buddha's Teaching Methodology) โดยให้นำเอาเรื่อง ศาสนพิธี มาเป็นตัวอย่างในการประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต เพราะเรื่องดังกล่าว พระสอนศีลธรรมมีความเห็นสอดคล้องกันมากที่สุดว่ามีความเหมาะสมที่จะประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

วัตถุประสงค์	วิธีการ	กิจกรรม	การประเมินผล
-เพื่อให้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพุทธวิธีสอนศีลธรรมโดยการสาธิต	-การให้ตัวแบบที่เป็นบุคคลที่มีความรู้ทักษะ และเจตคติที่ดีมาถ่ายทอดแนวคิดในการประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต	-ตัวแบบที่เป็นบุคคลถ่ายทอดความรู้การประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการสาธิตพร้อมทั้งยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ทรงสอนโดยการสาธิตของพระพุทธเจ้า	สังเกตจาก: -การตอบคำถาม -การร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ -การแสดงความรู้สึเกี่ยวกับ การประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต
-พระสอนศีลธรรมแสดงการประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต	-กิจกรรมกลุ่มของผู้เข้ารับการฝึกอบรม	-กิจกรรมกลุ่มของผู้เข้ารับการฝึกอบรม	-แบบประเมิน
		-การแลกเปลี่ยนประสบการณ์	

การจัดหน่วยฝึกอบรมพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสำรวจความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยนำเอาข้อความคิดเห็นของพระที่มีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมที่มีความถี่มากที่สุดมาจัดเป็นหน่วยฝึกอบรมตัวอย่าง เพราะเมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้เรียนรู้ ได้ฝึกทักษะ และเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งอันเกิดจากการได้รับความรู้จากวิทยากร การได้ฝึกปฏิบัติ และการได้ร่วมกิจกรรมกลุ่ม จากหน่วยฝึกอบรมแล้ว จะสามารถประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย สามารถประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ และสามารถประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต ได้เป็นอย่างดีและจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพบว่า ระยะเวลาที่เหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมอยู่ระหว่าง 15-28 ชั่วโมง ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดเวลาให้เหมาะสมกับเนื้อหาของแต่ละหน่วย รวมเวลาในการฝึกอบรม 24 ชั่วโมง 4 วันติดต่อกัน

กำหนดวิธีการจัดกิจกรรมที่ส่งผลต่อการเรียนรู้วิธีสอนศีลธรรม คือ การจัดการเรียนรู้แบบการบรรยาย (Lecture Method) การจัดการเรียนรู้โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) การจัดการเรียนรู้แบบสาธิต (Demonstration Method) การจัดการเรียนรู้แบบใช้คำถาม (Questioning Method) ซึ่งการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมต่างๆ ดังกล่าว สอดแทรกไว้ในกิจกรรมการฝึกอบรมแต่ละหัวข้อ ซึ่งเป็นหน่วยการเรียนรู้ โดยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม นำประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่เข้าไปประสมกลมกลืนเป็นฐานของการเรียนรู้

การออกแบบกิจกรรม จำนวน 4 กิจกรรมหลัก และแบ่งเป็นกิจกรรมย่อยได้ 17 กิจกรรมที่สอดคล้องกับวิธีสอนศีลธรรมและเป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ในแต่ละหัวข้อ ดังนี้

หน่วยฝึกอบรมที่ 1	หลักการสอนศีลธรรม	กิจกรรมที่ 1	มีกิจกรรมย่อย 5	กิจกรรม
หน่วยฝึกอบรมที่ 2	พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย	" 2	" 4	"
หน่วยฝึกอบรมที่ 3	พุทธวิธีสอนโดยการซักถาม สนทนาโต้ตอบ	" 3	" 4	"
หน่วยฝึกอบรมที่ 4	พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต	" 4	" 4	"

การจัดเนื้อหาของแต่ละหน่วยฝึกอบรมแสดงกิจกรรมแต่ละหน่วยฝึกอบรมดังนี้

เวลา	หน่วยฝึกอบรมที่ 1 กิจกรรมที่ 1 หลักการสอนศีลธรรม			สื่อ
	กิจกรรมย่อย ที่	วิธีดำเนินการ	เนื้อหา	
07.30-08.00 น.		ลงทะเบียน		
08.00-08.30 น.		พิธีเปิด		
09.00-10.00 น.	1.1	วิทยาการบรรยาย ถาม-ตอบ	พระสอนศีลธรรมใน โรงเรียน ควรวางตนอย่างไร	- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector, Overhead Projector - PowerPoint - ใบความรู้ 1.1 - ใบกิจกรรม 1.1 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.1 - กระดาษ A4
10.00-11.00 น.	1.2	การเสวนา	คุณลักษณะของ พระ สอนศีลธรรมใน โรงเรียน	- ใบความรู้ 1.2 - ใบกิจกรรม 1.2 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.2 - ใบแบ่งกลุ่ม - กระดาษ A4
11.00-12.00 น.		พัก		
12.00-13.00 น.	1.3	วิทยาการบรรยาย ถาม-ตอบ	พุทธวิธีสอนทั่วไป	- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector - PowerPoint - ใบความรู้ 1.3 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.3

13.00-14.00 น.	1.4 การเสวนา	องค์ประกอบ ในพุทธวิธีสอน	- กระดาษ A4 - ใบกิจกรรม 1.4 - ใบความรู้ 1.4 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.4 - กระดาษ A4
14.00-14.15 น.	พัก		พัก
14.15-16.15 น.	1.5 วิทยาการบรรยาย ถาม-ตอบ	การเขียนแผนการ สอน	- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector - Power Point - ใบความรู้ 1.5 - ใบกิจกรรม 1.5 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.5

หน่วยฝึกอบรมที่ 2 กิจกรรมที่ 2 พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

เวลา	กิจกรรมย่อย ที่ วิธีดำเนินการ	เนื้อหา	สื่อ
08.45-09.00 น.	ลงทะเบียน		
09.00-10.00 น.	2.1 วิทยาการ บรรยาย ถาม-ตอบ	พุทธวิธีสอนโดยการ บรรยาย	- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector - PowerPoint - ใบความรู้ 2.1 - ใบกิจกรรม 2.1 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 2.1
10.00-11.00 น.	2.2 การเสวนา	รูปแบบพุทธวิธีสอน โดยการบรรยาย	- วัสดุทัศน - ใบกิจกรรม 2.2 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 2.2
11.00-12.00 น.	พัก		
12.00-13.00 น.	2.3 การเสวนา	การเขียนแผนการ สอนแบบการบรรยาย	- หนังสือเรียนวิชาพระพุทธ ศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น - ใบกิจกรรม 2.3 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 2.3
13.00-14.00 น.	2.4 การนำเสนอ	การสอนโดยการ บรรยาย	- ใบกิจกรรม 2.4 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 2.4

14.00-14.15 น.	พัก	
14.15-16.15 น.	การนำเสนอ	การสอนโดยการ บรรยาย (ต่อ)

หน่วยฝึกอบรมที่ 3 กิจกรรมที่ 3 พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

เวลา	กิจกรรมย่อย ที่ วิธีดำเนินการ	เนื้อหา	สื่อ
08.45-09.00 น.	ลงทะเบียน		
09.00-10.00 น.	3.1 วิทยากร บรรยาย ถาม-ตอบ	พุทธวิธีสอนโดยการ ซักถามสนทนา โต้ตอบ	- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector - PowerPoint - ใบความรู้ 3.1 - ใบกิจกรรม 3.1 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 3.1
10.00-11.00 น.	3.2 การเสวนา	รูปแบบพุทธวิธีสอน โดยการซักถาม สนทนาโต้ตอบ	- วีดิทัศน์ - ใบกิจกรรม 3.2 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 3.2
11.00-12.00 น.	พัก		

หน่วยฝึกอบรมที่ 3 กิจกรรมที่ 3 พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ (ต่อ)

เวลา	กิจกรรมย่อย ที่ วิธีดำเนินการ	เนื้อหา	สื่อ
12.00-13.00 น.	3.3 การเสวนา	การเขียนแผนการ สอนแบบการซักถาม สนทนาโต้ตอบ	- หนังสือเรียนวิชาพระพุทธ ศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น - ใบกิจกรรม 3.3 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 3.3
13.00-14.00	3.4 การนำเสนอ	การสอนโดยการ ซักถามสนทนา โต้ตอบ	- ใบกิจกรรม 3.4 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 3.4
14.00-14.15 น.	พัก		
14.15-16.15 น.	การนำเสนอ	การสอนโดยการ ซักถามสนทนา โต้ตอบ (ต่อ)	- LCD Projector - ใบกิจกรรม 3.5 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 3.5

หน่วยฝึกอบรมที่ 4 กิจกรรมที่ 4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

เวลา	กิจกรรมย่อย ที่ วิธีดำเนินการ	เนื้อหา	สื่อ
08.45-09.00 น.	ลงทะเบียน		
09.00-10.00 น.	4.1 วิทยากร บรรยาย ถาม-ตอบ	พุทธวิธีสอนโดยการ สาธิต	- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector - PowerPoint - ใบความรู้ 4.1 - ใบกิจกรรม 4.1 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 4.1
10.00-11.00 น.	4.2 การเสวนา	รูปแบบพุทธวิธีสอน โดยการสาธิต	- วัตถุประสงค์ - ใบกิจกรรม 4.2 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 4.2
11.00-12.00 น.	พัก		
12.00-13.00 น.	4.3 การเสวนา	การเขียนแผนการ สอนแบบสาธิต	- หนังสือเรียนวิชา พระพุทธ ศาสนา ชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น - ใบกิจกรรม 4.3 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 4.3
13.00-14.00 น.	3.4 การนำเสนอ	การสอนโดยการ สาธิต	- ใบกิจกรรม 4.4 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 4.4
14.00-14.15 น.	พัก		
14.15-16.15 น.	การนำเสนอ	การสอนโดยการ สาธิต (ต่อ)	

ขั้นตอนที่ 2 การหาความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตร

การหาความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตร ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1. การตรวจสอบร่างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ

การตรวจสอบร่างหลักสูตรเป็นการประเมินก่อนนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้ เพื่อศึกษาข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไข ให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับองค์ประกอบในส่วนต่างๆ ของหลักสูตร โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.2 สิ่งที่ต้องตรวจสอบ

1.2.1 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ตรวจสอบจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้ว่ามีความสอดคล้องกับการพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติ ของพระสอนศีลธรรม ที่มีต่อวิธีสอนศีลธรรมตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่จำเป็นต้องเสริมสร้างหรือไม่ กล่าวคือ หากสามารถดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติ ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการได้ตามที่ต้องการ

1.2.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ของแต่ละหัวข้อวิชาการในการฝึกอบรมตรวจสอบจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมของแต่ละหัวข้อเนื้อหาสาระในการฝึกอบรมว่ามีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรมหรือไม่

1.2.3 ความสอดคล้องในโครงร่างของหลักสูตรฝึกอบรม การตรวจสอบและพิจารณาส่วนประกอบของโครงร่างหลักสูตรฝึกอบรม ได้แก่

- 1) ความสอดคล้องระหว่างจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับเนื้อหาสาระในการฝึกอบรม
- 2) ความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาการฝึกอบรมกับกิจกรรมและวิธีฝึกอบรม
- 3) ความสอดคล้องระหว่างจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับวิธีการประเมินผลของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

2. วิธีดำเนินการตรวจสอบ

2.1 วิธีตรวจสอบ ผู้วิจัยนำแบบประเมินโครงร่างหลักสูตรที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสมเกี่ยวกับส่วนประกอบของหลักสูตร

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบ ได้แก่ แบบประเมินร่างหลักสูตรฝึกอบรม ใช้แบบสอบถามซึ่งสร้างจากเนื้อหาในหลักสูตร แบ่งเป็น 2 ตอน คือ

2.2.1 แบบประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรม เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ สอดคล้อง ไม่แน่ใจ และไม่สอดคล้อง ส่วนประกอบที่ประเมิน ได้แก่ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ วิธีการจัดฝึกอบรม สื่อ และวิธีการประเมินผล โดยผู้เชี่ยวชาญตัดสินว่าองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมแต่ละด้านสอดคล้องกันหรือไม่

2.2.2 แบบประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรม เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ที่มีต่อโครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหาสาระ แผนกิจกรรม สื่อการฝึกอบรม และวิธีการประเมินผล โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตัดสินว่าองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด

3. การวิธีจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

3.2 กำหนดเกณฑ์การพิจารณาแบบประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตร

โดยกำหนดคะแนนเป็น 3 ระดับ ให้ผู้เชี่ยวชาญตัดสินว่า องค์ประกอบของหลักสูตรแต่ละด้าน สอดคล้องกัน ไม่แน่ใจ หรือไม่สอดคล้อง พิจารณาและกำหนดคะแนน ดังนี้

ความเห็นที่ สอดคล้องกัน กำหนดคะแนนเป็น 1

ความเห็นที่ ไม่แน่ใจ กำหนดคะแนนเป็น 0

ความเห็นที่ ไม่สอดคล้องกัน กำหนดคะแนนเป็น -1

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดดัชนีความสอดคล้อง ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ถือว่าหลักสูตร มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ต่อไป

3.3 กำหนดเกณฑ์พิจารณาแบบประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตร

การกำหนดคะแนนเป็น 5 ระดับ (ซูกรี วงศ์รัตนะ.2546: 19) และแปลความหมาย ดังนี้

5 คะแนน หมายถึง เหมาะสมมากที่สุด

4 คะแนน หมายถึง เหมาะสมมาก

3 คะแนน หมายถึง เหมาะสมปานกลาง

2 คะแนน หมายถึง เหมาะสมน้อย

1 คะแนน หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

การแปลความหมายค่าเฉลี่ยดังนี้

4.50 -5.00 หมายถึง เหมาะสมมากที่สุด

3.50 -4.49 หมายถึง เหมาะสมมาก

2.50 -3.49 หมายถึง เหมาะสมปานกลาง

1.50 -2.49 หมายถึง เหมาะสมน้อย

1.00 -1.49 หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดค่าความเหมาะสมไว้ในระดับมาก คือ ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป ถือว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ต่อไป

3.4 ข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตร วิเคราะห์

ด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruence)

3.5 ข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตร วิเคราะห์

ด้วยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ขั้นตอนที่ 3 การปรับปรุงหลักสูตรก่อนนำไปทดลองใช้

1. ผลจากการวิเคราะห์แบบประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตรมีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป และแบบประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตร มีค่าตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป หมายความว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องและเหมาะสมที่จะนำไปใช้ต่อไป

2. หากมีข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญนอกเหนือจากข้อคำถามที่กำหนดไว้ ตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน ผู้วิจัยจะดำเนินการปรับปรุง

3. การประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

การประเมินผลของการใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้วิจัยใช้แผนการทดลองแบบ One Group Pre-test Post-test Design (อติญาณ์ ศรเกษตรริน. 2543:124) ดังนี้

ทดสอบ	ทดลองใช้หลักสูตร	ทดสอบหลัง
T _{Q1}	X	T _{Q2}
โดยที่	X แทน การจัดการทำการทดลอง	
	T _{Q1} แทน การทดสอบก่อนทดลอง	
	T _{Q2} แทน การทดสอบหลังทดลอง	

การดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างในการฝึกอบรม ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพมหานคร ได้มาโดยการรับสมัครและมีเงื่อนไขว่าต้องสามารถเข้าร่วมการฝึกอบรมได้ตลอด 4 วัน ชั้นละ 10 รูป รวมทั้งสิ้น 30 รูป (ระยะเวลาในการทดลองระหว่างวันที่ 24-27 กันยายน 2553)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองใช้สูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย

2.1 หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 4 หน่วยฝึกอบรม ได้แก่ หลักการสอนศีลธรรม พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ และพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

2.2 เครื่องมือที่ใช้ประเมินผลผู้เข้ารับการฝึกอบรม ประกอบด้วย

2.2.1 แบบทดสอบก่อนฝึกอบรม (Pre-test) และแบบทดสอบหลังการฝึกอบรม (Post-test)

2.2.2 ใบบันทึกผลการเรียนรู้

2.2.3 แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

2.3. ขั้นตอนการดำเนินการฝึกอบรมและการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นดังนี้

2.3.1 สำรวจและติดต่อขอใช้สถานที่เพื่อใช้ในการฝึกอบรม คือ โรงเรียนวิทยากรจัดการเพชรเกษม 3/22 หมู่ 4 ซอยเพชรเกษม 81 หนองแขม กรุงเทพฯ 10160

2.3.2 ติดต่อเชิญวิทยากรที่จะมาให้ความรู้ในการฝึกอบรม

2.3.3 ผู้เข้าอบรมทำแบบทดสอบก่อนฝึกอบรม (Pre-test)

2.3.4 ดำเนินการฝึกอบรม เป็นเวลา 4 วัน ๆ ละ 6 ชั่วโมง รวม 24 ชั่วโมง

2.3.5 ผู้เข้าอบรมทำแบบทดสอบหลังการฝึกอบรม (Post-test)

2.3.6 ผู้เข้าอบรมทำแบบวัดความพึงพอใจ

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

2.4.1 ข้อมูลจากแบบทดสอบก่อนฝึกอบรม (Pre-test) และหลังฝึกอบรม (Post-test) วิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนด้วยการทดสอบค่าที (t-test dependent) (ชูศรี วงศ์รัตน์. 2546: 198) ดังนี้

$$t = \frac{\Sigma D}{\sqrt{[N\Sigma D^2 - (\Sigma D)^2]/(N-1)}} ; df = N - 1$$

โดยที่ D แทน ผลต่างของคะแนนก่อนและหลังการฝึกอบรมแต่ละคู่
 N แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

2.4.2 ข้อมูลจากแบบวัดความพึงพอใจ ใช้การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลค่าเฉลี่ย ดังนี้

4.50 -5.00	หมายถึง	พึงพอใจมากที่สุด
3.50 -4.49	หมายถึง	พึงพอใจมาก
2.50 -3.49	หมายถึง	พึงพอใจปานกลาง
1.50 -2.49	หมายถึง	พึงพอใจน้อย
1.00 -1.49	หมายถึง	พึงพอใจน้อยที่สุด

4. การติดตามการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

หลังจากการฝึกอบรม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ได้นำความรู้ไปปฏิบัติการสอนในโรงเรียนที่สังกัด และผู้วิจัยได้ติดตามผลการใช้หลักสูตร 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การสัมภาษณ์ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หลังจากผ่านการฝึกอบรมไปแล้ว 1 เดือน (ระหว่างวันที่ 1-30 พฤศจิกายน 2553)

ส่วนที่ 2 การประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) (วันที่ 23 ธันวาคม 2553) ผู้ที่มีส่วนสำคัญในพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วยพระสอนศีลธรรมผู้ผ่านการฝึกอบรมที่ปฏิบัติงานสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3) ในกรุงเทพฯ ชั้นละ 2 รูป วิทยาการที่ให้ความรู้ในการฝึกอบรม จำนวน 4 รูป และผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนาหลักสูตรครั้งนี้ จำนวน 2 รูป รวม 12 รูป เพื่อให้ความเห็นเกี่ยวกับผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเสนอตามขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 4 การติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

รายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยนำเสนอผลการสำรวจ ดังนี้

ตาราง 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1. อายุ		
1.1 ต่ำกว่า 30 ปี	50	38.80
1.2 30 – 35 ปี	33	25.60
1.3 36 – 40 ปี	20	15.50
1.4 41 ปีขึ้นไป	26	20.20
2. พรรษา		
2.1 ต่ำกว่า 5 พรรษา	27	20.90
2.2 5 – 10 พรรษา	38	29.50
2.3 มากกว่า 10 พรรษาขึ้นไป	64	49.60
3. สถานภาพในวัด		
3.1 พระลูกวัด	125	96.90
3.2 เจ้าอาวาส	1	00.80
3.3 เจ้าคณะปกครอง	3	02.30

ตาราง 1 (ต่อ)

รายการ	ความถี่	ร้อยละ
4. ระดับชั้นที่ปฏิบัติงานสอน		
4.1 มัธยมศึกษาปีที่ 1	68	52.70
4.2 มัธยมศึกษาปีที่ 2	34	26.40
4.3 มัธยมศึกษาปีที่ 3	27	20.90
ถ้ามีการเปิดอบรมการสอนพระพุทธศาสนาโดยวิธีสอนตามพุทธวิธี ท่านสนใจจะเข้าร่วมการอบรมหรือไม่		
5.1 สนใจ	126	97.70
5.2 ไม่สนใจ	3	02.30
รวม	129	100.00

จากตาราง 1 พบว่า พระสอนศีลธรรมส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 38.80 รองลงมา มีอายุระหว่าง 30 – 35 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.60 และมีอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 20.20 ตามลำดับ ด้านพรรษา พบว่า พระสอนศีลธรรมมีพรรษามากกว่า 10 พรรษาขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 49.60 รองลงมา มีพรรษาระหว่าง 5 – 10 พรรษา คิดเป็นร้อยละ 29.50 และมีพรรษากว่า 5 พรรษา คิดเป็นร้อยละ 20.90 ตามลำดับ ด้านสถานภาพในวัด พบว่า พระสอนศีลธรรมเป็นพระลูกวัด คิดเป็นร้อยละ 96.90 รองลงมา เป็นเจ้าคณะปกครอง คิดเป็นร้อยละ 2.30 สำหรับระดับชั้นที่ปฏิบัติงานสอน พบว่า สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 52.70 รองลงมา สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 26.40 และสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 20.90 ตามลำดับ

ความสนใจเข้ารับการฝึกอบรม พบว่า พระสอนศีลธรรมสนใจที่จะเข้าร่วมการฝึกอบรมการสอนพระพุทธศาสนาโดยวิธีสอนตามพุทธวิธี คิดเป็นร้อยละ 97.70 ไม่สนใจ คิดเป็นร้อยละ 2.30

ตาราง 2 จำนวน และร้อยละความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อพุทธวิธีสอน
ในแต่ละระดับชั้น ของหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พระพุทธ

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พระพุทธ	ความถี่				ร้อยละ
	ม.1	ม.2	ม.3	รวม	
1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา					
1.1 บรรยาย	34	24	14	72	55.80
1.2 ชักถามสนทนาโต้ตอบ	20	6	11	37	28.70
1.3 สาริต	10	2	1	13	10.10
1.4 แก้ปัญหา	2	0	0	2	01.60
1.5 สืบสวนสอบสวน	2	1	1	4	03.10
1.6 อุปนัย	0	1	0	1	00.80
1.7 นิรนัย	0	0	0	0	00.00
2. พุทธประวัติและชาดก					
2.1 บรรยาย	33	16	9	58	45.00
2.2 ชักถามสนทนาโต้ตอบ	22	10	10	42	32.60
2.3 สาริต	8	1	4	13	10.10
2.4 แก้ปัญหา	0	1	1	2	01.60
2.5 สืบสวนสอบสวน	5	5	3	13	10.10
2.6 อุปนัย	0	1	0	1	00.80
2.7 นิรนัย	0	0	0	0	00.00
3. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา					
3.1 บรรยาย	16	7	6	29	22.50
3.2 ชักถามสนทนาโต้ตอบ	19	15	11	45	34.90
3.3 สาริต	22	10	6	38	29.50
3.4 แก้ปัญหา	2	0	1	3	02.30
3.5 สืบสวนสอบสวน	7	2	3	12	09.30
3.6 อุปนัย	1	0	0	1	00.80
3.7 นิรนัย	1	0	0	1	00.80
รวม	68	34	27	129	100.00

จากตาราง 2 พบว่า หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พระพุทธ ในเรื่อง ประวัติและความสำคัญของ พระพุทธศาสนา พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 55.80 รองลงมา คือ พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ คิดเป็นร้อยละ 28.70 และพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต คิดเป็นร้อยละ 10.10 ตามลำดับ

เรื่อง พุทธประวัติและชาดก พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีการสอน โดยการบรรยาย เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 45.00 รองลงมา คือ พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ คิดเป็นร้อยละ 32.60 และพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต คิดเป็นร้อยละ 10.10 ตามลำดับ

เรื่อง วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.90 รองลงมา คือ พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต คิดเป็นร้อยละ 29.50 และพุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 22.50 ตามลำดับ

ตาราง 3 จำนวน และร้อยละความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อพุทธวิธีสอน ในแต่ละระดับชั้น ของหน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พระธรรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พระธรรม	ความถี่				ร้อยละ
	ม.1	ม.2	ม.3	รวม	
4. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา					
4.1 บรรยาย	22	6	7	35	27.10
4.2 ซักถามสนทนาโต้ตอบ	19	18	11	48	37.20
4.3 สาธิต	6	3	1	10	07.80
4.4 แก้ปัญหา	12	4	4	20	15.50
4.5 สืบสวนสอบสวน	4	1	4	9	07.00
4.6 อุปนัย	3	2	0	5	03.90
4.7 นිරนัย	2	0	0	2	01.60
5. พุทธศาสนสุภาษิตและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา					
5.1 บรรยาย	20	9	5	34	26.40
5.2 ซักถามสนทนาโต้ตอบ	16	13	8	37	28.70
5.3 สาธิต	13	4	4	21	16.30
5.4 แก้ปัญหา	6	0	3	9	07.00
5.5 สืบสวนสอบสวน	7	6	4	17	13.20
5.6 อุปนัย	5	1	3	9	07.00
5.7 นිරนัย	1	1	0	2	01.60

ตาราง 3 (ต่อ)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พระธรรม	ความถี่				ร้อยละ
	ม.1	ม.2	ม.3	รวม	
6. พระไตรปิฎกและเรื่องน่ารู้					
6.1 บรรยาย	22	8	6	36	27.90
6.2 ชักถามสนทนาโต้ตอบ	17	12	10	39	30.20
6.3 สาริต	17	5	4	26	20.20
6.4 แก้ปัญหา	2	0	2	4	03.10
6.5 สืบสวนสอบสวน	7	6	5	18	14.0
6.6 อุปนัย	1	2	0	3	02.30
6.7 นිරนัย	2	1	0	3	02.30
7. การบริหารจัดการและการเจริญภาวนา					
7.1 บรรยาย	12	7	4	23	17.80
7.2 ชักถามสนทนาโต้ตอบ	0	5	2	7	05.40
7.3 สาริต	42	19	16	77	59.70
7.4 แก้ปัญหา	6	2	1	9	07.00
7.5 สืบสวนสอบสวน	3	0	4	7	05.40
7.6 อุปนัย	5	0	0	5	03.90
7.7 นිරนัย	0	1	0	1	00.80
รวม	68	34	27	129	100.00

จากตาราง 3 พบว่า หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พระธรรม ในเรื่อง หลักธรรมทางพุทธศาสนา พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีสอนโดยการชักถามสนทนาโต้ตอบ เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 37.20 รองลงมา คือ พุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 27.10 และพุทธวิธีสอนแบบแก้ปัญหา คิดเป็นร้อยละ 15.50 ตามลำดับ

เรื่อง พุทธศาสนสุภาษิตและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 26.40 รองลงมา คือ พุทธวิธีสอนโดยการชักถามสนทนาโต้ตอบ คิดเป็นร้อยละ 28.70 และพุทธวิธีสอนโดยการสาริต คิดเป็นร้อยละ 16.30 ตามลำดับ

เรื่อง พระไตรปิฎกและเรื่องน่ารู้ พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีสอนโดยการชักถามสนทนาโต้ตอบ เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.20 รองลงมา คือ พุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 27.90 และเป็นพุทธวิธีสอนโดยการสาริต คิดเป็นร้อยละ 20.20 ตามลำดับ

เรื่อง การบริหารจัดการและการเจริญภาวนา พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 59.70 รองลงมา คือ พุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 17.80 และพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบสืบสวนสอบสวน คิดเป็นร้อยละ 5.40 ตามลำดับ

ตาราง 4 จำนวน และร้อยละความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อพุทธวิธีสอน
ในแต่ละระดับชั้น ของหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พระสงฆ์

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พระสงฆ์	ความถี่				ร้อยละ
	ม.1	ม.2	ม.3	รวม	
8. พุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธ					
8.1 บรรยาย	21	10	8	39	30.20
8.2 ซักถามสนทนาโต้ตอบ	13	9	5	27	20.90
8.3 สาธิต	21	11	8	40	31.00
8.4 แก้ปัญหา	3	1	2	6	04.70
8.5 สืบสวนสอบสวน	9	2	4	15	11.60
8.6 อุปนัย	1	1	0	2	01.60
8.7 นිරนัย	0	0	0	0	00.00
9. หน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติต่อพระสงฆ์					
9.1 บรรยาย	7	4	7	18	14.00
9.2 ซักถามสนทนาโต้ตอบ	10	7	3	20	15.50
9.3 สาธิต	45	19	15	79	61.20
9.4 แก้ปัญหา	4	2	0	6	04.70
9.5 สืบสวนสอบสวน	2	2	2	6	04.70
9.6 อุปนัย	0	0	0	0	00.00
9.7 นිරนัย	0	0	0	0	00.00
10. ศาสนพิธี					
10.1 บรรยาย	4	4	4	12	09.30
10.2 ซักถามสนทนาโต้ตอบ	12	3	4	19	14.70
10.3 สาธิต	46	22	17	85	65.90
10.4 แก้ปัญหา	5	4	1	10	07.80
10.5 สืบสวนสอบสวน	1	0	0	1	00.80
10.6 อุปนัย	0	1	0	1	00.80
10.7 นිරนัย	0	0	1	1	00.80

ตาราง 4 (ต่อ)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พระสงฆ์	ความถี่				ร้อยละ
	ม.1	ม.2	ม.3	รวม	
11. สัมมนาพระพุทธศาสนา					
11.1 บรรยาย	18	6	4	28	21.70
11.2 ชักถามสนทนาโต้ตอบ	15	13	11	39	30.20
11.3 สာธิต	9	7	3	19	14.70
11.4 แก้ปัญหา	16	3	5	24	18.60
11.5 สืบสวนสอบสวน	7	3	3	13	10.10
11.6 อุปนัย	2	2	0	4	03.10
11.7 นิรนัย	1	0	1	2	01.60
รวม	68	34	27	129	100.00

จากตาราง 4 พบว่า หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พระสงฆ์ ในเรื่อง พุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธ พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.00 รองลงมา คือ พุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 30.20 และพุทธวิธีสอนโดยการชักถามสนทนาโต้ตอบ คิดเป็นร้อยละ 20.90 ตามลำดับ

เรื่อง หน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.20 รองลงมา คือ พุทธวิธีสอนโดยการชักถามสนทนาโต้ตอบ คิดเป็นร้อยละ 15.50 และพุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 14.00 ตามลำดับ

เรื่อง ศาสนพิธี พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 65.90 รองลงมา คือ พุทธวิธีสอนโดยการชักถามสนทนาโต้ตอบ คิดเป็นร้อยละ 14.70 และพุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 9.30 ตามลำดับ

เรื่อง สัมมนาพระพุทธศาสนา พระสอนศีลธรรมมีความเห็นว่า พุทธวิธีสอนโดยการชักถามสนทนาโต้ตอบ เหมาะสมที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.20 รองลงมา คือ พุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 21.70 และเป็นพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต คิดเป็นร้อยละ 14.70 ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม คือ ประสงค์จะได้หลักสูตรการฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม

การดำเนินการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม การหาความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม และการปรับปรุงหลักสูตรก่อนนำไปทดลองใช้

1. การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม

หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ความเป็นมาของหลักสูตร แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร รูปแบบการจัดกิจกรรม วิธีดำเนินการฝึกอบรม สื่อและอุปกรณ์ การวัดและประเมินผล ซึ่งโครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรม มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ความเป็นมาของหลักสูตรฝึกอบรม

เหตุผลสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เนื่องจากปัญหาสังคมไทยควบคู่ไปกับปัญหาเด็กและเยาวชน ได้ทวีความรุนแรงและมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา ชาวที่ได้รับความทุกข์จากสื่อต่างๆ ล้วนแต่เป็นปัญหาที่รุนแรงอย่างไม่น่าเชื่อ แต่สาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารไร้พรมแดนในแนวทางโลกาภิวัตน์ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น สภาพดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรม คือ การย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม ปัญหาสังคมหลายด้านยังรุมล้อมคุกคามเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ให้หลงผิดและมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากเดิม ขาดระเบียบวินัย ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดั่งงามตามโครงสร้างของสังคมไทย จางหายไปพร้อมกับการล่มสลายของสถาบันครอบครัวซึ่งทำให้ภูมิคุ้มกันของเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาที่จะต้านทานกับสภาพปัญหาแวดล้อมต้องขาดความมั่นคง จนเกิดปัญหาต่างๆ ของสังคมตามมา เช่น ปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนนักศึกษา ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มนักเรียนนักศึกษา ปัญหาการเรียนนักศึกษาประพฤติตนไม่เหมาะสมในเวลาเรียน ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนและปัญหาอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับนักเรียนนักศึกษา เป็นต้น

ดังนั้น รัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้น ด้วยการพัฒนาคน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของประเทศชาติ ที่จะสร้างเสริมให้คนไทยมีร่างกายและจิตใจที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่จะเป็นบุคลากร ในการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต จะเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับการพัฒนาจากภาครัฐเป็นอย่างดี

เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหของเด็กและเยาวชน รัฐบาลจึงมอบให้กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมจัดโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้นใน พ.ศ.2548 โดยอนุมัติงบประมาณกลาง ซึ่งขณะที่เริ่มโครงการมีพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศจำนวน 800 รูป ในปีงบประมาณ 2551 กรมการศาสนาได้เปลี่ยนบทบาทการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการมาแต่เดิมไปสนับสนุนกิจกรรมคุณธรรมอื่นๆ โดยได้โอนภาระงานพร้อมงบประมาณให้กระทรวงศึกษาธิการ รับดำเนินการ และได้มอบให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาดำเนินการจัดเข้าในพันธกิจประเภทงานให้บริการวิชาการแก่ชุมชน โดยได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 5 หน่วยงาน ดังนี้

1. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีพระสงฆ์ที่มีความพร้อมและมีพระที่สอนอยู่ในสถานศึกษาต่างๆ อยู่แล้ว
2. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีศึกษานิเทศ และสถานศึกษา/โรงเรียนที่มีความต้องการพระสอนศีลธรรม
3. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมจังหวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลโครงการฯ มาแต่เริ่มแรก
4. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาจังหวัด ทำหน้าที่ส่งเสริมพระสอนศีลธรรมที่เข้าไปทำการสอนในโรงเรียน
5. ภาคคณะสงฆ์ทั้ง 18 ภาค มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดซึ่งปกครองดูแลพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศ

ใน พ.ศ. 2553 มีพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศที่อยู่ในความดูแลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 18,600 รูป (2553: ออนไลน์) และอยู่ในความดูแลของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จำนวน 6,700 รูป (2553: ออนไลน์) รวม 25,300 รูป

พระสอนศีลธรรมดังกล่าวข้างต้นนั้น แม้ว่าจะเป็นผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา แต่ขาดความรู้ความเข้าใจวิธีสอนศีลธรรม อีกทั้งยังไม่มีหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม และพระมีความประสงค์จะได้รับการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม ดังนั้น หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวง ศึกษาธิการ จึงสร้างขึ้นเพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของพระดังกล่าวแล้วนั้น

1.2 แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้วิจัยใช้แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรตามทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรของทาบ (Taba.1962) ที่ได้ให้ความเห็นว่า หลักสูตรทั้งหลายจะต้องมีองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ จุดประสงค์ เนื้อหาวิชา กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล ทฤษฎีการฝึกอบรมตามกระบวนการฝึกอบรมของโกลด์สไตน์ (Goldstein.1993: 3) กล่าวว่า การฝึกอบรมเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างหรือเพิ่มพูนความรู้

(Knowledge) ทักษะ (Skill) ความสามารถ (Ability) และเจตคติ (Attitude) อันจะช่วยปรับปรุงให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น และทฤษฎีการเรียนรู้ สำหรับผู้ใหญ่ของโนลส์ (Knowles, 1978: 31) ซึ่งการเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้นมีสาระสำคัญ คือ ความต้องการและความสนใจ (Needs and Interests) สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ (Life Situations) การวิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of Experience) ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง (Self –Directing) และความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference)

1.3 จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม

เพื่อให้พระสอนศีลธรรมที่เข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรมีพฤติกรรมเรียนรู้ใน 3 ด้าน โดยสรุปดังนี้

1.3.1 ด้านความรู้ มีความรู้ในขอบข่ายของเรื่องต่างๆ ประกอบด้วย

1) หลักการสอนศีลธรรม

- พระสอนศีลธรรมควรวางตนอย่างไร
- คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- พุทธวิธีทั่วไป
- องค์ประกอบในพุทธวิธีสอน
- การเขียนแผนการสอน

2) พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

- พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย
- รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย
- การเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย
- การสอนโดยการบรรยาย

3) พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

- พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
- รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
- การเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
- การสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

4) พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

- พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต
- รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต
- การเขียนแผนการสอนแบบสาธิต
- การสอนโดยการสาธิต

1.3.2 ด้านทักษะ มีทักษะการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1.3.3 ด้านเจตคติ มีเจตคติที่ดีต่อการสอนศีลธรรมด้วยพุทธวิธีสอน

1.4 รูปแบบการฝึกอบรม

รูปแบบการฝึกอบรม ยึดหลักภาวะของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งได้กำหนดกิจกรรมการฝึกอบรมไว้ คือ การบรรยาย (Lecture) การศึกษาด้วยตนเอง (Self Study) การศึกษาเป็นกลุ่ม (Group Study) การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) การระดมสมอง (Brain Storming) ซึ่งการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมต่างๆ ดังกล่าว ได้สอดแทรกไว้ในกิจกรรมการฝึกอบรมแต่ละหัวข้อซึ่งเป็นหน่วยฝึกอบรม 1 - 4

1.5 วิธีดำเนินการจัดกิจกรรม

วิธีดำเนินการจัดกิจกรรมมีรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ การสร้างประสบการณ์ความรู้ จัดกิจกรรมประสบการณ์ตรงด้านความรู้ ทักษะ การวางแผน และการสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับ

1.6 สื่อและอุปกรณ์

สื่อการฝึกอบรม ประกอบด้วย สื่อประกอบการบรรยาย โปรแกรม Power Point วิดีทัศน์ ใบความรู้ ใบกิจกรรม และใบบันทึกผลการเรียนรู้

1.7 การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลตามหลักสูตรฝึกอบรมนี้ ประกอบด้วยแบบทดสอบความรู้วิธีสอนศีลธรรมก่อนและหลังการฝึกอบรม ใบบันทึกการเรียนรู้แต่ละกิจกรรมการฝึกอบรมและแบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อการฝึกอบรม การตรวจสอบผลงาน โดยตรวจสอบจากแบบบันทึกผลการเรียนรู้ และการสัมภาษณ์หลังการฝึกอบรม

1.8 โครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรม

โครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย 4 หน่วยฝึกอบรม กำหนดระยะเวลา 24 ชั่วโมง เป็นเวลา 4 วันติดต่อกัน ได้แก่

หน่วยฝึกอบรมที่ 1 หลักการสอนศีลธรรม (เวลา 6 ชั่วโมง) ประกอบด้วย 5 กิจกรรมย่อย ดังนี้

กิจกรรมที่ 1.1 การบรรยาย เรื่อง “พระสอนศีลธรรมควรวางตนอย่างไร”
(60 นาที)

กิจกรรมที่ 1.2 การเสวนา เรื่อง “คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน”
(60 นาที)

กิจกรรมที่ 1.3 การบรรยาย เรื่อง “พุทธวิธีสอนทั่วไป” (60 นาที)

กิจกรรมที่ 1.4 การเสวนา เรื่อง “องค์ประกอบในพุทธวิธีสอน” (60 นาที)

กิจกรรมที่ 1.5 การบรรยายและการเสวนา เรื่อง “การเขียนแผนการสอน”
(120 นาที)

หน่วยฝึกอบรมที่ 2 พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย (เวลา 6 ชั่วโมง) ประกอบด้วย 4
กิจกรรมย่อย ดังนี้

กิจกรรมที่ 2.1 การบรรยาย เรื่อง “พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย” (60 นาที)

กิจกรรมที่ 2.2 การเสวนา เรื่อง “รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย”
(60 นาที)

กิจกรรมที่ 2.3 การเสวนา เรื่อง “การเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย”
(60 นาที)

กิจกรรมที่ 2.4 การนำเสนอ เรื่อง “การสอนโดยการบรรยาย” (180 นาที)

หน่วยฝึกอบรมที่ 3 พุทธวิธีสอนโดยการสนทนาโต้ตอบ (เวลา 6 ชั่วโมง)
ประกอบด้วย 4 กิจกรรมย่อย ดังนี้

กิจกรรมที่ 3.1 การบรรยาย เรื่อง “พุทธวิธีสอนโดยการสนทนาโต้ตอบ”
(60 นาที)

กิจกรรมที่ 3.2 การเสวนา เรื่อง “รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบซักถามสนทนา
โต้ตอบ” (60 นาที)

กิจกรรมที่ 3.3 การเสวนา เรื่อง “การเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนา
โต้ตอบ” (60 นาที)

กิจกรรมที่ 3.4 การนำเสนอ เรื่อง “การสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ”
(180 นาที)

หน่วยฝึกอบรมที่ 4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต (เวลา 6 ชั่วโมง) ประกอบด้วย 4
กิจกรรมย่อย ดังนี้

กิจกรรมที่ 4.1 การบรรยาย เรื่อง “พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต” (60 นาที)

กิจกรรมที่ 4.2 การเสวนา เรื่อง “รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต” (60 นาที)

กิจกรรมที่ 4.3 การเสวนา เรื่อง “การเขียนแผนการสอนแบบสาธิต” (60 นาที)

กิจกรรมที่ 4.4 การนำเสนอ เรื่อง “การสอนโดยการสาธิต” (180 นาที)

2. การหาความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม

การประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ผลการประเมิน รายละเอียดดังนี้

2.1 ผลการประเมินความสอดคล้องในหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ ดังแสดงในตาราง 5

ตาราง 5 ผลการประเมินความสอดคล้องในหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น			ดัชนีความสอดคล้อง
	สอดคล้อง	ไม่แน่ใจ	ไม่สอดคล้อง	
1. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรกับหลักการของหลักสูตรฯ	5	0	0	1.00
2. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรกับจุดประสงค์ของหลักสูตรฯ	4	1	0	0.80
3. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรกับแนวทางแก้ปัญหา	5	0	0	1.00
4. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรกับโครงสร้างของหลักสูตร	5	0	0	1.00
5. หลักการของหลักสูตรกับจุดประสงค์ของหลักสูตร	5	0	0	1.00
6. หลักการของหลักสูตรกับโครงสร้างของหลักสูตร	4	1	0	0.80
7. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับโครงสร้างของหลักสูตร	4	1	0	0.80
8. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับวิธีฝึกอบรมและกิจกรรม	5	0	0	1.00
9. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับการวัดและประเมินผล	4	1	0	0.80
10. โครงสร้างของหลักสูตรกับวิธีการฝึกอบรมและกิจกรรม	5	0	0	1.00

ตาราง 5 (ต่อ)

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น			ดัชนีความ สอดคล้อง
	สอดคล้อง	ไม่แน่ใจ	ไม่สอดคล้อง	
11. โครงสร้างของหลักสูตรกับการวัดและ ประเมินผล	4	1	0	0.80
12. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน.	4	1	0	0.80
13. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับการวัดและ ประเมินผล	5	0	0	1.00
14. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์ใน หน่วยการเรียนรู้ที่ 1	5	0	0	1.00
15. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์ใน หน่วยการเรียนรู้ที่ 2	5	0	0	1.00
16. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์ใน หน่วยการเรียนรู้ที่ 3	5	0	0	1.00
17. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์ใน หน่วยการเรียนรู้ที่ 4	5	0	0	1.00
การประเมินความสอดคล้องแต่ละหน่วยการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 หลักการสอนศีลธรรม				
1. คำอธิบายรายวิชากับจุดประสงค์	5	0	0	1.00
2. จุดประสงค์กับเค้าโครงเนื้อหา	5	0	0	1.00
3. เค้าโครงเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการฝึกอบรมและ กิจกรรม	5	0	0	1.00
4. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน	4	1	0	0.80
5. จุดประสงค์กับการวัดและประเมินผล	5	0	0	1.00
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พุทธวิธีสอนโดยบรรยาย				
1. คำอธิบายรายวิชากับจุดประสงค์	5	0	0	1.00
2. จุดประสงค์กับเค้าโครงเนื้อหา	5	0	0	1.00
3. เค้าโครงเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการฝึกอบรมและ กิจกรรม	5	0	0	1.00
4. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน	5	0	0	1.00
5. จุดประสงค์กับการวัดและประเมินผล	5	0	0	1.00

ตาราง 5 (ต่อ)

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น			ดัชนีความ สอดคล้อง
	สอดคล้อง	ไม่แน่ใจ	ไม่สอดคล้อง	
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พุทธวิธีสอนโดยการสนทนาโต้ตอบ				
1. คำอธิบายรายวิชากับจุดประสงค์	5	0	0	1.00
2. จุดประสงค์กับเค้าโครงเนื้อหา	5	0	0	1.00
3. เค้าโครงเนื้อหากับวิธีการฝึกอบรมและ กิจกรรม	5	0	0	1.00
4. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน	4	1	0	0.80
5. จุดประสงค์กับการวัดและประเมินผล	5	0	0	1.00
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต				
1. คำอธิบายรายวิชากับจุดประสงค์	5	0	0	1.00
2. จุดประสงค์กับเค้าโครงเนื้อหา	5	0	0	1.00
3. เค้าโครงเนื้อหากับวิธีการฝึกอบรมและ กิจกรรม	5	0	0	1.00
4. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน	5	0	0	1.00
5. จุดประสงค์กับการวัดและประเมินผล	5	0	0	1.00

จากตาราง 5 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีดัชนีความสอดคล้องในแต่ละข้ออยู่ระหว่าง 0.80-1.00 ส่วนในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรกับจุดประสงค์ของหลักสูตร หลักการของหลักสูตรกับโครงสร้างของหลักสูตร จุดประสงค์ของหลักสูตรกับโครงสร้างของหลักสูตร จุดประสงค์ของหลักสูตรกับการวัดและประเมินผล โครงสร้างของหลักสูตรกับการวัดและประเมินผลและวิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน มีดัชนีความสอดคล้อง 0.80 นอกนั้นมีดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ทั้งนี้ ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมีค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่า 0.50 ถือว่ามีความสอดคล้อง ผู้วิจัยจึงคงสาระไว้ดังเดิม

2.2 ผลประเมินความเหมาะสมของสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาร่างหลักสูตร ดังแสดงในตาราง 6

ตาราง 6 ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
1. ปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรฝึกอบรม			
1.1 ความจำเป็นที่ต้องพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมในโรงเรียน...	4.20	0.83	มาก
1.2 ความสมเหตุสมผลที่จะต้องพัฒนาหลักสูตร	4.20	1.30	มาก
1.3 ปัญหาสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน	4.20	0.83	มาก
1.4 แนวทางในการแก้ปัญหาเหมาะสม	4.40	0.54	มาก
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม			
2.1 ความชัดเจน	4.00	1.00	มาก
2.2 ความเป็นไปได้	4.00	1.22	มาก
2.3 ความเหมาะสมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม	4.60	0.54	มากที่สุด
2.4 ความครอบคลุมที่ต้องการพัฒนา ด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ	4.00	0.70	มาก
3. คำโครงเนื้อหาโดยประเมินจาก			
3.1 การจัดเรียงเนื้อหา	4.60	0.54	มากที่สุด
3.2 ความครอบคลุมความรู้ที่จำเป็นต้องใช้	4.40	0.89	มาก
3.3 เนื้อหาหลักสูตรในการนำไปใช้ให้บรรลุเป้าหมาย	4.40	0.89	มาก
3.4 เนื้อหาของหลักสูตรในการนำไปปฏิบัติจริง	4.20	1.30	มาก
4. วิธีฝึกอบรมและกิจกรรม			
4.1 กิจกรรมและวิธีการฝึกอบรมในแต่ละหัวข้อ	4.20	0.83	มาก
4.2 ความเหมาะสมของกิจกรรม	4.20	0.83	มาก
4.3 การนำไปใช้สอนได้	4.20	0.83	มาก
4.4 กิจกรรมการกระตุ้นความคิดของผู้ฝึกอบรม	4.00	1.00	มาก
4.5 ความน่าสนใจของกิจกรรม	4.20	1.09	มาก

ตาราง 6 (ต่อ)

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
5. สื่อการฝึกอบรม			
5.1 สื่อที่ใช้มีความเหมาะสมกับเนื้อหา	4.20	0.44	มาก
5.2 การสิ่งเสริมให้กิจกรรมบรรลุจุดประสงค์	4.40	0.54	มาก
6. การวัดและการประเมินผล			
6.1 สามารถตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรมได้	4.00	0.70	มาก
6.2 ความเป็นไปได้ในการวัดผล	4.20	0.44	มาก
7. การประเมินหน่วยฝึกอบรม			
หน่วยฝึกอบรมที่ 1 หลักการสอนศีลธรรม			
1.1 คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน	4.20	0.83	มาก
1.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน	4.40	0.89	มาก
1.3 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม	4.20	1.30	มาก
1.4 คำโครงเนื้อหาช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.20	0.83	มาก
1.5 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.40	1.34	มาก
1.6 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมสามารถนำไปใช้ได้	4.60	0.54	มากที่สุด
1.7 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.40	0.89	มาก
1.8 สื่อการฝึกอบรมมีความเหมาะสม	4.40	0.89	มาก
1.9 สื่อการฝึกอบรมช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.40	0.89	มาก
1.10 การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ได้	4.60	0.54	มากที่สุด
1.11 การวัดและประเมินผลมีความเป็นไปได้จริง	4.20	0.83	มาก
หน่วยฝึกอบรมที่ 2 พุทธวิธีสอนโดยบรรยาย			
2.1 คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน	4.40	0.89	มาก
2.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน	4.40	0.89	มาก
2.3 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม	4.40	0.89	มาก
2.4 คำโครงเนื้อหาช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.00	1.22	มาก
2.5 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.20	0.83	มาก
2.6 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมสามารถนำไปใช้ได้..	4.40	0.54	มาก

ตาราง 6 (ต่อ)

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
2.7 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.20	0.83	มาก
2.8 สื่อการฝึกอบรมมีความเหมาะสม	4.20	1.30	มาก
2.9 สื่อการฝึกอบรมช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.40	0.89	มาก
2.10 การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ได้	4.60	0.54	มากที่สุด
2.11 การวัดและประเมินผลมีความเป็นไปได้อย่างจริง	4.20	0.83	มาก
หน่วยฝึกอบรมที่ 3 พุทธวิธีสอนโดยการสนทนาโต้ตอบ			
3.1 คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน	4.20	0.83	มาก
3.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....	4.60	0.89	มากที่สุด
3.3 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม..	4.40	0.89	มาก
3.4 คำโครงเนื้อหาช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.40	0.54	มาก
3.5 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.60	0.54	มากที่สุด
3.6 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมสามารถนำไปใช้ได้	4.20	0.83	มาก
3.7 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.40	0.54	มาก
3.8 สื่อการฝึกอบรมมีความเหมาะสม	4.40	0.89	มาก
3.9 สื่อการฝึกอบรมช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.60	0.54	มากที่สุด
3.10 การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ได้	4.40	0.89	มาก
3.11 การวัดและประเมินผลมีความเป็นไปได้อย่างจริง	4.40	0.54	มาก
หน่วยฝึกอบรมที่ 4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต			
4.1 คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน	4.40	0.89	มาก
4.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน	4.40	0.89	มาก
4.3 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม	4.20	0.83	มาก
4.4 คำโครงเนื้อหาช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.60	0.54	มากที่สุด
4.5 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.20	0.83	มาก
4.6 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมสามารถนำไปใช้ได้	4.20	0.83	มาก

ตาราง 6 (ต่อ)

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
4.7 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.40	0.54	มาก
4.8 สื่อการฝึกอบรมมีความเหมาะสม	4.40	0.54	มาก
4.9 สื่อการฝึกอบรมช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.60	0.54	มากที่สุด
4.10 การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ได้	4.40	0.54	มาก
4.11 การวัดและประเมินผลมีความเป็นไปได้อย่างจริง	4.40	0.89	มาก
รวม	4.56	0.69	มากที่สุด

จากตาราง 6 พบว่า หลักสูตรการฝึกอบรม ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ มีความเหมาะสม โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.56$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนมากมีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด ($\bar{X} = 4.20 - 4.60$)

3. การปรับปรุงหลักสูตรก่อนนำไปทดลองใช้

หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ในประเด็น ดังนี้

1. ความเป็นมาของหลักสูตรฝึกอบรม ให้ปรับปรุงเนื้อหาความจำเป็นที่ต้องพัฒนาหลักสูตร การเขียนภาษาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น
2. ระยะเวลาให้ปรับปรุงระยะเวลาในการฝึกอบรมเวลาที่เหมาะสมกับเนื้อหา ในหลักสูตร คือ จากระยะเวลาในการฝึกอบรม 20 ชั่วโมง เพิ่มเป็น 24 ชั่วโมง ฝึกอบรม 4 วันติดต่อกัน
3. ด้านรูปแบบกิจกรรมของหน่วยฝึกอบรม 4 หน่วย ให้แบ่งเป็นกิจกรรมย่อย หน่วยฝึกอบรมที่ 1 มี 5 กิจกรรมย่อย หน่วยฝึกอบรมที่ 2-4 แต่ละหน่วยฝึกอบรมมี 4 กิจกรรมย่อย เพื่อให้กิจกรรมเหมาะสมกับเนื้อหาสาระของแต่ละหน่วยฝึกอบรม ซึ่งต้องให้เหมาะสมกับเวลา ในการฝึกอบรมของแต่ละหน่วย และเพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้
4. ด้านการวัดและประเมินผล ให้ตัดกิจกรรมในใบบันทึกการเรียนรู้ที่ไม่เกี่ยวข้องออก
5. ด้านสื่อการสอน สื่อที่มีลักษณะเดียวกันให้ใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แผ่นโปรงใส กับ PowerPoint ให้ใช้ PowerPoint ตัดแผ่นโปรงใสออก

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

การประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ประเมิน 2 ด้าน คือ ด้านความรู้ และความพึงพอใจต่อการฝึกอบรม พบผลดังตาราง 7 และตาราง 8

ตาราง 7 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ก่อนและหลังการฝึกอบรมหลักสูตรวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการ ของกระทรวงศึกษาธิการ

	N	$\bar{X}$	S.D.	ΣD	ΣD^2	t
ก่อนการฝึกอบรม	30	21.83	2.85			
หลังการฝึกอบรม	30	24.80	2.73	89	375	8.30*

*p < .05

จากตาราง 7 พบว่า หลังการฝึกอบรมหลักสูตรวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พระสอนศีลธรรมมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 8 ผลประเมินความพึงพอใจของพระสอนศีลธรรมต่อหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการ ของกระทรวงศึกษาธิการ

รายการประเมิน	N=30		ระดับความ พึงพอใจ
	$\bar{X}$	S.D.	
1. เนื้อหาวิชาของการฝึกอบรม	4.40	0.89	มาก
2. การนำเสนอของวิทยากรแต่ละหน่วย	4.40	0.89	มาก
3. การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้ารับการ ฝึกอบรม	4.80	0.44	มากที่สุด
4. เอกสารที่ใช้ประกอบการฝึกอบรม	4.40	0.89	มาก
5. สื่อประกอบการฝึกอบรม	4.60	0.54	มากที่สุด
6. สถานที่สำหรับจัดการฝึกอบรม	4.60	0.54	มากที่สุด
7. กิจกรรมการฝึกอบรมแต่ละหน่วย	4.80	0.44	มากที่สุด
8. ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม	4.40	0.89	มาก
9. การประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละหน่วย	4.60	0.89	มากที่สุด
10. ประโยชน์ที่ได้รับภายหลังการฝึกอบรม	4.60	0.89	มากที่สุด
รวม	4.56	0.69	มากที่สุด

จากตาราง 8 พบว่า พระสอนศีลธรรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอน
ศีลธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการ ของกระทรวงศึกษาธิการ
โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.56$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า การมีส่วนร่วมในการแสดง
ความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม สถานที่สำหรับจัดการฝึกอบรม
กิจกรรมการฝึกอบรมแต่ละหน่วย การประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละหน่วย และประโยชน์ที่ได้รับ
ภายหลังการฝึกอบรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60-4.80$) ประเด็นรายข้อที่เหลือมีความพึงพอใจ
อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$)

ขั้นตอนที่ 4 การติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

หลังจากการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของ พระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ แล้วนั้น ผู้วิจัยได้ติดตามผลการนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรม หลังการฝึกอบรมผ่านไป 1 เดือน และการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) สรุปผลดังนี้

1. ผลการสัมภาษณ์ผู้ผ่านการฝึกอบรม

ผลการสัมภาษณ์ ใน 3 ด้าน คือ ด้านความรู้พุทธวิธีสอน ด้านทักษะการใช้พุทธวิธีสอน และด้านเจตคติที่มีต่อพุทธวิธีสอน ดังนี้

1.1 ด้านความรู้พุทธวิธีสอน พบว่า พระสอนศีลธรรมทุกรูปนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ปฏิบัติงานสอนจริง ด้วยวิธีการดังนี้

1.1.1 หลักการสอนศีลธรรม

- 1) การนำนักเรียนเข้าสู่บทเรียน ด้วยการให้นักเรียนไหว้พระสวดมนต์ นั่งสมาธิประมาณ 2-3 นาที แล้วจะเริ่มต้นด้วยการให้นักเรียนทบทวนสิ่งที่ได้เรียนผ่านมา ว่ามีประเด็นใดสงสัยหรือไม่ จึงจะเริ่มสอนในเนื้อหาใหม่
- 2) การแนะนำบทเรียนก่อน แทรกด้วยการเล่านิทาน (ชาดก) ให้นักเรียนฟัง ให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น เพื่อให้นักเรียนเกิดความสนใจ ก่อนจะเริ่มสอนเนื้อหาของบทเรียน
- 3) การนำสิ่งที่ใกล้ตัวบูรณาการเข้ากับหลักธรรม เพื่อให้มองเห็นเป็นรูปธรรม แล้วอธิบายให้นักเรียนเข้าใจ
- 4) การให้รางวัลเป็นสิ่งของหรือด้วยการกล่าวชมนักเรียน ก่อนจะเริ่มสอนเนื้อหาของบทเรียน

1.1.2 พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

- 1) การใช้สื่อประกอบการบรรยาย
- 2) การยกตัวอย่างประกอบการบรรยาย (ชาดก หรือข่าว)
- 3) การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการบรรยาย
- 4) การจูงใจให้นักเรียนเกิดความสนุกสนานต่อการเรียน
- 5) การพานักเรียนไปดูสถานที่จริงประกอบการบรรยาย

1.1.3 พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนา

- 1) การถามก่อนเริ่มการสอน
- 2) การถามนักเรียนในท้ายชั่วโมงการสอน
- 3) การถามโต้ตอบกับนักเรียน เพื่อสังเกตความเข้าใจของนักเรียน
- 4) การถามเป็นรายบุคคล หรือตัวแทนกลุ่ม
- 5) การให้คู่มือการเรียน แล้วถามนักเรียนจากสื่อที่ได้ดูว่าพบเห็นอะไรบ้าง
- 6) การจำลองเหตุการณ์ขึ้น เพื่อให้มีการสนทนาโต้ตอบ

7) การให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นโดยการซักถาม โดยผู้สอนยกตัวอย่างประกอบ แล้วจึงถามกลับเพื่อสังเกตความเข้าใจของนักเรียน

1.1.4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

1) การสาธิตที่เกี่ยวกับการกราบไหว้ การถวายสังฆทาน การจัดโต๊ะหมู่บูชา การเดินจงกรม และกิจกรรมอื่นๆ ที่ต้องทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง

2) การที่ผู้สอนทำให้นักเรียนดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้นักเรียนทำตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และปฏิบัติได้ถูกต้องในเรื่องที่เรียน

3) การใช้สื่อที่มีการสาธิตในเรื่องที่สอน แล้วให้นักเรียนทำตาม

4) การที่ผู้สอนทำให้อุปกรณ์เป็นตัวอย่าง แล้วให้นักเรียนแบ่งกลุ่มกันทำตาม

1.2 ด้านทักษะการใช้พุทธวิธีสอน พบว่า พระสอนศีลธรรมทุกรูปนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ปฏิบัติงานสอนจริง ด้วยวิธีการดังนี้

1.2.1 ทำแผนการสอน

1) การเขียนแผนการสอนทุกครั้ง ทำให้การเรียนการสอน ตรงตามเวลา และตรงกับเนื้อหาสาระที่สอนในแต่ละบทเรียน

2) การปรับปรุงแผนการสอนเดิม เพื่อให้เข้ากับเวลา เนื้อหาที่สอน ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปตามกำหนด

3) การทำแผนการสอนเป็นรายชั่วโมง และระยะยาวคือทั้งเทอม

1.2.2 การใช้สื่อการเรียนการสอน

1) การใช้สื่อวีดิทัศน์ที่ตรงกับเนื้อหาของบทเรียน

2) การใช้สื่อที่อยู่ใกล้ตัว และใช้บุคคลเป็นสื่อในการเรียนการสอน

3) การใช้สื่อที่พระสอนศีลธรรมผลิตและแลกเปลี่ยนกัน

4) การใช้สื่อที่นำมาจากอินเทอร์เน็ต แล้วนำมาประยุกต์ให้เข้ากับเนื้อหาสาระที่

สอน

5) การใช้สื่อภาพประกอบการเรียนการสอน

1.3. ด้านเจตคติที่มีต่อพุทธวิธีสอน พบว่า พระสอนศีลธรรมทุกรูปมีเจตคติที่ดีที่มีต่อการนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ปฏิบัติงานสอนจริง และมีความคิดเห็นดังนี้

1.3.1 ประโยชน์ต่อผู้สอนและนักเรียน

1) ทำให้ผู้สอนปฏิบัติงานสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ทั้งผู้สอนและนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจต่อบทเรียนที่ทำการเรียนการสอนมากขึ้น

2) ทำให้ผู้สอนเพิ่มประสบการณ์ในการสอนและนักเรียนได้รับความรู้ที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

3) ทำให้ผู้สอนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนได้ถูกต้องและตรงตามเนื้อหาสาระของบทเรียน

- 4) ทำให้ผู้สอนกับนักเรียนสื่อสารตรงกันมากขึ้น นักเรียนกล้าพูดกล้าซักถามมากขึ้น
- 5) ทำให้ผู้สอนสามารถกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สร้างความสนใจของนักเรียนมากขึ้น

1.3.2 ความมั่นใจของผู้สอนที่มีต่อการเรียนการสอน

- 1) มีความมั่นใจต่อการสอนมากขึ้น เพราะเข้าใจวิธีเขียนแผนการสอน ทำให้การเรียนการสอนตรงตามเวลาที่กำหนด มีความคิดริเริ่มที่จะหาสื่อการสอนใหม่ๆ มาใช้ เพื่อไม่ให้นักเรียนเบื่อหน่ายต่อการเรียนการสอน
- 2) มีความเข้าใจต่อพุทธวิธีสอนว่า พุทธวิธีสอนเป็นการสอนที่มีระบบและกระบวนการสอน ทำให้เกิดความมั่นใจในการสอนยิ่งขึ้น
- 3) เมื่อผู้สอนได้นำพุทธวิธีสอนมาใช้แล้ว ทำให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจต่อวิธีสอนที่ใช้
- 4) ผู้สอนได้ตัวอย่างจากหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทำให้เกิดแนวคิดใหม่ๆ และนำไปพัฒนาการเรียนการสอนได้หลายแนวทางมากขึ้น
- 5) ในการสอนแบบบรรยาย ผู้สอนได้ใช้วิธีการมองนักเรียนอย่างทั่วถึงทำให้นักเรียนเกิดความสนใจ ทำให้ผู้สอนมั่นใจต่อการสอนแบบบรรยายมากขึ้น
- 6) เมื่อผู้สอนนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ ทำให้ต้องมีการเตรียมการสอนมากขึ้น อย่างเป็นกระบวนการ ทำให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจต่อการสอน เพื่อให้นักเรียนเกิดความสนใจต่อการเรียนมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในด้านอื่นๆ จากการสัมภาษณ์พระสอนศีลธรรมที่เข้ารับการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม ผ่านไปแล้ว 1 เดือน พบว่า เมื่อนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ ทำให้เกิดความมั่นใจต่อการสอน เพราะนักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจต่อบทเรียนที่ได้ทำการเรียนการสอนมากขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น เมื่อมีการนำหลักสูตรฝึกอบรมนี้ไปใช้จริง จึงมีความประสงค์จะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้ ให้มีความถี่มากขึ้น อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง และควรมีการจัดทำทำเนียบรุ่นของผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้

2. ผลการประชุมสนทนากลุ่ม

ผลการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นดังนี้

2.1 หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้ดำเนินการทดลองใช้ไปแล้วนั้น มีความสอดคล้อง และมีความเหมาะสมทั้งทางด้านระยะเวลา ด้านเนื้อหาสาระ ด้านกิจกรรม ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการประเมินผล และด้านสถานที่ มีรายละเอียดความเห็นของที่ประชุมสรุปได้ดังนี้

2.1.1 ด้านระยะเวลาในการฝึกอบรม ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขจาก 20 ชั่วโมง เป็น 24 ชั่วโมง ฝึกอบรม 4 วันติดต่อกัน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ ของผู้เชี่ยวชาญแล้วนั้น เมื่อนำหลักสูตรไปทดลองใช้ พบว่า มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการฝึกอบรมของหลักสูตร

2.1.2 ด้านเนื้อหาสาระของหลักสูตร มีความสอดคล้องและเหมาะสม ซึ่งผู้เข้ารับการ ฝึกอบรมให้ความคิดเห็นว่าเป็น ทำให้รู้จักวิธีการวางตัวให้เหมาะสมกับสมณสาธิต คือ ข้อปฏิบัติที่พระ สอนศีลธรรมควรวางตัว เพื่อให้นักเรียนเกิดความเคารพและศรัทธาต่อผู้สอน อีกทั้งได้รับความรู้ ความเข้าใจในพุทธวิธีสอนโดยรวม พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย พุทธวิธีสอนโดยการซักถาม สันทนาโต้ตอบ และพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต ซึ่งผู้สอนได้นำความรู้ที่ได้ จากการฝึกอบรมครั้งนี้ไป ปฏิบัติงานสอนได้ผลจริง และยังเป็นแนวทางให้เกิดความคิดริเริ่มใหม่ๆ ในการผลิตสื่อการเรียน การสอน การเขียนแผนการสอน โดยเฉพาะการเขียนแผนการสอนนั้นก่อนหน้าผู้เข้ารับการฝึกอบรม ส่วนมากไม่มีใครเข้าใจ และไม่เคยเขียนแผนการสอนมาก่อน แต่เมื่อได้ผ่านการฝึกอบรมตาม หลักสูตรนี้ ทำให้เขียนการสอนได้ถูกต้อง ดังนั้น หลักสูตรฝึกอบรมนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ เข้าฝึกอบรมที่ทำให้เข้าใจวิธีเขียนแผนการสอนเป็นอย่างดี

2.1.3 ด้านกิจกรรมของการฝึกอบรม มีความสอดคล้องเหมาะสม ซึ่งผู้เข้ารับการ ฝึกอบรมให้ความคิดเห็นว่าเป็น การได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม การนำเสนอผลงานกลุ่มต่อที่ประชุม กลุ่มใหญ่ การได้นำเสนอผลงานของกิจกรรมที่ผู้เข้าฝึกอบรมทำเป็นรายบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่ประทับใจ ซึ่งไม่เคยมีส่วนร่วมเช่นการฝึกอบรมครั้งที่ผ่านมา แม้ในการเข้ารับการฝึกอบรมในโครงการอื่นๆ ซึ่ง โครงการฝึกอบรมเหล่านั้น จะใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรมมากกว่านี้

2.1.4 ด้านสื่อการเรียนการสอน มีความสอดคล้องเหมาะสม ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ ความคิดเห็นว่าเป็น สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในหลักสูตรฝึกอบรมนี้ ใบบันทึกผลการเรียนรู้อย่างละเอียด กิจกรรม ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความกระตือรือร้น คือ ตั้งตัวอยู่เสมอ ทำให้ไม่ง่วงในขณะที่เข้า รับการฝึกอบรม เพราะต้องจดบันทึกความรู้เพื่อนำเสนอทั้งในรูปแบบของงานกิจกรรมกลุ่มและกิจกรรมที่เป็นงานรายบุคคล และการได้ดูสื่อวีดิทัศน์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้วิเคราะห์ วิเคราะห์ แล้วนำความเห็นเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่ดำเนินการในลักษณะดังกล่าวนี้ ได้รับรู้มาก ดังนี้คือ

- 1) หน่วยฝึกอบรมที่ 1 ในใบความรู้ที่ 1.5 ให้เพิ่มตัวอย่างแบบฟอร์ม การเขียน แผนการสอนเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมฝึกปฏิบัติ
- 2) หน่วยฝึกอบรมที่ 2 ในกิจกรรมที่ 2.2 เมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ดูสื่อวีดิทัศน์ ตัวอย่างการบรรยายแล้ว นำมาวิเคราะห์ ทำให้เห็นข้อดีของผู้บรรยาย ทั้งวิธีการบรรยาย และบุคลิก ในการบรรยาย ที่สามารถนำไปเป็นต้นแบบได้
- 3) หน่วยฝึกอบรมที่ 3 ในกิจกรรมที่ 3.2 เมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ดูวีดิทัศน์ ตัวอย่างการสอนโดยการสนทนาโต้ตอบ ซึ่งเป็นวิธีการของพระลามะชาวทิเบต ทำให้มีความเข้าใจ ชัดเจนถึงวิธีการสอนรูปแบบนี้ ทั้งยังสังเกตพบว่า การนำอุปกรณ์ที่มีอยู่ใกล้ตัวมาใช้เป็น

ประโยชน์ ดังเช่นการใช้วิธีเคาะไม้บอกสัญญาณเวลา แต่มีข้อสังเกตว่า วิธีการนี้ควรประยุกต์ใช้ให้เข้ากับวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่

4) หน่วยฝึกอบรมที่ 4 ในกิจกรรมที่ 4.2 ผู้วิจัยได้สร้างสื่อการสอนตัวอย่าง การสาธิตไว้ 4 ตัวอย่างซึ่งผู้วิจัยได้เป็นผู้สาธิตเอง ได้แก่ 1) สาธิตวิธีการจัดโต๊ะหมู่บูชา ในการสาธิต วิธีการจัดโต๊ะหมู่บูชา นั้น ผู้วิจัยสาธิตด้วยตนเองและมีผู้ช่วยในการจัดโต๊ะหมู่ ประกอบด้วยการจัด โต๊ะหมู่ 9 หมู่ 7 หมู่ 5 และหมู่ 4 แต่ในการจัดโต๊ะหมู่แบบหมู่ 4 นั้น ผู้วิจัยได้ประยุกต์ โดยการลด โต๊ะหมู่ 7 ให้เหลือ 4 ตัว (คู่มือพิธีกรรมประกอบ) 2) วิธีการขึ้นบ้านใหม่ วิธีการตักบาตร และการถวาย สังฆทาน ซึ่งในการทดลองใช้สื่อดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้สังเกตพบประเด็นที่ นำมาวิจารณ์ คือ ในพิธีขึ้นบ้านใหม่ พบว่า พระสงฆ์ผู้เจริญพระพุทธมนต์มิได้ขมุนมเทวดา ซึ่งใน ประเด็นนี้ ในการทำสื่อวีดิทัศน์ ผู้วิจัยตัดคำเชิญขมุนมเทวดาออกเนื่องจากเห็นว่ายืดเยื้อเกินไป และพระสงฆ์ส่วนใหญ่เข้าใจในวิธีปฏิบัติแล้ว ทั้งสามารถจะอธิบายให้นักเรียนได้เป็นอย่างดี และอีก ประเด็นหนึ่งคือ ในพิธีถวายสังฆทาน ผู้เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า คำถวายสังฆทาน ได้แก่คำบาลี ว่าที่ “สังฆทานานิ” ในวีดิทัศน์ผู้วิจัยใช้คำว่า “ภตุทานิ” เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสังเกต และนำมา เป็นประเด็นวิจารณ์ในการเสนอผลงานกิจกรรมกลุ่มของผู้เข้ารับการฝึกอบรมแต่ละกลุ่มที่จะสามารถ พิจารณาแต่ละประเด็นจากการได้ชมสื่อวีดิทัศน์ดังกล่าว นั้น ซึ่งเป็นวิธีการที่เหมาะสมและทำให้ผู้เข้า รับการฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้มีความกระตือรือร้น สนใจในกิจกรรมการฝึกอบรมตลอดจนจบ โปรแกรมของหลักสูตร

2.1.5 ด้านการประเมินผล มีความสอดคล้องเหมาะสม ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ ความคิดเห็นว่า แต่ละกิจกรรมของการฝึกอบรม ในระหว่างการฝึกอบรมอยู่นั้น วิทยากรได้เป็นผู้ ประเมินผู้เข้ารับการฝึกอบรม ทั้งกิจกรรมกลุ่ม และกิจกรรมที่เป็นรายบุคคล ถ้าพบว่าผู้เข้ารับ การฝึกอบรมรูปใดยังไม่เข้าใจในประเด็นใด วิทยากรจะให้คำแนะนำและอธิบายเพิ่มเติมแก่ผู้เข้ารับ การฝึกอบรมรูปนั้น ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะได้รับการแนะนำและอธิบายเพิ่มเติมจากวิทยากรจน ครบทุกรูป

2.1.6 ด้านสถานที่ฝึกอบรม (โรงเรียนวิทยาการจัดการเพชรเกษม กรุงเทพมหานคร) มีความเหมาะสม ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ความคิดเห็นว่า สถานที่ มีความเหมาะสมหลาย ประการ เช่น ห้องประชุมใหญ่ที่ใช้ในพิธีการเปิดการฝึกอบรม ที่ใช้เป็นสถานที่ทดสอบความรู้ก่อน และหลังการฝึกอบรมด้วย ห้องฉายวีดิทัศน์ที่ใช้เป็นห้องจัดกิจกรรมกลุ่มใหญ่มีความเหมาะสมเพราะ เป็นห้องฉายภาพยนตร์ จึงมีศักยภาพสูงในการใช้สื่อวีดิทัศน์และห้องจัดกิจกรรมกลุ่มย่อยมีหลาย ห้อง เหมาะสมกับจำนวนกลุ่ม ห้องฉันภัตตาหารเช้า-เพล และฉันน้ำปานะมีความเหมาะสม เนื่องจาก จัดไว้เป็นห้องหนึ่งโดยเฉพาะและห้องนี้ มีความเหมาะสมเพราะจัดไว้ให้พระสงฆ์ใช้เป็นการเฉพาะ การนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้จริง

จากทุกประเด็นดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ทุกรูปในที่ประชุมเห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับนี้ เป็น หลักสูตรที่มีความสอดคล้องเหมาะสมตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดประสิทธิผล คือ

ความสำเร็จอย่างดียิ่ง สามารถนำไปใช้เป็นหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้นของพระสอนศีลธรรม ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการได้จริง และสามารถนำไป
ประยุกต์ใช้ฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม ในการสอนนักเรียนระดับอื่นได้และมีความคิดเห็นว่าหลักสูตร
ฝึกอบรมฉบับนี้ หน่วยงานอื่นที่มีโครงการพระสอนศีลธรรมสามารถนำไปใช้ฝึกอบรมพระสอน
ศีลธรรมได้เช่นเดียวกัน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการตามขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) สำคัญของการวิจัยสรุปได้ดังต่อไปนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ
2. เพื่อประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ
4. เพื่อติดตามผลการนำความรู้จากการฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการไปใช้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร

ประชากร ได้แก่ พระสอนศิลปกรรมที่ปฏิบัติงานสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานครทุกรูปที่ปฏิบัติงานสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2552 (เทอม 2) จำนวน 129 รูป ซึ่งปฏิบัติงานสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 68 รูป ปฏิบัติงานสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 34 รูป และปฏิบัติงานสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 27 รูป

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 การสำรวจความคิดเห็นและความต้องการเกี่ยวกับวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 129 รูป

กลุ่มที่ 2 การฝึกอบรมเพื่อประเมินผลหลักสูตร ได้แก่ พระสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพมหานคร ได้มาโดยการรับสมัครและการพิจารณา รับเข้าฝึกอบรมโดยมีเงื่อนไขว่าต้องสามารถเข้าร่วมการฝึกอบรมได้ตลอดโปรแกรม คือ 4 วัน ติดต่อกัน จำนวน 30 รูป

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยและการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินการและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรม ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ดังนี้

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามและนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วเสนอคณาจารย์ผู้ควบคุมปริญญาโท และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมครอบคลุมของข้อคำถาม แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข จากนั้นนำไปใช้กับพระสอนศีลธรรม จำนวน 129 รูปทางไปรษณีย์โดยสอดซองจดหมายที่เจ้าหน้าที่กำหนดซองถึงผู้วิจัยเพื่อให้ผู้ตอบส่งแบบสอบถามคืนผู้วิจัยที่ตู้ ปณ. 243 ปณจ. ราชดำเนินเขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรม ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาจากขั้นตอนที่ 1 มากำหนดแนวทางการดำเนินงานและออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ และนำหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้พัฒนาขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ประเมิน ดังนี้

1.1 ประเมินความสอดคล้องหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันมากกว่า 0.50 ขึ้นไป ผู้วิจัยคงสาระของหลักสูตรฝึกอบรมไว้ตามเดิม

1.2 ประเมินความเหมาะสมหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ เกณฑ์การประเมิน คือหลักสูตรฝึกอบรมต้องมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากขึ้นไป

2. ต่อจากนั้น ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการที่ผ่านการประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว ทดลองใช้กับพระสอนศีลธรรมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 รูป ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นตอนการนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง
ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของพระสอนศีลธรรมจากการใช้หลักสูตรฝึกอบรม ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่าง ได้จากพระสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ปฏิบัติงานสอน
ในกรุงเทพมหานคร ได้มาโดยการรับสมัคร จำนวน 30 รูป

2. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

2.1 หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2.2 แบบทดสอบก่อนการฝึกอบรมและแบบทดสอบหลังการฝึกอบรม

2.3 แบบสอบถามความพึงพอใจของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อการใช้หลักสูตร

ฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

3. ดำเนินการทดลอง และเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ระยะเวลาในการทดลองระหว่างวันที่ 24-27 กันยายน 2553

3.2 ระยะเวลาในการติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม 1-30 พฤศจิกายน 2553

3.3 การประชุมสนทนากลุ่ม 23 ธันวาคม 2553

4. วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการ
ทดสอบค่าที

ขั้นตอนที่ 4 การติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ขั้นตอนที่ 4 เป็นการติดตามผลการนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้หลังผ่าน
การฝึกอบรมไปแล้ว 1 เดือน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และประชุมสนทนากลุ่ม
(Focus Group) ผู้ที่มีส่วนสำคัญในพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม จำนวน 12 รูป เพื่อนำผลที่ได้
มาปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ก่อนนำไปใช้จริงต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

1.1 ข้อมูลทั่วไปของพระสอนศีลธรรม จำนวน 129 รูป

ข้อมูลทั่วไปของพระสอนศีลธรรม พบว่า มีอายุต่ำกว่า 30 ปี มากที่สุดคือ จำนวน
50 รูป มีพรรษามากกว่า 10 พรรษาขึ้นไป มากที่สุดคือ จำนวน 64 รูป มีสถานภาพเป็นพระลูกวัด
มากที่สุดคือ จำนวน 125 รูปสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มากที่สุดคือ จำนวน 68 รูป สนใจเข้า
รับการฝึกอบรมมากที่สุดคือ จำนวน 126 รูป

1.2 ความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมต่อพุทธวิธีในการสอนที่มีความเหมาะสมสำหรับ
นำมาสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 พบว่า พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย พุทธวิธีสอนโดยการซักถาม สันทนาได้ตอบ และพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต มีความเหมาะสมที่สุด

1.3 ความสนใจเข้ารับการฝึกอบรม พบว่า พระสอนศีลธรรมสนใจที่จะเข้ารับการฝึกอบรมการสอนพระพุทธศาสนาโดยวิธีสอนตามพุทธวิธี คิดเป็นร้อยละ 97.70 ไม่สนใจ คิดเป็นร้อยละ 2.30

2. การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม

2.1 ผลประเมินดัชนีความสอดคล้องของหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า มีดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันมากกว่า 0.50 ขึ้นไป ผู้วิจัยคงสาระไว้ตามเดิม

2.2 ผลประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรการฝึกอบรม พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่าเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.56$)

3. การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม

3.1 ผลการเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่า หลังการฝึกอบรม พระสอนศีลธรรมมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2 ผลประเมินความพึงพอใจของพระสอนศีลธรรมต่อหลักสูตรฝึกอบรม พบว่า ค่าคะแนนเฉลี่ยระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.56$)

4. การติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

4.1 ผลการสัมภาษณ์พระสอนศีลธรรม หลังผ่านการฝึกอบรมไปแล้ว 1 เดือน พบว่า ด้านความรู้ พระสอนศีลธรรมนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ได้ผลจริง ด้านทักษะ พบว่า พระสอนศีลธรรมมีทักษะในการเขียนแผนการสอน ในการใช้สื่อการสอน ด้านเจตคติ พบว่า พุทธวิธีในการสอนที่นำมาใช้สอนทำให้พระสอนศีลธรรมเกิดความมั่นใจในการสอนมากขึ้น ทำให้นักเรียนสนใจในการเรียนการสอนมากขึ้น

4.2 ผลการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทุกรูปในที่ประชุมเห็นว่า หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับนี้ มีความสอดคล้องและมีความเหมาะสมตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดประสิทธิผลคือความสำเร็จอย่างยิ่ง สามารถนำไปใช้เป็นหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการได้จริงและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม ในการสอนนักเรียนระดับอื่นได้ และมีความคิดเห็นว่า หน่วยงานอื่นที่มีโครงการพระสอนศีลธรรมสามารถนำไปใช้ฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมได้เช่นเดียวกัน

อภิปรายผล

1. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมจากเอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความรู้พื้นฐานทางทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร ความรู้พื้นฐานทางทฤษฎีการฝึกอบรม จิตวิทยาการเรียนรู้ในการฝึกอบรม ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรมคุณธรรมและศีลธรรม ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักการสอนศิลปกรรม ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม จิตวิทยาการศึกษา ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม พุทธวิธีในการสอน เปรียบกับวิธีสอนในปัจจุบัน การสอนศิลปกรรมในโรงเรียนเกี่ยวกับสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3) ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 แล้วนำมาสร้างแบบสำรวจความต้องการพื้นฐาน จากนั้นนำไปสอบถามความคิดเห็นของพระสอนศิลปกรรมต่อพุทธวิธีในการสอนที่มีความเหมาะสมสำหรับนำมาสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ และพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต มีความเหมาะสมที่สุด และความสนใจเข้ารับการฝึกอบรม พบว่า พระสอนศิลปกรรมสนใจที่จะเข้ารับการฝึกอบรมการสอนพระพุทธศาสนาโดยวิธีสอนตามพุทธวิธี คิดเป็นร้อยละ 97.70 ไม่สนใจคิดเป็นร้อยละ 2.30

ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานมากำหนดเป็นเนื้อหาสาระ และจุดประสงค์ของการเรียนรู้ในหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาสาระในหลักสูตรฝึกอบรมออกเป็น 4 หน่วยการเรียนรู้ มีการแบ่งเนื้อหาเป็นหัวข้อย่อย ใช้ภาษาอ่านแล้วเข้าใจง่าย มีใบความรู้ ใบงาน ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมฝึกปฏิบัติในขณะฝึกอบรม มีกิจกรรมกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย และกิจกรรมรายบุคคล มีสื่อวีดิทัศน์ประกอบการฝึกอบรม ต่อจากนั้นนำหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสม ผลการประเมิน พบว่า มีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันมากกว่า 0.50 ขึ้นไป ผู้วิจัยคงสาระไว้ตามเดิม และ พบว่า มีความคิดเห็นที่เหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.56$) เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาถูกต้องตามแนวคิดทฤษฎีของการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมของทาบ (Taba.1962) ที่ได้ให้ความเห็นว่า หลักสูตรทั้งหลายจะต้องมีองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ จุดประสงค์ เนื้อหาวิชา กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล องค์ประกอบพื้นฐานเหล่านี้ต่างก็มีความสัมพันธ์ นอกจากนั้นยังใช้ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่สมัยใหม่ (Modern Adult Learning Theory) ของโนลส์ (Knowles. 1978: 31) ซึ่งได้มีการพิจารณาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ว่าผู้ใหญ่จะเรียนรู้ก็ต่อเมื่อ 1. มีความต้องการและความสนใจ (Needs and Interests) 2. มีสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ (Life Situations) 3. มีการวิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of Experience) 4. ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง

(Self – Directing) และ 5. พิจารณาความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) จึงทำให้การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมมีความสมบูรณ์ สามารถนำมาทดลองใช้ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศักรินทร์ ชนประชา (2550: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการศึกษานอกระบบสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 2 ซึ่งได้ใช้ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและทฤษฎีการเรียนรู้ดังกล่าว โดยได้มีการแบ่งหน่วยฝึกอบรมออกเป็นเนื้อหาเป็นหัวข้อย่อย มีใบความรู้ ใบงาน ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมฝึกปฏิบัติ ในขณะที่ฝึกอบรม มีกิจกรรมกลุ่ม เป็นการช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรับความรู้ได้ดีกว่าการได้รับความรู้ครั้งละมากๆ

2. ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ผลการเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยของพระสอนศีลธรรม จากการทดสอบก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรม พบว่า หลังการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากวิธีการฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้ ในแต่ละหน่วยฝึกอบรมใช้วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการสร้างประสบการณ์ความรู้ ด้วยการจัดกิจกรรมให้ผู้เข้าอบรมเกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรม โดยใช้กิจกรรมการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรมและจุดประสงค์ของการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยฝึกอบรมของหลักสูตร และรูปแบบกิจกรรมการฝึกอบรมได้กำหนดให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรมและจุดประสงค์ของการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยฝึกอบรม โดยยึดดูภาวะของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งได้กำหนดกิจกรรมการฝึกอบรม ประกอบด้วย การบรรยาย (Lecture) การศึกษาด้วยตนเอง (Self – Study) การศึกษาเป็นกลุ่ม (Group Discussion) การระดมสมอง (Brain Storming) จึงทำให้ผลของการฝึกอบรมได้ผลตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยตั้งไว้ กล่าวคือ พระสอนศีลธรรมมีค่าคะแนนเฉลี่ย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้หลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการฝึกอบรม ผลการวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของนักการศึกษาหลายท่านได้แก่ งานวิจัยของ วิเชียร อินทรสมพันธ์ (2546: บทคัดย่อ) ที่ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพการบูรณาการจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐานสำหรับครูมัธยม ศึกษา ผลการวิจัย พบว่า สมรรถภาพการบูรณาการจริยธรรมในหลักสูตรหลังการทดลองใช้หลักสูตรมากกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 งานวิจัยของ กัมปนาท บริบูรณ์ (2550: บทคัดย่อ) ที่ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิธีคิดตามแนวคิดเป็นของนักเรียนโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองโดยวิธีกระบวนการกลุ่ม ผลการวิจัย พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้หลังการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสูงกว่าก่อนทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และงานวิจัยของแพรวพรรณ บุญฤทธิ์มนตรี (2550: บทคัดย่อ) ที่ได้วิจัยเรื่อง การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสอนงานให้กับหัวหน้างานในโรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์: ศึกษากรณี บริษัท แคลคอมพ์ อีเล็ค

โทรนิคส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) ผลการวิจัย พบว่า คะแนนทดสอบความรู้ก่อนการฝึกอบรม และหลังการฝึกอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอน ศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ผลการศึกษาความพึงพอใจของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรม พบว่า พระสอนศีลธรรมมีความพึงพอใจต่อการใช้หลักสูตรฝึกอบรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.56$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม สถานที่สำหรับจัดการฝึกอบรม กิจกรรมการฝึกอบรมแต่ละหน่วยการประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละหน่วย ประโยชน์ที่ได้รับภายหลังการฝึกอบรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้พัฒนาขึ้น ได้ผ่านกระบวนการสร้างอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังพบว่าพระสอนศีลธรรมพึงพอใจในด้านต่าง ๆ สามารถนำมาอภิปรายได้ ดังนี้

3.1 หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานสอนพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นพระสอนศีลธรรมที่มีหน้าที่ปฏิบัติงานสอนตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการโดยตรง การนำเนื้อหาสาระที่เป็นความรู้ใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนมาจัดทำเป็นหลักสูตรฝึกอบรมที่มีการวิเคราะห์เนื้อหารายวิชา จัดเรียงลำดับเนื้อหาวิชาไว้เป็นหน่วยการฝึกอบรม มีแผนการฝึกอบรม ใ้บความรู้ ใ้บงาน แบบทดสอบก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรม รวมทั้งวีดิทัศน์ประกอบการฝึกอบรม เพื่อให้พระสอนศีลธรรมได้ศึกษาเนื้อหาสาระอย่างอิสระ มีการจัดกิจกรรมกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย และกิจกรรมรายบุคคล ทำให้พระสอนศีลธรรมมีความสุขต่อการฝึกอบรม มีความกระตือรือร้น แข่งขันกันศึกษา หน่วยการฝึกอบรม มีโอกาสสนทนากันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นบรรยากาศการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ยอมรับซึ่งกันและกัน เป็นความภูมิใจของตนเอง เป็นลักษณะของการเรียนรู้ในวัยผู้ใหญ่ ตรงกับลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสอนศีลธรรม เพราะผู้ใหญ่ชอบการชี้แนะตนเองมากกว่า การที่ต้องการให้มีการชี้แนะ ผลที่ได้รับจากงานวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ โนลส์ (Knowles, 1978: 31) ที่กล่าวว่า ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ต้องการชี้แนะตนเอง (Self – Directing) ต้องการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เกิดจากการสร้างแรงจูงใจภายใน ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกดีต่อการเรียนรู้ของตนเอง

3.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากหลักสูตรฝึกอบรมในครั้งนี้ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางหลักการเรียนรู้ผู้ใหญ่ การจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย (Lecture Method) การจัดการเรียนรู้โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) จัดการเรียนรู้แบบสาธิต (Demonstration Method) การจัดกิจกรรมดังกล่าวนี้ มีการอำนวยความสะดวกและยอมรับความแตกต่างในความสามารถในการรับรู้ พระสอนศีลธรรมได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม

อย่างเต็มที่ ผลที่ได้รับจากงานวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ คาร์ล โรเจอร์ (Carls Rogers. 1951) ที่กล่าวว่า ผู้ใหญ่อยากจะเรียนต่อเมื่อมีความต้องการและความสนใจที่จะเรียน และการเรียนรู้นั้น จะช่วยให้เขาเกิดความพึงพอใจ

4. การติดตามผลหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

ผลที่ได้จากการติดตามการใช้หลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสอนศีลธรรมที่ผ่านการฝึกอบรม หลังการฝึกอบรมผ่านไปแล้ว 1 เดือน และจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้มีส่วนในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม สามารถนำอภิปรายได้ ดังนี้

4.1 ผลการนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ในการปฏิบัติงานสอน พระสอนศีลธรรมนำความรู้ไปใช้ได้ผลจริง มีทักษะในการเขียนแผนการสอน ในการใช้สื่อการสอน ในการสอนโดยการบรรยาย ในการสอนโดยการสนทนาโต้ตอบ และในการสอนโดยการสาธิต และเจตคติที่มีต่อพุทธวิธีสอน คือทำให้พระสอนศีลธรรมเกิดความมั่นใจในการสอนมากขึ้น เพราะเมื่อนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้แล้ว ทำให้นักเรียนสนใจในการเรียนการสอนมากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมการฝึกอบรมที่จัดขึ้นนั้น ช่วยเสริมให้พระสอนศีลธรรมได้มีความรู้เกี่ยวกับการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาได้ชัดเจนมากขึ้น เข้าใจหลักการสอนศีลธรรมตามที่ได้เข้ารับการฝึกอบรม เมื่อนำความรู้ไปปฏิบัติงานสอน ได้มีการเขียนแผนการสอนทุกครั้ง ทำให้การเรียนการสอนตรงตามเวลาและตรงกับเนื้อหาสาระที่สอนในแต่ละบทเรียน ได้มีการปรับปรุงแผนการสอนเดิม เพื่อให้เข้ากับเวลาและเนื้อหาที่สอน เมื่อดำเนินการสอน ได้มีการนำนักเรียนเข้าสู่บทเรียน ด้วยการให้นักเรียนไหว้พระสวดมนต์นั่งสมาธิประมาณ 2-3 นาที แล้วจึงเริ่มต้นด้วยการให้นักเรียนทบทวนสิ่งที่ได้เรียนผ่านมามีประเด็นใดสงสัยหรือไม่ ก่อนเริ่มสอนในเนื้อหาใหม่ มีการแนะนำบทเรียน แทรกด้วยการเล่านิทาน (ชาดก) ให้นักเรียนฟังให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น เพื่อให้นักเรียนเกิดความสนใจ และก่อนจะเริ่มสอนเนื้อหาของบทเรียน ได้มีการนำสิ่งที่ใกล้ตัวบูรณาการเข้ากับหลักธรรม เพื่อให้มองเห็นเป็นรูปธรรม แล้วอธิบายให้นักเรียนเข้าใจ นอกจากนี้ยังเข้าใจวิธีการให้รางวัลเป็นสิ่งของหรือด้วยการกล่าวชมนักเรียน ก่อนจะเริ่มสอนเนื้อหาของบทเรียน ในการสอนโดยการบรรยาย ได้ใช้สื่อประกอบการบรรยาย ได้มีการยกตัวอย่างประกอบการบรรยาย (ชาดก หรือข่าว) ได้ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการบรรยาย อันเป็นการจูงใจให้นักเรียนเกิดความสนุกสนานต่อการเรียน และได้มีการพานักเรียนไปดูสถานที่จริงประกอบการบรรยาย ในการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ ได้มีการถามก่อนเริ่มการสอน และการถามนักเรียนในท้ายชั่วโมงการสอน ได้มีการถามโต้ตอบกับนักเรียน เพื่อสังเกตความเข้าใจของนักเรียน ได้มีการถามเป็นรายบุคคล หรือตัวแทนกลุ่ม การให้ดูสื่อการเรียน แล้วถามนักเรียนจากสื่อที่ได้ดูว่าพบเห็นอะไรบ้าง ได้มีการจำลองเหตุการณ์ขึ้น เพื่อให้มีการสนทนาโต้ตอบ ได้มีการให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นโดยการซักถาม โดยผู้สอนยกตัวอย่างประกอบ แล้วจึงถามกลับ

เพื่อสังเกตความเข้าใจของนักเรียน ในการสอนโดยการสาธิต ได้มีการสาธิตที่เกี่ยวกับการกราบไหว้ การถวายสังฆทาน การจัดโต๊ะหมู่บูชา การเดินจงกรม และกิจกรรมอื่นๆ ที่ต้องทำให้เห็นเป็น ตัวอย่าง ผู้สอนได้ทำให้นักเรียนดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้นักเรียนทำตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และปฏิบัติได้ถูกต้องในเรื่องที่เรียน ได้มีการใช้สื่อสาธิตในเรื่องที่สอน แล้วให้นักเรียนทำตาม จากที่กล่าวมาแล้วนั้น จึงเห็นได้ว่าการเข้ารับการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมเป็นการจัดกิจกรรมเสริม ในส่วนที่ขาดหาย เพื่อความสมบูรณ์ของการสอนศีลธรรมยิ่งขึ้น ส่งผลให้พระสอนศีลธรรมนำความรู้ และทักษะที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ปฏิบัติงานสอน และเกิดความมั่นใจในการสอนของตนยิ่งขึ้น ผลการวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาปัญญา แล่นปี (2553: บทคัดย่อ) ที่ได้วิจัย เรื่อง ศึกษาการปฏิบัติ งานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 2 พบว่า ด้านเนื้อหาหลักสูตร พระสอนศีลธรรมจำนวนมากมีความรู้ความ เข้าใจในหลักสูตรของสถาน ศึกษาที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการ เรียนการสอน พระสอนศีล ธรรมจำนวนมากจัดการเรียนการสอนด้วยเทคนิควิธีที่หลากหลาย ได้แก่ การสนทนา การบรรยายประกอบสื่อการสอน การทำกิจกรรมกลุ่ม ด้านสื่อ และวัสดุ อุปกรณ์ พระ สอนศีลธรรมทุกรูปใช้สื่อการเรียนการสอนประเภทสิ่งพิมพ์และประเภทวัสดุจัดการเรียนการสอน

4.2 ผลการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งผู้วิจัยจัดขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยน

ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ทุกรูปเห็นว่า หลักสูตรฝึกอบรมฉบับนี้ มีความสอดคล้องและมีความเหมาะสม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักสูตร ฝึกอบรมฉบับนี้ได้พัฒนาขึ้นตามความต้องการของพระสอนศีลธรรมที่ต้องการเพิ่มพูนความรู้ เกี่ยวกับวิธีสอนศีลธรรม และยังได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับพุทธวิธีสอนที่เหมาะสมสำหรับสอนวิชา พระพุทธศาสนาหรือศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาความสอดคล้องและความเหมาะสมก่อนนำไปทดลองใช้ ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญในการ ปรับปรุงแก้ไข คือ ระยะเวลาในการฝึกอบรม 20 ชั่วโมง ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเป็น 24 ชั่วโมง อบรมต่อเนื่อง 4 วันติดต่อกัน หน่วยฝึกอบรมมี 4 หน่วย ได้ปรับปรุง คือ แยกเป็นกิจกรรมย่อย 17 กิจกรรม เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งเมื่อได้ทดลองใช้แล้ว ยังได้นำข้อบกพร่องที่พบเห็นจากการทดลองนั้นมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือ ในหน่วยฝึกอบรม ที่ 1 ใบความรู้ที่ 1.5 ได้เพิ่มตัวอย่างแบบฟอร์มการเขียนแผนการสอนเพื่อเป็นตัวอย่างให้ผู้เข้ารับ การฝึกอบรมฝึกปฏิบัติ อีกทั้งการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครั้งนี้ได้ตั้งเกณฑ์การพิจารณาความ สอดคล้องของหลักสูตรฝึกอบรม คือ ในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรม ผู้เชี่ยวชาญต้อง มีความคิดเห็นสอดคล้องกันมากกว่า 0.5 ขึ้นไป เกณฑ์การประเมินความเหมาะสม คือ หลักสูตร ฝึกอบรมต้องมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากขึ้นไป เกณฑ์ในการเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลัง การฝึกอบรม คือ หลังการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมต้องมีความรู้เพิ่มขึ้นก่อนการฝึกอบรมแตกต่าง กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเกณฑ์ในการประเมินความพึงพอใจของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อ หลักสูตรฝึกอบรม คือ ต้องมีค่าคะแนนเฉลี่ยระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากขึ้นไป ซึ่งหลักสูตร ฝึกอบรมฉบับนี้ ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำไปทดลองใช้ และผลการทดลองได้ผลตาม

เกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้วนั้น ดังนั้น ที่ประชุมสนทนากลุ่มจึงได้ให้ความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า หลักสูตรฝึกอบรมฉบับนี้ สามารถนำไปใช้เป็นหลักสูตรฝึกอบรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ได้จริง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรม ในนักเรียนระดับอื่นได้และมีความคิดเห็นว่า หน่วยงานอื่นที่มีโครงการพระสอนศิลปกรรมสามารถนำไปใช้ฝึกอบรมพระสอนศิลปกรรม ได้เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยครั้งนี้ การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง สามารถนำหลักสูตรฝึกอบรมฉบับนี้ ไปใช้ดำเนินการแก้ปัญหาพระสอนศิลปกรรมที่มีอยู่ทั่วประเทศซึ่งมีปัญหาคือการขาดความรู้ ความเข้าใจ ขาดทักษะวิธีสอนศิลปกรรม ด้วยการจัดฝึกอบรมพระสอนศิลปกรรม อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง เพื่อให้ได้พระสอนศิลปกรรมที่มีคุณภาพด้านการสอน เป็นการพัฒนาวิธีสอนศิลปกรรมให้เกิดความหลากหลาย และเป็นการปรับปรุงแบบการเรียนการสอนและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนศิลปกรรม ซึ่งจะส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศิลปกรรมให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

2.1 กระทรวงศึกษาธิการควรรณรงค์และพัฒนาพระสอนศิลปกรรมให้มีความรู้ความเข้าใจวิธีสอนศิลปกรรม โดยกำหนดให้เป็นภารกิจเร่งด่วน และต่อเนื่อง

2.2 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นหน่วยปฏิบัติ และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่มีพระสอนศิลปกรรมในสังกัด ควรจัดฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

3. ข้อเสนอแนะในวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการในการเข้ารับการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับวิธีสอนศิลปกรรมในโรงเรียนของกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เช่น ครูผู้สอนที่เป็นฆราวาส หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้ทำเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมต่อไป

3.2 ควรมีการวิจัยเพื่อหารูปแบบฝึกอบรมที่เหมาะสมนำมาจัดทำเป็นหลักสูตรฝึกอบรมผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับความเข้าใจวิธีปฏิบัติต่อพระสอนศิลปกรรมที่เข้าไปปฏิบัติงานสอนในสถานศึกษาตามโครงการพระสอนศิลปกรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ

3.3 ควรมีการวิจัยเพื่อติดตามผลระยะยาวการของนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้เพื่อดูผลที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกนุช วสุธารัตน์. (2548). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านการเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์
แห่งตน สำหรับนักศึกษาพยาบาล. ปรินทิฟอนท์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- กรมการศาสนา. (2549). การพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน ประจำปี 2550 นามิติ
ศาสนาสู่วิถีชีวิตที่มั่นคงเพื่อพัฒนาอนาคตที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- . (2544). รายงานการติดตามผลการดำเนินงานโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
ประจำปี 2544. กรุงเทพฯ: ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม กองศาสนศึกษา. อัดสำเนา.
- . (2548ก). คู่มือการดำเนินงานตามโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. กรุงเทพฯ:
กระทรวงวัฒนธรรม.
- . (2548ข). แผนการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2545
(ปรับปรุง พ.ศ.2546) 2000-1301 วัชรธรรมวิถีไทย 2 (2). กรุงเทพฯ: กระทรวง
วัฒนธรรม.
- กรมวิชาการ. (2546). การจัดการเรียนรู้อุทธศาสตร์ศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา
ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ:
กระทรวงศึกษาธิการ.
- กัญญา พรนิเสน. (2548). ผลของการสอนแบบพุทธวิธีที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเมือง และ
วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ในรายวิชา ส41102 สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
(ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสมุทรปราการ
จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
อัดสำเนา.
- กัมปนาท บริบูรณ์ . (2550). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิธี
คิดตามแนวคิดเป็นของนักเรียนโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองโดยวิธีกระบวนการกลุ่ม.
ปรินทิฟอนท์ กศ.ด. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2537). การฝึกอบรม. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.
- กุศล อีสดุล. (2537). การศึกษาการจัดการทางการศึกษาและทรัพยากรการเรียนวิชา
พระพุทธศาสนาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินทิฟอนท์
กศ.ด. (เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.

- เกศริน มนูญผล. (2544). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพด้านการจัดทำหนังสือ เสริมประสบการณ์ที่สอดคล้องกับท้องถิ่น. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (วิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และคณะ. (2546). แผนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ม.1. ช่วงชั้นที่ 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.
- . (2547). คู่มือครู แผนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ม.2. ช่วงชั้นที่ 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.
- . (2548). คู่มือครู แผนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ม.3. ช่วงชั้นที่ 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.
- ฉรัต ไทยอุทิศ. (2547). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการประเมินหลักสูตรสถานศึกษาสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยหลักการ "Balanced Scorecard". ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชลิต จงสำราญ. (2552). ประโยชน์ของการฝึกอบรม. วันที่สืบค้น 11 มิถุนายน 2552 จาก <http://gotoknow.org/blog/techno4615/13239>
- ชาญ สวัสดิ์สาลี. (2550). คู่มือนักฝึกอบรมมืออาชีพ: การจัดทำเนื้องานฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สวัสดิการสำนักงานก.พ. สำนักงานก.พ. ถนนพิษณุโลก.
- ชาญชัย ยมดิษฐ์. (2548). เทคนิคและวิธีการสอนร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: บริษัทหลักพิมพ์ จำกัด.
- . (2548). เทคนิคและวิธีการสอน. กรุงเทพฯ: บริษัทหลักพิมพ์ จำกัด.
- ชีวิน จินดาโชติ. (2547). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง การประเมินผลตามสภาพจริง สำหรับครูโรงเรียนประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ (ศษ.ม.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชูชัย สมितिไกร. (2549). การฝึกอบรมบุคลากรในองค์กร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูศรี วงศ์รัตน์. (2546). เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ญาดาพนิต พิณกุล. (2538). หลักการสอน. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.
- ดิเรก ทรัพย์ประเสริฐ. (2552). เทคนิคการฝึกอบรม. สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. วันที่สืบค้น 11 มิถุนายน 2552 จาก <http://www.geocities.com/direksupprasert/aim.htm>

- ทศนา แคมมณี. (2550). ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2551). 14 วิธีสอนสำหรับครูมืออาชีพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2549). การสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในพระพุทธศาสนา. วันที่สืบค้น 12
มิถุนายน 2552 จาก [http://www.academic.hcu.ac.th/forum/board_posts.
asp?FID=197&UID=](http://www.academic.hcu.ac.th/forum/board_posts.asp?FID=197&UID=)
- ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. (2552). พุทธลีลาในการสอน. วันที่สืบค้น 12 มิถุนายน 2552
จาก <http://board.dserver.org/s/sakyaputto/00000045.html>
- ธำรง บัวศรี. (2542). ทฤษฎีหลักสูตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.
- นงลักษณ์ สินสืบผล. (2542). ประเภทของการฝึกอบรม. (ออนไลน์). วันที่สืบค้น 11 มิถุนายน 2552
จาก <http://www.train355311.freehomepage.com/lesson1/type-training.htm#1>.
- นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน). (2551). ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภดล เจนอักษร. (2526). การศึกษาวิธีสอนของพระพุทธเจ้า. ปรียญญาณิพนธ์ (กศ.ม.). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. อัดสำเนา.
- นิคม พรหมมาเทพย์. (2548). รายงานการนิเทศติดตามครูพระสอนศีลธรรม กลุ่มนิเทศ ติดตามและ
ประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2. เชียงใหม่:
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่. อัดสำเนา.
- นรินทร์ จุลทรัพย์. (2544). กลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม. สงขลา: งานส่งเสริมการผลิตตำรา
มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- เนาวนิตย์ ใจมั่น. (2548). แผนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ผู้เรียน
ระดับมัธยมศึกษา พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาผู้เรียน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2546). การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร. กรุงเทพฯ:
สุวีริยาสาส์น.
- บุญมี แทนแก้ว. (2552). จริยธรรมกับชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอเดียนส์ไตร์.
- ประภาศรี สีหอำไพ. (2550). พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา กันธิยะ. (2548). คำนำ. ใน คู่มือการดำเนินงานตามโครงการครูพระสอนศีลธรรม
ในโรงเรียน. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- . (2552). การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม.
วิทยานิพนธ์ (ปร.ด.). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2551). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

- พรชูลี อาชวอำรุง และคณะ. (2549). การศึกษาทบทวนโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ปีงบประมาณ 2548-2549. กรุงเทพฯ:
กรมการศาสนา. อัดสำเนา.
- พรเพ็ญ สุวรรณเดชา และวรรณกร พวงจิตร. (2552). ผลของการสอนแบบบรรยายร่วมกับสื่อวีดิ
ทัศน์และการสอนแบบบรรยายร่วมกับการอภิปรายกลุ่มต่อความรู้เรื่องการป้องกันการมี
เพศสัมพันธ์ ในวัยรุ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิต
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดปัตตานี. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี. (ออนไลน์). วันที่สืบค้น 25 ธันวาคม 2553 จาก <http://www.riclib.nrct.go.th/abs/ab223448.pdf>
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2551). ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล. (2552). การทำงานของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. (ออนไลน์)
วันที่สืบค้น 8 สิงหาคม 2552 จาก [http://www.krupra.net/v2/print.php?url=news_](http://www.krupra.net/v2/print.php?url=news_view&id=210)
[view&id=210](http://www.krupra.net/v2/print.php?url=news_view&id=210)
- พระครูวิสุทธรินพคุณ. (2546). ข้อปฏิบัติของพระธรรมวิทยากรและสมาชิกศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่
ธรรมเพื่อพัฒนาสังคม(สมณสัญญา/สมณสาธิต) ในคู่มือการดำเนินงานตามโครงการครู
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปีงบประมาณ 2549. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาคุณธรรม
จริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญโย). (2543). พุทธวิธีในการสอน: สืบค้นจากพระไตรปิฎก
สุตตันตปิฎก.ปริญญาณีพนธ์ กศ.ม.(การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.
- พระเทวินทร์ เทวินโท. (2544). พุทธจริยศาสตร์ จริยศาสตร์ และจริยธรรม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬา
บรรณาการ.
- พระธรรมโกศาจารย์. (2551). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับงบประมาณและ
ภาระงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาดำเนินการต่อจากกรมการศาสนา
กระทรวงวัฒนธรรม. (ออนไลน์). วันที่สืบค้น 8 สิงหาคม 2552 จาก <http://www.watisan.com/showdetail.asp?boardid=816>
- . (2553). จัดทำหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม ม.ต้น ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.
(ออนไลน์). วันที่สืบค้น 27 ธันวาคม 2553 จาก [http://www.phrathai.net/taxonomy/](http://www.phrathai.net/taxonomy/term/79)
[term/79](http://www.phrathai.net/taxonomy/term/79)
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 6 .นครปฐมฯ: มูลนิธิพุทธ
ธรรม.
- . (2547). พุทธวิธีในการสอน. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.

- พระบุญเรืองฐิตธมโม.(สุทธิชัย). (2549). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา:ศึกษาเฉพาะกรณีวิธีแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). โยนิโสมนสิการเพื่อการดำเนินชีวิต และพัฒนาปัญญา. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2553). โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.(ออนไลน์).วันที่สืบค้น 25 พฤศจิกายน 2553
จาก http://www.social.mbu.ac.th/index.php?option=com_content&task=view&id=81&Itemid=61
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(ออนไลน์).วันที่สืบค้น 25 พฤศจิกายน 2553
จาก http://www.krupra.net/v2/main.php?url=graph_monk2&mp_id=&prov_id=&cs=&sum_m=17626
- พระมหากิตติธัญญ์ กิมฮวดกุล. (2550). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมยุวพุทธ เรื่อง ต้นแบบชาวพุทธ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3. วิทยานิพนธ์ (ค.ม.). ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- พระมหาทวน นวลสาย. (2544). ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม.มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระมหาปัญญา แล่นปิว. (2553). ศึกษาการปฏิบัติ งานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 2. สารนิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระมหาสมปอง ฐานิสฺสโร. (2552). โครงการวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่สังคม. (ออนไลน์). วันที่สืบค้น 8 สิงหาคม 2552 จาก <http://www.moralcenter.or.th/web/moral/th/home/>
- พระมหาสมศักดิ์ ศรีบริบูรณ์. (2551). ศึกษาแนวทางในการพัฒนาสมรรถภาพการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร.ปริญญาโท กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- พระมหาสุพัฒน์ กลยาณธมโม. (2545). พระพุทธเจ้า:บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู. วิทยานิพนธ์ (พศ.ม.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชรัตนมงคล. (2547). ความคิดเห็นของครูพระสอนศีลธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติงานสอนในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร.รายงานการวิจัย กศ.ม.(การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.

- พระอนิลมาน ธรรมสภาโย. (2548). *การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย:พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะธรรมยุต*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- แพรวพรรณ บุญฤทธิมนตรี. (2550). *การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสอนงานให้กับหัวหน้างานในโรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ : ศึกษากรณี บริษัท แคล-คอมพ์ อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน)*. ปริญญาโท กศ.ด. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- ยงยุทธ เกษสาคร. (2551). *การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. (25517). *การวัดผลและการสร้างแบบสอบผลสัมฤทธิ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วเรช ปัญจรงค์. (2549). *พุทธวิธีในการสอน*. (ออนไลน์). วันที่สืบค้น 12 มิถุนายน 2552 จาก www.buddha4u.org
- วรรณิ สิมอักษร. (2551). *จิตวิทยาการศึกษา*.สงขลา:ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.
- วรวิทย์ นิเทศศิลป์. (2551). *สื่อและนวัตกรรมแห่งการเรียนรู้*.ปทุมธานี: บริษัทสกายบุ๊กส์ จำกัด.
- วศิน อินทสระ. (2548). *พุทธวิธีในการสอน*.พิมพ์ครั้งที่ 5.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- วันเพ็ญ วรรณโกมล. (2544). *การพัฒนาการสอนสังคมศึกษา*.กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- วิจิตรพร หล่อสุวรรณ. (2544). *การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณในกระบวนการพยาบาล*. ปริญญาโทการศึกษาดุสิตบัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- วิเชียร อินทสมพันธ์. (2546). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อสร้างสมรรถภาพการบูรณาการจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับครูมัธยมศึกษา*.ปริญญาโท กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.อัดสำเนา.
- วิภา ธรรมสมบุรณ์. (2550). *การประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าน เขต 1*. (ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 15 ธันวาคม 2553จาก <http://www.ednan1.go.th/ednan1/Work/sk04.doc>
- ศักรินทร์ ชนประชา. (2550). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการศึกษานอกระบบสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 2*. ปริญญาโท กศ.ด.(การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.อัดสำเนา.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2548). *ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม*.กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สนั่น มีชันหมาก. (2538). *ระเบียบวิธีแห่งวิทยาการสอน*. กรุงเทพฯ: บริษัท เท็คโปรโมชัน แอดเวอร์ไทซิ่ง จำกัด.
- สมคิด บางโม. (2549). *เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม*. กรุงเทพฯ: บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด.
- สมชาติ กิจยรรยงและอรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง. (2552). *เทคนิคการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน)
- สมเด็จพระญาณสังวร(เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก.(2549). *พระพุทธศาสนาปรัชญา*. กรุงเทพฯ: บริษัท ส่องสยาม จำกัด.
- . (2552) . *พระพุทธเจ้าในตำนานเลิศล้ำ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ร่มธรรม.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. (2551). *ศาสนาโดยประสงค์*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สันต์ ศูนย์กลาง. (2551). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างทักษะการปฏิบัติวิชาชีพเพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม สำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน.ปริญญาโท กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (2550). *คู่มือหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี*. นครปฐม: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม.(2548). *คู่มือครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปีงบประมาณ 2549*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- . (2549). *โครงการเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชาติ ปีงบประมาณ 2549-2550*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- . (2550). *สรุปผลการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปีงบประมาณ 2548-2550*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2550). *สุดยอดวิธีสอนสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่*. กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด.
- สุนีย์ ภูพันธ์. (2546). *แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตรยุคปฏิรูปการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัทดี.เค.บี.ดี ดิสทริบิวเตอร์จำกัด.
- สุภาพร เทศวิรัช. (2549). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนแบบโครงการ*. วิทยานิพนธ์ (ค.ม.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธ เกษสาคร. (2549). *การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม*. กรุงเทพฯ: บริษัทวิรัตน์เอ็ดดูเคชั่นจำกัด.
- สุนน อรวีวัฒน์. (2544). *หลักสูตรทางการศึกษาดำเนินการแห่งพุทธธรรม*.นนทบุรี: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุมาลี ไชยสินธุ์กุล. (2549). *แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนรวมเรื่องสั้นส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม 12 เรื่อง โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน*.กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.

- สุเมธ งามกนก. (2549). *หลักสูตรฝึกอบรมเพิ่มอำนาจในการทำงานเพื่อพัฒนาสมรรถนะของเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน กระทรวงศึกษาธิการ.ปริญญาโท กศ.ด. (การบริหารการศึกษา).* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.อัสสาเนา.
- สุรางค์ โคว์ตระกูล. (2548). *จิตวิทยาการศึกษา.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. (2544). *จิตวิทยาเพื่อการฝึกอบรมผู้ใหญ่.* กรุงเทพฯ: ธีระป้อมวรรณกรรม.
- . (2545). *จิตวิทยาเพื่อการฝึกอบรมผู้ใหญ่.* กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด.
- สุวิทย์-อรทัย มูลคำ. (2547ก). *19 วิธีจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ.* กรุงเทพฯ: บริษัท ดวงกมลสมัย จำกัด.
- . (2547ข). *20 วิธีจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และการเรียนรู้ โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง.* กรุงเทพฯ: บริษัทดวงกมลสมัย จำกัด.
- . (2550). *21 วิธีจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนากระบวนการคิด.* กรุงเทพฯ: บริษัทดวงกมลสมัย จำกัด.
- แสง จันทร์งาม. (2544). *พุทธศาสนวิทยา.* กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด.
- อดิญาณ์ ศรีเกษตริน. (2543). *การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นผู้นำสำหรับนักศึกษาพยาบาล.ปริญญาโท กศ.ด. (การอุดมศึกษา).* กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัสสาเนา.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2546). *หลักการสอน.พิมพ์ครั้งที่ 3.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- . (2550). *หลักการสอน.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- Armstrong, David G. (2003). *Curriculum Today.* New Jersey : Merrill Prentice Hall.
- Arthurs, Anthony Sean. (2003). *Ensuring Stakeholder Feedback During the Development of Apprenticeship Training Programs in British Columbia. Dissertation Abstracts International.* Retrieved February 12,2007, from <http://wwwlib. Umi.com/ dissertations/ fullcit/ 3094022>.
- Burton, Neli; & Middlewood, David. (2001). *Managing the Curriculum.* London: Paul Chapman Publishing.
- Dale, Edgar. (1969). *Audio-Visual Method in Teaching.* New York: Dryden Press.
- Dessler, Hary. (1999). *Essentials of Human Resource Management.* New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Goldstein, I. L. (1993). *Training in Organizations: Needs Assessment, Development, and Evaluation (3rd ed).* Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- Good, Carter V. (1973). *Dictionary of Education. (3rd .ed.).* New York: McGraw Hill.
- Knowles, M.S. (1983). *The Adult Learner : Theory and Practice.* Kent: Croom Helm Ltd.

- Kirkpatrick, D. L. (1987). Evaluation of Training. In R. L. Craig (Ed.), *Training and Development Handbook*: McGraw-Hill.
- Kohlberg, L. (1987). *The Development of Moral Judgement and Moral Action*. In L. Kohlberg (Ed., with collaborators), *Child Psychology and Childhood Education : A Cognitive Developmental View (259-328)*, New York: Longman.
- Lauridsen, Dawn A. (2003). *What are Teacher' Perception of the Curriculum Development Process ?*. *Dissertation Abstracts International*. Retrieved February 12,2007, from <http://wwwlib.umi.com/dissertations/fullcit/3124108>.
- Maslow, A.H. (1962). *Toward a Psychology of Being*. New York: Van Nostrand.
- Odiorne, G. (1970). *Training by Objectives : An Economic Approach to Management Training*. New York : Macmillan.
- Pfeifer, Linda Jeanne. (2008). *A Comparison of the Effectiveness of Two Training Methodologies in the Development of Management Soft Skills*. *Dissertation Abstract International*. 65(4):1223. Retrieved February 23,2008, from <http://proquest.umi.com/pqdlink?did=765929121&Fmt=2&clientId=79356&RQT=309&VName=PQD>.
- Rogers, Carls. (1951). *Client-Centered Therapy*. Boston: Houston - Miffier. Photocopied.
- Saylor, J.G. & Alexander, W.M. (1974). *Planning Curriculum for Schools*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Scott, David. (2001). *Curriculum and Assessment*. London : Ablex Publishing.
- Taba, Hilda. (1962). *Curriculum Development : Theory and Practice*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Tyler, W. Raph. (1949). *Basic Principles of Curriculum and Instruction*. Chicago: The University of Chicago Press.

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

รายนามวิทยากร

รายนามผู้เข้าประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

รายนามพระสอนศีลธรรมที่เข้ารับการฝึกอบรม

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบหลักสูตรฝึกอบรม

1. พระมหา ดร.ฉัตรชัย	สุคนธ์ชโย	อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2. พระมหา ผศ.ดร.ณรงค์ศักดิ์	ฐิติญาโน	อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. รศ.ดร.อรพรรณ	พรสีมา	อาจารย์ประจำภาควิชาเทคโนโลยี ทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4. ผศ.ดร.มณฑล	คงแถวทอง	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8 มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
5. ดร.อรพรรณ	สินประสงค์	ผู้จัดการโรงเรียนวิทยาการจัดการเพชรเกษม กรุงเทพมหานคร

รายนามวิทยากร

รายนามวิทยากร

ชื่อ	วิทยากรประจำกลุ่มใหญ่	
	ฉายา	วิทยฐานะ
1. พระมหาสมบัติ	คุณเสโก	ป.ร.7,Ph.D
2. พระครูโสภณเมธาวัฒน์	จันทูปโม	ป.ร.4
3. พระสุขุม (ผศ.)	สุขขุฑุโก	ศศ.ม.
4.พระมหานัทรชัย	สุฉตตชโย	ป.ร.9, ดร.
5.พระครูธรรมธร (แฉ้ว)		ดร.
6.พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร)	อภิมนุติโก	กศ.ม.
ชื่อ	วิทยากรประจำกลุ่มย่อย	
	ฉายา	วิทยฐานะ
1. พระครูสิริจรัสคุณ	อานนุโท	น.ร.เอก,MBA
2. พระครูสังฆรักษ์ไพบูลย์	ปญญานนุโท	น.ร.เอก,ค.ม.
3. พระมหาปิยภัทร์	อดตวิชโย	ป.ร.4,น.ร.เอก
4. พระมหาวิชรพงศ์	วชิรวโส	ป.ร.4,น.ร.เอก
5. พระมหาสมชาย	ธมฺมวโร	ป.ร.3,น.ร.เอก
6. พระมหาสมยศ	ธมฺทินุโน	ป.ร.3,น.ร.เอก
7. พระมหาจามร	พุทฺทมจโร	ป.ร.6,น.ร.เอก
8. พระปลัดสมบัติ	สมจิตโต	น.ร.เอก,ศศ.ม.

นามผู้เข้าประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นามผู้เข้าประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ชื่อ	ฉายา	ในฐานะ
1. พระมหานรงค์ศักดิ์	ฐิติญาโณ	ผู้เชี่ยวชาญ
2. พระมหาจัตตราชัย	สุตตชโย	ผู้เชี่ยวชาญ
3. พระมหาสมยศ	ธมฺทินโน	วิทยากร
4. พระมหาปิยภัทร์	อดตวิชโย	วิทยากร
5. พระมหาสมบัติ	คุณโสโก	วิทยากร
6. พระมหาวิชรพงศ์	วชิรวโส	วิทยากร
7. พระครูใบฎีกาวิจิตร	ญาณโสภโณ	พระสอนศีลธรรม ชั้น ม.1
8. พระสัมพันธ์	โชติวโร	พระสอนศีลธรรม ชั้น ม.1
9. พระวิม	มณีโชโต	พระสอนศีลธรรม ชั้น ม.2
10. พระจันทร์ฤๅล	ธีรสีโล	พระสอนศีลธรรม ชั้น ม.2
11. พระอนุสร	ฐิตปญโญ	พระสอนศีลธรรม ชั้น ม.3
12. พระสมพร	จิตตทโม	พระสอนศีลธรรม ชั้น ม.3

นามพระสอนศีลธรรมที่เข้ารับการฝึกอบรม

นามพระสอนศีลธรรมที่เข้ารับการฝึกอบรม

ชื่อ	ฉายา	ชั้นที่สอน
1. พระครูปลัดชัยวัฒน์	สมาโทโต	ม.1
2. พระครูใบฎีกาการวิจิตร	ญาณโสภโร	ม.1
3. พระสมุห์ภูวนัย	วิสุทฐิวาที	ม.1
4. พระมหาบุญเหลือ	สีลโชติ	ม.1
5. พระทรงศักดิ์	เขมจาโร	ม.1
6. พระมหาสฤษดิ์	สิทธิญาโณ	ม.1
7. พระมหาประเทือง	อุตรภทโท	ม.1
8. พระสัมพันธ์	โชติวโร	ม.1
9. พระสุรเดช	สุรเตโช	ม.1
10. พระศุภกิจ	ศุภกิจโจ	ม.1
11. พระขิม	มณีโชโต	ม.2
12. พระวิศิษฐ์	ฐิตวิริโย	ม.2
13. พระวัชชัย	ธีรวิพัฒน์เมธี	ม.2
14. พระศักดิ์สิทธิ์	อมโร	ม.2
15. พระปัญญา	ทีปโก	ม.2
16. พระสมคิด	สมจิตโต	ม.2
17. พระปิยะรัตน์	ปฎิภาณยุตโต	ม.2
18. พระกายแก้ว	เทวธมโม	ม.2
19. พระวุฒิ	ธมฺมนนุโท	ม.2
20. พระมหาชาญ	เขมปญโญ	ม.2
21. พระมหาสำเร็จ	ขนุตติสาโร	ม.3
22. พระมหาสมบุญณิกิต	ฐิตสีโล	ม.3
23. พระสมศักดิ์	สนุตจิตโต	ม.3
24. พระณภัทร	กิจจโร	ม.3
25. พระมหาวิชัย	วริศสโร	ม.3
26. พระอนุสร	ฐิตปญโญ	ม.3
27. พระदनัย	ปิยสีโล	ม.3

28. พระสมพร	จิตตทโม	ม.3
29. พระจักรภพ	จกุกอุปปลปญญ	ม.3
30. พระมหาภูมินทร์	ธีรวิฑู	ม.3

ภาคผนวก ข

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐาน

แบบประเมินหลักสูตร

แบบทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรม

แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

แบบสัมภาษณ์การติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

แบบบันทึกข้อเสนอแนะในการประชุมสนทนากลุ่ม

แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐาน

แบบสำรวจความต้องการพื้นฐาน
เรื่อง
การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น
ของพระสอนศิลปกรรมในโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

คำชี้แจง   แบบสำรวจนี้ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1   ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ 2   ความคิดเห็นของพระสอนศิลปกรรมที่มีต่อวิธีสอนที่เหมาะสมกับวิชา
พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามหลักสูตรการศึกษาขั้น
พื้นฐาน พุทธศักราช 2544
- ตอนที่ 3   ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

กรุณาตอบคำถามให้ครบทุกข้อ และตอบตามความเป็นจริงหรือความรู้สึกที่เป็นจริง
เกี่ยวกับตัวท่าน และแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี คำตอบของท่านจะเก็บเป็นความลับ ไม่มีผล
กระทบต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ของท่านแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์โดยส่วนรวมเพื่อ
การวิจัย และการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมของพระสอนศิลปกรรมในโรงเรียน
มัธยมศึกษาตอนต้นตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการให้ดียิ่งขึ้น

ขอบพระคุณอย่างยิ่งในความร่วมมือด้วยดี

พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร)

ผู้วิจัย

ตอนที่ 1

ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน ซึ่งตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

1. อายุ

- ต่ำกว่า 30 ปี
 30 – 35 ปี
 36-40 ปี
 41 ปีขึ้นไป

5. ถ้ามีการเปิดอบรม

- ศีลธรรมโดยตาม
 พุทธวิธี ท่านสนใจ
 จะเข้าร่วมการ
 อบรมหรือไม่
 สนใจ
 ไม่สนใจ

2. พรรษา

- ต่ำกว่า 5 พรรษา
 5-10 พรรษา
 มากกว่า 10พรรษา
 ขึ้นไป

3. ระดับชั้นที่ท่านปฏิบัติงาน

สอน

- มัธยมศึกษาปีที่ 1
 มัธยมศึกษาปีที่ 2
 มัธยมศึกษาปีที่ 3

4.สถานภาพในวัด

- พระลูกวัด
 เจ้าอาวาส
 เจ้าคณะปกครอง

ตอนที่ 2

ความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อวิธีสอนที่เหมาะสมกับวิชาพระพุทธศาสนาระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้นตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นต่อวิธีสอนที่เหมาะสมกับวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษา
ตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยทำเครื่องหมาย
✓ ลงในช่องว่างขวามือ เพียงหัวข้อละ 1 วิธี

สาระการเรียนรู้	วิธีสอนที่เหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ และพระที่ประสงค์เข้ารับการฝึกอบรม						
	บรรยาย	ซักถามสนทนาโต้ตอบ	สาธิต	แก้ปัญหา	สืบสวนสอบสวนหาคำตอบ	อุปนัย	นิรนัย
หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พระพุทธ							
ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา							
พุทธประวัติและชาดก							
วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา							
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พระธรรม							
หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา							
พุทธศาสนสุภาษิตและคำศัพท์ทาง พระพุทธศาสนา							
พระไตรปิฎกและเรื่องน่ารู้							
การบริหารจิตและการเจริญภาวนา							
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พระสงฆ์							
พุทธสาวก พุทธสาวิก และชาวพุทธตัวอย่าง							
หน้าที่ชาวพุทธและศาสนพิธี							
มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติต่อ พระสงฆ์							

สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหา และการพัฒนา								
---	--	--	--	--	--	--	--	--

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

A faint watermark seal is centered on the page. It is a circular emblem with a decorative border. The outer ring contains the Thai text 'มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร' (Mahavithayalai Rajabhat Sakon Nakhon) at the top and 'ศรีนครินทร์วารสาร' (Sirinakhon Journal) at the bottom. In the center of the seal is a stylized grid pattern with a cross-like symbol overlaid on it.

แบบประเมินหลักสูตรฝึกอบรม

แบบประเมินหลักสูตรฝึกอบรม

แบบประเมินโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับนี้ ใช้ประเมินความเหมาะสม และความสอดคล้องขององค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของหลักสูตรฝึกอบรม

แบบประเมินมี 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 แบบประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร

ตอนที่ 2 แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร

ขอให้ท่านซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญได้กรุณาพิจารณาความเหมาะสมและความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของหลักสูตร

ตอนที่ 1 แบบประเมินความสอดคล้อง ของโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรมการศึกษานอกระบบจากการพิจารณาองค์ประกอบ ด้านต่าง ๆ ของหลักสูตรฝึกอบรมการศึกษาระบบว่ามีการสอดคล้องกันหรือไม่ดังต่อไปนี้

1. ความสอดคล้องระหว่างปัญหาและความจำเป็นกับหลักการของหลักสูตร
2. ความสอดคล้องระหว่างหลักการของหลักสูตรกับจุดประสงค์ของหลักสูตร
3. ความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์ของหลักสูตรกับโครงสร้างของหลักสูตร
4. ความสอดคล้องระหว่างโครงสร้างของหลักสูตรกับวิธีฝึกอบรมและกิจกรรม
5. ความสอดคล้องระหว่างวิธีฝึกอบรมและกิจกรรมกับ สื่อการฝึกอบรม
6. ความสอดคล้องระหว่างวิธีฝึกอบรมและกิจกรรมกับการวัดและประเมินผล
7. ความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์ของแต่ละหน่วยการ

เรียนรู้

8. ความสอดคล้องภายในของแต่ละหน่วยการเรียนรู้
  - 8.1 ความสอดคล้องระหว่างคำอธิบายรายวิชากับจุดประสงค์การเรียนรู้
  - 8.2 ความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์การเรียนรู้กับเค้าโครงเนื้อหา
  - 8.3 ความสอดคล้องระหว่างเค้าโครงเนื้อหากับวิธีฝึกอบรมและกิจกรรม
  - 8.4 ความสอดคล้องระหว่างวิธีฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการฝึกอบรม
  - 8.5 ความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล

รายการประเมิน	สอดคล้อง	ไม่แน่ใจ	ไม่สอดคล้อง
1. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรกับหลักการของหลักสูตร.....	.....	.....	.....
2. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรกับจุดประสงค์ของหลักสูตร.....	.....	.....	.....
3. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรกับแนวทางแก้ปัญหา.....	.....	.....	.....
4. ปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรกับโครงสร้างของหลักสูตร.....	.....	.....	.....
5. หลักการของหลักสูตรกับจุดประสงค์ของหลักสูตร.....	.....	.....	.....
6. หลักการของหลักสูตรกับโครงสร้างของหลักสูตร.....	.....	.....	.....
7. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับโครงสร้างของหลักสูตร.....	.....	.....	.....
8. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับวิธีฝึกอบรมและกิจกรรม.....	.....	.....	.....
9. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับการวัดและประเมินผล.....	.....	.....	.....
10. โครงสร้างของหลักสูตรกับวิธีการฝึกอบรมและกิจกรรม.....	.....	.....	.....
11. โครงสร้างของหลักสูตรกับการวัดและประเมินผล.....	.....	.....	.....
12. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน..	.....	.....	.....
13. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับการวัดและประเมินผล.....	.....	.....	.....
14. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 1.....	.....	.....	.....
15. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 2.....	.....	.....	.....

รายการประเมิน	สอดคล้อง	ไม่แน่ใจ	ไม่สอดคล้อง
16. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์ใน หน่วยการเรียนรู้ที่ 3.....	.....	.....	.....
17. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์ใน หน่วยการเรียนรู้ที่ 4.....	.....	.....	.....
การประเมินความสอดคล้องภายในหน่วยการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 โดยประเมินจาก			
1. คำอธิบายรายวิชากับจุดประสงค์.....	.....	.....	.....
2. จุดประสงค์กับเค้าโครงเนื้อหา.....	.....	.....	.....
3. เค้าโครงเนื้อหากับวิธีการฝึกอบรมและ กิจกรรม.....	.....	.....	.....
4. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน....	.....	.....	.....
5. จุดประสงค์กับการวัดและประเมินผล.....	.....	.....	.....
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 โดยประเมินจาก			
1. คำอธิบายรายวิชากับจุดประสงค์.....	.....	.....	.....
2. จุดประสงค์กับเค้าโครงเนื้อหา.....	.....	.....	.....
3. เค้าโครงเนื้อหากับวิธีการฝึกอบรมและ กิจกรรม.....	.....	.....	.....
4. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน....	.....	.....	.....
5. จุดประสงค์กับการวัดและประเมินผล.....	.....	.....	.....
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 โดยประเมินจาก			
1. คำอธิบายรายวิชากับจุดประสงค์.....	.....	.....	.....
2. จุดประสงค์กับเค้าโครงเนื้อหา.....	.....	.....	.....
3. เค้าโครงเนื้อหากับวิธีการฝึกอบรมและ กิจกรรม.....	.....	.....	.....
4. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน....	.....	.....	.....
5. จุดประสงค์กับการวัดและประเมินผล.....	.....	.....	.....
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 โดยประเมินจาก			
1. คำอธิบายรายวิชากับจุดประสงค์.....	.....	.....	.....
2. จุดประสงค์กับเค้าโครงเนื้อหา.....	.....	.....	.....
3. เค้าโครงเนื้อหากับวิธีการฝึกอบรมและ กิจกรรม.....	.....	.....	.....

รายการประเมิน	สอดคล้อง	ไม่แน่ใจ	ไม่สอดคล้อง
4. วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมกับสื่อการสอน....	.....	.....	.....
5. จุดประสงค์กับการวัดและประเมินผล.....	.....	.....	.....

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 แบบประเมินความเหมาะสมของโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรม โดยพิจารณาองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของโครงสร้างหลักสูตรว่ามีความเหมาะสมเพียงใดในองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรฝึกอบรม
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม
3. ค่าโครงสร้างเนื้อหา
4. วิธีฝึกอบรมและกิจกรรม
5. สื่อการฝึกอบรม
6. การวัดและประเมินผล
7. การประเมินหน่วยการเรียนรู้ หน่วยที่ 1-4

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องระดับความเหมาะสมตามความคิดเห็นของท่าน

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรฝึกอบรม โดยประเมินจาก					
1.1 ความจำเป็นที่ต้องพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการศึกษานอกระบบ.....	.....	.....	.....	.....	.....
1.2 ความสมเหตุสมผลที่จะต้องพัฒนาหลักสูตร.....	.....	.....	.....	.....	.....

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1.3 ปัญหาสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.....	.....	.....	.....	.....	.....
1.4 แนวทางในการแก้ปัญหาเหมาะสม..... ผลการประเมิน	.....	.....	.....	.....	.....
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรมโดยประเมินจาก					
2.1 ความชัดเจน.....	.....	.....	.....	.....	.....
2.2 ความเป็นไปได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
2.3 ความเหมาะสมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม.....	.....	.....	.....	.....	.....
2.4 ความครอบคลุมที่ต้องการพัฒนาด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ.....	.....	.....	.....	.....	.....
ผลการประเมิน					
3. คำโครงเนื้อหาโดยประเมินจาก					
3.1 การจัดเรียงเนื้อหา.....	.....	.....	.....	.....	.....
3.2 ความครอบคลุมความรู้ที่จำเป็นต้องใช้.....	.....	.....	.....	.....	.....
3.3 เนื้อหาหลักสูตรในการนำไปใช้ให้บรรลุเป้าหมาย..	.....	.....	.....	.....	.....
3.4 เนื้อหาของหลักสูตรในการนำไปปฏิบัติจริง.....	.....	.....	.....	.....	.....
ผลการประเมิน					
4. วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมโดยประเมินจาก					
4.1 กิจกรรมและวิธีการฝึกอบรมในแต่ละหัวข้อ.....	.....	.....	.....	.....	.....

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
4.2 ความเหมาะสมของ กิจกรรม.....	.....	.....	.....	.....	.....
4.3 การนำไปใช้สอนได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
4.4 กิจกรรมการกระตุ้นความคิดของผู้ ฝึกอบรม.....	.....	.....	.....	.....	.....
4.5ความน่าสนใจของกิจกรรม.....	.....	.....	.....	.....	.....
ผลการประเมิน					
5. สื่อการฝึกอบรม โดยประเมินจาก					
5.1 สื่อที่ใช้มีความเหมาะสมกับเนื้อหา...	.....	.....	.....	.....	.....
5.2 การส่งเสริมให้กิจกรรมบรรลุ จุดประสงค์.....	.....	.....	.....	.....	.....
ผลการประเมิน					
6. การวัดและการประเมินผล โดยประเมินจาก					
6.1 สามารถตรวจสอบการบรรลุ จุดประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรมได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
6.2 ความเป็นไปได้ในการวัดผล.....	.....	.....	.....	.....	.....
ผลการประเมิน					
7. การประเมินหน่วยการเรียนรู้ หน่วยที่ 1-4 จากสิ่งต่อไปนี้					
หน่วยที่ 1					
7.1 คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.3 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.4 คำโครงเนื้อหาช่วยในการบรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.5 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมมีความ					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
เหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.6 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมสามารถนำไปใช้ได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.7 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.8 สื่อการฝึกอบรมมีความเหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.9 สื่อการฝึกอบรมช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.10 การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.11 การวัดและประเมินผลมีความเป็นไปได้อย่างจริง.....	.....	.....	.....	.....	.....
ผลการประเมิน					
หน่วยที่ 2					
7.1 คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.3 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.4 คำโครงเนื้อหาช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.5 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมมีความเหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.6 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมสามารถนำไปใช้ได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.7 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.8 สื่อการฝึกอบรมมีความเหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.9 สื่อการฝึกอบรมช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
7.10 การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.11 การวัดและประเมินผลมีความเป็นไปได้อย่างจริง.....	.....	.....	.....	.....	.....
ผลการประเมิน					
หน่วยที่ 3					
7.1 คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.3 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.4 คำโครงเนื้อหาช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.5 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมมีความเหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.6 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมสามารถนำไปใช้ได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.7 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.8 สื่อการฝึกอบรมมีความเหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.9 สื่อการฝึกอบรมช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.10 การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.11 การวัดและประเมินผลมีความเป็นไปได้อย่างจริง.....	.....	.....	.....	.....	.....
ผลการประเมิน					
หน่วยที่ 4					
7.1 คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน.....	.....	.....	.....	.....	.....

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
7.2 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.3 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.4 ค่าโครงเนื้อหาช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.5 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมมีความเหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.6 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมสามารถนำไปใช้ได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.7 วิธีฝึกอบรมและกิจกรรมช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.8 สื่อการฝึกอบรมมีความเหมาะสม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.9 สื่อการฝึกอบรมช่วยในการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.10 การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ได้.....	.....	.....	.....	.....	.....
7.11 การวัดและประเมินผลมีความเป็นไปได้อย่างจริง.....	.....	.....	.....	.....	.....

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

แบบทดสอบก่อนการอบรม (Pretest)

จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว แล้วทำเครื่องหมายกากบาท (X) ลงในกระดาษคำตอบ

- 1) โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. ไต
  - ก. 2548
  - ข. 2551
  - ค. 2550
  - ง. 2549
- 2) วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดของการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม คือข้อใด
  - ก. เพื่อให้พระรู้เป้าหมายในการสอน
  - ข. เพื่อให้พระรู้วิธีสอนที่ถูกต้อง
  - ค. เพื่อพัฒนาพระเป็นรายรูป
  - ง. เพื่อให้พระได้รู้ปัญหาของการสอน
- 3) โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กล่าวถูกต้องที่สุด คือข้อใด
  - ก. ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา
  - ข. ระดับมัธยมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา
  - ค. ระดับอาชีวศึกษา ระดับอุดมศึกษา
  - ง. ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา
- 4) คุณธรรมนำการคิดที่เป็นแนวทางสำหรับพระสอนศีลธรรม ได้แก่อะไรบ้าง
  - ก. ทุกข์ สมุทย นิโรธ มรรค
  - ข. ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา
  - ค. สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภวานามยปัญญา
  - ง. ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน
- 5) ความหมายของพุทธวิธีสอน กล่าวถูกต้องที่สุด คือข้อใด
  - ก. วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท 4
  - ข. วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพระสงฆ์
  - ค. วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนฆราวาส
  - ง. วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเทวดา
- 6) ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงตามลำดับ คือข้อใด

ก. ทานกถา	ข. กามาทินวกถา
ค. อนุப்புพิภกถา	ง. เนกขัมมานิสังสกถา

- 7) ตรัสรู้ด้วยตนเองและสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม หลักธรรมที่ทรงตรัสรู้กล่าวถูกต้องที่สุด คือข้อใด
- มัคคอรียสัจ
  - นิโรธอรียสัจ
  - ทุกขอรียสัจ
  - อรียสัจ
- 8) ข้อใดกล่าวไม่ถูกต้องตามการจำแนกบุคคลทั้งที่เป็นผู้สอนและผู้รับการสอน
- พระพุทธเจ้า ทรงแบ่งบุคคลที่ฟังสอนได้นั้นตามปัญญา วาสนา บารมี และอุปนิสัย ที่สร้างสมมาแต่อดีตของบุคคล
  - คุณสมบัติของผู้สอน ตามแนวพุทธคุณ ที่ปรากฏออกมาภายนอก คือ คุณธรรม
  - คุณสมบัติของผู้สอน ตามแนวพุทธคุณ ประกอบด้วย บุคลิกภาพ และคุณธรรม
  - พระพุทธเจ้าไม่ทรงเน้นบุคคลที่จะทรงสอน
- 9) ข้อใดเป็นองค์ประกอบของการสอนด้านผู้เรียน
- สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ
  - สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจ
  - ผู้มีปัญญาเป็นผู้ประเสริฐที่สุด
  - คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และความพร้อม ความสุขงอม
- 10) ข้อใดไม่ใช่องค์แห่งธรรมกถิก
- เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
  - เราจะไม่แสดงด้วยเห็นแก่อาภิส
  - เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ
  - เราจักกล่าวชี้แจงในเรื่องที่สำคัญเป็นลำดับแรก
- 11) พระพุทธเจ้าทรงใช้นิทานชาดกที่มีนัยเนื้อหาเปรียบเทียบ สอนเพื่อส่งเสริมบุคคลให้เกิดทักษะชีวิต ในฐานะเป็นพระสอนศีลธรรมวิธีการใดที่ท่านนำมาใช้สอนชาดก
- ทักษะด้านการอ่าน
  - ทักษะด้านการคิด
  - ทักษะด้านการพูด
  - ทักษะด้านการเขียน
- 12) ปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอนข้อใดที่ท่านยึดเป็นปรัชญาในการสอน
- พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติศาสนธรรม
  - มุ่งสอนพระสงฆ์ให้รู้ตาม

- ค. การแก้ปัญหา ต้องกำจัด อวิชชา สร้างวิชาให้เกิดขึ้น
ง. การทำเป็นตัวอย่าง
- 13) วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายแบบ หลายอย่าง วิธีที่ท่านนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการสอนบ่อยๆ คือข้อใด
- ก. เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตน และผู้อื่น
ข. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งสอนเป็นสำคัญ
ค. สนทนา (แบบสภาัจฉา)
ง. สอนแบบอริยสัจ 4
- 14) ข้อใดเป็นวิธีการปฏิบัติงานสอนที่ผิด
- ก. วิธีสอนแบบอริยสัจ คล้ายคลึงกับวิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์อย่างที่สุด เรียกว่า วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน
ข. วิธีสอนที่ผู้สอนให้ความรู้ตามเนื้อหาสาระด้วยการเล่าอธิบายแสดงสาธิตโดยที่ผู้เรียนเป็นผู้ฟังเพียงอย่างเดียว เรียกว่า วิธีการสอนแบบบรรยาย
ค. วิธีการสอนโดยการถามตอบกันไปมาระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เรียกว่า วิธีสอนแบบซักถามและสนทนาโต้ตอบ
ง. วิธีสอนที่ครูแสดงให้นักเรียนดูและให้ความรู้แก่นักเรียนโดยใช้สื่อการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม และผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง เรียกว่า การสอนแบบสาธิต
- 15) พุทธลีลาการสอน ข้อใดที่ท่านนำไปเป็นแบบอย่าง
- ก. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ
ข. ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว
ค. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่
ง. ระวังให้แก่วก้า บังเกิดกำลังใจ ปลูกให้มีอุตสาหะแข็งขัน
- 16) อูบายประกอบการสอน ข้อใดที่ท่านนำมาเป็นแบบอย่าง
- ก. เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา
ข. ปัญหาที่ฟังย้อนถาม แล้วจึงแก้
ค. สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน
ง. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ
- 17) กลวิธีและอูบายประกอบการสอนข้อใดที่ท่านไม่นำมาปฏิบัติ
- ก. การลงโทษ และให้รางวัล
ข. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา
ค. การสอนรายละเอียดปลีกย่อยไปหากฎเกณฑ์
ง. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ

- 18) องค์ประกอบของการสอนด้านการสอนข้อใดที่ท่านนำมาใช้สอน
- สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน
  - สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง
  - สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง
  - สอนในสิ่งที่ควรรู้ ควรเห็น
- 19) องค์ประกอบของลีลาการสอนข้อใดที่ท่านนำมาใช้สอน
- สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตามจนตอยอมรับ และนำไปปฏิบัติ
  - สมมุตเตชนา ระวังให้แกล้วกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้
  - วิชาจรณสมปนโน ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
  - สัมปหังสนา ซโลมใจให้เข้มขึ้น ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง
- 20) การเตรียมแผนการสอน ขั้นตอนแรกที่ท่านปฏิบัติคือข้อใด
- การเลือกสื่อการเรียนการสอน
  - การกำหนดจุดประสงค์
  - การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน
  - การคัดเลือกเนื้อหา
- 21) พระพุทธเจ้าตรัสว่า เรื่องที่เราจะรู้เท่ากัไปไม้ทั้งป่า แต่ที่นำมาสอนเธอเท่ากัไปไม้ในกำมือท่านคิดว่าความหมาข้อใดถูกที่สุด
- ไปไม้ในป่าทั้งหมดมีมากกว่าไปไม้ในกำมือของพระองค์ เป็นเรื่องจริง
  - อธิบายเข้าใจได้โดยง่าย
  - โปรดภิกษุที่ป่าประดู่ลาย
  - สอนแต่เรื่องทุกข์ กับเรื่องดับทุกข์เท่านั้น
- 22) ท่านคิดว่าเป้าหมายสูงสุดของการสอนพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนคือข้อใด
- เพื่อแก้ไขความทุกข์
  - เพื่อป้องกันความทุกข์
  - เพื่อสอนให้บุคคลตั้งอยู่บนฐานแห่งความรักและศรัทธา
  - เพื่อพัฒนาบุคคลให้ถึงพระนิพพาน
- 23) องค์ประกอบของการสอนด้านเนื้อหาข้อใดที่ท่านคิดว่าจะนำมาปฏิบัติได้ผลจริง
- สอนเพื่อความหลุดพ้น
  - สอนเท่าที่จำเป็นพอดี สำหรับให้เกิดความเข้าใจ
  - การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญที่มีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก

ง. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียน กับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน

24) ข้อใดที่ท่านคิดว่าไม่เป็นลักษณะของพุทธวิธีสอนแบบบรรยาย

ก. เน้นการถ่ายทอดสาระวิชาการ โดยผู้สอนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

ข. ผู้เรียนได้รับรู้หลาย ๆ ด้าน

ค. ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียน

ง. มุ่งถ่ายทอดความรู้โดยตรงแก่ผู้ฟัง และย่นระยะเวลาในการสอนได้ดีกว่า

25) ข้อใดที่ท่านคิดว่าเป็นลักษณะของพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบที่สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง

ก. ผู้สอนมุ่งให้เข้าใจผู้เรียนไปสู่ในเนื้อหาสาระโดยตรง

ข. มุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์กว้างขึ้น

ค. ผู้เรียนได้เข้าใจลำดับขั้นต่าง ๆ และสามารถสรุปผลได้

ง. ผู้เรียนและผู้สอนซักถามกันจนนำไปสู่การสรุปเนื้อหา

26) ข้อใดที่ท่านคิดว่าไม่เป็นลักษณะของพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

ก. ผู้เรียนได้เข้าใจลำดับขั้นต่าง ๆ และสามารถสรุปผลได้

ข. มุ่งถ่ายทอดความรู้โดยตรงแก่ผู้ฟัง และย่นระยะเวลาในการสอนได้ดีกว่า

ค. มุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์กว้างขึ้น

ง. ผู้เรียนได้รับรู้หลาย ๆ ด้าน

27) คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ข้อใดที่ท่านคิดว่าใช้สอนได้ผลที่สุด

ก. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึก ยากลงไปตามลำดับขั้น

ข. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไป

ค. สอนจากสิ่งที่รู้เห็น เข้าใจง่าย ไปหาสิ่งที่รู้เห็น เข้าใจได้ยาก

ง. รู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้ สมบูรณ์

28) พุทธวิธีสอนเมื่อเปรียบเทียบกับวิธีสอนปัจจุบัน ท่านคิดว่ามีเท่าใดที่นำมาใช้สอน

ก. เปรียบเทียบกับวิธีสอนปัจจุบันได้ 5 วิธี

ข. เปรียบเทียบกับวิธีสอนปัจจุบันได้ 6 วิธี

ค. ไม่สามารถเปรียบเทียบได้ เพราะพุทธวิธีสอนเป็นการแสดงธรรม

ง. เปรียบเทียบกับวิธีสอนปัจจุบันได้ 7 วิธี

29) บุคลิกภาพของผู้บรรยาย ข้อใดที่ท่านคิดว่าใช้ไม่ได้ผล

ก. พูดเสียงดังฟังชัดทั่วถึงทุกคน

ข. นั่งตัวตรงเป็นธรรมชาติ ไม่นั่งโยกเก้าอี้

ค. ใช้คำบางคำซ้ำ ๆ กัน

ง. มองอย่างทั่วถึง

- 30) กระบวนการพุทธวิธีสอน ข้อใดที่ท่านคิดว่าควรปฏิบัติเป็นขั้นตอนแรก
- ก. การลงมือสอนเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน
  - ข. การปรับภาวะผู้เรียนให้พร้อมที่จะรับการสอน
  - ค. การรู้จักผู้เรียนเป็นการล่วงหน้า
  - ง. วางแผนการประเมินผล

แบบทดสอบหลังการอบรม (Posttest)

จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว แล้วทำเครื่องหมายกากบาท (X) ลงในกระดาษคำตอบ

- 1) โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. ไต
  - ก. 2551
  - ข. 2550
  - ค. 2549
  - ง. 2548
- 2) วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดของการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม คือข้อใด
  - ก. เพื่อให้พระรู้เป้าหมายในการสอน
  - ข. เพื่อพัฒนาพระเป็นรายรูป
  - ค. เพื่อให้พระรู้วิธีสอนที่ถูกต้อง
  - ง. เพื่อให้พระได้รู้ปัญหาของการสอน
- 3) โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กล่าวถูกต้องที่สุด คือข้อใด
  - ก. ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา
  - ข. ระดับมัธยมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา
  - ค. ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา
  - ง. ระดับอาชีวศึกษา ระดับอุดมศึกษา
- 4) คุณธรรมนำการคิดที่เป็นแนวทางสำหรับพระสอนศีลธรรม ได้แก่อะไรบ้าง
  - ก. ทุภช สมุททย นิโรธ มรรค
  - ข. ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา
  - ค. ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน
  - ง. สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญา
- 5) ความหมายของพุทธวิธีสอน กล่าวถูกต้องที่สุด คือข้อใด
  - ก. วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพระสงฆ์
  - ข. วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท 4
  - ค. วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนฆราวาส
  - ง. วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเทวดา
- 6) ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงตามลำดับ คือข้อใด

ก. อนุปปพิกถา	ข. ทานกถา
ค. กามาทินวกถา	ง. เนกขัมมานิสังกถา

- 7) ตรัสรู้ด้วยตนเองและสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม หลักธรรมที่ทรงตรัสรู้กล่าวถูกต้องที่สุด คือข้อใด
- อริยสัจ
  - มัคคอริยสัจ
  - นิโรธอริยสัจ
  - ทุกขอริยสัจ
- 8) ข้อใดกล่าวไม่ถูกต้องตามการจำแนกบุคคลทั้งที่เป็นผู้สอนและผู้รับการสอน
- พระพุทธเจ้า ทรงแบ่งบุคคลที่ฟังสอนได้นั้นตามปัญญา วาสนา บารมี และอุปนิสัย ที่สร้างสมมาแต่อดีตของบุคคล
  - คุณสมบัติของผู้สอน ตามแนวพุทธคุณ ประกอบด้วย บุคลิกภาพ และคุณธรรม
  - พระพุทธเจ้าไม่ทรงเน้นบุคคลที่จะทรงสอน
  - คุณสมบัติของผู้สอน ตามแนวพุทธคุณ ที่ปรากฏออกมาภายนอก คือ คุณธรรม
- 9) ข้อใดเป็นองค์ประกอบของการสอนด้านผู้เรียน
- สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ
  - คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และความพร้อม ความสุขงอม
  - สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจ
  - ผู้มีปัญญาเป็นผู้ประเสริฐที่สุด
- 10) ข้อใดไม่ใช่องค์แห่งธรรมกถึก
- เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เห็นเข้าใจ
  - เราจะไม่แสดงด้วยเห็นแก่อำภิส
  - เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ
  - เราจักกล่าวชี้แจงในเรื่องที่สำคัญเป็นลำดับแรก
- 11) พระพุทธเจ้าทรงใช้นิทานชาดกที่มีนัยเนื้อหาเปรียบเทียบ สอนเพื่อส่งเสริมบุคคลให้เกิดทักษะชีวิต ในฐานะเป็นพระสอนศีลธรรมวิธีการใดที่ท่านนำมาใช้สอนชาดก
- ทักษะด้านการอ่าน
  - ทักษะด้านการคิด
  - ทักษะด้านการพูด
  - ทักษะด้านการเขียน
- 12) ปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอนข้อใดที่ท่านยึดเป็นปรัชญาในการสอน
- พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติศาสนธรรม
  - มุ่งสอนพระสงฆ์ให้รู้ตาม
  - การทำให้เป็นตัวอย่าง
  - การแก้ปัญหา ต้องกำจัด อวิชชา สร้างวิชชาให้เกิดขึ้น

13) วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายแบบ หลายอย่าง วิธีที่ท่านนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการสอนบ่อยๆ คือข้อใด

- ก. เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตน และผู้อื่น
- ข. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งสอนเป็นสำคัญ
- ค. สอนแบบอริยสัจ 4
- ง. สันทนา (แบบสากัจฉา)

14) ข้อใดเป็นวิธีการปฏิบัติงานสอนที่ผิด

- ก. วิธีสอนที่ผู้สอนให้ความรู้ตามเนื้อหาสาระด้วยการเล่าอธิบายแสดงสาธิตโดยที่ผู้เรียนเป็นผู้ฟังเพียงอย่างเดียว เรียกว่า วิธีการสอนแบบบรรยาย
- ข. วิธีสอนแบบอริยสัจ คล้ายคลึงกับวิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์อย่างที่สุด เรียกว่า วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน
- ค. วิธีการสอนโดยการถามตอบกันไปมาระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เรียกว่า วิธีสอนแบบซักถามและสนทนาโต้ตอบ
- ง. วิธีสอนที่ครูแสดงให้นักเรียนดูและให้ความรู้แก่นักเรียนโดยใช้สื่อการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม และผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง เรียกว่า การสอนแบบสาธิต

15) พุทธลีลาการสอน ข้อใดที่ท่านนำไปเป็นแบบอย่าง

- ก. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ
- ข. ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว
- ค. ระวังให้แกลั่วกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน
- ง. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่

16) อุปายประกอบการสอน ข้อใดที่ท่านนำมาเป็นแบบอย่าง

- ก. เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา
- ข. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ
- ค. ปัญหาที่ฟังย้อนถาม แล้วจึงแก้
- ง. สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน

17) กลวิธีและอุปายประกอบการสอนข้อใดที่ท่านไม่นำมาปฏิบัติ

- ก. การลงโทษ และให้รางวัล
- ข. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา
- ค. การสอนรายละเอียดปลีกย่อยไปหากฎเกณฑ์
- ง. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ

- 18) องค์ประกอบของการสอนด้านการสอนข้อใดที่ท่านนำมาใช้สอน
- สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดภัย โปร่ง เพลิดเพลิน
  - สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง
  - สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง
  - สอนในสิ่งที่ควรรู้ ควรเห็น
- 19) องค์ประกอบของลีลาการสอนข้อใดที่ท่านนำมาใช้สอน
- สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตามจนต้อยอมรับ และนำไปปฏิบัติ
  - สมุตตเตชนา ระวังใจให้แก่ลัทธิ บังเกิดกำลังใจ ปลูกให้มีอุตสาหะแข่งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้
  - วิชาจรรณสมุปนโน ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยา
  - สัมปหังสนา ซื่อโลมใจให้เข้มแข็ง ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง
- 20) การเตรียมแผนการสอน ขั้นตอนแรกที่ท่านปฏิบัติคือข้อใด
- การกำหนดจุดประสงค์
  - การเลือกสื่อการเรียนการสอน
  - การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน
  - การคัดเลือกเนื้อหา
- 21) พระพุทธเจ้าตรัสว่า เรื่องที่เรารู้แน่เท่ากับใบไม้ทั้งป่า แต่ที่นำมาสอนเธอเท่ากับใบไม้ในกำมือท่านคิดว่าความหมายข้อใดถูกต้องที่สุด
- ใบไม้ในป่าทั้งหมดมีมากกว่าใบไม้ในกำมือของพระองค์ เป็นเรื่องจริง
  - อธิบายเข้าใจได้โดยง่าย
  - โปรดภิกษุที่ป่าประตูลาย
  - สอนแต่เรื่องทุกข์ กับเรื่องดับทุกข์เท่านั้น
- 22) ท่านคิดว่าเป้าหมายสูงสุดของการสอนพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนคือข้อใด
- เพื่อแก้ไขความทุกข์
  - เพื่อป้องกันความทุกข์
  - เพื่อพัฒนาบุคคลให้ถึงพระนิพพาน
  - เพื่อสอนให้บุคคลตั้งอยู่บนฐานแห่งความรักและศรัทธา
- 23) องค์ประกอบของการสอนด้านเนื้อหาข้อใดที่ท่านคิดว่าจะนำมาปฏิบัติได้ผลจริง
- สอนเพื่อความหลุดพ้น
  - การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญที่มีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก
  - การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้เรียน กับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน
  - สอนเท่าที่จำเป็นพอดี สำหรับให้เกิดความเข้าใจ

- 24) ข้อใดที่ท่านคิดว่าไม่เป็นลักษณะของพุทธวิธีสอนแบบบรรยาย
- เน้นการถ่ายทอดสาระวิชาการ โดยผู้สอนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้
  - ผู้เรียนได้รับรู้หลาย ๆ ด้าน
  - ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียน
  - มุ่งถ่ายทอดความรู้โดยตรงแก่ผู้ฟัง และย่นระยะเวลาในการสอนได้ดีกว่า
- 25) ข้อใดที่ท่านคิดว่าเป็นลักษณะของพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบที่สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง
- ผู้สอนมุ่งให้เข้าใจผู้เรียนไปสู่เนื้อหาสาระโดยตรง
  - มุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์กว้างขึ้น
  - ผู้เรียนได้เข้าใจลำดับขั้นต่าง ๆ และสามารถสรุปผลได้
  - ผู้เรียนและผู้สอนซักถามกันจนนำไปสู่การสรุปเนื้อหา
- 26) ข้อใดที่ท่านคิดว่าไม่เป็นลักษณะของพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต
- ผู้เรียนได้เข้าใจลำดับขั้นต่าง ๆ และสามารถสรุปผลได้
  - มุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์กว้างขึ้น
  - มุ่งถ่ายทอดความรู้โดยตรงแก่ผู้ฟัง และย่นระยะเวลาในการสอนได้ดีกว่า
  - ผู้เรียนได้รับรู้หลาย ๆ ด้าน
- 27) คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ข้อใดที่ท่านคิดว่าใช้สอนได้ผลที่สุด
- รู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้ สมบูรณ์
  - สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึก ยากลงไปตามลำดับขั้น
  - เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไป
  - สอนจากสิ่งที่รู้เห็น เข้าใจง่าย ไปหาสิ่งที่รู้เห็น เข้าใจได้ยาก
- 28) พุทธวิธีสอนเมื่อเปรียบเทียบกับวิธีสอนปัจจุบัน ท่านคิดว่ามีเท่าใดที่นำมาใช้สอน
- เปรียบเทียบกับวิธีสอนปัจจุบันได้ 5 วิธี
  - เปรียบเทียบกับวิธีสอนปัจจุบันได้ 6 วิธี
  - เปรียบเทียบกับวิธีสอนปัจจุบันได้ 7 วิธี
  - ไม่สามารถเปรียบเทียบได้ เพราะพุทธวิธีสอนเป็นการแสดงธรรม
- 29) บุคลิกภาพของผู้บรรยาย ข้อใดที่ท่านคิดว่าใช้ไม่ได้ผล
- พูดเสียงดังฟังชัดทั่วถึงทุกคน
  - นั่งตัวตรงเป็นธรรมชาติ ไม่นั่งโยกเก้าอี้
  - มองอย่างทั่วถึง
  - ใช้คำบางคำซ้ำ ๆ กัน

- 30) กระบวนการพุทธวิธีสอน ข้อใดที่ท่านคิดว่าควรปฏิบัติเป็นขั้นตอนแรก
- ก. การปรับภาวะผู้เรียนให้พร้อมที่จะรับการสอน
  - ข. การลงมือสอนเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน
  - ค. การรู้จักผู้เรียนเป็นการล่วงหน้า
  - ง. วางแผนการประเมินผล

.....

เฉลยแบบทดสอบ Pretest

1	ก	16	ง
2	ข	17	ค
3	ง	18	ก
4	ค	19	ค
5	ก	20	ข
6	ค	21	ง
7	ง	22	ง
8	ข	23	ข
9	ง	24	ข
10	ง	25	ง
11	ข	26	ข
12	ค	27	ง
13	ค	28	ง
14	ก	29	ค
15	ง	30	ข

เฉลยแบบทดสอบ Posttest

1	ง	16	ข
2	ค	17	ค
3	ค	18	ก
4	ง	19	ค
5	ข	20	ก
6	ก	21	ง
7	ก	22	ค
8	ง	23	ง
9	ข	24	ข
10	ง	25	ง
11	ข	26	ค
12	ง	27	ก
13	ง	28	ค
14	ข	29	ง
15	ค	30	ก

แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการศึกษา

แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

คำชี้แจง โปรดพิจารณาข้อความต่อไปนี้ แล้วใส่เครื่องหมาย / ลงในช่องตามความคิดเห็นของท่าน

ข้อ	รายการ	ระดับความพึงพอใจ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1	เนื้อหาวิชาของการฝึกอบรม.....	.....	.....	.....	.....	.....
2	การนำเสนอของวิทยากรแต่ละหน่วย.....	.....	.....	.....	.....	.....
3	การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม.....	.....	.....	.....	.....	.....
4	เอกสารที่ใช้ประกอบการฝึกอบรม.....	.....	.....	.....	.....	.....
5	สื่อประกอบการฝึกอบรม.....	.....	.....	.....	.....	.....
6	สถานที่สำหรับจัดการฝึกอบรม.....	.....	.....	.....	.....	.....
7	กิจกรรมการฝึกอบรมแต่ละหน่วย.....	.....	.....	.....	.....	.....
8	ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม.....	.....	.....	.....	.....	.....
9	การประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละหน่วย.....	.....	.....	.....	.....	.....
10	ประโยชน์ที่ได้รับภายหลังการฝึกอบรม.....	.....	.....	.....	.....	.....

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมที่มีต่อการฝึกอบรม.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่มีต่อการฝึกอบรม.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์การติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรบ

แบบสัมภาษณ์การติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

ข้อมูลส่วนตัว

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....
2. ตำแหน่งปัจจุบัน.....
3. ชื่อสถานศึกษาที่ปฏิบัติงานสอน.....
4. ชั้นที่ปฏิบัติการสอน
  - มัธยมศึกษาปีที่ 1
  - มัธยมศึกษาปีที่ 2
  - มัธยมศึกษาปีที่ 3
7. วันเวลาที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 1

การนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้

1. ด้านความรู้พุทธวิธีสอน

1.1 ท่านนำความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธ

วิธีสอน มาพัฒนาการเรียน การสอน ในโรงเรียนหรือไม่ อย่างไร

- หลักการสอนศีลธรรม.....
- พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย.....
- พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนา.....
- พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต.....

2. ด้านทักษะการใช้พุทธวิธีสอน

2.1 ท่านนำทักษะที่ได้รับหลังผ่านการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับ

มัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ มาพัฒนา หรือจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน หรือไม่ อย่างไร

- มีการทำแผนการสอน ในด้านของเนื้อหา เวลา ขั้นตอน วิธีการสอน ให้เหมาะสมกับ
ผู้เรียนมากขึ้น หรือไม่ อย่างไร .....

- มีการพัฒนา ผลิตสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมกับ
สภาพแวดล้อมในการเรียนการสอนมากขึ้นหรือไม่ อย่างไร.....

3. ด้านเจตคติที่มีต่อพุทธวิธีสอน

3.1 ท่านคิดว่าความรู้ที่ได้รับ หลังผ่านการฝึกอบรมครั้งนี้ พุทธ
วิธีสอน สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้เรียน ต่อโรงเรียนอย่างไร

3.2 หลังจากผ่านการฝึกอบรมทำให้เกิดความมั่นใจ และเพิ่ม
ศักยภาพในการสอน ทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ ๆ หรือไม่
อย่างไร.....

ตอนที่ 2

ข้อคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการฝึกอบรมหลักสูตร
ฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของ
กระทรวงศึกษาธิการ

ข้อเสนอแนะในด้านอื่นๆ.....

แบบบันทึกข้อเสนอแนะในการประชุมสนทนากลุ่ม

แบบบันทึกข้อเสนอแนะในการประชุมสนทนากลุ่ม

*****

โปรดให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่ถ้าพบว่าหลักสูตรมีข้อบกพร่อง
ควรปรับปรุงแก้ไข หรือความคิดเห็นอื่นๆ

1. ชื่อผู้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....ฉายา.....นามสกุล.....

หน่วยฝึกอบรมที่ 1

กิจกรรมที่ 1 หลักการสอนศีลธรรม

.....

.....

.....

หน่วยฝึกอบรมที่ 2

กิจกรรมที่ 2 ความเข้าใจพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

.....

.....

.....

หน่วยฝึกอบรมที่ 3

กิจกรรมที่ 3 พุทธวิธีสอนโดยการสนทนาโต้ตอบ

.....

.....

.....

หน่วยฝึกอบรมที่ 4

กิจกรรมที่ 4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

.....

.....

.....

หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ของพระสอนศิลปกรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ

พัฒนาโดย

พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร)

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำนำ

หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเตรียมการดำเนินการจัดฝึกอบรมสำหรับวิทยากรและคณะทำงาน ให้เข้าใจในรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันปัญหาและความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตร รายละเอียดของหลักสูตรฝึกอบรมตั้งแต่หลักการจุดมุ่งหมาย กิจกรรมการฝึกอบรม เนื้อหาสาระการฝึกอบรม สื่อประกอบ และการประเมินผล เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดประโยชน์ บรรลุผลสำเร็จต่อไป

พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร)

ผู้จัดทำ

01/07/53

**หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ**

ความเป็นมาของหลักสูตร

กรมการศาสนา (2549 :14) ได้เห็นความสำคัญของศีลธรรม ตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งมีนโยบาย คือ การพัฒนาคนเป็นเรื่องสำคัญของประเทศไทย ที่จะสร้างเสริมให้คนไทยที่มีร่างกายและจิตใจที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข โดยเฉพาะกลุ่มเด็ก และเยาวชนที่จะเป็นบุคลากรในการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต จะเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับการพัฒนาจากภาครัฐเป็นอย่างยิ่ง แต่ปัญหาที่พบในสถานการณ์บ้านเมืองปัจจุบัน กลับพบว่า ปัญหาสังคมไทยควบคู่ไปกับปัญหาเด็กและเยาวชน ได้ทวีความรุนแรงและมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา ชาวที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากสื่อต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นปัญหาที่รุนแรงอย่างไม่น่าเชื่อ แต่สาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมและเปลี่ยนแปลงไปตาม กระแสการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารไร้พรมแดนในแนวทางโลกาภิวัตน์ ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น แต่เกิดปัญหาด้านพฤติกรรม คือ การย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม ปัญหาสังคมหลายด้าน ยังรุมล้อมคุกคามเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ให้หลงผิดและมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากเดิม ขาดระเบียบวินัย ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดีงามตามโครงสร้างของสังคมไทย จางหายไปพร้อมกับการล่มสลายของสถาบันครอบครัวซึ่งทำให้ภูมิคุ้มกันของเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาที่จะต้านทานกับสภาพปัญหาแวดล้อมต้องขาดความมั่นคง จนเกิดปัญหาต่าง ๆ ของสังคมตามมา เช่น ปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษา ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ปัญหานักเรียน นักศึกษาประพฤติตนไม่เหมาะสมในเวลาเรียน ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนและปัญหาอาชญากรรม จากสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับนักเรียน นักศึกษา เป็นต้น

เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชน กรมการศาสนาได้จัดดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งภาครัฐให้ความสำคัญโดยอนุมัติงบประมาณกลาง จากคณะรัฐมนตรีให้กรมการศาสนาดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาทั่วประเทศ รวมจำนวน 10,000 รูป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2553:ออนไลน์) รับมอบงานพระสอนศีลธรรมจากกระทรวงศึกษาธิการ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548-2550 โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้จำนวน 10,000,000 บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนใน สถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วน ภูมิภาค ประมาณ 600 รูป ภายหลังจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความ ร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่ากระทรวงศึกษาธิการมีความ ต้องการพระสอน ฯ ไปสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า 58,073 รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า 10,000 แห่ง

ในปีงบประมาณ 2551 กรมการศาสนาได้เปลี่ยนบทบาทการบริหารโครงการพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการมาแต่เดิมไปสนับสนุนกิจกรรมคุณธรรมอื่น ๆ โดยได้โอนภาระ งานพร้อมงบประมาณให้กระทรวงศึกษาธิการรับดำเนินการ และได้มอบให้มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาดำเนินการจัดเข้าในพันธ กิจประเภทงานให้บริการวิชาการแก่ชุมชน โดยได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 5 หน่วยงาน ดังนี้

1. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มี พระสงฆ์ที่มีความพร้อมและมีพระที่สอนอยู่ในสถานศึกษาต่าง ๆ อยู่แล้ว
2. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีศึกษานิเทศก์ และสถานศึกษา/โรงเรียนที่มีความต้องการพระสอน ฯ
3. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมจังหวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลโครงการ ฯ มา แต่เริ่มแรก
4. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นผู้ ส่งเสริมพระสอน ฯ ที่เข้าไปทำการสอนในโรงเรียน
5. ภาคคณะสงฆ์ทั้ง 18 ภาค มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดซึ่งปกครองดูแลพระสอน ฯ ทั่วประเทศ

บัลลังก์ โรหิตเสถียร (2552:ออนไลน์) สรุปประเด็นหารือระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ มีนายจูนรินทร์ ลักษณะวิศิษฎ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และคุณหญิงกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย โดยพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2552ก) เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวา สวรรวิหาร และอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2552 ณ วัดประยุรวงศาวาสวรรวิหาร ประเด็นที่หารือดังนี้

1) การบูรณาการการทำงาน 3 โครงการเข้าด้วยกัน ปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการได้ร่วมมือดำเนินการโครงการต่างๆ คือ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และโครงการ 3D ซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของ ศธ.ให้เกิดผลเป็นรูปธรรม คือ Democracy - การส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษา Decency - การส่งเสริมให้มีการดำเนินการผลิตนักเรียนนักศึกษาให้มีคุณธรรมจริยธรรม และ Drug - การดำเนินการในสถานศึกษาให้นักเรียนนักศึกษา ห่างไกลจากยาเสพติด เป้าหมายสำคัญคือ ต้องการให้มีการนิมนต์พระสอนศีลธรรมเข้าไปสอนในสถานศึกษา ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอาชีวศึกษา ซึ่งได้มีการหารือร่วมกันที่ต้องการทำให้เกิดเป็นรูปธรรม โดยจะนำทั้ง 3 เรื่องมาบูรณาการให้เป็นเรื่องเดียวกัน และจะต้องมีการจัดทำแผนงาน รายละเอียดการดำเนินงานต่างๆ ออกมาอย่างชัดเจน เช่น การจัดทำแผนการนิมนต์พระสอนศีลธรรมเข้าไปสอนในสถาบันการศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการทุกแห่ง การจัดทำแผนเรื่องหลักสูตร การจัดตารางสอน การจัดค่ายคุณธรรม เป็นต้น

2) การกำหนดมาตรฐานและการพัฒนาพระสอนศีลธรรม สิ่งที่ต้องเน้นเป็นพิเศษคือ การกำหนดมาตรฐานและการพัฒนาพระสอนศีลธรรม ซึ่งควรจะเริ่มต้นจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีมาตรฐานในการพัฒนาดีอยู่แล้ว ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการจะช่วยสนับสนุนในเรื่องงบประมาณและเรื่องอื่นๆ เพื่อจะได้มีการรวบรวมพระสอนศีลธรรมทั้งหมดที่ผ่านการอบรม และให้พระสอนศีลธรรมไปประจำที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และเข้าไปช่วยสอนศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม สำหรับการอบรมแก่ครูในโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศนั้น ควรจะให้ได้รับการอบรมในคราวเดียวกัน

3) การผลิตและพัฒนาสื่อต้นแบบ จะต้องหารือกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) ในการผลิตพัฒนาสื่อการสอนต้นแบบ และสื่อการสอนต่างๆ ที่น่าสนใจสำหรับเด็ก เพราะเด็กจะได้ไม่เบื่อในการเรียนศีลธรรม

4) การบริหารจัดการ ทั้งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่มีส่วนในการพัฒนาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจำนวน 24,000 รูปนั้น ควรจะต้องมีการหารือแนวทางพัฒนาร่วมกัน การสนับสนุนงบประมาณสำหรับค่าตอบแทนต่างๆ และประสานงานร่วมกับ กระทรวงศึกษาธิการอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตพื้นที่การศึกษาต่างๆ ทั่วประเทศที่จะมีส่วนสำคัญดูแลโครงการพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จต่อไป

พระธรรมโกศาจารย์ (2552ข:ออนไลน์) กล่าวถึงปัญหาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนว่า ในขณะที่รัฐบาลประกาศนโยบายไทยเข้มแข็ง พระสงฆ์ก็ควรใช้เป็นโอกาสในการร่วมดำเนินนโยบายดังกล่าวด้วย โดยการสร้างความเข้มแข็งในตัวเองเพื่อส่งเสริมศีลธรรม ทั้งนี้จุดแข็งของพระสงฆ์ที่พุทธศาสนิกชนคาดหวังคือ มีความรู้ในเรื่องธรรมะ และการได้รับความเคารพจากพุทธศาสนิกชน จุดอ่อนของพระที่เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนก็คือ ความรู้ในเรื่องวิชาครู การ

จัดทำแผนการสอน ซึ่งจะต้องหาแนวทางแก้ไขต่อไป ทั้งนี้แม้ปัจจุบันรัฐบาลจะส่งเสริมการให้พระเข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนา ศิลธรรม ในโรงเรียนมากขึ้น แต่กลับพบปัญหาใหม่คือ บางโรงเรียนก็จัดตารางสอนให้วิชาพระพุทธศาสนามีเวลาน้อยลง ซึ่งก็เป็นสิ่งที่พระต้องปรับตัวในการปรับเนื้อหา เวลาการสอน ให้มีความกระชับมากขึ้น

ที่ผ่านมาแม้ กระทรวงศึกษาธิการ จะมีการขอความร่วมมือให้พระสอนศิลปธรรม สอนเกี่ยวกับเรื่องนโยบาย 3 ดี ด้วย แต่ก็ยังไม่มีพลังในการให้พระปฏิบัติตาม ได้ขอความร่วมมือกับทางรัฐบาลหากต้องการจะให้พระช่วยสอนไปในทิศทางใด ในเรื่องอะไรก็ให้แจ้งผ่านทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) เพื่อนำเข้าสู่การพิจารณาของที่ประชุมมหาเถรสมาคม (มส.) ซึ่งหาก มหาเถรสมาคมออกเป็นมติมา จะมีพลังในการให้พระปฏิบัติตามมากขึ้น

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าโครงการพระสอนศิลปธรรมในโรงเรียนเป็นโครงการที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วจึงมีจุดอ่อนอยู่ที่มีได้เตรียมพระสอนศิลปธรรมให้มีความพร้อม ดังนั้นจุดอ่อนของพระที่เข้าไปสอนศิลปธรรมในโรงเรียนก็คือ ความรู้ในเรื่องวิชาครู การจัดทำแผนการสอน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาความคิดเห็นของพระสอนศิลปธรรมในโรงเรียนที่ปฏิบัติงานสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2550 (เทอมที่ 2) ด้วยจำนวน 129 รูป มีพระสอนศิลปธรรมสนใจที่จะเข้าฝึกอบรมวิธีสอนศิลปธรรม 126 รูป คิด เป็นร้อยละ 97.7 ที่เหลือ 3 รูป ไม่สนใจ คิดเป็นร้อยละ 2.3

ผู้วิจัยในฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนามีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและศิลปธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าแนวทางแก้ปัญหาจุดอ่อนของพระที่เข้าไปสอนศิลปธรรมในโรงเรียนในประเด็นที่ยังขาดความรู้ในเรื่องวิชาครู การจัดทำแผนการสอน นั้น คือ การให้ความรู้แก่พระสอนศิลปธรรมในโรงเรียน โดยผู้วิจัยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อพัฒนาหลักสูตรเสร็จแล้วจะได้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการที่มีคุณภาพสามารถนำไปใช้ฝึกอบรมพระสอนศิลปธรรมในโครงการของกระทรวงศึกษาธิการต่อไป และนำไปใช้ฝึกอบรมพระสอนศิลปธรรมในโครงการอื่นที่มีลักษณะเดียวกันได้

แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการฉบับนี้ ใช้แนวคิดพื้นฐานของความต้องการและความสนใจ (Needs and Interests) และการเป็นผู้นำตนเอง (Self –Directing) ซึ่งสามารถเสริมสร้างความรู้ ทักษะ ให้เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีและแท้จริง เพราะความต้องการที่จะเข้ารับการศึกษา คือ ความรู้สึกต้องการที่สามารถนำตนเองได้ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีเพราะมีความ

ต้องการที่จะเรียน เป็นการผลักดันให้ผู้เรียนมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายในตนเองได้เป็นอย่างดี

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรบ

เมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรบได้ฝึกอบรบตามหลักสูตรแล้ว มีพฤติกรรม 3 ด้าน โดยสรุป ดังนี้

1. ด้านความรู้ มีความรู้ในขอบข่ายของเรื่องต่าง ๆ ประกอบด้วย
  - 1.1 หลักการสอนศีลธรรม
    - พระสอนศีลธรรมควรวางตนอย่างไร
    - คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
    - พุทธวิธีสอนทั่วไป
    - องค์ประกอบในพุทธวิธีสอน
    - การเขียนแผนการสอน
  - 1.2 พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย
    - พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย
    - รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย
    - การเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย
    - การสอนโดยการบรรยาย
  - 1.3 พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
    - พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
    - รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
    - การเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
    - การสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
  - 1.4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต
    - พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต
    - รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต
    - การเขียนแผนการสอนแบบสาธิต
    - การสอนโดยการสาธิต
2. ด้านทักษะ มีทักษะการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
3. ด้านเจตคติ มีเจตคติที่ดีต่อการสอนศีลธรรมด้วยพุทธวิธีสอน

เป้าหมายของหลักสูตร

ด้านคุณภาพ

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เข้ารับการฝึกอบรมทุกรูป มีความรู้ ทักษะ และเจตคติ ด้านการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นด้วยพุทธวิธีสอน

ด้านปริมาณ

พระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 รูป

เนื้อหาวิชาของหลักสูตรฝึกอบรม

หัวข้อ เนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ แบ่งออกเป็นหน่วยฝึกอบรม 4 หน่วย ใช้เวลาฝึกอบรม จำนวน 4 วัน ติดต่อกัน มีรายละเอียดดังนี้

หน่วยฝึกอบรมที่ 1 ใช้เวลา 6 ชั่วโมง เนื้อหาประกอบด้วย : หลักการสอนศีลธรรม

หน่วยฝึกอบรมที่ 2 ใช้เวลา 6 ชั่วโมง เนื้อหาประกอบด้วย : พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

หน่วยฝึกอบรมที่ 3 ใช้เวลา 6 ชั่วโมง เนื้อหาประกอบด้วย : พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

หน่วยฝึกอบรมที่ 4 ใช้เวลา 6 ชั่วโมง เนื้อหาประกอบด้วย : พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

คุณสมบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

การฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ครั้งนี้ ได้กำหนดคุณสมบัติผู้เข้ารับการฝึกอบรม ดังนี้

ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ต้องเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ปฏิบัติงานสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการที่มีความต้องการและสนใจที่จะพัฒนาตนเองในด้านการสอนศีลธรรม จำนวน 30 รูป และในการฝึกอบรมนั้น เวลาเข้ารับการฝึกอบรมต้องไม่น้อยกว่า 80 %

วิธีการฝึกอบรม

การฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้ ในแต่ละหน่วยฝึกอบรม ใช้วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการสร้างประสบการณ์ความรู้ ด้วยการจัดกิจกรรมให้ผู้เข้าอบรมเกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรม โดยใช้กิจกรรมการฝึกอบรม ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรมและจุดประสงค์ของการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยฝึกอบรมของหลักสูตรฝึกอบรม

รูปแบบกิจกรรมการฝึกอบรม

การจัดกิจกรรมการฝึกอบรมสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการนี้ กำหนดให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรมและจุดประสงค์ของการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยฝึกอบรมโดยยึดหลักภาวะของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งได้กำหนดกิจกรรมการฝึกอบรมไว้ดังนี้

1. การบรรยาย (Lecture) มีลักษณะเป็นการสอนโดยวิทยากรดำเนินการบรรยายอธิบายตามหัวข้อที่ได้กำหนดหรือได้รับมอบหมาย โดยวิทยากรเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยตรงเนื้อหาความรู้ที่ใช้ในการบรรยายเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักการ วิธีการ ความจริง เหตุผล บทบาทสำคัญ นอกจากนี้จะเป็นผู้ที่มีความรู้เนื้อหาเป็นอย่างดีแล้ว วิทยากรต้องมีทักษะการพูดหรือการบรรยาย ซึ่งการใช้การบรรยาย สามารถใช้กับการฝึกอบรมที่มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นจำนวนมาก

2. การศึกษาด้วยตนเอง (Self – Study) เป็นเทคนิคการฝึกอบรมที่จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความตระหนัก และรับผิดชอบต่อการเรียนของตนเอง เกิดการเรียนรู้ ด้านความรู้ ความเข้าใจในสาระสำคัญในเรื่องต่าง ๆ ที่กำหนดในวัตถุประสงค์ โดยใช้สื่อการสอนที่เป็นเอกสารต่าง ๆ จัดทำเป็นใบความรู้ เอกสารประกอบการฝึกอบรม ซึ่งกำหนดให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมศึกษาด้วยตนเอง

3. การศึกษาเป็นกลุ่ม (Group Discussion) เป็นเทคนิคการฝึกอบรมโดยการรวมกลุ่มอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรม จำนวนประมาณ 5-6 รูป ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่วิทยากรกำหนดให้อภิปราย ร่วมกันหาข้อสรุปที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการเพิ่มพูนความรู้ โดยปกติแล้วสมาชิกในกลุ่มจะเลือกสมาชิกรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้นำการอภิปราย คอยกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกรูปได้แสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปของกลุ่ม แล้วอาจนำผลไปเสนอต่อกลุ่มใหญ่ต่อไป

4. การระดมสมอง (Brain storming) เป็นเทคนิคการอบรมที่มุ่งให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกรูปได้เสนอความคิดเห็นของตนเองอย่างเสรีภาพ โดยกำหนดระยะเวลาในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง แล้วเปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกรูปได้ร่วมแสดงความคิดเห็น โดยไม่คำนึงว่าถูกหรือผิดอย่างไร ความคิดเห็นทุกเรื่องจะได้รับการยอมรับจากกลุ่ม เมื่อเสร็จสิ้นการระดมความคิดเห็นของทุกรูปแล้ว จึงค่อยนำความคิดเห็นที่หลากหลายมาอภิปรายอีกครั้งเพื่อคัดสรร เลือกหาความคิดเห็นของกลุ่ม ที่กลุ่มเห็นว่าเหมาะสมที่สุด และสามารถนำไปใช้ได้จริงมากที่สุด การระดมสมองเหมาะสมกับการฝึกอบรมที่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ หรืออาจแบ่งสมาชิกจากกลุ่มใหญ่เป็นกลุ่มย่อยแล้วมีการนำเสนอผลการระดมสมองให้กับกลุ่มใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

โดยสรุปในการฝึกอบรมครั้งนี้ได้ใช้กิจกรรมการฝึกอบรมที่เหมาะสมสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประกอบด้วย การบรรยาย (Lecture) การศึกษาด้วยตนเอง (Self – Study) ด้วยการบันทึกการเรียนรู้ การศึกษาเป็นกลุ่ม (Group Discussion) และการระดมสมอง (Brain storming) ซึ่งกิจกรรมทั้ง 4 กิจกรรมนี้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรม จุดประสงค์ของการเรียนรู้และเนื้อหาสาระในแต่ละหน่วยฝึกอบรม ที่ได้สอดแทรกไว้ในกิจกรรมการฝึกอบรมแต่ละหัวข้อในหน่วยฝึกอบรม 1-4

วิธีดำเนินการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

1. นำเสนอรายละเอียด โครงการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อขอความเห็นชอบจากประธานและกรรมการควบคุมปริญญาบัตร แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ตรวจสอบความสอดคล้องของหลักสูตร (IOC)

2. รับสมัครพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนผู้ที่มีความประสงค์จะเข้ารับการฝึกอบรม

3. ประชุมผู้ร่วมดำเนินโครงการฯ กำหนดบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ

4. ดำเนินการฝึกอบรมสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติ ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโดยพุทธวิธีสอน โดยดำเนินการตามกิจกรรมฝึกอบรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตรฝึกอบรมตามลำดับดังนี้

4.1 พิธีเปิด “โครงการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ” (เวลา 15 นาที)

4.2 ทดสอบความรู้ก่อนการฝึกอบรม (เวลา 30 นาที)

4.3 กิจกรรมการเรียนรู้ของหน่วยฝึกอบรมที่ 1 เวลา 6 ชั่วโมง (5 กิจกรรมย่อย)

4.4 กิจกรรมการเรียนรู้ของหน่วยฝึกอบรมที่ 2 เวลา 6 ชั่วโมง (4 กิจกรรมย่อย)

4.5 กิจกรรมการเรียนรู้ของหน่วยฝึกอบรมที่ 3 เวลา 6 ชั่วโมง (4 กิจกรรมย่อย)

4.6 กิจกรรมการเรียนรู้ของหน่วยฝึกอบรมที่ 4 เวลา 6 ชั่วโมง (4 กิจกรรมย่อย)

4.7 ทดสอบความรู้หลังการฝึกอบรม (เวลา 30 นาที)

กำหนดการฝึกอบรม
วิธีสอนศีลธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

วันที่ 1

07.30 – 08.00 น. ลงทะเบียน

08.00 – 08.30 น. พิธีเปิด

08.30 – 09.00 น. ทดสอบก่อน

หน่วยฝึกอบรมที่ 1 กิจกรรมที่ 1 : หลักการสอนศีลธรรม

09.00 – 10.00 น. กิจกรรมที่ 1.1 พระสอนศีลธรรมควรวางตนอย่างไร

10.00 – 11.00 น. กิจกรรมที่ 1.2 คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

11.00 – 12.00 น. พัก

12.00 – 13.00 น. กิจกรรมที่ 1.3 พุทธวิธีสอนทั่วไป

13.00 – 14.00 น. กิจกรรมที่ 1.4 องค์ประกอบในพุทธวิธีสอน

14.00 – 14.15 น. พัก

14.15 – 16.15 น. กิจกรรมที่ 1.5 การเขียนแผนการสอน

วันที่ 2

08.45 – 09.00 น. ลงทะเบียน

**หน่วยฝึกอบรมที่ 2 กิจกรรมที่ 2 : พุทธวิธีสอนโดยการ
บรรยาย**

09.00 – 10.00 น. กิจกรรมที่ 2.1 พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

10.00 – 11.00 น. กิจกรรมที่ 2.2 รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบบรรยาย

11.00 – 12.00 น. พัก

12.00 – 13.00 น. กิจกรรมที่ 2.3 การเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย

13.00 – 14.00 น. กิจกรรมที่ 2.4 การสอนโดยการบรรยาย

14.00 – 14.15 น. พัก

14.15 – 16.15 น. กิจกรรมที่ 2.4 การสอนโดยการบรรยาย (ต่อ)

วันที่ 3

08.45 – 09.00 น. ลงทะเบียน

**หน่วยฝึกอบรมที่ 3 กิจกรรมที่ 3 : พุทธวิธีสอนโดยการ
ซักถามสนทนาโต้ตอบ**

- 09.00 – 10.00 น. กิจกรรมที่ 3.1 พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
 10.00 – 11.00 น. กิจกรรมที่ 3.2 รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
 11.00 – 12.00 น. พัก
 12.00 – 13.00 น. กิจกรรมที่ 3.3 การเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
 13.00 – 14.00 น. กิจกรรมที่ 3.4 การสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
 14.00 – 14.15 น. พัก
 14.15 – 16.15 น. กิจกรรมที่ 3.4 การสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ (ต่อ)

วันที่ 4

- 08.45 – 09.00 น. ลงทะเบียน
- หน่วยฝึกอบรมที่ 4 กิจกรรมที่ 4 : พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต**
- 09.00 – 10.00 น. กิจกรรมที่ 4.1 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต
 10.00 – 11.00 น. กิจกรรมที่ 4.2 รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบสาธิต
 11.00 – 12.00 น. พัก
 12.00 – 13.00 น. กิจกรรมที่ 4.3 การเขียนแผนการสอนแบบสาธิต
 13.00 – 14.00 น. กิจกรรมที่ 4.4 การสอนโดยการสาธิต
 14.00 – 14.15 น. พัก
 14.15 – 16.15 น. กิจกรรมที่ 4.4 การสอนโดยการสาธิต (ต่อ)
 16.15 – 16.45 น. ทดสอบหลัง
 16.45 – 17.15 น. พิธีปิด

แผนการฝึกอบรม

หน่วยฝึกอบรมที่ 1 กิจกรรมที่ 1 : หลักการสอนศีลธรรม

เวลา	กิจกรรมย่อย		เนื้อหา	วิธีดำเนินการ	สื่อและอุปกรณ์
	ที่	ประเภท			
07.30-08.00 น.		ลงทะเบียน			
08.00-08.30 น.		พิธีเปิด			
09.00 – 10.00 น. (60 นาที)	1.1	การบรรยาย	<p>พระสอนศีลธรรมควรวางตนอย่างไร</p> <p>1) อุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา</p> <p>2) บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา</p> <p>3) โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน: อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต</p>	<p>- บรรยายโดยวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอน</p> <p>- ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 1.1</p> <p>- ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์</p>	<p>- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector Overhead Projector</p> <p>- PowerPoint</p> <p>- ใบความรู้ 1.1</p> <p>- ใบกิจกรรม 1.1</p> <p>- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.1</p> <p>- กระดาษ A4</p>
10.00 – 11.00 น. (60 นาที)	1.2	การเสวนา	<p>คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน <u>ประเด็น</u></p> <p>- คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดี - ลักษณะของพระสอนศีลธรรมในปัจจุบัน</p> <p>- แนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดี</p>	<p>- แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่มโดยจับสลากตามประเด็นที่กำหนดให้</p> <p>- ประเด็นละ 2 กลุ่ม</p> <p>- แต่ละกลุ่มศึกษาใบความรู้ 1.2</p> <p>- สมาชิกกลุ่มร่วมอภิปราย เพื่อหาข้อสรุป</p> <p>- ผู้แทนกลุ่ม นำเสนอผลการสรุป ของแต่ละกลุ่ม ต่อกลุ่มใหญ่</p> <p>- สมาชิกที่เหลือร่วมกันอภิปราย</p>	<p>- ใบความรู้ 1.2</p> <p>- ใบกิจกรรม 1.2</p> <p>- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.2</p> <p>- ใบแบ่งกลุ่ม</p> <p>- กระดาษ A4</p>

เวลา	กิจกรรมย่อย		เนื้อหา	วิธีดำเนินการ	สื่อและอุปกรณ์
	ที่	ประเภท			
11.00 – 12.00 น.	พัก				
12.00 – 13.00 น. (60 นาที)	1.3	การบรรยาย	พุทธวิธีสอนทั่วไป 1) ปรัชญาพื้นฐานพุทธวิธีสอน 2) พุทธวิธีสอน 7 วิธี 3) กลวิธีและอุปายประกอบการสอน	- บรรยายโดยวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอน - ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 1.3 - ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์	- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector - PowerPoint - ใบความรู้ 1.3 - ใบความรู้ 1.3 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.3 - กระดาษ A4
13.00 – 14.00 น. (60 นาที)	1.4	การเสวนา	“องค์ประกอบในพุทธวิธีสอนและลีลาการสอน” <u>ประเด็น</u> - ผู้สอน ผู้เรียนที่ดีเนื้อหาและวิธีการสอนที่เหมาะสม - สภาพของผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหา และวิธีการสอนในปัจจุบัน - แนวทางส่งเสริมองค์ประกอบในพุทธวิธีสอนและลีลาการสอน	- แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่มโดยจับสลากตามประเด็นที่กำหนดประเด็นละ 2 กลุ่ม - แต่ละกลุ่มศึกษาใบกิจกรรม 1.4 สมาชิกกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ ใบความรู้ 1.4 - สรุปผลการวิเคราะห์ - ผู้แทนกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์ของกลุ่มต่อกลุ่มใหญ่	- ใบกิจกรรม 1.4 - ใบความรู้ 1.4 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.4 - กระดาษ A4
14.00 – 14.15 น.	พัก				
14.15 – 16.15 น. (120 นาที)	1.5	การบรรยาย การเสวนา	“การเขียนแผนการสอน” 1) ความหมาย 2) องค์ประกอบ	- บรรยายโดยวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอน	- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector

เวลา	กิจกรรมย่อย		เนื้อหา	วิธีดำเนินการ	สื่อและอุปกรณ์
	ที่	ประเภท			
			3) ขั้นตอน 4) การฝึกปฏิบัติ	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้เข้าอบรมศึกษา ใบความรู้ 1.5 - ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ - แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่มโดยจับสลาก - แต่ละกลุ่มศึกษา ใบกิจกรรม 1.5 - นำเสนอผลการวิเคราะห์ ต่อวิทยากร 	<ul style="list-style-type: none"> - PowerPoint - ใบความรู้ 1.5 - ใบกิจกรรม 1.5 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.5

หน่วยฝึกอบรมที่ 2 กิจกรรมที่ 2 : พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

เวลา	กิจกรรมย่อย		เนื้อหา	วิธีดำเนินการ	สื่อและอุปกรณ์
	ที่	ประเภท			
08.45-09.00 น.		ลงทะเบียน			
09.00-10.00 น. (60 นาที)	2.1	การบรรยาย	“พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย” 1) หลักแห่งพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย 2) การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย 3) ลักษณะของวิธีสอนแบบบรรยาย 4) ขั้นตอนการสอน	- บรรยายโดยวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอน - ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 2.1 ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ นำเสนอผลการวิเคราะห์ต่อวิทยากร	- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector - PowerPoint - ใบความรู้ 2.1 - ใบกิจกรรม 2.1 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 2.1
10.00 – 11.00 น. (60 นาที)	2.2	การเสวนา	“รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบบรรยาย” - ตัวอย่างการสอนแบบบรรยายของพระอาจารย์รูปต่าง ๆ	- ผู้เข้าอบรมศึกษาตัวอย่างการสอนแบบบรรยายของพระอาจารย์รูปต่าง ๆ จากวีดีทัศน์ - แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่มโดยจับสลาก - แต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์วิธีการสอนจากวีดีทัศน์	- วีดีทัศน์ - ใบกิจกรรม 2.2 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 2.2
11.00 – 12.00 น.	พัก				
12.00 – 13.00 น. (60 นาที)	2.3	การเสวนา	“การเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย”	- ผู้เข้าอบรมศึกษาและเลือกเนื้อหาจากหนังสือเรียนวิชาการพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น - แต่ละรูปเขียนแผนการสอนแบบ	- หนังสือเรียนวิชา พุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น - ใบกิจกรรม 2.3 - ใบบันทึก

เวลา	กิจกรรมย่อย		เนื้อหา	วิธีดำเนินการ	สื่อและ อุปกรณ์
	ที่	ประเภท			
				บรรยาย	ผลการ เรียนรู้ 2.3
13.00-14.00 น.		การนำเสนอ	“การสอนโดยการ บรรยาย”	- แบ่งผู้เข้าอบรม ออกเป็น 6 กลุ่ม โดยจับสลาก - แต่ละรูปเขียนฝึก ปฏิบัติการสอน โดยการบรรยาย ในกลุ่มของตนตาม แผนการสอนที่เตรียม - สมาชิกในกลุ่มร่วมให้ ข้อเสนอแนะ	- ไปกิจกรรม 2.4 - ไปบันทึกผล การ เรียนรู้ 2.4
14.00-14.15 น.			พัก		
14.15 – 16.15 น. (180 นาที)	2.4		“การสอนโดยการ บรรยาย” (ต่อ)		

หน่วยฝึกอบรมที่ 3 กิจกรรมที่ 3 : พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

เวลา	กิจกรรมย่อย		เนื้อหา	วิธีดำเนินการ	สื่อและอุปกรณ์
	ที่	ประเภท			
08.45-09.00 น.		ลงทะเบียน			
09.00 – 10.00 น. (60 นาที)	3.1	การบรรยาย	“พุทธวิธีสอน โดยการซักถาม สนทนาโต้ตอบ” 1) หลักแห่ง พุทธวิธีสอนโดย การซักถาม สนทนาโต้ตอบ 2) การประยุกต์ พุทธวิธีสอนโดย การซักถาม สนทนาโต้ตอบ 3) ลักษณะของ วิธีสอนแบบ ซักถามสนทนา โต้ตอบ	- บรรยายโดยวิทยากรที่ มีความรู้และ ประสบการณ์ด้านการ สอน - ผู้เข้าอบรมศึกษา ใบความรู้ 3.1 - ผู้เข้าอบรมร่วม อภิปรายแลกเปลี่ยน ประสบการณ์	- เครื่อง คอมพิวเตอร์ + LCD Projector - PowerPoint - ใบความรู้ 3.1 - ใบกิจกรรม 3.1 - ใบบันทึก ผลการ เรียนรู้ 3.1
10.00 – 11.00 น. (60 นาที)	3.2	การเสวนา	“รูปแบบพุทธวิธี สอนแบบ ซักถามสนทนา โต้ตอบ” - ตัวอย่างการ สอนแบบ ซักถามสนทนา โต้ตอบของพระ อาจารย์รูปต่าง ๆ	- ผู้เข้าอบรมศึกษา ตัวอย่างการสอนแบบ ซักถามสนทนาโต้ตอบ ของพระอาจารย์รูปต่าง ๆ จากวีดิทัศน์ - แบ่งผู้เข้าอบรม ออกเป็น 6 กลุ่ม โดยจับสลาก - แต่ละกลุ่มร่วมกัน วิเคราะห์วิธีการสอนจาก วีดิทัศน์	- วีดิทัศน์ - ใบกิจกรรม 3.2 - ใบบันทึก ผลการ เรียนรู้ 3.2
11.00 – 12.00 น.	พัก				

เวลา	กิจกรรมย่อย		เนื้อหา	วิธีดำเนินการ	สื่อและอุปกรณ์
	ที่	ประเภท			
12.00 – 13.00 น. (60 นาที)	3.3	การเสวนา	การเขียน แผนการสอน แบบซักถาม สนทนาโต้ตอบ	- ผู้เข้าอบรมศึกษาและ เลือกเนื้อหาจากหนังสือ เรียนวิชา พระพุทธศาสนา ระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น - แต่ละรูปเขียนแผนการ สอนแบบซักถามสนทนา โต้ตอบ	- หนังสือเรียน วิชา พระพุทธ ศาสนาชั้น มัธยมศึกษา ตอนต้น - ไปกิจกรรม 3.3 - ไปบันทึก ผลการ เรียนรู้ 3.3
13.00-14.00 น.		การนำเสนอ	การสอนโดย การซักถาม สนทนาโต้ตอบ	- แบ่งผู้เข้าอบรม ออกเป็น 6 กลุ่มโดยจับ สลาก - แต่ละรูปเขียนฝึก ปฏิบัติการสอนโดยการ ซักถามสนทนาโต้ตอบ ในกลุ่มของตนตาม แผนการสอนที่เตรียม - สมาชิกในกลุ่มร่วมให้ ข้อเสนอแนะ	- ไปกิจกรรม 3.4 - ไปบันทึก ผลการ เรียนรู้ 3.4
14.00-14.15 น.		พัก			
14.15 – 16.15 น. (180 นาที)	3.4		การสอนโดย การซักถาม สนทนาโต้ตอบ (ต่อ)		

หน่วยฝึกอบรมที่ 4 กิจกรรมที่ 4 : พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

เวลา	กิจกรรมย่อย		เนื้อหา	วิธีดำเนินการ	สื่อและอุปกรณ์
	ที่	ประเภท			
08.45-09.00 น.		ลงทะเบียน			
09.00-10.00 น. (60 นาที)	4.1	การบรรยาย	“พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต” 1) หลักแห่งพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต 2) การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต 3) ลักษณะของวิธีสอนแบบสาธิตขั้นตอนการสอน	- บรรยายโดยวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอน - ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 4.1 - ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์	- เครื่องคอมพิวเตอร์ + LCD Projector - PowerPoint - ใบความรู้ 4.1 - ใบกิจกรรม 4.1 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 4.1
10.00 – 11.00 น. (60 นาที)	4.2	การเสวนา	“รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบสาธิต” - ตัวอย่างการสอนแบบสาธิตของพระอาจารย์รูปต่าง ๆ - ตัวอย่างการสอนแบบสาธิตของพระอาจารย์รูปต่าง ๆ	- ผู้เข้าอบรมศึกษาตัวอย่างการสอนแบบสาธิตของพระอาจารย์รูปต่าง ๆ จากวีดิทัศน์ - แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่มโดยจับสลาก - แต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์วิธีการสอนจากวีดิทัศน์ - ผู้แทนกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์ต่อกลุ่มใหญ่	- วีดิทัศน์ - ใบกิจกรรม 4.2 - ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 4.2
11.00 – 12.00 น.	พัก				
12.00 – 13.00 น. (60 นาที)	4.3	การเสวนา	“การเขียนแผนการสอนแบบสาธิต”	- ผู้เข้าอบรมศึกษาและเลือกเนื้อหาจากหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา	- หนังสือเรียนวิชา พระพุทธศาสนาชั้น

เวลา	กิจกรรมย่อย		เนื้อหา	วิธีดำเนินการ	สื่อและอุปกรณ์
	ที่	ประเภท			
				ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น - แต่ละรูปเขียนแผนการสอนแบบสาริต	มัธยมศึกษา ตอนต้น - ไปกิจกรรม 4.3 - ไปบันทึก ผลการ เรียนรู้ 4.3
13.00-14.00 น.		การนำเสนอ	การสอนโดยการ สาริต	- แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่มโดยจับสลาก - แต่ละรูปเขียนฝึก ปฏิบัติการสอนโดยการ สาริตในกลุ่ม ของตนตามแผนการสอน ที่เตรียม - สมาชิกในกลุ่มร่วม ให้ข้อเสนอแนะ	- ไปกิจกรรม 4.4 - ไปบันทึก ผลการ เรียนรู้ 4.4
14.00-14.15 น.		พัก			
13.00 – 16.15 น. (180 นาที)	4.4	การนำเสนอ	การสอนโดยการ สาริต (ต่อ)		

สื่อการฝึกอบรม

1. สื่อประกอบการบรรยาย โปรแกรม PowerPoint หน่วยฝึกอบรมที่ 1-4
2. วีดิทัศน์ ตัวอย่างการสอนโดยการบรรยาย ตัวอย่างการสาธิตศาสนพิธี
3. แบบบันทึกผลการเรียนรู้ 1-4

การวัดผลและประเมินผล

1. แบบทดสอบความรู้ก่อนและหลังการฝึกอบรม
2. การตรวจสอบผลงาน โดยตรวจสอบจากแบบบันทึกผลการเรียนรู้
3. แบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

หลักสูตรฝึกอบรม

โครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย หัวข้อเนื้อหาวิชาการหลักสูตรฝึกอบรม จัดเป็นหน่วยฝึกอบรม ประกอบด้วย 4 หน่วยฝึกอบรม กำหนดระยะเวลา 24 ชั่วโมง ซึ่งแต่ละหน่วยฝึกอบรม มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม โดยมีรายละเอียดโดยสรุปได้ดังนี้

หน่วยฝึกอบรมที่ 1

หน่วยฝึกอบรมที่ 1 กิจกรรมที่ 1 : หลักการสอนศีลธรรม (เวลา 6 ชั่วโมง)

ประกอบด้วย 5 กิจกรรมย่อย ดังนี้

กิจกรรมที่ 1.1 การบรรยาย เรื่อง “พระสอนศีลธรรมควรวางตนอย่างไร” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ

1. บอกอุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้
2. อธิบายบทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้
3. อธิบายความสำคัญของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้

เนื้อหา

1. อุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
2. บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
3. โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

กิจกรรมการเรียนรู้

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนมาให้ความรู้เกี่ยวกับ อุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

2. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 1 “พระสอนศีลธรรมควรวางตนอย่างไร”
3. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

กิจกรรมที่ 1.2 การเสวนา เรื่อง “คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ

1. บอกคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดีได้
2. อธิบายคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในปัจจุบัน
3. เสนอแนวทางหรือวิธีแก้ไข/ปรับปรุงคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในปัจจุบัน

เนื้อหา

1. คุณธรรมนำการคิดเพื่อเป็นแนวทางสำหรับพระสอนศีลธรรม
2. จริยธรรมคือความประพฤติในสมณสัญญา สมณสารูป และจรรยา 15

กิจกรรมการเรียนรู้

1. แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 6 รูป
2. แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนรับใบกิจกรรม 2 และจับสลากประเด็นที่ศึกษา ได้แก่
  - คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดี
  - ลักษณะของพระสอนศีลธรรมในปัจจุบัน
  - แนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดี
3. แต่ละกลุ่มร่วมศึกษาวิเคราะห์ตามที่ได้รับมอบหมาย
4. นำเสนอผลการวิเคราะห์
5. สมาชิกที่เหลือร่วมอภิปรายผลการวิเคราะห์ตามแต่ละกลุ่ม
6. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 1.2 ประกอบการสรุปในแต่ละประเด็น

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุปกิจกรรมที่ 1.3 การบรรยาย เรื่อง “พุทธวิธีสอนทั่วไป” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ

1. บอกปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอนได้
2. อธิบายหลักการทั่วไปของพุทธวิธีสอนและลีลาการสอนได้
3. อธิบายพุทธวิธีสอนทั้ง 7 วิธีได้
4. อธิบายกลวิธีและอุบายประกอบการสอนได้

เนื้อหา

- ปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอน
- พุทธวิธีสอน 7 วิธี
- ลีลาการสอน กลวิธีและอุบายประกอบการสอน

กิจกรรมการเรียนรู้

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนมาให้ความรู้เกี่ยวกับ ปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอน พุทธวิธีสอน 7 วิธี และลีลาการสอน กลวิธีและอุบายประกอบการสอน
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 1.3 “พุทธวิธีสอนทั่วไป”
3. ผู้เข้าอบรมร่วมมือปราชญ์แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมมือปราชญ์แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป
- กิจกรรมที่ 1.4** การเสวนา เรื่อง “องค์ประกอบในพุทธวิธีสอน” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ

1. บอกองค์ประกอบของพุทธวิธีสอนได้
2. อธิบายสภาพขององค์ประกอบของพุทธวิธีสอนในปัจจุบัน
3. ให้ข้อเสนอแนะ แนวทาง หรือวิธีแก้ไข ปรับปรุงองค์ประกอบของพุทธวิธีสอน

เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน

เนื้อหา

- ผู้สอน ผู้เรียนที่ดี เนื้อหาและวิธีการสอนที่เหมาะสม
- สภาพของผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหา และวิธีการสอนในปัจจุบัน
- แนวทางส่งเสริมองค์ประกอบในพุทธวิธีสอน

กิจกรรมการเรียนรู้

1. แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 6 รูป
2. แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนรับใบกิจกรรม 1.4 และจับสลากประเด็นที่ศึกษา ได้แก่
  - ผู้สอน ผู้เรียนที่ดี เนื้อหาและวิธีการสอนที่เหมาะสม
  - สภาพของผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหา และวิธีการสอนในปัจจุบัน
  - แนวทางส่งเสริมองค์ประกอบในพุทธวิธีสอน
3. แต่ละกลุ่มร่วมศึกษาวิเคราะห์ตามที่ได้รับมอบหมาย
4. นำเสนอผลการวิเคราะห์
5. สมาชิกที่เหลือร่วมมือปราชญ์ผลการวิเคราะห์ตามแต่ละกลุ่ม
6. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 1.4 ประกอบการสรุปในแต่ละประเด็น

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมมือปราชญ์แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

กิจกรรมที่ 1.5 การบรรยายและการเสวนา เรื่อง “การเขียนแผนการสอน” (120 นาที) วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ

1. วิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในรายวิชาพระพุทธศาสนาได้
2. วางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละภาคการศึกษาได้
3. วางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละเนื้อหาได้
4. วางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละชั่วโมงได้
5. บอกขั้นตอนการเขียนแผนการสอนได้
6. เขียนแผนการสอนได้

เนื้อหา

การเขียนแผนการสอน ประกอบด้วย

- ความหมายและความสำคัญของการเขียนแผนการสอน
- การวิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในรายวิชาพระพุทธศาสนา
- การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละภาคการศึกษา
- การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละเนื้อหา
- การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละชั่วโมง

กิจกรรมการเรียนรู้

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการเขียนแผนการสอนมาบรรยาย
2. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์
3. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 1.5
4. แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่มโดยจับสลาก เนื้อหารายวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ละภาคเรียน
5. แต่ละกลุ่มศึกษาใบกิจกรรม 1.5
6. สมาชิกในแต่ละกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์
7. สมาชิกที่เหลือร่วมอภิปรายผลการวิเคราะห์ตามแต่ละกลุ่ม

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์
- การนำเสนอผลงาน
- การร่วมสรุป

กิจกรรม 1.1 พระสอนศีลธรรมควรวางตนอย่างไร

แนวคิด

ความคาดหวังจากคณะสงฆ์ รัฐบาล และประชาชนทั่วไปคือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรเป็นแบบอย่างในการประพฤติที่ดั่งตามหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถสอนให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติชอบได้ในชีวิตจริง ดังนั้นพระสอนศีลธรรมควรวางตนอย่างไรในการเข้าไปปฏิบัติงานสอน

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ :

1. บอกอุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้
2. อธิบายบทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้
3. อธิบายความสำคัญของโครงการพระสอนศีลธรรมได้

ระยะเวลา 60 นาที

เนื้อหา

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเกิดจากการที่รัฐบาลได้เห็นความสำคัญต่อการพัฒนาด้านศีลธรรมของนักเรียนทุกระดับชั้นจึงได้จัดโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้น โดยจัดงบประมาณอุดหนุนมาอย่างต่อเนื่อง จึงควรทราบถึงความเป็นมาของโครงการ และคุณธรรมจริยธรรมของพระสอนศีลธรรม อันจะทำให้พระสอนศีลธรรมสามารถปฏิบัติงานสอน และมีความประพฤติที่เหมาะสม ซึ่งเนื้อหาฝึกอบรมดังต่อไปนี้

1. อุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ก็ทรงเริ่มประกาศพระพุทธศาสนา โดยทรงใช้เวลาตลอดหน้าฝนแรก รวบรวมพระสาวกได้ 60 รูป แล้วทรงอบรมคุณธรรมแก่ท่านเหล่านั้นอย่างเพียงพอที่จะแยกย้ายกันออกไปประกาศพระศาสนา พอหมดหน้าฝน ดินฟ้าอากาศแห้ง ก็ได้ทรงเรียกพระสาวกเหล่านั้นมาประชุม แล้วรับสั่งให้แยกย้ายไปประกาศพระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่างๆ ด้วยพระดำรัสว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงานในเบื้องต้น งามใน

ท่ามกลาง และงามในที่สุด,จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีรูปคือกิเลสน้อย มีอยู่ แต่เพราะไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อม, ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปตำบลดูเวลาเสนาณิคม เพื่อแสดงธรรม”

2. บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติ

3. โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548-2550 ในปีงบประมาณ 2551 กรมการศาสนาได้เปลี่ยนบทบาทการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการมาแต่เดิมไปสนับสนุนกิจกรรมคุณธรรมอื่นๆ โดยได้โอนภาระงานพร้อมงบประมาณให้กระทรวงศึกษาธิการรับดำเนินการ

วิธีดำเนินการกิจกรรม

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนมาให้ความรู้เกี่ยวกับอุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

2. ผู้เข้าอบรมศึกษาไปความรู้ 1 “พระสอนศีลธรรมควรวางตัวอย่างไร”

3. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน

สื่อและอุปกรณ์

- เครื่องคอมพิวเตอร์ พร้อมชุด LCD Projector
- PowerPoint ประกอบการบรรยาย
- ใบความรู้ 1.1
- ใบกิจกรรม 1.1
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.1

การประเมินผล

3. สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

ใบความรู้ 1.1 การวางตนของพระสอนศีลธรรม

อุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดผู้ที่ควรรู้ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ และได้มีผู้รู้แจ้งในพระธรรม คือ เกิดพระสาวกเป็นหมู่ภิกษุสงฆ์ขึ้น ดังนั้นพระองค์จึงทรงประกาศอุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือส่งพระสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่างๆ กัน ด้วยพระดำรัสว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (2514) เล่ม 4 : 32)

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์”

ตรงกับคำภาษาบาลีว่า

“จรถ ภิกขเว จาริกิ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย
 อตถายหิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ มา เกน เทว อคมิตถ เทเสถ ภิกขเว ฌมมิ
 อาทิกุลยาณิ มชฺฌกกุลยาณิ ปรีโยสานกุลยาณิ สาตถิ
 สพฺพญชฺชนิ เกวลปรีปฺพณฺณิ ปรีสุทฺธิ พุรหมจฺจิริยิ ปกาเสถ”

บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2553ข:ออนไลน์) กล่าวถึง บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมาหน้าที่ของพระภิกษุที่สัมพันธ์กับคฤหัสถ์ ได้แก่ การให้ความอนุเคราะห์ชาวบ้าน ตามหลักปฏิบัติในฐานะที่พระภิกษุเป็นเสมือนทิศเบื้องบน ได้แก่

1. ห้ามปราม สอนให้เว้นจากความชั่ว คือ งดเว้นจากการเบียดเบียนกัน ไม่ทำลายทั้งชีวิตตนเองและผู้อื่น
2. แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี งดเว้นอบายมุข 6
3. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดีด้วยน้ำใจอันงามโดยยึดถือหลักสังคหวัตถุ 4
4. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง คือ สอนให้รู้จักแยกแยะมิตรแท้ มิตรเทียม ให้คบบัณฑิตเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพ
5. ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ในสิ่งที่สดับเล่าเรียนมาแล้ว เช่น การแสวงหาทรัพย์โดยวิธีสุจริต การรู้จักรักษาทรัพย์ และการดำรงชีวิตตามฐานะ

6. บอกรางสวรร์ค้ให้ ค้ือ การแนะนำวีครองตน ครองคน ครองงาน หรือวีคี
ครองชีวิตให้ได้รับผลดีมีความสุข

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (2553:ออนไลน์) นำเสนอบทบาทของพระภิกษุ
ในการเผยแผ่ว่า อาจทำได้ดังต่อไปนี้

1. การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อพระภิกษุประพฤติปฏิบัติชอบ
ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วย่อมนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาของ
พุทธศาสนิกชนและบุคคลผู้พบเห็นโดยทั่วไป
2. การสั่งสอนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเทศนา ปาฐกถาธรรม หรือเผยแผ่ธรรม
ทางสื่อมวลชน
3. การทำกิจกรรมอันเป็นการสงเคราะห์ชาวบ้าน เช่น ช่วยสร้างสิ่ง
สาธารณประโยชน์ เป็นผู้นำชาวบ้านในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เช่นรักษาป่า ขุดลอกหนองบึง
ส่งเสริมอาชีพสุจริต ตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ เป็นต้น
4. จัดกิจกรรมอันเป็นประเพณีและศาสนพิธีในโอกาสต่างๆ เช่น วันสำคัญทาง
พระพุทธศาสนา เพื่อให้ชาวบ้านได้ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาาร่วมกัน อันจะทำให้เกิด
ความรักสามัคคีในหมู่บ้าน ชุมชน สังคม รวมทั้งการถือโอกาสเทศนาธรรมสั่งสอนให้งดเว้นจาก
อบายมุข ให้ประพฤติดี หลีกหนีความชั่ว
5. การเป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรม เช่น ฝึกสมาธิเพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึง
พระพุทธศาสนาจากการปฏิบัติอย่างแท้จริง

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ความเป็นมาของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย (2553ก:ออนไลน์) สรุปได้ดังนี้

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรม
ในโรงเรียน มาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548-2550 โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้
จำนวน 10,000,000 บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เข้าไป
ปฏิบัติงานสอนในสถาน ศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา
ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประมาณ 600 รูป ต่อมากระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลง
ความร่วมมือกับกระทรวง ศึกษาธิการเกี่ยวกับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ภายหลังจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับ
กระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกันแล้ว พบว่า กระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการ
พระสอนฯ ไปปฏิบัติงานสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า 58,073 รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิถึพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า
10,000 แห่ง

ดังนั้น กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็น และบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้าน แล้วจึงได้มีแนวคิดว่าจะขยายพระสอนฯให้เข้าไปปฏิบัติงานสอน โรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ คือ 1 ตำบล ต่อ 1 รูป โดยจะขยายเพิ่มขึ้นอีก 4,000 รูป เป็นการนำร่อง จากนั้นได้เสนอของบประมาณกลางจากรัฐบาลเพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายของพระสอน ฯ จำนวน 4,000 รูป รูปละ 2,000 บาทต่อเดือน และเป็นค่าดำเนินการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียน การสอน การติดตามประเมินผลโครงการเพื่อให้สาธารณชนทั่วประเทศเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ โดยมุ่งเน้นประโยชน์ที่จะได้รับ คือ ผู้เรียนได้แก่ เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาและมีเป้าหมายเพิ่มจำนวนพระสอนฯ ให้มากขึ้นเพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมาย

ในปีงบประมาณ 2551 กรมการศาสนาได้เปลี่ยนบทบาทการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการมาแต่เดิมไปสนับสนุนกิจกรรมคุณธรรมอื่นๆ โดยได้โอนภาระงานพร้อมงบประมาณให้กระทรวงศึกษาธิการรับดำเนินการ และได้มอบให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาดำเนินการจัดเข้าในพันธกิจประเภทงานให้บริการวิชาการแก่ชุมชน โดยได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 5 หน่วยงาน ดังนี้

1. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีพระสงฆ์ที่มีความพร้อมและมีพระที่สอนอยู่ในสถานศึกษาต่างๆ อยู่แล้ว
2. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีศึกษานิเทศ และสถานศึกษา/โรงเรียนที่มีความต้องการพระสอนฯ
3. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมจังหวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลโครงการฯ มาแต่เริ่มแรก
4. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาจังหวัด ทำหน้าที่ส่งเสริมพระสอนฯ ที่เข้าไปทำการสอนในโรงเรียน
5. ภาคคณะสงฆ์ทั้ง 18 ภาค มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดซึ่งปกครองดูแลพระสอนฯ ทั่วประเทศ

กระบวนการบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อได้รับมอบโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนฯ มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์คือนักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอนฯ โดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการโครงการ ฯ อย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการฯ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพ

ในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องพร้อมทั้งมีความประพฤติที่ดีงาม โดยได้จัดแผนการดำเนินการโครงการซึ่งมีกระบวนการบริหารโครงการดังนี้

1. จัดประชุมคณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
2. จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการ/อำนวยการโครงการพระสอนฯ ทั่วประเทศ
3. การปฐมนิเทศพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ
4. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเข้มข้นวิทยากรแกนนำโครงการพระสอนศีลธรรม

ในโรงเรียน

5. การอบรมพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
6. การจัดทำคู่มือ หนังสือการจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา พ.ศ. 2544

และพัฒนาเว็บไซต์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

7. การวิจัย
8. การนิเทศ การติดตามประเมินผล
9. การจัดถวายค่าตอบแทน
10. การรับสมัคร/การคัดเลือกพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ

สืบเนื่องมาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาบริหารต่อจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้มีประกาศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประกอบด้วย (1) คณะกรรมการที่ปรึกษา (2) คณะกรรมการอำนวยการ (3) คณะกรรมการดำเนินงาน เพื่อกำหนดนโยบายและวางแผนงานโครงการฯ เพื่อให้การดำเนินงานโครงการฯ เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในรอบ 1 ปี คณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้มีการประชุมกันอย่างต่อเนื่อง

พร้อมกันนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ 24 ชุดโดยสัมพันธ์กับภาคสงฆ์ประกอบด้วยภาคกลาง 23 จังหวัด 6 ภาค มีคณะกรรมการอำนวยการดูแลชุดละ 1 ภาค ในส่วนของวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน และหน่วยวิทยบริการรวม 18 แห่ง มีคณะกรรมการอำนวยการดูแลในแต่ละพื้นที่ ลงนามอนุมัติโดยอธิการบดีเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ทั้งนี้ คณะกรรมการแต่ละชุดจะมีหน้าที่รับนโยบายแผนการดำเนินการจากคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของส่วนกลางมาปฏิบัติพร้อมทั้งอำนวยการโครงการ

พระสอนฯ ในพื้นที่ได้รับผิดชอบประจำหน่วยงานของตนเองเพื่อควบคุมดูแล ส่งเสริม ภารกิจของโครงการฯ ให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งคณะกรรมการโครงการฯ ในแต่ละพื้นที่ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการพร้อมทั้งได้ประสานงานกับภาคสังคมและภาครัฐพร้อมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ใบกิจกรรม 1.1 พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรวางตนอย่างไร

ฟังวิทยากรบรรยาย ในประเด็นดังนี้

- ๕ อุดมการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๕ บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๕ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ดำเนินการดังนี้

1. ร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์
2. วิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้ฟังวิทยากรบรรยาย
3. แต่ละรูปบันทึกผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉายา.....สมาชิกกลุ่มที่.....

เรื่องที่ 1.1

พระสอนศีลธรรมควรวางตนอย่างไร
บันทึกสาระสำคัญ

กิจกรรมที่ 1.1

วิเคราะห์และสรุปตามแนวคิดของท่านใน
ประเด็นดังต่อไปนี้

1. อุดมการณ์ของการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา

2. บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา

3. ความสำคัญของโครงการพระสอนศีลธรรม

กิจกรรม 1.2 คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

แนวคิด

ความคาดหวังจากคณะสงฆ์ รัฐบาล และประชาชนทั่วไปคือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรเป็นแบบอย่างในการประพฤติที่อิงตามหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถจะสอนให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติชอบได้ในชีวิตจริงได้ พระควรมีคุณลักษณะอย่างไรในการเข้าไปปฏิบัติงานสอน การเสวนา การอภิปราย การวิเคราะห์ และสรุปคุณลักษณะที่ดีของพระสอนศีลธรรมเพื่อหาวิธีการแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานสอนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ :

1. บอกคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดีได้
2. อธิบายคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในปัจจุบัน
3. เสนอแนวทางหรือวิธีแก้ไข/ปรับปรุงคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในปัจจุบัน

ระยะเวลา 60 นาที

เนื้อหา

คุณธรรมนำการคิดเพื่อเป็นแนวทางสำหรับพระสอนศีลธรรม คุณธรรมต้องปฏิบัติ ทั้ง 3 ชั้น ตามลำดับ คือ

ชั้นที่ 1 สุตมยปญญา ความรู้ที่เกิดจากการรับข้อมูลนั้น

ชั้นที่ 2 จินตามยปญญา พระสอนศีลธรรมจะต้องทำให้ดูคือคิดให้ดู

ชั้นที่ 3 ภวานามยปญญา เป็นการ ลงมือปฏิบัติ พระสอนศีลธรรมต้องอยู่ให้เห็น

คือการดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม เป็นตัวแบบเป็นโมเดลลิ่ง และจริยธรรมคือความประพฤติ ในสมณสัญญา สมณสารูป และจรณะ 15

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็นกลุ่มๆ กลุ่มละ 6 รูป
2. แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนรับใบกิจกรรม 2 และจับสลากประเด็นที่ศึกษา ได้แก่
  - คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดี
  - ลักษณะของพระสอนศีลธรรมในปัจจุบัน

- แนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดี
- 3. แต่ละกลุ่มร่วมศึกษาวิเคราะห์ตามที่ได้รับมอบหมาย
- 4. นำเสนอผลการวิเคราะห์
- 5. สมาชิกที่เหลือร่วมอภิปรายผลการวิเคราะห์ ของแต่ละกลุ่ม
- 6. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 1.2 ประกอบการสรุปในแต่ละประเด็น

สื่อและอุปกรณ์

- ใบความรู้ 1.2
- ใบกิจกรรม 1.2
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.2

การประเมินผล

- 3. สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

ใบความรู้ 1.2 คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

การวิเคราะห์คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในกรอบคุณธรรมนำการคิดเพื่อเป็นแนวทางสำหรับพระสอนศีลธรรมคุณธรรมต้องปฏิบัติทั้ง 3 ชั้น 3 ลำดับ คือ ชั้นที่ 1 สุตมยปญญา ความรู้ที่เกิดจากการรับข้อมูลนั้น ชั้นที่ 2 จินตามยปญญา พระสอนศีลธรรมจะต้องทำให้ดูคือคิดให้ดู ชั้นที่ 3 ภวานามยปญญา เป็น การลงมือปฏิบัติ พระสอนศีลธรรมต้องอยู่ให้เห็น คือ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม เป็นตัวแบบ เป็นโมเดลลิ่ง และจริยธรรม คือความประพฤติในสมณสัญญา สมณสาธูป และจรณะ 15 ว่าพระสอนศีลธรรมที่ดีควรมีคุณลักษณะอย่างไร ? ปัจจุบันพระสอนศีลธรรมมีลักษณะอย่างไร โดยวิเคราะห์จากประสบการณ์ที่ผ่านมา และการเสนอแนวทางหรือวิธีแก้ไข/ปรับปรุงคุณลักษณะที่ยังเป็นช่องว่างดังกล่าว ดังต่อไปนี้

คุณธรรมนำการคิด

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2552ค :ออนไลน์) กล่าวถึงคุณธรรมนำความคิดสรุปได้ว่า การศึกษามีเป้าหมายเพื่อพัฒนาปัญญาให้เกิดความรอบรู้ ความรอบรู้ที่เกิดขึ้นนั้น ถ้าเป็นความรู้แบบเชื่อมโยงเรียกว่ารู้รอบ หรือรู้ไปถึงแก่นความจริงเรียกว่ารู้ลึก รู้รอบกับรู้ลึกเป็นปัญญา ปัญญานั้นถ้ามีในผู้ใด ผู้นั้นจะเป็นคนที่คิดกว้างแล้วก็มองลึกซึ่งเพราะฉะนั้นการศึกษาให้คนเห็นมองเชื่อมโยงของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งถ้าสามารถสร้างคนให้มีปัญญาดังกล่าวมานี้ได้ จะทำให้ผู้นั้นดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง

ถ้ารู้รอบระหว่างตัวเองกับคนอื่น ระหว่างตัวเองกับสิ่งแวดล้อม บุคคลนั้นจะถนอมรักษาสิ่งแวดล้อม ถนอมรักษาคนอื่น ซึ่งเรียกว่ามีคุณธรรมจริยธรรมนั่นเอง และถ้ารู้ลึกไปถึงเบื้องหลังสิ่งทั้งหลาย บุคคลนั้นจัดการดำเนินการให้สอดคล้องถูกต้องกับความรู้ที่ได้นั้น ปัญหาต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น

การอบรมสั่งสอนให้เด็กเกิดปัญญา จะต้องกำหนดตั้งเป้าหมายว่า ถ้าจะทำให้เด็กรู้รอบและรู้ลึกดังกล่าวมานี้จะทำอย่างไร ในทางพุทธศาสนาได้แบ่งปัญญาหรือความรอบรู้ ออกเป็น 3 ประเภท

ประเภทที่ 1 สุตมยปญญา คือความรอบรู้ รู้ลึกที่ให้ข้อมูลข่าวสารเชื่อมโยง ซึ่งความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ที่ได้ ข้อมูลชั้นที่ 2 คือ อาศัยคำบอกกล่าวของคนอื่น อาศัยอ่านหนังสือ เพราะฉะนั้นเป็นความรู้ที่ไม่ได้ประสบพบด้วยตัวเอง อ่านมากฟังมากจะได้ความรู้มาก จำได้มากเรียกว่าพหูสูต

ประเภทที่ 2 จินตามยปญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการคิดวิเคราะห์สิ่งที่ได้ฟัง สิ่ง ได้อ่าน ได้พบเห็น เชื่อมโยงกันเป็นระบบ เกิดความรู้รอบ รู้ลึก ซึ่งในข้อที่ 1 คือการรับข้อมูล สุตมยปญญา จะต้องสัมพันธ์กับข้อที่ 2 จินตามยปญญา คือความรู้เกิดจากการคิด เพราะฉะนั้น

ฝึกให้เด็กคิด คิดโดยไม่รับข้อมูลมักจะออกนอกกลุ่มนอกทาง ครูจะต้องให้ข้อมูล หรืออ่านจากแหล่งข้อมูลข่าวสารอื่นๆ กลั่นกรองพินิจพิจารณา ด้วยการนำมาย่อยข้อมูล นั่นคือ การคิด นำสู่ ภาวนามยปณญา ซึ่งเป็นปัญญา

ประเภทที่ 3 ปัญญาที่เกิดจากการลงมือทำ เมื่อได้ฟังได้อ่านได้คิดตามใน 2 ข้อแรกแล้ว ทดลองทดทำ ทำดีทำต่อไป ถ้าทำไม่ดีต้องปรับปรุงลงแก้ไข ปรับปรุงอย่างนี้ เรียกว่า ภาวนามยปณญา

การสอนในห้องเรียน คุณธรรมจริยธรรมต้องทำทั้ง 3 ชั้น 3 ลำดับ ชั้นที่ 1 คือ สุตมยปณญา ความรู้ที่เกิดจากการรับข้อมูลนั้น ครูจะต้องเป็นผู้สอนให้รู้ และเมื่อรู้แล้วจะต้องคิดสอนให้ผู้เรียนคิด การสอนอย่างไรที่จะให้เด็กเกิด ชั้นที่ 2 จินตามยปณญา ครูจะต้องทำให้ดูคือคิดให้ดู คือคิดอย่างนี้ วิเคราะห์อย่างนี้ เหมือนกับสาธิตในทางจิตใจ ปกติการเข้าห้องทดลองจะมองเห็นสิ่งที่ทดลอง แต่การคิดเมื่อทดลองคิดให้เด็กดู พูดออกมาดังๆ อันนี้เรียกจินตามยปณญา คือ คิดให้ดู ชั้นที่ 3 ภาวนามยปณญา เป็น การลงมือปฏิบัติ ครูต้องอยู่ให้เห็น คือการดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นตัวแบบ เป็นโมเดลลิ่ง จึงจะมีผลสัมฤทธิ์ในพฤติกรรมของเด็ก คือเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ประสงค์ให้เด็กไหว้พระสวดมนต์ ครูต้องไหว้พระสวดมนต์ให้เด็กดูด้วย ทำเป็นวิถีชีวิตอย่างนี้จะต้องมีผล “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น”

ในการสอนให้รู้ ต้องบวกกับทำให้ดูหรือคิดให้ดู นั่นคือในวิชาต่างๆ ไม่เป็นแต่เพียงให้ข้อมูลดิบ แต่ต้องวิเคราะห์ ต้องขบต้องย่อยให้เด็กได้เกิดความรู้ความเข้าใจ ถ้าเกิดให้ข้อมูลดิบไป เป็นเรื่องที่ยากสำหรับเด็กที่จะได้เรียนรู้ เพราะฉะนั้นลองคิดทอนย่อยด้วยภาษาที่เข้าใจเอง พูดจากความเข้าใจของผู้พูด เหมือนกับทำกับข้าวให้เหมาะกับปากของเด็ก เด็กก็จะรับได้ง่าย

การย่อยหรือคิดด้วยจินตนาการของครู ที่ว่าคิดให้ดูหรือทำให้ดูนั้น แยกออกเป็น 2 แบบ คือ 1) คิดเพื่อให้เกิดปัญญา 2) คิดเพื่อให้เกิดคุณธรรม 2 แบบนี้ไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือเมื่อมีปัญหาแล้วไปสู่คุณธรรมได้ ดังนี้

แบบที่ 1 คิดเพื่อให้เกิดปัญญา คือมีความรู้ เช่น การคิดหาสาเหตุว่าสิ่งต่างๆ เกิดจากเหตุไหน สัมพันธ์กันอย่างไร อย่างนี้คิดแล้วเกิดความรู้อย่างที่ทดลองทางวิทยาศาสตร์ คิดคณิตศาสตร์ คิดวิเคราะห์ถึงเบื้องหลังของคนที่อยู่ในประวัติศาสตร์ เหมือนเรื่องนักสืบ คิดแล้วเกิดปัญญา เกิดความรู้ได้บทสรุป

แบบที่ 2 คิดแล้วเกิดคุณธรรม หมายถึงคิดแล้วเกิดกำลังใจที่จะทำความดี มองแง่ดีบางทีเกิดความท้อแท้ไม่มีกำลังใจในการทำงาน แต่พอเห็นคนพิการง้อเปลี่ยเสียขาทำงานอย่างไม่ท้อแท้ อย่างมีศักดิ์ศรี จะเกิดความคิดว่าจะง้อมืองอเท้าไม่อายเขาหรือ เกิดความขยันขันแข็งขึ้น ฉะนั้นการคิดเพื่อให้เกิดความรู้หรือเกิดปัญญาแล้วแก้ปัญหาได้ ซึ่งมีหลายแบบ เช่น คิดแบบอริยสัจ 4 คิดแบบปฏิบัติจสมุปปาท มองเห็นสิ่งต่างๆ เชื่อมโยงกันอย่างมีเหตุมีผล คิดแบบวิภาษวาท แยกแยะส่วนประกอบทั้งหลาย

การคิดเหล่านี้ พระพุทธศาสนาสอนไว้มาก เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” โยนิโส แปลว่า ถูกต้อง แยกกาย มนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจ โยนิโสมนสิการคือ คิดให้ถูกต้องแยกกายเพื่อให้ เกิดปัญญา เพื่อให้เกิดกำลังใจในการทำความดี

ตัวอย่าง คิดแบบอริยสัจ 4 แบ่งเป็น 4 ชั้น ชั้นปัญหาเรียกว่าความทุกข์ ชั้นสมุทัย คือเหตุของปัญหาของความทุกข์นั้น ชั้นนิโรธคือดับปัญหา และชั้นมรรคคือวิธีการดับปัญหา เอการอบอริยสัจ 4 เป็นตัวตั้ง สอนประวัติศาสตร์ เกิดปัญหาขึ้นมา ถามว่ามีจากสาเหตุไหน อะไรเป็นสมุทัย และในประวัติศาสตร์ปัญหานั้นดับอย่างไร โดยวิธีการใด เมื่อดับปัญหาแล้วเกิด สภาวะอะไรขึ้น หรือจะใช้วิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้งในบ้านเมือง ปัญหามาจากสมุทัย คือสาเหตุอะไร สภาวะปัญหาที่เรียกว่านิโรธคืออะไร และจะดับได้อย่างไรก็เป็นมรรค

แต่ละเรื่องนำไปใช้ในสถานการณ์ เป็น กรอบในการมอง อาจสอนให้เด็ก แก้ปัญหาชีวิตตัวเอง สอนให้ตระหนักรู้ขอบเขตของปัญหา คือความเสียหาย ความทุกข์ ความเครียดมาจากสาเหตุอะไร และถ้าดับปัญหา ดับความเครียดความทุกข์ได้ ดียังไร แล้วดับได้อย่างไร ช่วยตัวเองได้ไหม ถ้าไม่ได้ไปหาใคร

การคิดเป็นต้องให้เสรีภาพมองได้หลายมุม เรื่องเดียวกันซึ่งหลาย ๆ ด้าน หลังจาก สอนเสร็จถามว่าคิดอย่างไร ให้ผู้เรียนฟังเพื่อนคิด ในที่สุดผู้เรียนจะรู้ว่าคิดไม่เหมือนกัน และครู ไม่ต้องสรุป ผู้เรียนสรุปเองว่าคิดอย่างไรจึงจะเหมาะ แล้วสังคมจะเกิดปัญญาเพราะสร้างสรรค์ ในการคิด

2. สมณสัญญา สมณสาธูป

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9 ราชบัณฑิต). (2546) กล่าวถึงสมณ สัญญา สมณสาธูป ดังนี้

2.1 สมณสัญญา

1) เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว กิริยาอาการใด ๆ เป็นของสมณะ เราต้อง ทำกิริยาอาการนั้น ๆ

2) การเลี้ยงชีวิตของเรา เนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เราเลี้ยงง่าย

3) อาการทางกาย วาจาอย่างอื่นที่เราต้องทำให้ดีขึ้นไปกว่านี้ยังมีอยู่อีก ไม่ใช่แต่เพียง-เท่านี้

4) ตัวเราเองติเตียนตัวเราเองโดยศีลหรือไม่

5) ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วติเตียนเราโดยศีลได้หรือไม่

6) เราต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น

7) เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว

8) วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่

9) เรายินดีในสิ่งที่สั่งหรือไม่

10) คุณวิเศษของเรามีอยู่หรือไม่ ที่จะให้เราไม่เก้อเขินเมื่อเพื่อนบรรพชิตถามในภายหลัง

2.2 สมณสาธูป

1) การใช้โทรศัพท์มือถือ ควรสำรวจระวางในการใช้ในที่ สาธารณชนให้เหมาะสมถ้าเป็นไปได้ก็ควรจะปิดหรืองดใช้ทุกครั้ง ในเวลาเข้าห้องประชุม ห้องสอน เพราะเป็นการให้เกียรติต่อที่ประชุม และไม่เป็นการรบกวนสมาธิของวิทยากรและผู้ฟัง

2) การพูดเสียงดัง ควรสำรวจระวางในการใช้ถ้อยคำเปลืองและไร้สาระ โดยเฉพาะ การพูดเสียงดังเกินไป ซึ่งดูแล้วไม่เหมาะสม เพราะอาจทำลายบรรยากาศการเรียนรู้ของผู้รู่ที่กำลังตั้งใจฟังการบรรยายทั่วไปได้

3) อิริยาบถต่าง ๆ ในที่ประชุม ควรสำรวจระวางหลักเสขียวัตถ์ โดยเฉพาะ การร่วมประชุม ควรมีความพร้อมเพรียงกันเข้าประชุม การเดินเข้าเดินออกจากที่ประชุมถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ควรบอญัก เพื่อเป็นการให้เกียรติที่ประชุมและ/หรือวิทยากรในที่ประชุม ที่สำคัญ ควรเตรียมตัวทำธุระ ภาระต่าง ๆ ให้เสร็จก่อนเข้าห้องประชุมทุกครั้ง ก็จะเป็นการกำจัดจุดอ่อนข้อนี้ได้

4) การสูบบุหรี่ เป็นสิ่งไม่ควรอย่างยิ่ง เพราะบุหรี่ถือว่าเป็นสิ่งเสพติดชนิดหนึ่ง ซึ่งสังคัมรังเกียจ โดยเฉพาะพระสงฆ์ในฐานะเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคัม ก็ควรงดเว้นให้ได้ เพราะจะเป็นที่น่าจับตามองแบบไม่น่าเลื่อมใสศรัทธาต่อสายตาของท่านสาธุชนทั้งหลาย

5) การนุ่งห่ม ควรสำรวจระวางในการนุ่งห่มให้เรียบร้อย อย่างน้อยก็ไม่ทำให้เกิดความรำคาญแก่เพื่อนสหธรรมิกผู้มีศีลเป็นที่รักทั้งหลาย และที่สำคัญพระสงฆ์ยังถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งคุณงามความดี และเป็นตัวแทนอันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอัตโนมัติไปในตัวด้วย

6) ความสัมพันธ์ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระวิทยากรกับนักเรียนนักศึกษา ควรตั้งอยู่ในฐานะที่เหมาะสมตามพระธรรมวินัย อย่าให้เกินเลยขอบเขตจนอาจเป็นช่องทางให้เกิดข้อครหาในทางที่ไม่ดีต่าง ๆ อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ อนึ่ง กิริยาอาการอันใดที่ไม่สมควร และไม่ได้กล่าวไว้ในที่นี้ ขอเพื่อน สหธรรมิกสมาชิกของศูนย์ฯ ทุกรูปได้พิจารณาปฏิบัติโดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ และจงปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความวิริยะอุตสาหะ เพื่อสันติสุขของสังคัมส่วนรวมและเพื่อความเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาพุทธเจ้าตลอดไป

3. จรณะ 15

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546:ออนไลน์) กล่าวถึงจรณะ 15 สรุปได้ดังนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงทราบว่ สิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่งใดไร้ประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย นอกจากจะทรงเลือกปฏิบัติเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว ยังทรงถ่ายทอดคุณธรรมที่เป็นประโยชน์เหล่านั้นให้แก่สาวกทั้งหลายด้วยพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่ เพราะเหตุ

นี้ จึงทรงพระนามว่า “ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ” ซึ่งครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพื้งน้อมนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน

จรณะ 15 หมายถึง ความประพฤติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์มีความประพฤติครบถ้วนยอดเยี่ยม ท่านประมวลความประพฤติที่พอจะนำมากล่าวได้โดยประมวลมี 15 ข้อ ดังนี้

1. สีสัมปทา ทรงถึงพร้อมด้วยศีล
2. อินทริยสังวร ทรงระมัดระวังในการเคลื่อนไหวทุกอริยาบถ สรรวม หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ
3. โภชนมัตตัญญูตา ทรงรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร
4. ชาคริยานุโยค ทรงประกอบความเพียรของผู้ตื่นอยู่ คือ สติสัมปชัญญะ ครบถ้วน บริบูรณ์
5. สัทธา ทรงมีความเชื่อมั่นในผลการปฏิบัติ
6. หิริ ทรงมีความละอายต่อผลของความชั่วทั้งมวล
7. อตปฺปะ ทรงกลัวต่อผลความชั่วทั้งมวล
8. พาหุสัจจะ ทรงสั่งสมวิชาการต่าง ๆ ด้วยการศึกษามาแล้วด้วยดี
9. วิริยะ ทรงมีความเพียรไม่ทอดทิ้ง โดยเอาชีวิตเป็นเดิมพัน
10. สติ ทรงมีสติสมบูรณ์
11. ปัญญา มีปัญญารอบรู้ในวิทยาการทุกแขนง และทรงรู้แจ้งในอริยสัจ โดยที่มีได้ศึกษาจากผู้ใดมาในกาลก่อน ทรงค้นคว้าพบด้วยพระองค์เอง
12. ปฐมฌาน ทรงฝึกฌาน จนได้ปฐมฌาน
13. ทุตติยฌาน ทรงฝึกฌาน จนได้ฌานที่สอง
14. ตติยฌาน ทรงฝึกสมาธิ จนได้ฌานที่สาม
15. จตุตถฌาน ทรงสมาธิ จนทรงฌานที่ 4 ไว้ได้ด้วยดีเป็นพิเศษ

ทั้งหมดนี้จัดเป็นจรียา คือความประพฤติของพระองค์ อันเป็นแบบอย่างที่บรรดาพุทธสาวกจะพึงปฏิบัติตามให้ครบถ้วนบริบูรณ์ เพื่อผลไพบูลย์ในการปฏิบัติเพื่อมรรคผล เพราะพระองค์ทรงมีความประพฤติอย่างนี้ จึงทรงบรรลุมรรคผล หากพุทธศาสนิกชนที่นับถือพระองค์ปฏิบัติตาม ก็มีหวังได้บรรลุมรรคผลในชาติปัจจุบัน

ใบกิจกรรม 1.2 คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ให้ร่วมกันวิเคราะห์คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรม ในประเด็นดังนี้

- ☞ คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดี
- ☞ ลักษณะของพระสอนศีลธรรมในปัจจุบัน
- ☞ แนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่ดี

ดำเนินการดังนี้

1. วิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้รับมอบหมาย
2. สรุปตามผลการวิเคราะห์ของกลุ่ม
3. ส่งตัวแทนนำเสนอผลการวิเคราะห์
4. บันทึกผลการเรียนรู้ของกลุ่ม แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉาย.....ผู้แทนกลุ่ม.....

เรื่องที่ 1.2

กิจกรรมที่ 1.2

คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
บันทึกสาระสำคัญ

ตามแนวคิดกลุ่มของท่าน โปรดสรุปประเด็น
ดังต่อไปนี้

..... 1. ผลสรุปคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรม
ที่ดี คือ.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. ผลสรุปลักษณะของพระสอนศีลธรรมใน
ปัจจุบัน คือ.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. ผลสรุปแนวทางส่งเสริมคุณลักษณะของพระ
สอนศีลธรรมที่ดี คือ .....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ใบสมาชิกกลุ่มย่อย

เมื่อเลือกสมาชิกกลุ่มเรียบร้อยแล้ว

โปรดนำรายชื่อสมาชิกส่งวิทยากรประจำกลุ่มของท่าน 1 ฉบับ

และเก็บไว้ที่กลุ่มของท่าน 1 ฉบับ

กลุ่มที่	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล วิทยากรประจำกลุ่ม

โปรดทำเครื่องหมาย (✓) ลงในช่องว่างข้อมูลกลุ่มของท่าน						
นำใบสมาชิกส่งวิทยากรประจำกลุ่มย่อย กลุ่มที่:	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6
สมาชิกกลุ่มย่อยกลุ่มที่ :	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6

ลำดับ	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่งในกลุ่ม
1		ผู้แทนกลุ่ม
2		สมาชิก
3		สมาชิก
4		สมาชิก
5		สมาชิก

ให้ใช้รูปแบบนี้ทุกครั้งในการแบ่งกลุ่ม

กิจกรรม 1.3 พุทธวิธีสอนทั่วไป

แนวคิด

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนถูกคาดหวังจากคณะสงฆ์ รัฐบาล และประชาชนทั่วไปว่า จะเป็นแบบอย่างในการประพฤติที่ดั่งงามตามหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถจะสอนให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติชอบได้ในชีวิตจริง พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมศาสดาของพระพุทธศาสนา ทรงเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติศาสนธรรมและทรงมีรูปแบบการสั่งสอนพุทธบริษัทหลายวิธี ตามความเหมาะสมของผู้ที่จะทรงสอน การเข้าใจพุทธวิธีสอนและการประยุกต์พุทธวิธีเพื่อใช้สอนศีลธรรม จะทำให้การสอนศีลธรรมมีประสิทธิภาพ ดังนั้น พระสอนศีลธรรมควรศึกษาพุทธวิธีสอนให้เข้าใจ

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ:

1. บอกปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอนได้
2. อธิบายหลักการทั่วไปของพุทธวิธีสอนและลีลาการสอนได้
3. อธิบายพุทธวิธีสอนทั้ง 7 วิธีได้
4. อธิบายกลวิธีและอุปายประกอบการสอนได้

ระยะเวลา

60 นาที

เนื้อหา

ปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอน
พุทธวิธีสอน 7 วิธี
ลีลาการสอน กลวิธีและอุปายประกอบการสอน

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนมาให้ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอน พุทธวิธีสอน 7 วิธี และลีลาการสอน กลวิธีและอุปายประกอบการสอน
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาไปความรู้ 3 “พุทธวิธีสอนทั่วไป”
3. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน

สื่อและอุปกรณ์

- เครื่องคอมพิวเตอร์ พร้อมชุด LCD Projector
- PowerPoint ประกอบการบรรยาย
- ใบความรู้ 1.3
- ใบกิจกรรม 1.3
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.3

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

ใบความรู้ 1.3 พุทธวิธีสอนทั่วไป

ปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2547: 12-14) กล่าวถึงปรัชญาของพุทธวิธีสอนสรุปได้ดังนี้:

1. พระพุทธศาสนาถือว่า ในการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้น ความขัดข้อง ปรวนแปร ความเดือนร้อน ลำบาก ความเจ็บปวด ความสูญเสีย ความพลัดพราก และปัญหาชีวิตต่าง ๆ ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกรวมว่าทุกข์นั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ ทุกข์เกิดจากตัณหา คือ ความอยาก ความต้องการ ความเห็นแก่ตัว ตัณหานั้น เกิดจากความไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นจริง มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างไม่ถูกต้อง ซึ่งเรียกว่า อวิชชา การที่จะแก้ทุกข์หรือแก้ความทุกข์ จึงต้องกำจัด อวิชชา สร้างวิชชาให้เกิดขึ้น

2. ชีวิตที่เป็นอยู่อย่างดีและมีความสุขที่สุด คือ ชีวิตที่กล้ารับรู้ต่อปัญหาทุกอย่าง ตั้งทัศนคติที่ถูกต้องต่อปัญหาเหล่านั้น และจัดการแก้ไขด้วยวิธีที่ถูกต้อง การหลีกเลี่ยงที่จะรับรู้ การนี้กวาดภาพให้เป็นอย่างที่ตนชอบ เป็นการปิดตาหรือหลอกตนเอง ไม่ช่วยให้พ้นจากความทุกข์ ไม่เป็นการแก้ทุกข์ และให้ได้พบความสุขอย่างแท้จริง

3. ภารกิจของพระพุทธศาสนาและระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนา คือ การช่วยมนุษย์ให้แก้ปัญหาของตนได้ โดยฝึกอบรมบุคคลให้พัฒนาปัญญา ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในข้อเท็จจริงและสภาวะของสิ่งทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้เกิดประโยชน์ตน คือ ความมีชีวิตอยู่อย่างสำเร็จผลดีที่สุด มีจิตใจเป็นอิสระ มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น คือสามารถช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้

พุทธวิธีสอน 7 วิธี

พุทธวิธีสอนโดยเทียบกับระเบียบวิธีสอนทั่วไป พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญโญ) (2543: 297-300) ศึกษาพุทธวิธีในการสอน: สืบค้นจากพระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก (2514) พบว่า พุทธวิธีในการสอนมี 7 วิธี ดังนี้

1. วิธีสอนแบบบรรยาย (Lecture Method)

วิธีสอนแบบบรรยาย (Lecture Method) เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนให้ความรู้ตามเนื้อหาสาระด้วยการเล่าอธิบายแสดงสาธิตโดยที่ผู้เรียนเป็นผู้ฟังเพียงอย่างเดียว อาจเปิดโอกาสให้ซักถามปัญหาได้บ้างในตอนท้ายของการบรรยาย

2. วิธีสอนแบบซักถามและสนทนาโต้ตอบ

วิธีสอนแบบซักถามและสนทนาโต้ตอบ หรือ ปุจฉาวิสัชนา แปลว่า ถามตอบกัน หมายถึงการถามและตอบกันไปมา เป็นการหาความรู้ความเข้าใจจากอีกฝ่ายหนึ่ง ปุจฉาวิสัชนา

เป็นวิธีสอนอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า โดยทรงเปิดโอกาสให้พระสงฆ์หรือผู้เข้าเฝ้าถามปัญหาได้ และพระองค์ทรงตอบเอง เป็นทางเกิดปัญญาอย่างหนึ่ง เป็นการเปิดโอกาสให้ศิษย์ค้นหาได้ ชักใช้ไล่เลียงถามจนกระทั่งได้คำตอบที่พอใจ เป็นวิธีการให้ความรู้ตรงแก่ผู้สงสัยในเรื่องนั้นๆ และเป็นการสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองในการเรียนการสอน หรือการสนทนา

3. วิธีสอนโดยการสาธิต (Demonstration)

วิธีสอนโดยการสาธิต (Demonstration) เป็นวิธีสอนที่ครูแสดงให้นักเรียนดู และให้ความรู้แก่นักเรียนโดยใช้สื่อการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม และผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง การสอนแบบสาธิตแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ผู้สอนเป็นผู้สาธิต ผู้สอนและผู้เรียน ร่วมกันสาธิต ผู้เรียนสาธิตเป็นกลุ่ม ผู้เรียนสาธิตเป็นรายบุคคล วิทยากรเป็นผู้สาธิต และการสาธิตแบบเจียบโดยให้นักเรียนสังเกตเอง

4. วิธีสอนแบบแก้ปัญหา หรือวิธีสอนตามขั้นของอริยสัจ 4

วิธีสอนแบบอริยสัจ คล้ายคลึงกับวิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์อย่างที่สุด ขั้นต่างๆ คือ ทุกข์ (ขั้นปัญหา) การพิจารณาเพื่อกำหนดปัญหาได้ถูกต้อง สมุทัย คือการรู้ที่ของปัญหา และหาวิธีแก้ไขปัญหา นิโรธ การดับทุกข์ คือการทดลองและการบันทึกผล หรือการเก็บข้อมูล และ มรรค คือการหาเหตุผลและการแก้ปัญหา

5. วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน

วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนถามนำ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนแสวงหาคำตอบได้ ทั้งนี้โดยกระทำสืบเนื่องไปตามขั้นตอนที่สำคัญ คือการเข้าใจปัญหา พิสูจน์หลักการ และตัดสินข้อสรุปต่างๆ และนำผลสรุปไปใช้

6. วิธีสอนแบบอุปนัย (Inductive Method)

วิธีสอนแบบอุปนัย เป็นการสอนรายละเอียดปลีกย่อยไปหากฎเกณฑ์ หรือสอนจากตัวอย่างไปหากฎเกณฑ์ นั่นคือ นักเรียนได้เรียนรู้ในรายละเอียดก่อนแล้วจึงสรุป ตัวอย่างของวิธีสอนนี้ ได้แก่ การให้โอกาสนักเรียนในการศึกษาค้นคว้าสังเกต ทดลอง เปรียบเทียบแล้วพิจารณาค้นหาคำตอบที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันจากตัวอย่างต่างๆ เพื่อนำมาเป็นข้อสรุป

7. วิธีสอนแบบนิรนัย (Deductive Method)

วิธีสอนแบบนิรนัย (Deductive Method) เป็นวิธีสอนที่เริ่มจากกฎเกณฑ์หรือหลักการต่างๆ แล้วให้นักเรียนหาหลักฐานเหตุผลมาพิสูจน์ยืนยัน นั่นคือการฝึกทักษะในการคิดอย่างมีเหตุผล มีการพิสูจน์ตรวจสอบข้อเท็จจริงอันมีที่มาจากหลักการ

กลวิธีและอุบายประกอบการสอน

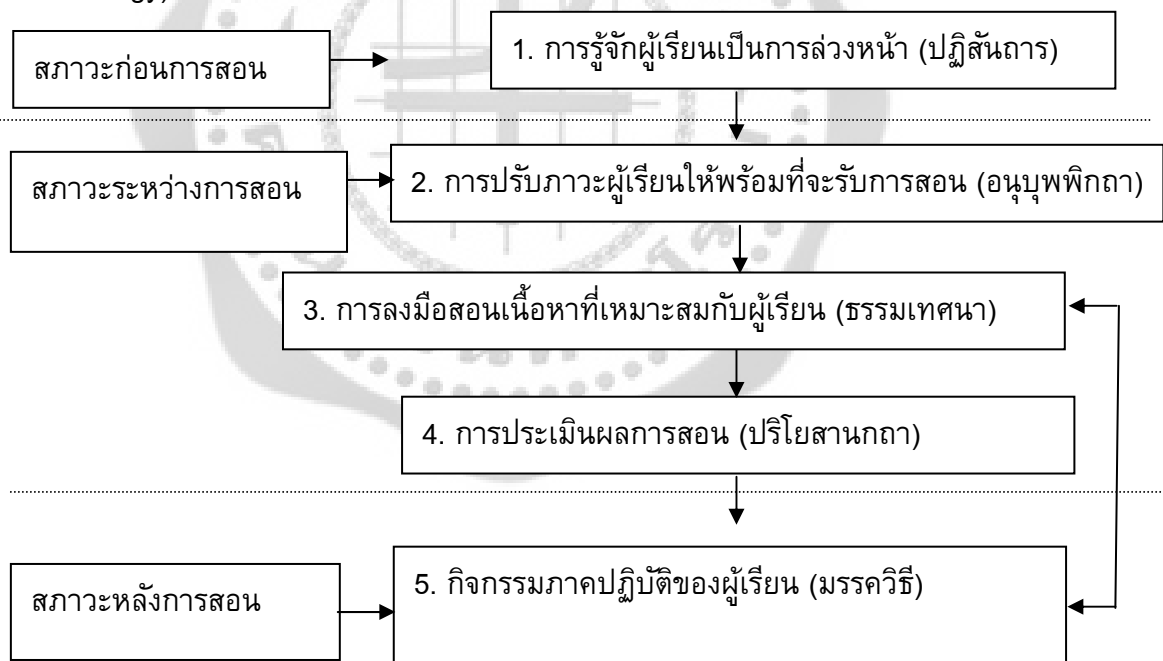
ธีรวาส บำเบ็ญญูญบารมี (2550: 9-11) กล่าวถึงกลวิธีและอุบายประกอบการสอนของพระพุทธเจ้าสรุปได้ดังนี้

1. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบ คำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอนช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจน ช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น
2. การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ่งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้าใจ
3. การใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะ เหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีมีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมากอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่
4. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง ก็คือ พระจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง
5. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและการเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน แม้ในการสอนหลักธรรมทั่วไป พระองค์ก็ทรงรับเอาคำศัพท์ที่มีอยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟังผู้เรียนหันมาสนใจ และกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่เท่านั้น และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไรถูก อย่างไม่เห็นผิดอย่างไร จึงเห็นได้ว่า คำว่า พรหม พรหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไฟบูชา ยัญ ฯลฯ ซึ่งคำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างไรใหม่
6. อุปายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุปายสำคัญ ในการเผยแผ่ศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทโธบายอย่างที่เรียกว่า การวางแผนที่ได้ผลยิ่ง ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในที่ใดที่หนึ่งควรไปโปรดใครก่อน
7. การรู้จักจังหวะ และโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะ และโอกาสให้เป็นประโยชน์
8. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดต้นเหมา นานะ ทวิภูติเสียให้เหนื่อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใด ให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวว่าจะถูกรู้สึกว่าแพ้

9. การลงโทษ และให้รางวัล การใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช้การฝึกคนของ พระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติพระองค์ ก็แสดงไปตามเนื้อหาธรรมไม่ กระทบกระถังใคร การสอนไม่ต้องลงโทษ เป็นการแสดงความสามารถของผู้สอนด้วย ในระดับ สามัญ สำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิดคำนึงว่าการลงโทษ ควรมีหรือไม่ แค่ไหน และอย่างไร แต่ผู้สอนคนใดสำเร็จผลโดยไม่ต้องใช้อำนาจโทษเลย ย่อมชื่อว่าเป็นผู้มีความสามารถ ในการสอนมากที่สุด

10. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้ง ต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะ ครั้ง เฉพาะคราวไป

จากพุทธวิธีสอนที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยสรุปว่า ขั้นตอนของพุทธวิธีสอน โดย เปรียบเทียบกับกระบวนการสอนปัจจุบัน ได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ ก่อนการสอน ระหว่างการสอน และหลังการสอน จัดเป็นกระบวนการพุทธวิธีสอน (Paradigm for Buddha's Teaching Methodology) ดังนี้:

ใบกิจกรรม 1.3 พุทธวิธีสอนทั่วไป

ฟังวิทยากรบรรยาย ในประเด็นดังนี้

- ☞ ปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอน
- ☞ หลักทั่วไปของพุทธวิธีสอน
- ☞ การประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอน

ดำเนินการดังนี้

1. ร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์
2. วิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้ฟังวิทยากรบรรยาย
3. บันทึกผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉายา.....สมาชิกกลุ่มที่.....

เรื่องที่ 1.3

พุทธวิธีสอนทั่วไป
บันทึกสาระสำคัญ

กิจกรรมที่ 1.3

ตามแนวคิดของท่าน โปรดสรุปประเด็น
ดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีสอน

2. หลักทั่วไปของพุทธวิธีสอน.....

3. การประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอน.....

กิจกรรม 1.4 องค์ประกอบในพุทธวิธีสอน

แนวคิด

การศึกษาองค์ประกอบในพุทธวิธีสอน ประกอบด้วย ผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาและการสอนที่ดีที่เหมาะสมนั้น จะช่วยให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจถึงบริบท พร้อมทั้งมีวิธีการในการปรับปรุงการทำงานของตนให้ดีขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ :

1. บอกองค์ประกอบของพุทธวิธีสอนได้
2. อธิบายสภาพขององค์ประกอบของพุทธวิธีสอนในปัจจุบัน
3. ให้ข้อเสนอแนะ แนวทาง หรือวิธีแก้ไข ปรับปรุงองค์ประกอบของพุทธวิธีสอน

เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน

ระยะเวลา 60 นาที

เนื้อหา

- ผู้สอน ผู้เรียนที่ดี เนื้อหาและวิธีการสอนที่เหมาะสม
- สภาพของผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหา และวิธีการสอนในปัจจุบัน
- แนวทางส่งเสริมองค์ประกอบในพุทธวิธีสอน

วิธีดำเนินการกิจกรรม

1. แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 6 รูป
2. แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนรับใบกิจกรรม 1.4 และจับสลากประเด็นที่ศึกษา ได้แก่
  - ผู้สอน ผู้เรียนที่ดี เนื้อหาและวิธีการสอนที่เหมาะสม
  - สภาพของผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหา และวิธีการสอนในปัจจุบัน
  - แนวทางส่งเสริมองค์ประกอบในพุทธวิธีสอน
3. แต่ละกลุ่มร่วมศึกษาวิเคราะห์ตามที่ได้รับมอบหมาย
4. สมาชิกที่เหลือร่วมอภิปรายผลการวิเคราะห์ตามที่ได้รับมอบหมาย
5. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 1.4 ประกอบการสรุปในแต่ละประเด็น
6. นำเสนอผลการวิเคราะห์ ต่อกลุ่มใหญ่

สื่อและอุปกรณ์

- ใบกิจกรรม 1.4
- ใบความรู้ 1.4
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.4

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

ใบความรู้ 1.4 องค์ประกอบของพุทธวิธีสอน

หลักการทั่วไปของพุทธวิธีสอน

พระธรรมปิฎก (2542:ออนไลน์) กล่าวถึงหลักการทั่วไปของพุทธวิธีสอน สรุปได้ดังนี้ พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ทรงทราบด้วยพระญาณว่า เวไนยสัตว์หรือบุคคลที่ฟังสอนได้นั้นมีอยู่กี่จำพวก จำนวนเท่าใด ทรงใช้พระญาณจำแนกบุคคลที่จะรับพระสัจธรรมได้ และไม่ได้มีอยู่ 4 จำพวก เปรียบได้ดังดอกบัว อันหมายถึง ปัญญา วาสนา บารมี และอุปนิสัย ที่สร้างสมมาแต่อดีตของบุคคล

พระพะยอม กัลยาโณ และคำนวณ ชานันโท (2547) สรุปการเปรียบเทียบซึ่งพระพุทธเจ้าเปรียบบุคคลว่าเป็นเหมือนดอกบัว 4 จำพวก คือ

1. ดอกบัวที่พ้นน้ำแล้ว รอแสงพระอาทิตย์จะบานวันนี้
2. ดอกบัวที่ปรึมน้ำ จะบานวันพรุ่งนี้
3. ดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ยังอีก 3 วันจึงจะบาน
4. ดอกบัวที่เพิ่งงอกใหม่จากเหง้าในน้ำ จะยังไม่พ้นภัยจากเต่าและปลา

วสิน อินทสร (2545:ออนไลน์) กล่าวถึงการสอนของพระพุทธเจ้าสรุปได้ว่า ทรงมีวิธีการสั่งสอนพุทธบริษัท 4 อันประกอบด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งทำให้พุทธบริษัทดังกล่าวมีความเข้าใจในเรื่องที่ทรงสอนให้เห็นคุณค่าของชีวิตที่ปราศจากทุกข์ คำสอนของพระองค์สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และสามารถเผยแผ่ให้ผู้อื่นได้รู้ตาม ซึ่งวิธีสอนของพระองค์นั้นมีหลายรูปแบบ พระองค์ทรงเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคคลที่จะทรงสั่งสอน ซึ่งพุทธวิธีสอนดังกล่าวนี้มีผลสำเร็จ ทำให้มีผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางทั่วโลก

ดังนั้น พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรนำพุทธวิธีสอนมาประยุกต์ ใช้ให้เหมาะสมกับเรื่องและบุคคลที่จะรับการถ่ายทอด พุทธวิธีสอนดังกล่าวพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพึงทำความเข้าใจในประเด็นคุณสมบัติของผู้สอน

พระธรรมปิฎก (2542) กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้สอนตามแนวการสอนของพระพุทธเจ้าสรุปได้ดังนี้

1. คุณสมบัติของผู้สอน ตามแนวพุทธคุณ แยกเป็น 2 ส่วน คือ คุณสมบัติที่ปรากฏออกมาภายนอก อันได้แก่บุคลิกภาพ และคุณสมบัติภายใน อันได้แก่ คุณธรรมต่างๆ ดังนี้:

1.1 บุคลิกภาพ จะเป็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระลักษณะทั้งทางด้านความสง่างามแห่งพระวรกาย คือ มีพระรูปร่าง หน้าตา น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก วรรณณะและพระสรีระดุจดังพรหม หน้าตุน่าชมหน้ากหน้า พระสุรเสียง คือ แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวลชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พรวด ซึ่ง กังวาน ซึ่งพระสุรเสียงนี้โน้มนำจิตใจ ทรงมีพระอากัปกิริยา มารยาททุกอย่างที่งดงาม น่าเลื่อมใส เริ่มแต่สมบัติผู้ดี และมารยาทอันเป็นที่ยอมรับของสังคม

ตลอดจนพระบุคลิกลักษณะที่เป็นเสน่ห์ทุกประการ พร้อมไปด้วยความมองอาจ ความสง่างาม ความเยือกเย็น การแสดงธรรมของพระองค์ นอกจากแจ่มแจ้งด้วยสัจธรรมแล้ว ยังก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินสุขใจ ชวนให้อยากฟังอย่างใกล้ชิดพระองค์อยู่ไม่วาย ดังนั้น พระบุคลิกลักษณะของพระพุทธองค์ประกอบด้วยสิ่งอันควรแก่ศรัทธาทุกประการ

1.2 คุณธรรม พระพุทธคุณในแง่คุณธรรมมีมาก ในที่นี้ ยกมาแสดงตามแนวพุทธคุณ 3 ดังนี้คือ: พระปัญญาคุณ ที่เกี่ยวข้องกับการสอน ยกมา 2 อย่าง คือ ทศพลญาณ และ ปฏิสัมภินา

1.2.1 ทศพลญาณ คือ พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคตที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาท ประกาศพระศาสนาได้มั่นคง ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2547 : 21-24) ได้แสดงความหมายที่เป็นพุทธคุณแท้ กับความหมายที่ผู้สอนควรนำไปใช้ได้ ดังนี้:

ทศพลญาณ	ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติ
1 ฐานาฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ	1 มีความรู้เข้าใจในเนื้อหา และขอบเขตของกฎเกณฑ์ และหลักการต่างๆ
2 กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม	2 มีความรู้ความเข้าใจ ในกระบวนการพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์เป็นอย่างดี
3 สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง	3 รู้วิธีการและกลวิธีปฏิบัติต่างๆ ที่จะนำเข้าสู่เป้าหมายที่ต้องการ
4 นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลก	4 มีความรู้ในวิชาสรีรวิทยา และจิตวิทยา อย่างน้อยให้ทราบองค์ประกอบต่างๆ และการปฏิบัติหน้าที่ขององค์ประกอบเหล่านั้น
5 นานาธิมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้ธมฺมุตติ (รู้ธมฺมุตติ ความโน้มเอียงแนวความสนใจ) ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างกัน	5 รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความโน้มเอียง แนวความสนใจ และความถนัด โดยธรรมชาติ
6 อินทริยโปรปริยัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริยของสัตว์ทั้งหลาย	6 รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านระดับสติปัญญา ความสามารถพัฒนาการด้านต่างๆ และความพร้อมที่จะเรียนรู้
7 ฌานาทิสังกิลเสสาทิญาณ ปรีชาหยั่งรู้เหตุที่จะทำให้ฌาน วิโมกข์ และสมาธิเสื่อม หรือเจริญ คล่องแคล่ว จัดเจน หรือก้าวไปข้างหน้ายิ่งขึ้น	7 รู้ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นอุปสรรค ถ่วง หรือส่งเสริมเพิ่มพูนผลสำเร็จของการเรียนรู้ และการฝึกอบรมในระดับต่างๆ เข้าแก้ไข หรือส่งเสริม นำการเรียนรู้และการฝึกอบรมให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี

ทศพลญาณ	ความหมายส่วนที่ผู้สอนทั่วไปพอจะปฏิบัติ
8 ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ปรีชาหยั่งรู้ระลึกชาติภพในหนหลังได้	8 รู้ประวัติพื้นเพเดิม และประสบการณ์ในอดีตของผู้เรียน
9 จุตูปปาตญาณ ปรีชาหยั่งรู้จุด และอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นไปตามกรรม	9 พิจารณาสังเกตดูผู้เรียน ในขณะที่เขามีบทบาทอยู่ในชีวิตจริง ภายในในกลุ่มหรือสังคม สามารถรู้เท่าทัน และเข้าใจพฤติกรรมต่างๆ ที่เขาแสดงออกในขณะนั้นๆ ว่าเป็นผู้มีปัญหาหรือไม่อย่างไร มองเห็นสาเหตุแห่งปัญหานั้น และพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือแก้ไขได้ทันที
10 อาสวกขยญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย	10 รู้ชัดเข้าใจแจ่มแจ้ง และแน่ใจว่าผลสัมฤทธิ์ที่เป็นจุดหมายนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร และตนเองสามารถกระทำผลสัมฤทธิ์นั้น ให้เกิดขึ้นได้จริงด้วย

1.2.2 ปฏิสัมภिता คือ ปัญญาแตกฉานในด้านต่างๆ ซึ่งมีทั่วไปแก่พระมหา สวากทั้งหลายด้วย ดังนี้:

- 1) อรรถปฏิสัมภिता ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำข้อความหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถขยายความแยกแยะออกไปได้โดยพิสดาร แปลสั้นๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในอรรถ
- 2) ธรรมปฏิสัมภिता ความเข้าใจแจ่มแจ้งในหลักหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถจับใจความของคำอธิบายที่กว้างขวางพิสดาร แปลสั้นๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในธรรม
- 3) นิรุกติปฏิสัมภिता ความรู้แตกฉานในภาษา ภูษาษาต่างๆ และรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจและเห็นตามได้ แปลสั้นๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ
- 4) ปฏิภาณปฏิสัมภिता ความมีไหวพริบ สามารถเข้าใจ คิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการ แปลสั้นๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ

2. พระวิสุทธิคุณ ความบริสุทธิ์เป็นพระคุณสำคัญยิ่งเช่นกันที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือและเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ความบริสุทธิ์นี้มองได้จากลักษณะต่างๆ คือ พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากอสวกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้ ทรงทำอย่างทีสอน สอนเขาอย่างไร พระองค์เองก็ทรงประพฤติปฏิบัติอย่างนั้นด้วย ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่มีพระทัยเคลือบแฝงด้วยความหวังประโยชน์ส่วนตน หรืออามิสตอบแทนใดๆ

3. พระมหากษัตริย์ อาศัยพระมหากษัตริย์คุณ พระพุทธเจ้าจึงเสด็จออก
ประกาศพระศาสนา โปรดสรรพสัตว์ ทำให้พระองค์คุณ 2 อย่างแรก คือ พระปัญญาคุณ และพระวิ
สุทธิคุณ เป็นที่ปรากฏ และเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างแท้จริง

และพระธรรมปิฎก (2542) ยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการสอนว่ามีองค์ประกอบ
3ด้าน คือ ด้านเนื้อหา ด้านผู้เรียน และด้านการสอน ดังนี้

องค์ประกอบด้านเนื้อหา

1. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก
หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ

2. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึก ยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสาย
ลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุพุทธานุสส

3. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียน ได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง
อย่างที่เราเรียกว่าประสบการณ์ตรง

4. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่กววน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอก
เรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

5. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

6. สอนเท่าที่จำเป็นพอดี สำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอน
เท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

7. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง
ดังที่ผจญ คำขุสั้งษ์ (2550) กล่าวว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย
จึงตรัสพระวาจาตามหลัก 6 ประการ คือ

7.1 คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก
ที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

7.2 คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก
ที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

7.3 คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก
ที่ชอบใจของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

7.4 คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รัก
ที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

7.5 คำพูดที่จริง ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รัก
ที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

7.6 คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รัก
ที่ชอบใจของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

ลักษณะของพระพุทธรเจ้าในเรื่องนี้ คือ ทรงเป็นกาลวาทิ สัจจวาทิ ภูตวาทิ อัตถวาทิ ธรรมวาทิ วินัยวาทิ

องค์ประกอบด้านผู้เรียน

1. รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี
3. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสุขงาม ความแสรบแห่งอินทรีย์ หรือญาณ ที่บาลี เรียกว่า ปริปาเกะ ของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นรายๆ ไปด้วย
4. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำ และได้ผลจริง เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถกผู้โง่เขลาด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ
5. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียน กับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ หลักนี้เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำ และมีกมาในรูปการถามตอบ
6. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์
7. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา

องค์ประกอบด้านการสอน

1. ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่งการเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อย ก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมที่เดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบ หรือผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขาเข้าใจดี หรือสนใจอยู่
2. สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้เกิดเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว
3. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตน และผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ

4. สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็น ความสำคัญของผู้เรียน และงาสั่งสอนนั้น ไม่ใช่สั่งว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็นเป็นชั้น ต่ำๆ

5. ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย

ลีลาการสอน

นอกจากนั้น พระธรรมปิฎก (2542) ยังได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพระพุทธเจ้า คือ ลักษณะท่าทางการสอนที่เรียกว่าเป็นลีลาในการสอนมี 4 อย่างดังนี้:

1. สันทัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
2. สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติ
3. สมุตตเตชนา ระวังให้แกลั้วกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
4. สัมปหังสนา ซื่อโลมใจให้เข้มแข็ง ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ อาจผูกเป็นคำสั้นๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ระวัง หรือชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน

ใบกิจกรรม 1.4 องค์ประกอบของพุทธวิธีสอน

โปรดวิเคราะห์องค์ประกอบของพุทธวิธีสอน ในประเด็นดังนี้

- ☞ คุณลักษณะของผู้สอน ผู้เรียนที่ดี เนื้อหาและวิธีการสอนที่เหมาะสม
- ☞ สภาพของผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหา และวิธีการสอนในปัจจุบัน
- ☞ แนวทางส่งเสริมองค์ประกอบในพุทธวิธีสอนและลีลาการสอน

ดำเนินการดังนี้

1. วิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้รับมอบหมาย
2. สรุปตามผลการวิเคราะห์ของกลุ่ม
3. นำเสนอผลการวิเคราะห์ของกลุ่ม
4. บันทึกผลการเรียนรู้ของกลุ่ม แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉายา.....ผู้แทนกลุ่มที่.....

เรื่องที่ 1.4

กิจกรรมที่ 1.4

องค์ประกอบในพุทธวิธีสอน

ตามแนวคิดกลุ่มของท่าน โปรดสรุปประเด็น
ดังต่อไปนี้

บันทึกสาระสำคัญ

1. องค์ประกอบของพุทธวิธี

สอน.....

2. สภาพขององค์ประกอบของพุทธวิธีสอนใน
ปัจจุบัน.....

3. ข้อเสนอแนะ แนวทาง หรือวิธีแก้ไข
ปรับปรุงองค์ประกอบของพุทธวิธีสอนเพื่อให้
เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน

กิจกรรม 1.5 การเขียนแผนการสอน

แนวคิด

การเขียนแผนการสอน เป็นการวางแผนการสอนในแต่ละเนื้อหา ว่าควรจะดำเนินการสอนอย่างไร ควรจัดหาสื่อและอุปกรณ์อะไรบ้างประกอบ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ :

1. วิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในรายวิชาพระพุทธศาสนาได้
2. วางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละภาคการศึกษาได้
3. วางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละเนื้อหาได้
4. วางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละชั่วโมงได้
5. บอกขั้นตอนการเขียนแผนการสอนได้
6. เขียนแผนการสอนได้

ระยะเวลา 120 นาที

เนื้อหา

การเขียนแผนการสอน ประกอบด้วย

- ความหมายและความสำคัญของการเขียนแผนการสอน
- การวิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในรายวิชา

พระพุทธศาสนา

- การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละภาคการศึกษา
- การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละเนื้อหา
- การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละชั่วโมง

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการเขียนแผนการสอนมาบรรยาย
2. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์
3. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 1.5

4. แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่มโดยจับสลาก เนื้อหารายวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ละภาคเรียน

5. แต่ละกลุ่มศึกษาใบกิจกรรม 1.5

6. สมาชิกในแต่ละกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์

7. สมาชิกที่เหลือร่วมอภิปรายผลการวิเคราะห์ตามที่แต่ละกลุ่มเสนอ

สื่อและอุปกรณ์

- เครื่องคอมพิวเตอร์ พร้อมชุด LCD Projector
- PowerPoint ประกอบการบรรยาย
- หนังสือเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
- ใบความรู้ 1.5
- ใบกิจกรรม 1.5
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 1.5

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์
- การนำเสนอผลงาน
- การร่วมสรุป

ใบความรู้ 1.5 การเขียนแผนการสอน

การวางแผนการสอน

ประสาธ สืบคำ (2547 : ออนไลน์) กล่าวถึงการวางแผนการสอนว่า ช่วยให้การสอนมีประสิทธิภาพ ใช้เวลาน้อย เกิดการเรียนรู้สูง

วาริรัตน์ แก้วอุไร (2553 : ออนไลน์) กล่าวถึงการวางแผนการสอนว่า เป็นการเตรียมการสอนล่วงหน้า ทำให้ครูมีแนวทางในการสอน ได้ทราบว่าจะสอนเนื้อหาใด ในเวลาเท่าใด เพื่อจุดประสงค์ใด สอนโดยวิธีใด ใช้สื่ออะไรประกอบการสอนและวัดผลประเมินผลโดยวิธีใด

จากที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า การวางแผนการสอน เป็นภารกิจสำคัญของครูผู้สอน ทำให้ผู้สอนทราบล่วงหน้าว่าจะสอนอะไร เพื่อจุดประสงค์ใด สอนอย่างไร ใช้สื่ออะไร และวัดผลประเมินผลโดยวิธีใดเป็นการเตรียมตัวให้พร้อมก่อนสอน การที่ผู้สอนได้วางแผนการสอนอย่างถูกต้องตามหลักการย่อมช่วยให้เกิดความมั่นใจในการสอน ทำให้สอนได้ครอบคลุมเนื้อหา สอนอย่างมีแนวทางและมีเป้าหมาย และเป็นการสอนที่ให้คุณค่าแก่ผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ ลักษณะขั้นตอนการจัดทำและหลักการวางแผนการสอน ตลอดจนลักษณะของแผนการสอนที่ดี เพื่อส่งผลให้การเรียนการสอนดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของการวางแผนการสอน

เขียน วันทนียตระกูล (2552 : ออนไลน์) กล่าวถึงความหมายของแผนการสอนว่า การวางแผนการสอน คือ การเตรียมการสอนอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางการสอนสำหรับครู อันจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การวางแผนการสอนเป็นการจัดวางโปรแกรมการสอนทั้งหมดในวิชาใดวิชาหนึ่งไว้ล่วงหน้า เพื่อช่วยให้ครูผู้สอนได้จัดดำเนินการเรียนการสอนให้เป็นที่ไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่วางไว้ ดังนั้นในแผนการสอนจะต้องประกอบไปด้วยรายละเอียดตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ เช่น มีจุดประสงค์ความคิดรวบยอด/หลักการ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผล/ประเมินผล และจำนวนคาบเวลาที่ใช้สอน ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องจัดรวมไว้อย่างมีระบบระเบียบในแผนการสอน

การวางแผนการสอนเป็นการเตรียมตัวล่วงหน้าก่อนสอน เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจปัญหาการสำรวจทรัพยากร การวิเคราะห์เนื้อหาการวิเคราะห์ผู้เรียนการกำหนดมโนคติ วัดจุดประสงค์ กิจกรรมการเรียน สื่อการสอน และการประเมินผล แล้วเขียนแผนออกมาในรูปของแผนการสอน

การวางแผนการสอน คือกิจกรรมในการคิดและการทำของครูก่อนที่จะเริ่มดำเนินการสอนวิชาใดวิชาหนึ่ง ซึ่งโดยทั่วไปจะประกอบด้วย การกำหนดจุดมุ่งหมาย การคัดเลือกเนื้อหา การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน การเลือกตำรา เอกสาร อุปกรณ์ การประเมินผล และการพิมพ์ประมวลการสอนรายวิชา

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นพิจารณาได้ว่า เป็นความหมายที่อธิบายถึงกิจกรรมและข้อมูลที่จะต้องใช้ในการวางแผนการสอน จึงสรุปความหมายได้ว่าการวางแผนการสอน คือ การเตรียมการสอนอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางการสอนสำหรับครู อันจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อมูลที่ผู้สอนต้องเตรียมในการวางแผนการสอน ได้แก่

1. การกำหนดจุดประสงค์
2. การคัดเลือกเนื้อหา
3. การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน
4. การเลือกสื่อการเรียนการสอน
5. การวัดผลประเมินผล

ผู้สอนควรได้จัดเตรียมข้อมูลเหล่านี้อย่างสอดคล้องต่อเนื่องกัน เพื่อประโยชน์ในการนำไปปฏิบัติจริง

ความสำคัญของการวางแผนการสอน

การวางแผนการสอน เป็นงานสำคัญของครูผู้สอน การสอนจะประสบผลสำเร็จด้วยดีหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการวางแผนการสอนเป็นสำคัญประการหนึ่ง ถ้าผู้สอนมีการวางแผนการสอนที่ดีก็เท่ากับบรรลุจุดหมายปลายทางไปแล้วครึ่งหนึ่ง การวางแผนการสอนจึงมีความสำคัญหลายประการ ดังนี้

1. ทำให้ผู้สอนสอนด้วยความมั่นใจเมื่อเกิดความมั่นใจในการสอนย่อมจะสอนด้วยความแคล่วคล่อง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนอย่างราบรื่น ไม่ติดขัด เพราะได้เตรียมการทุกอย่างไว้พร้อมแล้ว การสอนก็จะดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางอย่างสมบูรณ์

2. ทำให้เป็นการสอนที่มีคุณค่าคุ้มกับเวลาที่ผ่านไป เพราะผู้สอนสอนอย่างมีแผน มีเป้าหมาย และมีทิศทางในการสอน มีข้อเสนออย่างลื่นไหล ผู้เรียนก็จะได้รับความรู้ ความคิด เกิดเจตคติ เกิดทักษะ และเกิดประสบการณ์ใหม่ตามที่ผู้สอนวางแผนไว้ ทำให้เป็นการเรียนการสอนที่มีคุณค่า

3. ทำให้เป็นการสอนที่ตรงตามหลักสูตร ทั้งนี้เพราะในการวางแผนการสอน ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรทั้งด้านจุดประสงค์การสอนเนื้อหาสาระที่จะสอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน และการวัดผลประเมินผล แล้วจัดทำออกมาเป็นแผนการสอน เมื่อผู้สอนสอนตามแผนการสอน ก็ย่อมทำให้เป็นการสอนที่ตรงตามจุดหมายและทิศทางของหลักสูตร

4. ทำให้การสอนบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพดีกว่าการสอนที่ไม่มีการวางแผน เนื่องจากในการวางแผนการสอนผู้สอนต้องวางแผนอย่างรอบคอบในทุกองค์ประกอบของการสอน รวมทั้งการจัดเวลา สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ได้โดยสะดวกและง่ายดายขึ้น ดังนั้น เมื่อมีการวางแผนการสอนที่รอบคอบและปฏิบัติตามแผนการสอนที่วางไว้ ผลของการสอนย่อมสำเร็จได้ดีกว่าการไม่ได้วางแผนการสอน

5. ทำให้ผู้สอนมีเอกสารเตือนความจำ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสอนต่อไป ทำให้ไม่เกิดความซ้ำซ้อนและเป็นแนวทางในการทบทวนหรือการออกข้อทดสอบเพื่อวัดผลประเมินผลผู้เรียนได้ นอกจากนี้ทำให้ผู้สอนมีเอกสารไว้ให้แนวทางแก่ผู้ที่เข้าสอนแทนในกรณีจำเป็น เมื่อผู้สอนไม่สามารถเข้าสอนเองได้ ผู้เรียนจะได้รับความรู้และประสบการณ์ที่ต่อเนื่องกัน

6. ทำให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อผู้สอนและต่อวิชาที่เรียน ทั้งนี้เพราะผู้สอนสอนด้วยความพร้อม เป็นความพร้อมทั้งทางด้านจิตใจ และความพร้อมทางด้านวัตถุ ความพร้อมทางด้านจิตใจคือความมั่นใจในการสอน เพราะผู้สอนได้เตรียมการสอนมาอย่างรอบคอบ ส่วนความพร้อมทางด้านวัตถุคือ การที่ผู้สอนได้เตรียมเอกสารหรือสื่อการสอนไว้อย่างพร้อมเพียง เมื่อผู้สอนเกิดความพร้อมในการสอน ย่อมสอนด้วยความกระฉ่างแจ่ม ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนในบทเรียน อันส่งผลให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อผู้สอนและต่อวิชาที่เรียน

ลักษณะการวางแผนการสอน

การวางแผนการสอนทำให้ผู้สอนได้ทราบว่าจะต้องสอนอะไร สอนอย่างไร สอนเมื่อใด ใช้เวลาเท่าใด ใช้อะไรประกอบการสอนบ้าง และวัดผลประเมินผลอย่างไร ดังนั้นในการวางแผนการสอนเพื่อให้ได้ทราบข้อมูลดังกล่าว จึงต้องจัดทำเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 จัดทำเป็นกำหนดการสอน

ขั้นตอนที่ 2 จัดทำเป็นแผนการสอน

ในขั้นแรกผู้สอนต้องจัดทำกำหนดการสอนก่อน โดยวิเคราะห์เนื้อหาสาระจากคำอธิบายรายวิชา เมื่อจัดทำกำหนดการสอนแล้ว จึงนำกำหนดการสอนมาเป็นแนวทางการจัดทำแผนการสอน ดังนั้นผู้สอนจึงควรได้ทราบลักษณะของกำหนดการสอน และแผนการสอนซึ่งมีดังนี้

กำหนดการสอน

กำหนดการสอนเป็นเอกสารสำคัญที่ครูทุกรูปจะต้องใช้เป็นหลักในการวางแผนการสอน จัดเป็นการวางแผนการสอนระยะยาวตลอดภาคเรียน หรือตลอดปีการศึกษาโดยไม่มีรายละเอียดมากนัก

ความหมายของกำหนดการสอน

กำหนดการสอน คือ แผนงานการสอนหรือโครงการสอน ที่จัดทำขึ้นจากหลักสูตร และคู่มือครู หรือแนวการสอนของกรมวิชาการ โดยกำหนดเนื้อหาสาระสำคัญ จำนวนคาบ เวลาและสัปดาห์ที่สอนไว้ตลอดภาคเรียน หรือตลอดปีการศึกษาทำให้ผู้สอนได้ทราบว่าจะตลอดภาคเรียนนั้น ในแต่ละสัปดาห์จะต้องสอนเนื้อหาใดบ้าง จัดกิจกรรมข้อใดและในเวลากี่คาบ

ความสำคัญของกำหนดการสอน

กำหนดการสอนเป็นการวางแผนระยะยาว ซึ่งจำเป็นต้องจัดทำให้เสร็จก่อนเริ่มเปิดภาคเรียนหรือปีการศึกษาใหม่ เพราะกำหนดการสอนมีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. เป็นแนวทางในการทำแผนการสอนของครู กล่าวคือ การจัดทำแผนการสอน จำเป็นต้องดูกำหนดการสอนเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะกำหนดการสอนจะทำให้ทราบว่า ในแต่ละวันของสัปดาห์จะต้องสอนเนื้อหาใด กิจกรรมข้อใด ผู้สอนก็จะทำแผนการสอนของเนื้อหาที่จะสอนในแต่ละวันแต่ละวิชาได้ถูกต้องตรงกันกับกำหนดการสอน

2. ทำให้ครูได้เห็นแผนงานการสอนระยะยาว ได้ทราบเนื้อหาที่จะต้องสอนตลอดภาคเรียนนั้นเป็นประโยชน์ต่อการเตรียมตัวและการวางแผนทำงานตลอดภาคเรียนหรือตลอดปีการศึกษา

3. เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายวิชาการและฝ่ายบริหารของโรงเรียนในการวางแผนงานบริหารด้าน วิชาการของโรงเรียน เช่น การวางแผนจัดทำตารางสอน จัดครูเข้าสอน จัดเตรียมเอกสาร จัดเตรียมวันสอบกลางภาค สอบปลายภาค จัดเตรียมสื่อการสอน เตรียมห้องสมุด เตรียมห้องเรียน เตรียมการใช้อาคารสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น

รูปแบบของกำหนดการสอน

โดยทั่วไป กำหนดการสอนจะเขียนในรูปแบบของตารางประกอบด้วยสัปดาห์ที่สอน เนื้อหาในแต่ละสัปดาห์ และจำนวนคาบเวลา นอกจากนี้อาจมีรูปแบบอื่นที่มีรายละเอียดมากกว่านี้ ขึ้นอยู่กับนโยบายของโรงเรียน อย่างไรก็ตาม รูปแบบดังตัวอย่างที่นำเสนอเป็นรูปแบบที่นิยมใช้

ตัวอย่างที่ 1

กำหนดการสอน

กำหนดการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 จำนวน 60 คาบ

ลำดับที่	เนื้อหา	คาบ
1	บทที่ 1 หลักพุทธศาสนาโดยสรุป	3
2	บทที่ 2 หลักพื้นฐานพุทธศาสนา	3
3	บทที่ 3 พุทธธรรม	3
4	บทที่ 3 พุทธธรรม (ต่อ)	3
5	บทที่ 4 คุณธรรมประจำใจ	3
6	บทที่ 5 พุทธประวัติ	3
7	บทที่ 5 พุทธประวัติ	3
8	บทที่ 6 ประวัติพุทธสาวก	3
9	บทที่ 7 หน้าที่ชาวพุทธ	3
10	บทที่ 7 หน้าที่ชาวพุทธ	3
11	บทที่ 8 การฝึกสมาธิ	3
12	บทที่ 9 การพัฒนาปัญญา	3
13	บทที่ 10 พระสงฆ์และการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	3
14	บทที่ 10 พระสงฆ์และการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	3
15	บทที่ 11 มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธีและวันสำคัญทางศาสนา_มารยาทชาวพุทธ	3
16	บทที่ 12 ภาษาบาลีและพุทธภาษิต	3
รวม		48
หมายเหตุ จัดทำกำหนดการสอนบทที่ 1- 12 จำนวน 48 คาบ กิจกรรมอื่น ๆ 12 คาบ รวม 60 คาบ		

แหล่งที่มา : เขียน วันทนียตระกูล (2552:ออนไลน์)

ตัวอย่างที่ 2
แผนการจัดการเรียนรู้ (แผนการสอน)

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

หน่วยการเรียนรู้ที่.....

หน่วยย่อยที่.....

แผนการเรียนรู้ที่..... เวลา 1 ชั่วโมง

1. สาระสำคัญ.....

.....

2. จุดประสงค์ของการเรียนรู้.....

.....

3. สาระการเรียนรู้.....

.....

4. กระบวนการเรียนรู้.....

.....

5. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้.....

.....

6. การวัดและประเมินผล.....

.....

แหล่งที่มา : พระสุขุม สุวาทุณโก (2553)

แผนการสอน

เมื่อผู้สอนทำกำหนดการสอนเสร็จแล้ว ก็จะนำมาเป็นกำหนดการเขียนแผนการสอน โดยเขียนรายละเอียดของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละสัปดาห์ให้ชัดเจนขึ้นเพื่อนำไปใช้จริง ผู้สอนจึงควรมีความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและองค์ประกอบของแผนการสอน ซึ่งมีดังนี้

ความหมายของแผนการสอน

แผนการสอนคือการนำวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ที่จะต้องทำการสอนตลอดภาคเรียนมาสร้างเป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อ อุปกรณ์การสอน และการวัดผลประเมินผล โดยจัดเนื้อหาสาระและจุดประสงค์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือจุดเน้นของหลักสูตร สภาพของผู้เรียน ความพร้อมของโรงเรียนในด้านวัสดุ อุปกรณ์ และตรงกับชีวิตจริงในห้องเรียน

แผนการสอนเป็นแผนซึ่งกำหนดขั้นตอนการสอนที่ครุมุ่งหวังจะให้ผู้เรียนได้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ในเนื้อหาและประสบการณ์หน่วยใดหน่วยหนึ่งตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

แผนการสอนที่เป็นส่วนขยายของหลักสูตร ซึ่งกำหนดแนวทางการสอน และการจัดกิจกรรมเสนอแนะแก่ครูโดยยึดถือจุดประสงค์ของการเรียนรู้และความคิดรวบยอดในหลักสูตรไว้เป็นหลัก

จากความหมายของแผนการสอนที่ประมวลทั้งหมดนี้สังเกตได้ว่า เป็นความหมายที่ครอบคลุมทั้งด้านลักษณะ ที่มา และสิ่งที่ควรกำหนดไว้ในแผนการสอน จึงสรุปความหมายของแผนการสอนได้ว่า แผนการสอน คือ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อ การสอน การวัดผลประเมินผลให้สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะใช้คำว่า แผนการจัดการเรียนรู้ โดยวิเคราะห์จากคำอธิบายรายวิชา รายปี หรือรายภาค และหน่วยการเรียนรู้ที่จัดทำกำหนดเป็นแผนการจัดการเรียนรู้

ความสำคัญของแผนการสอน

แผนการสอนเปรียบได้กับพิมพ์เขียวของวิศวกรหรือสถาปนิกที่ใช้เป็นหลักในการควบคุมงานก่อสร้าง วิศวกร หรือสถาปนิกจะขาดพิมพ์เขียวไม่ได้ฉันใด ผู้เป็นครูก็จะขาดแผนการสอนไม่ได้ฉันนั้น ยิ่งผู้สอนได้จัดทำแผนการสอนด้วยตัวเอง ก็ยิ่งให้ประโยชน์แก่ตนเองมากเพียงนั้น

ประโยชน์ของแผนการสอน

1. ทำให้เกิดการวางแผนวิธีสอนวิธีเรียนที่มีความหมายยิ่งขึ้น เพราะเป็นการจัดทำอย่างมีหลักการที่ถูกต้อง

2. ช่วยให้ครุมีคู่มือการสอนที่ทำด้วยตนเอง ทำให้เกิดความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน ทำให้สอนได้ครบถ้วนตรงตามหลักสูตร และสอนได้ทันเวลา
  3. เป็นผลงานวิชาการที่สามารถเผยแพร่เป็นตัวอย่างได้
  4. ช่วยให้ความสะดวกแก่ครุผู้มาสอนแทนในกรณีที่ผู้สอนไม่สามารถเข้าสอนได้
- องค์ประกอบของแผนการสอน**

องค์ประกอบของแผนการสอน เกิดขึ้นจากความพยายามตอบคำถามดังต่อไปนี้

1. สอนอะไร (หน่วย หัวเรื่อง ความคิดรวบยอด หรือสาระสำคัญ)
  2. เพื่อจุดประสงค์อะไร (จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม)
  3. ด้วยสาระอะไร (โครงร่างเนื้อหา)
  4. ใช้วิธีการใด (กิจกรรมการเรียนการสอน)
  5. ใช้เครื่องมืออะไร (สื่อการเรียนการสอน)
  6. ทราบได้อย่างไรว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ (วัดผลประเมินผล)
- เพื่อตอบคำถามดังกล่าว จึงกำหนดให้แผนการสอนมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. วิชา หน่วยที่สอนและสาระสำคัญ (ความคิดรวบยอดของเรื่อง)
2. จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
3. เนื้อหา
4. กิจกรรมการเรียนการสอน
5. สื่อการเรียนการสอน
6. วัดผลประเมินผล

ใบกิจกรรม 1.5 การเขียนแผนการสอน

จากเนื้อหาที่ได้รับ ให้แต่ละกลุ่มดำเนินการดังนี้

1. วิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในรายวิชาพระพุทธศาสนา
2. วางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในภาคการศึกษาที่รับผิดชอบ
3. วางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละเนื้อหา
4. แต่ละรูปเลือกเนื้อหาที่ไม่ซ้ำกัน แล้วเขียนแผนการสอน
5. แต่ละรูปบันทึกผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

หน่วยฝึกอบรมที่ 2

หน่วยฝึกอบรมที่ 2 กิจกรรมที่ 2 : พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย (เวลา 6 ชั่วโมง)
ประกอบด้วย 4 กิจกรรมย่อย ดังนี้

กิจกรรมที่ 2.1 การบรรยาย เรื่อง “พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ

1. บอกหลักการของพุทธวิธีสอนโดยการบรรยายได้
2. อธิบายหลักการประยุกต์พระพุทธรูปโดยพุทธวิธีสอนโดยการบรรยายได้
3. อธิบายขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการบรรยายได้

เนื้อหา

หลักการแสดงธรรม 5 อย่าง (องค์แห่งธรรมกถึก) กลวิธีและอุปมาประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า และการประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายที่มีต่อการสอนประวัติและความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในปัจจุบัน

กิจกรรมการเรียนรู้

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนโดยการบรรยายมาให้ความรู้เกี่ยวกับ หลักการแสดงธรรม 5 อย่าง (องค์แห่งธรรมกถึก) กลวิธีและอุปมาประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า และการประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายที่มีต่อการสอนประวัติและความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในปัจจุบัน

2. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 2.1 “การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายเพื่อสอนศีลธรรม”

3. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

กิจกรรมที่ 2.2 การเสวนา เรื่อง “รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ

1. บอกหลักการสอนตามรูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการบรรยายได้
2. บอกขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

เนื้อหา

หลักการแสดงธรรม 5 อย่าง ใดแก่ กล่าวชี้แจงไปตามลำดับ กล่าวชี้แจงยกเหตุผลมา แสดงให้เข้าใจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส แสดงธรรมโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น และกลวิธีและอุบายประกอบการสอน

กิจกรรมการเรียนรู้

1. จัดผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่ม ตามเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 5
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาตัวอย่างการสอนแบบบรรยายของพระอาจารย์รูปต่าง ๆ จากวีดิทัศน์
3. สมาชิกแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์วิธีการสอนจากวีดิทัศน์
4. แต่ละกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์วิธีสอน และการนำเสนอผลการวิเคราะห์

กิจกรรมที่ 2.3 การเสวนา เรื่อง “การเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถเขียนแผนการสอนแบบบรรยายได้

เนื้อหา

การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละชั่วโมง

กิจกรรมการเรียนรู้

1. จัดผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่ม ตามเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 5
2. แต่ละกลุ่มศึกษาเนื้อหาจากหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 1.5 แล้ววิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสมจะใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย
3. แต่ละรูปเลือกเนื้อหาที่สนใจทดลองเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย
4. สมาชิกแต่ละรูปเขียนแผนการสอนแบบบรรยายตามเนื้อหาที่เลือก

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์เนื้อหาในกลุ่ม
- แผนการสอนที่ได้จากการฝึกปฏิบัติ

กิจกรรมที่ 2.4 การนำเสนอ เรื่อง “การสอนโดยการบรรยาย” (180 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถปฏิบัติการสอนโดยการบรรยายได้

เนื้อหา

การฝึกปฏิบัติการสอนโดยการบรรยาย

กิจกรรมการเรียนรู้

1. ผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มฝึกปฏิบัติการสอนโดยการบรรยายตามแผนการสอนที่เขียนในกิจกรรม 8 และให้สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้เรียน
2. หลังจากที่แต่ละรูปสอนเสร็จสมาชิกในกลุ่มร่วมอภิปราย ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการสอนของแต่ละรูป
3. แต่ละกลุ่มสรุปขั้นตอนพุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย

การประเมินผล

- สังเกตจากการฝึกปฏิบัติการสอน
- สังเกตจากการร่วมอภิปราย
- การร่วมสรุป

กิจกรรม 2.1 พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

แนวคิด

พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายเป็นวิธีสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้มากในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา แม้ในปัจจุบันจากการศึกษาความเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนส่วนใหญ่เห็นว่า หลักสูตรระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น การสอนประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา วิธีสอนที่เหมาะสมที่สุดคือการสอนโดยการบรรยาย ดังนั้น พระสอนศีลธรรมควรศึกษาและทำความเข้าใจพุทธวิธีสอนโดยการบรรยายให้เข้าใจ ทั้งวิธีการสอนและการประยุกต์ใช้สอนให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหาในหลักสูตรฯ และสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ :

1. บอกหลักการของพุทธวิธีสอนโดยการบรรยายได้
2. อธิบายหลักการประยุกต์พระพุทธรูปวิธีสอนโดยการบรรยายได้
3. อธิบายขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการบรรยายได้

ระยะเวลา 60 นาที

เนื้อหา

หลักการแสดงธรรม 5 อย่าง (องค์แห่งธรรมกถึก) กลวิธีและอุบายประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า และการประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายที่มีต่อการสอนประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในปัจจุบัน

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนโดยการบรรยายมาให้ความรู้เกี่ยวกับ หลักการแสดงธรรม 5 อย่าง (องค์แห่งธรรมกถึก) กลวิธีและอุบายประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า และการประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายที่มีต่อการสอนประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในปัจจุบัน

2. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 2.1 “การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายเพื่อสอนศีลธรรม”

3. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน

สื่อและอุปกรณ์

- เครื่องคอมพิวเตอร์ พร้อมชุด LCD Projector
- PowerPoint ประกอบการบรรยาย
- ใบความรู้ 2.1
- ใบกิจกรรม 2.1
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 2.1

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

ใบความรู้ 2.1 การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายเพื่อสอนศีลธรรม

หลักการแสดงธรรม 5 อย่าง (องค์แห่งธรรมกถึก)

การสอนโดยการบรรยาย พระพุทธเจ้าทรงสอนด้วยพระองค์เองในการเทศนาสั่งสอนพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในการทรงสอนนั้น ทรงมีหลักการ 5 อย่าง (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (2514) เล่มที่ 22 : 187) สรุปได้ดังนี้

1. เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ
2. เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
3. เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา
4. เราจะไม่แสดงด้วยเห็นแก่อามิส
5. เราจะแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น

ผจญ คำชูสังข์ (2550: ออนไลน์) ได้อธิบายหลักการแสดงธรรม 5 อย่าง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ตัดคัตให้ขาดความ การแสดงธรรมะนั้น ลำดับความเป็นอย่างไร ก็แสดงไปตามนั้น เป็นการชี้แจงอธิบายจากง่ายไปหายาก จากใกล้ไปหาไกล จากต้นไปหาหลัก จากหยาบไปหาละเอียด จากรูปธรรมไปหานามธรรม จากสิ่งที่เขารู้แล้วไปหาสิ่งที่เขาไม่รู้ โดยพูดให้จับถ่วงกระบวนความที่ยกขึ้นมาในแต่ละเรื่อง

2. กล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ การอ้างเหตุผล ชี้แจง แนะนำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ มีเรื่องเป็นอันมากที่จะต้องยกตัวอย่าง อุปมาอุปไมย เทียบเคียง มีนิทานเปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจแก่บุคคลเหล่านั้น ผู้กล่าวธรรมจะต้องตั้งปัญหาว่าจะแสดงอะไร จะแสดงแก่ใคร แสดงอย่างไร เมื่อแสดงไปแล้วเขาจะรับประโยชน์อะไร ฉะนั้นอุปกรณ์ที่ใช้เป็นสื่อในการสั่งสอนจึงต้องมีความหลากหลาย ให้สอดคล้องกับพื้นฐานของผู้ฟัง การอาศัยสิ่งที่เขาค้นเคยเป็นตัวอย่างมาเป็นอุปมา มาเป็นเครื่องมือในการเทียบเคียงจึงมีความจำเป็น

3. แสดงด้วยอาศัยเมตตา การตั้งจิตเมตตาปรารถนาที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง คือ การบรรยายธรรม หรือการแสดงธรรมตั้งอยู่บนหลักการ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย การแสดงธรรมะจึงต้องงามทั้งตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย ผู้ฟังมีพื้นฐานที่จะรับรู้ได้โดยวิธีใด ก็ใช้วิธีการเหล่านั้นอธิบายเหมือนการสอนหนังสือเด็กที่มีพื้นฐานวุฒิภาวะแตกต่างกัน ครูก็ต้องยกย้ายเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แม้จะพูดเรื่องเดียวกัน แต่วิธีการใช้สื่อในการพูดให้เกิดความเข้าใจนั้น จะใช้แตกต่างกันตามพื้นฐานที่เด็กสามารถจะรับรู้ได้โดยมุ่งประโยชน์ต่อผู้ฟังเป็นที่ตั้ง

พระพุทธเจ้าได้รับยกย่องว่า ทรงแสดงธรรมะเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืด เพื่อให้คนมีตาได้เห็นแสงสว่าง เพราะทรงแสดงธรรมด้วยการตรวจสอบพื้นเพ และอัธยาศัยของผู้ฟังมาก่อน ดูว่าผู้ฟังมีภูมิหลังอย่างไร มีอะไรเป็นพื้นฐาน วิชาบาปกรรม และแสดงธรรมอะไร แสดงอย่างไร แสดงไปแล้วผู้ฟังจะได้รับผลอะไร มีการศึกษาข้อมูล ประเมินผล และสรุปผลไว้เสร็จก่อนที่จะทรงแสดงธรรม ปราภฏการณัม หัตถจรรยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมนั้น ที่จริงแล้วสำหรับพระองค์ไม่ใช่เป็นเรื่องอัศจรรย์ เป็นปกติธรรมดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่จะต้องเป็นเช่นนั้น เพราะพระองค์ทรงมีหลักการในการแสดงธรรมอยู่ 4 ประการใหญ่ ๆ คือ

- 1) สุนทสสนา แสดงเรื่องนั้นอย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง ซึ่งผู้รับฟังสามารถรู้สามารถเข้าใจได้
- 2) สมหาปนา มีการเชิญชวน ชักชวน ให้เห็นคล้อยตาม และติดตามเรื่องเหล่านั้นไปด้วยความสนใจ
- 3) สมุตเตชนา ปลุกเร้าให้เกิดความอางหาญ เชื่อมั่นในตนเอง มีความพร้อมที่จะศึกษาและประพฤติปฏิบัติตาม
- 4) สมปหงสนา ผู้ฟังรู้สึกเพลิดเพลิน บันเทิง ปลื้มใจ ในการแสดงธรรมะทุกครั้งของพระพุทธเจ้า ในตอนท้ายแห่งพระสูตรจะจบลงด้วยคำว่าภิกษุทั้งหลาย มีความเพลิดเพลินชื่นชม ยินดีในธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้นการตั้งจิตเมตตาปรารถนาที่จะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังจึงต้องยึดหลักการการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า และยิ่งขึ้นไปกว่านั้นหลักการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ายังมีอยู่ 4 วิธี คือ

- 1) เอกังสพยากรณ์ ทรงแสดงไปโดยนัยยะเดียว เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ความเกิดเป็นทุกข์ความตายเป็นทุกข์ จะไม่มีทางเป็นอย่างอื่นไปได้ เป็นต้น
- 2) วิภัชชพยากรณ์ มีการจำแนกแบ่งแยกชี้ประเด็น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน เช่นถามว่า เมล็ดพืชเมล็ดนี้ปลูกลงหรือไม่ ในแง่ของความเป็นจริงก็ไม่สามารถตอบได้ทันที เพราะต้องดูเงื่อนไขของความเป็นเมล็ดพืชเหล่านั้นก่อนว่า แห้งกรอบแล้วหรือยัง หน่อถูกทำลายแล้วหรือยัง ถ้ายังไม่แห้งกรอบ หน่อยังไม่ถูกทำลาย เมื่อเมล็ดพืชเหล่านั้นได้อุณหภูมิที่เหมาะสมก็งอกได้ จึงจะชี้แจงว่างอกได้ แต่ถ้าหากว่าองค์ประกอบ 3 ประการนั้น อย่างใดอย่างหนึ่งไม่มี เมล็ดพืชนั้นก็ปลูกลงไม่ได้ เป็นต้น
- 3) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ ตอบด้วยการย้อนถาม เป็นการถามความคิดของผู้ถาม แล้วเอาความคิดของผู้ถามนั้นเองถามย้อน ถามเข้าไปหาผู้ถามเมื่อถามไปโดยลำดับก็จะออกมาเป็นคำตอบ ส่วนมากจะใช้กับคนที่หัวดีถือถือดี ให้ความสำคัญแก่ตัวเอง เข้าใจว่าตัวเองเป็นนักปราชญ์

4) รูปนี้ยะ หนึ่งไว้ไม่ตอบ เพราะพูดไปก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร คล้ายๆ กับเด็กเล็กๆ มาถามสูตรทางเคมี จะอธิบายอย่างไรก็อธิบายไม่ได้ ต้องรอให้เจริญเติบโตเสียก่อน ปัญหาบางอย่างเป็นปัญหาที่จะต้องใช้ระบบ กระบวนการในการชี้แจง และเมื่อฐานความเข้าใจเกี่ยวกับระบบหรือขบวนการนั้น ยังไม่มีอยู่ภายในใจบุคคลเหล่านั้น พูดไปก็เสียเวลาเปล่า จึงทิ้งไว้ไม่ตอบ

4. ไม่แสดงด้วยเห็นแก่อำภิส ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ เพราะการเผยแผ่พระศาสนาเป็นการทำงานเพื่อบุคคลอื่น ผู้แสดงธรรมะนั้น หรือพระสงฆ์ เป็นการอนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม บนพื้นฐานของเมตตา กรุณา ในฐานะของผู้ให้ ในฐานะของผู้อนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพราะฉะนั้นใครแสดงธรรมโดยมุ่งลาภ มุ่งสักการะ ชื่อว่าเป็นการขโมยธรรมะของพระพุทธเจ้าไปขาย ซึ่งธรรมกถึกที่ดีไม่ควรจะประพาศติกระทำ การที่ชาวบ้านสักการบูชาธรรมะนั้น เป็นเรื่องของศรัทธา มีหรือไม่มี การทำงานของผู้สอนธรรมะก็ต้องมีจิตใจสม่ำเสมอ

5. แสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น ตามปกติแล้ว การแสดงธรรมะเป็นการสะท้อนกุศลและอกุศล ซึ่งแต่ละข้อมีอยู่ภายในพฤติกรรมของคน เช่น พูดถึงโทษของสุรา ก็พูดถึงตัวโทษของสุรา ไม่ต้องไปพูดถึงผู้ดื่มสุราหรือคนดื่มสุราซึ่งนั่งอยู่ที่นั่น แต่โทษของสุรานั้นก็คงเกิดขึ้นแก่ผู้ดื่มสุราทุกๆ คน ขอเพียงแต่ผู้พูดไม่เจาะจงจะตำว่ากระทบกระทั่งคนอื่นเท่านั้น เป็นจุดเน้นที่สำคัญพึงสังเกตว่า คุณสมบัติของผู้สอนธรรมหรือพระธรรมกถึก 5 ประการ เป็นการสะท้อนปัญญา ความบริสุทธิ์ และความเมตตา กรุณา ให้ปรากฏเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

กลวิธีและอุบายประกอบการสอน

กลวิธีและอุบายประกอบการสอน เป็นเทคนิคที่นำมาใช้ในการสอนเมื่อศึกษาในวิธีการ ใช้อุปมาแล้ว มีอยู่ 4 วิธี (ผจญ คำชูสังข์ 2550) คือ

1. การเล่าอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบคำอธิบาย ซึ่งเป็นวิธีที่ช่วยให้เข้าใจความหมายได้ชัดเจน กระตุ้นความจำและยังทำให้เกิดความเพลิดเพลิน เช่น บุรพกรรมของพรานกุกุมิตรและของเปรต เป็นต้น

2. การเปรียบเทียบด้วยอุปมา ช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัด เข้าใจง่าย เช่น เปรียบคนมั่งกั่งวงเหมือนสุกร เป็นต้น

3. การใช้อุปกรณ์ในการสอน ยกตัวอย่างสิ่งที่พบเห็นได้ง่ายมาเป็นอุปกรณ์ช่วยในการสอน หรือบางทีก็ยกเอาสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า มาสอนให้เห็นภาพธรรมชัดแจ้ง อันเป็นวิธีการดึงดูดผู้ฟังให้สนใจและเข้าใจธรรมได้ในขณะนั้น เช่น อุปมาหญาคาที่จับไม่ดียอมบาดมือเหมือนคุณเครื่องความเป็นสมณะที่บุคคลลุ่มคล้ำไม่ดียอมคร่ำสูนรกเช่นกัน

4. การทำให้เป็นตัวอย่าง เป็นวิธีการสอนที่ดีที่สุดอีกอย่างหนึ่ง ยกตัวเองเปรียบเทียบและทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เรียกว่าเป็นการสอนจริยธรรมโดยนำไปปฏิบัติตามผู้สอน เช่น ตรัสสอนว่าบุคคลพร้าสอนบุคคลเช่นไรพึงทำตัวเช่นนั้น เป็นต้น

การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายในรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

เนื้อหาของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หน่วยที่เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา นั้น เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้อาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และทางโบราณคดี ในการลำดับเรื่องราวการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้น ลำดับเนื้อหาสาระและสื่อประกอบการบรรยายจึงมีความสำคัญ โดยอาศัยเทคนิควิธีการที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ตามกรอบของพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2550 :178-179) กล่าวถึงการสอนตามแนวพุทธวิธีสรุปได้ว่าเป็นการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้เห็นคุณค่าของชีวิตที่ปราศจากทุกข์ ตลอดจนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง อีกทั้งยังไปเผยแผ่ให้ผู้อื่นได้รู้ตาม

จากประเด็นที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นนั้น การเตรียมการก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนควรมีการเตรียมการ ดังนี้

1) การสร้างศรัทธา ให้ผู้เรียนได้มีความศรัทธา คือ มีความเชื่อ ความรู้สึกซาบซึ้ง มีความมั่นใจต่อการใช้วิธีสอนตามแนวพุทธวิธีต่อการจัดการเรียนรู้ มีความมั่นใจในความจริง ความดีงาม เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อด้วยเหตุผล

2) จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ทั้งในด้านการตกแต่งห้องเรียน การจัดห้องเรียนให้เป็นระเบียบ มีการตกแต่งป้ายนิเทศหน้าห้องเรียนให้สวยงาม มีข้อความสัมพันธ์กับเรื่องที่จะเรียน มีการกำหนดกติกา กฎระเบียบ แนวปฏิบัติร่วมกันในกลุ่มอย่างเหมาะสม การอภิปรายกลุ่มต้องเป็นไปด้วยความเป็นกันเอง

3) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนและระหว่างผู้เรียนด้วยกัน มีการทักทายสนทนากับผู้เรียนในเรื่องทั่วไปก่อนนำไปสู่บทเรียน และในระหว่างกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องเอาใจใส่ผู้เรียนทุกคนอย่างทั่วถึง โดยการสนทนาซักถาม

4) สร้างบุคลิกภาพของผู้สอน ผู้สอนจะต้องพัฒนาบุคลิกภาพ การแต่งกายสุภาพ เรียบร้อย การพูดจาไพเราะ สนทนากับผู้เรียนด้วยความเป็นกันเอง สุขภาพจิตดี อารมณ์แจ่มใส มีความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเรียนแก่ผู้เรียนอย่างทั่วถึง

5) เตรียมสื่อการเรียน ใบความรู้ ใบงานอย่างเหมาะสม และเตรียมการวัดและประเมินผลผู้เรียนครบทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย

การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายในรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่ยกมาเป็นตัวอย่างของพุทธวิธีสอน สืบเนื่องจากผู้วิจัยได้ศึกษาความคิดเป็นของพระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติงานสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพฯ (2550)

ส่วนมากมีความคิดเห็นว่าการสอนเรื่องประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายมีความเหมาะสม

การสอนโดยการบรรยายนั้น เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนผู้เรียนเป็นครั้งแรกคือทรงแสดงพระธรรมจักร (ปฐมเทศนา) ภิกษุปัญจวัคคีย์ ซึ่งเป็นการบรรยายธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ เป็นการบรรยายสิ่งที่มองไม่เห็น คือเป็นหลักธรรม ดังนั้นลักษณะของการบรรยายจึงบรรยายอย่างละเอียดและเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งตัวอย่างที่ทรงแสดงพระธรรมจักรดังนี้

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (2514) เล่มที่ 11 : 419-421 ความตอนหนึ่งว่า “สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุปัญจวัคคีย์มาแล้วตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสุด 2 อย่างนี้ อันบรรพชิตไม่ควรเสพ ส่วนสุด 2 อย่างนั้นเป็นไฉน? คือ การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นของเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤถษณ ไม่ประเสริฐไม่ประกอบด้วยประโยชน์ 1 การประกอบความลำบากแก่ตน เป็นทุกข์ ไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ 1 ข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ส่วนสุด 2 อย่างเหล่านี้ อันตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว กระทำจักขุ กระทำญาณ ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ก็ข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลางนั้น ... เป็นไฉน? คือ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ 8 นี้แหละ ซึ่ง ได้แก่ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ ข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลางนี้แล อันตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว กระทำจักขุ กระทำญาณ ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

ผลจากการแสดงพระธรรมจักรนั้น ทำให้ภิกษุรูปหนึ่งใน 5 รูป รัฐธรรมที่ทรงแสดงจึงทรงเปล่งอุทาน ดังข้อความต่อไปนี้ “ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเปล่งอุทานว่า โภณฑัตถุญะได้รู้แล้วหนอ โภณฑัตถุญะได้รู้แล้วหนอ เพราะเหตุนี้คำที่ว่า อัญญาโภณฑัตถุญะ จึงได้เป็นชื่อของท่านโภณฑัตถุญะด้วยประการฉะนี้แล”

ซึ่งจากตัวอย่างข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า ทรงบรรยายตามลำดับขั้นตอนของธรรมที่ตรัสรู้อย่างชัดเจน และผลของการแสดงธรรมก็ทรงประเมินว่า ผู้ฟังธรรมได้บรรลุธรรมก็รูปซึ่งในครั้งนั้นพระอัญญาโภณฑัตถุญะ บรรลุธรรมที่ทรงแสดงเพียงรูปเดียว กาลต่อมาจึงทรงแสดงทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตร เรื่องอนัตตาในขั้นที่ 5 ต่อเหล่าพระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 จนสำเร็จพระอรหันต์

จากที่ได้ยกตัวอย่างวิธีสอนโดยการบรรยายที่พระพุทธเจ้าทรงสอนนั้น เมื่อนำเทคนิควิธีสอนโดยการบรรยายมาประยุกต์ใช้สอนในปัจจุบัน ซึ่ง วิมล ฐานุการ (2553 : ออนไลน์) ได้จัดลำดับและวิธีการ ดังต่อไปนี้

ความหมาย

วิธีการสอนแบบบรรยาย หมายถึง วิธีสอนที่ผู้สอนบอกเล่า อธิบาย เนื้อหาเรื่องราวต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน การสอนแบบบรรยาย (Lecture) เป็นวิธีการสอนที่เก่าแก่มากที่สุด

ได้รับความนิยม และความสนใจจนถึงปัจจุบัน แต่ส่วนใหญ่จะใช้ในการสอนที่เน้นเนื้อหารายวิชา มักใช้ควบคู่กับสื่อทัศนูปกรณ์และเป็นส่วนหนึ่งของการสอนในวิธีอื่นๆ

ลักษณะของการสอนแบบบรรยาย

1. ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน ในรูปแบบของการบอกเล่า บอกกล่าว อธิบายความหรือพรรณนาความ
2. ผู้เรียนเป็นฝ่ายฟังการสอน โดยอาจจะจดบันทึกสาระสำคัญตามที่ผู้สอนถ่ายทอดมุ่งให้เราใจไปสู่ในเนื้อหาสาระโดยตรง (Inspirational)
3. มุ่งถ่ายทอดความรู้โดยตรงแก่ผู้ฟัง ลดเวลาหรือย่นระยะเวลาในการสอนได้ดีกว่าวิธีการสอนแบบอื่น

4. เน้นการถ่ายทอดสาระวิชาการ โดยผู้สอนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

ขั้นตอนการสอนแบบบรรยาย

1. ขั้นเตรียมการสอน
  - วินิจฉัยผู้เรียน
  - เตรียมเนื้อหา
  - เตรียมคำถาม
  - เตรียมสื่อ
2. ขั้นสอน
  - ชี้นำ
  - อธิบายขั้นสอน
  - ชี้นำสรุป
3. ขั้นติดตามผล
  - วัดและประเมินผลผู้เรียน
  - วัดและประเมินผลผู้สอน

เทคนิคการสอนแบบบรรยาย

1. การเตรียมการสอน เป็นการจัดทำเอกสารแผนการสอน จะระบุถึง ชื่อบทเรียน เวลาที่ใช้ จุดประสงค์การเรียนรู้ลำดับขั้น เนื้อหาสาระ เทคนิค และสื่อการสอน เอกสารอ้างอิง และบันทึกผลการสอน
2. การเตรียมตัวสอน เป็นการเตรียมตัวของ ผู้สอน ในส่วนของการทบทวน เนื้อหาสาระวิชาที่สอน และการสร้างบุคลิกภาพที่เหมาะสมในการสอน
3. การเตรียมสื่อการสอน ผู้สอนต้องทำให้เนื้อหาที่จะบรรยายเป็นสิ่งที่มองเห็น เพราะจะเข้าถึงจิตใจของผู้ฟัง

4. การควบคุมองค์ประกอบขณะบรรยาย ผู้สอนต้องควบคุมองค์ประกอบ 3 อย่างให้มีความสอดคล้องและต่อเนื่อง ได้แก่ ขั้นตอนการบรรยาย เนื้อหาสาระ และการขยายความ

5. ช่วงเวลาถามตอบ เป็นช่วงเวลาที่ช่วยให้ผู้สอนได้ปรับเนื้อหาของการบรรยายให้เหมาะกับลักษณะของผู้เรียน ทำให้เห็นว่าผู้เรียน เรียนรู้ได้มากน้อยเพียงใด

ข้อดีของการสอนแบบบรรยาย

1. สอนได้เร็ว เพราะผู้สอนเป็นผู้พูดส่วนใหญ่
2. ใช้สอนผู้เรียนได้จำนวนมาก
3. สะดวกในการนำมาใช้สอน
4. ผู้สอนมีความมั่นใจในการสอน เพราะมีการเตรียม

หลักการบรรยาย กลวิธีและอุปายประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า และการประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายที่มีต่อการสอนประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในปัจจุบัน ที่ได้อธิบายลักษณะของการสอนแบบบรรยาย ขั้นตอนการสอนแบบบรรยาย เทคนิคการสอนแบบบรรยาย และข้อดีของการสอนแบบบรรยาย ดังที่ได้กล่าวแล้วนั้น เมื่อนำมาประยุกต์ใช้สอนประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็น การสอนที่เน้นเนื้อหารายวิชาที่กล่าวถึงประวัติของพระพุทธศาสนา การที่จะทำให้การบรรยาย ชัดเจน จึงควรเขียนแผนภูมิใช้ประกอบการบรรยาย และควรใช้ควบคู่กับสื่อทัศนูปกรณ์ วิธีการเขียนแผนภูมิดังนี้:

1. การเก็บข้อมูล

การสำรวจข้อมูลและจัดบันทึกสิ่งที่ต้องการจากการสังเกตหรือการสำรวจต้องทราบว่ามีจำนวนมากน้อยเท่าไร โดยใช้ตัวเลขแทน จำนวนข้อมูลเป็นการเก็บข้อมูลวิธีหนึ่ง

ตัวอย่างการเก็บข้อมูล เช่น การบรรยาย เรื่อง การสังคายนา (เนื้อหาวิชา พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น) ดังนี้:

ครั้งที่	สังคายนาเมื่อ	องค์ประธานฝ่ายสงฆ์	องค์อุปถัมภ์	จำนวนผู้เข้าร่วม	สถานที่
1	หลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน เวลา 7 เดือน	พระมหากัสสปเถระ	พระเจ้าอชาตศัตรู	พระอรหันต์ 500 องค์	ถ้ำสัตตบรรณคูหา เขาเวภาระ เมืองราชคฤห์ อินเดีย
2	หลังพุทธปรินิพพาน 100 ปี เวลา 8 เดือน	พระสัพพกามีเถระ	พระเจ้ากาลาโศกราช	พระอรหันต์ 700 องค์	วาฬิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี อินเดีย
3	หลังพุทธปรินิพพาน 218 ปี เวลา 9 เดือน	พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ	พระเจ้าอโศกมหาราช	พระอรหันต์ 1,000 องค์	อโศการาม เมือง ปาฏลีบุตร อินเดีย
4	ปีพ.ศ. 236	พระมหินทเถระ	-	-	ถูปาราม อนุราชบุรี ศรีลังกา
5	ปีพ.ศ. 450	พระพุทธทัตตเถระ	พระเจ้าทุฎฐคามินีอภัย	พระสงฆ์ 1,000 รูป	มหาวิหาร ศรีลังกา

แหล่งที่มา : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2553ค: ออนไลน์)

2. การจำแนกข้อมูล

การจำแนกข้อมูลเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลมาจัดให้เป็นหมวดหมู่ในลักษณะต่างๆ

3. การอ่านแผนภูมิ

- อ่านชื่อแผนภูมิว่าเสนอข้อมูลเกี่ยวกับอะไร มีรายละเอียดการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องอะไร

- ตรวจสอบเงื่อนไขแบบจำนวนและหน่วยของสิ่งที่แสดงข้อมูล

4. การเขียนแผนภูมิ

- เขียนชื่อแผนภูมิเสนอข้อมูลเกี่ยวกับอะไร มีรายละเอียดการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องอะไร

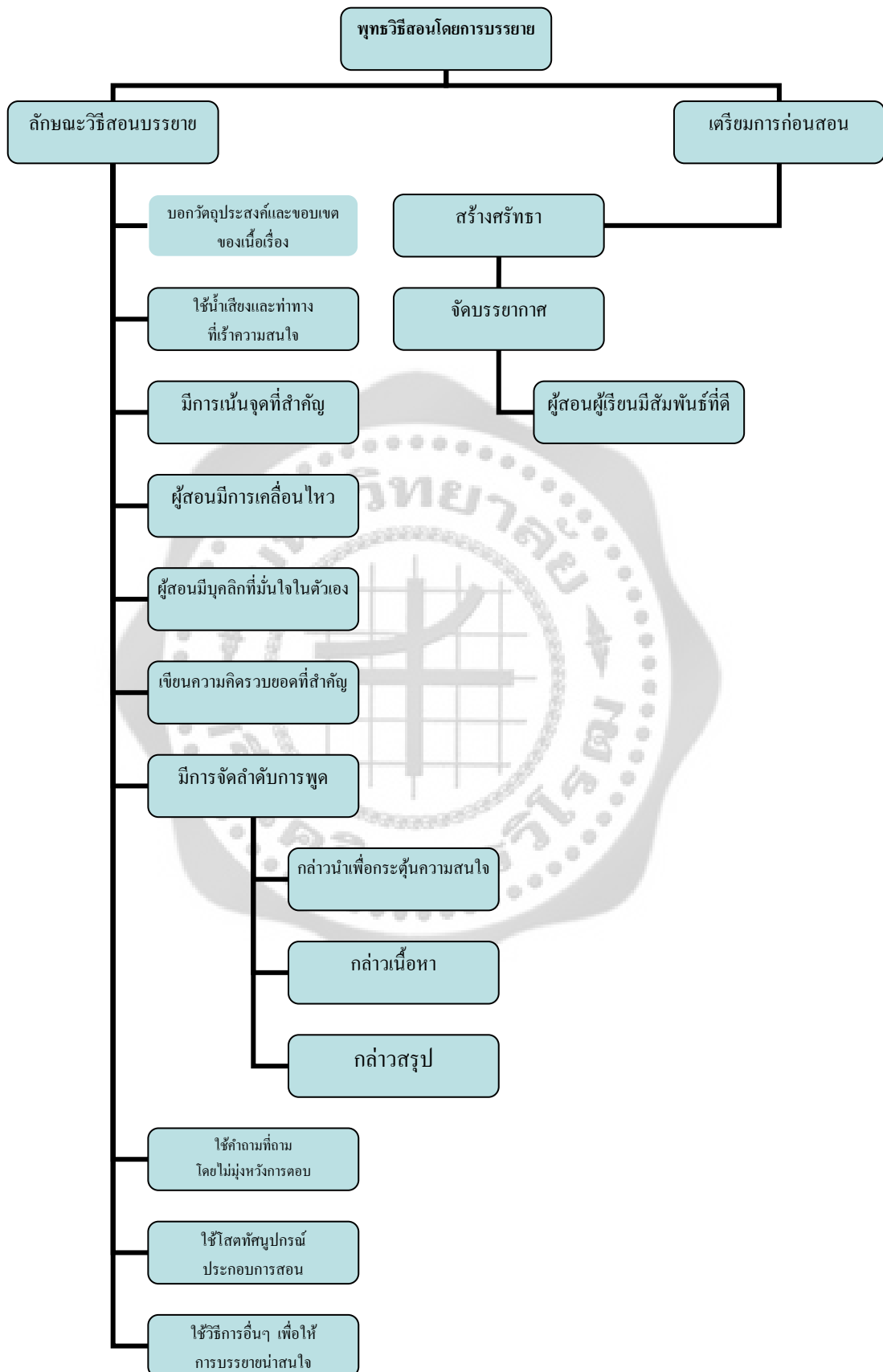
- ตรวจสอบเงื่อนไขแบบจำนวนและหน่วยของสิ่งที่แสดงข้อมูล

5. การอ่านตาราง

การแสดงผลด้วยตารางเป็นการจัดข้อมูลให้เป็นระเบียบและเขียนให้อยู่ในรูปแบบตารางซึ่งทำให้สามารถดูรายละเอียดและข้อเปรียบเทียบที่ต้องการได้

การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายเพื่อใช้สอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ ดังต่อไปนี้:

แผนภูมิประยุกต์ใช้พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

ใบกิจกรรม 2.1 พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายควรเป็นอย่างไร

ฟังวิทยากรบรรยาย ในประเด็นดังนี้

- ๕ หลักการของพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย
- ๕ หลักการประยุกต์พระพุทธรวิธีสอนโดยการบรรยาย
- ๕ ขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

ดำเนินการดังนี้

1. ร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์
2. วิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้ฟังวิทยากรบรรยาย
3. แต่ละรูปบันทึกผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉายา.....สมาชิกกลุ่มที่.....

เรื่องที่ 2.1

พุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

บันทึกสาระสำคัญ

กิจกรรมที่ 2.1

วิเคราะห์และสรุปผลตามแนวคิดของท่าน

ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. หลักการของพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

2. หลักการประยุกต์พระพุทธรูปวิธีสอนโดยการบรรยาย

3. ขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

กิจกรรม 2.2 รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

แนวคิด

การวิเคราะห์พุทธวิธีสอนโดยการบรรยายตามหลักการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า และกลวิธีและอุบายประกอบการสอน จะได้ขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ :

1. บอกหลักการสอนตามรูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการบรรยายได้
2. บอกขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

ระยะเวลา 60 นาที

เนื้อหา

หลักการแสดงธรรม 5 อย่าง ได้แก่ กล่าวชี้แจงไปตามลำดับ กล่าวชี้แจงยกเหตุผล มาแสดงให้เข้าใจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อาภิส แสดงธรรมโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น และกลวิธีและอุบายประกอบการสอน

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. จัดผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่ม ตามเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 6
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาตัวอย่างการสอนแบบบรรยายของพระอาจารย์รูปต่าง ๆ จากวีดิทัศน์

ทัศน

3. สมาชิกแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์วิธีการสอนจากวีดิทัศน์
4. แต่ละกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์

สื่อและอุปกรณ์

- วีดิทัศน์ตัวอย่างการสอนแบบบรรยาย

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์วิธีสอนและการนำเสนอผลการวิเคราะห์

ใบกิจกรรม 2.2 รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบบรรยาย

วีดิทัศน์ ตัวอย่างการสอนแบบบรรยาย ในประเด็นดังนี้

- ๕ หลักการสอนตามรูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย
- ๕ ขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการบรรยาย

ดำเนินการดังนี้

1. ชมวีดิทัศน์ ตัวอย่างการสอนแบบบรรยาย
2. วิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้ชมวีดิทัศน์
3. บันทึกสรุปผลการเรียนรู้ ตามความคิดเห็นของกลุ่ม
4. ผู้แทนกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์ของกลุ่มต่อกลุ่มใหญ่

กิจกรรม 2.3 การเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย

แนวคิด

การเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย เป็นการนำเสนอกระบวนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาที่ต้องการด้วยการอธิบาย

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถเขียนแผนการสอนแบบบรรยายได้

ระยะเวลา 60 นาที

เนื้อหา

การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละชั่วโมง

วิธีดำเนินการกิจกรรม

1. จัดผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่ม ตามเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 1.5
2. แต่ละกลุ่มศึกษาเนื้อหาจากหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 2.2 แล้ววิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสมที่จะใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย
3. แต่ละรูปเลือกเนื้อหาที่สนใจทดลองเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย
4. สมาชิกแต่ละรูปเขียนแผนการสอนแบบบรรยายตามเนื้อหาที่เลือก

สื่อและอุปกรณ์

- หนังสือเรียนวิชา พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์เนื้อหาในกลุ่ม
- แผนการสอนที่ได้จากการฝึกปฏิบัติ

ใบกิจกรรม 2.3 การเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย

วิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสมที่จะใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย ในหนังสือ :

๕ หนังสือเรียนวิชา พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ดำเนินการดังนี้

1. รับหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
2. แต่ละรูปเลือกเนื้อหาที่สนใจทดลองเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย
3. สมาชิกแต่ละรูปเขียนแผนการสอนแบบบรรยายตามเนื้อหาที่เลือก
4. แต่ละรูปบันทึกสรุปผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉายา.....สมาชิกกลุ่มที่.....

เรื่องที่ 2.3

กิจกรรมที่ 2.3

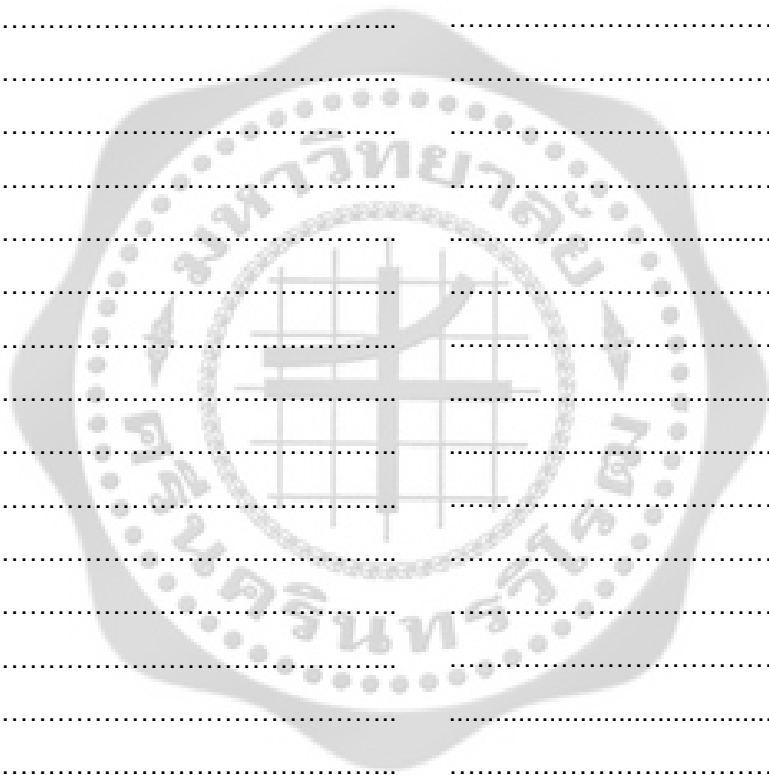
การเขียนแผนการสอนแบบบรรยาย

ตามแนวคิดของท่าน โปรดสรุปประเด็น

ดังต่อไปนี้

บันทึกสาระสำคัญ

1. แผนการสอนแบบบรรยาย.....

กิจกรรม 2.4 การสอนโดยการบรรยาย

แนวคิด

การฝึกปฏิบัติการสอนโดยการบรรยาย เป็นวิธีการที่ให้ผู้เข้าอบรมมีความมั่นใจว่าตนเองมีความเข้าใจพุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย จนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถปฏิบัติการสอนโดยการบรรยายได้

ระยะเวลา 180 นาที

เนื้อหา

การฝึกปฏิบัติการสอนโดยการบรรยาย

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. ผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มฝึกปฏิบัติการสอนโดยการบรรยายตามแผนการสอนที่เขียนในกิจกรรม 2.3 และให้สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้เรียน
2. หลังจากที่แต่ละรูปสอนเสร็จสมาชิกในกลุ่มร่วมอภิปราย ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการสอนของแต่ละรูป
3. แต่ละกลุ่มสรุปขั้นตอนพุทธวิธีการสอนโดยการบรรยาย

สื่อและอุปกรณ์

- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 2.4

การประเมินผล

- สังเกตจากการฝึกปฏิบัติการสอน
- สังเกตจากการร่วมอภิปราย
- การร่วมสรุป

ใบกิจกรรม 2.4 การสอนโดยการบรรยาย

ผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มฝึกปฏิบัติการสอนโดยการบรรยายตามแผนการสอนที่เขียนในกิจกรรม 2.3 และให้สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้เรียน

ดำเนินการดังนี้

1. วิทยากรประจำกลุ่มเรียกชื่อสมาชิกกลุ่มทีละรูป ตามลำดับอักษร เพื่อปฏิบัติการสอนโดยการบรรยาย
2. สมาชิกในกลุ่มที่เหลือเป็นผู้เรียน
3. ให้สมาชิกกลุ่มทุกรูปได้ปฏิบัติการสอนโดยการบรรยายตามลำดับ
4. แต่ละรูปบันทึกสรุปผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

หน่วยฝึกอบรมที่ 3

หน่วยฝึกอบรมที่ 3 กิจกรรมที่ 3 พุทธวิธีสอนโดยการสนทนาโต้ตอบ (เวลา 6 ชั่วโมง)
ประกอบด้วย 4 กิจกรรมย่อย ดังนี้

กิจกรรมที่ 3.1 การบรรยาย เรื่อง “พุทธวิธีสอนโดยการสนทนาโต้ตอบ” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ

1. บอกหลักการของพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบได้
2. อธิบายหลักการประยุกต์พระพุทธรวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบได้
3. อธิบายขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบได้

เนื้อหา

หลักแห่งพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ และลักษณะของวิธีสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ

กิจกรรมการเรียนรู้

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนโดยการบรรยายมาให้ความรู้เกี่ยวกับ หลักแห่งพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ และลักษณะของวิธีสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 3.1 “หลักการสนทนาโต้ตอบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา”
3. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

กิจกรรมที่ 3.2 การเสวนา เรื่อง “รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ:

1. บอกหลักการสอนตามรูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบได้
2. บอกขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

เนื้อหา

ลักษณะของวิธีสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ

กิจกรรมการเรียนรู้

1. จัดผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่ม ตามเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 3.1
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาตัวอย่างการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบของพระอาจารย์รูปต่างๆ จากวีดีทัศน์
3. สมาชิกแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์วิธีการสอนจากวีดีทัศน์
4. แต่ละกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์วิธีสอน และการนำเสนอผลการวิเคราะห์

กิจกรรมที่ 3.3 การเสวนา เรื่อง “การเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ”
(60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบได้

เนื้อหา

การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละชั่วโมง

กิจกรรมการเรียนรู้

1. จัดผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่ม
2. แต่ละกลุ่มศึกษาเนื้อหาจากหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แล้ววิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสมจะใช้วิธีการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
3. แต่ละรูปเลือกเนื้อหาที่สนใจทดลองเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
4. สมาชิกแต่ละรูปเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบตามเนื้อหาที่เลือก

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์เนื้อหาในกลุ่ม
- แผนการสอนที่ได้จากการฝึกปฏิบัติ

กิจกรรมที่ 3.4 การนำเสนอ เรื่อง “การสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ”
(180 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถปฏิบัติการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบได้

เนื้อหา

การฝึกปฏิบัติการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

กิจกรรมการเรียนรู้

1. ผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มฝึกปฏิบัติการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบตามแผนการสอนที่เขียนในกิจกรรม 3.3 และให้สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้เรียน
2. หลังจากที่แต่ละรูปสอนเสร็จสมาชิกในกลุ่มร่วมอภิปราย ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการสอนของแต่ละรูป
3. แต่ละกลุ่มสรุปขั้นตอนพุทธวิธีการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

การประเมินผล

- สังเกตจากการฝึกปฏิบัติการสอน
- สังเกตจากการร่วมอภิปราย
- การร่วมสรุป

กิจกรรม 3.1 พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

แนวคิด

พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบหลักกรรมทางพระพุทธ ศาสนา เป็นการนำหลักการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบมาประยุกต์ใช้ในการสอนศีลธรรมระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น อย่างเป็นกระบวนการไปตามลำดับขั้นตอน คือ สภาวะก่อนการสอน สภาวะระหว่างสอน และสภาวะหลังการสอน ในแต่ละขั้นตอนนี้ มีกิจกรรมต่อเนื่องจากกิจกรรมกลุ่มใหญ่สู่กลุ่มย่อย ซึ่งทุกครูจะได้มีส่วนร่วมอภิปรายเปลี่ยนความรู้จากกิจกรรมการฝึกอบรมและประเมินผลด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อการสอนศีลธรรมระหว่างฝึกอบรม

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ :

1. บอกหลักการของพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบได้
2. อธิบายหลักการประยุกต์พระพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบได้
3. อธิบายขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบได้

ระยะเวลา

60 นาที

เนื้อหา

หลักแห่งพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ และลักษณะของวิธีสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนโดยการบรรยายมาให้ความรู้เกี่ยวกับ หลักแห่งพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ และลักษณะของวิธีสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 3.1 “หลักการสนทนาโต้ตอบหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา”
3. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน

สื่อและอุปกรณ์

- เครื่องคอมพิวเตอร์ พร้อมชุด LCD Projector
- PowerPoint ประกอบการบรรยาย
- ใบความรู้ 3.1
- ใบกิจกรรม 3.1
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 3.1

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

ใบความรู้ 3.1 หลักการสนทนาโต้ตอบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

หลักการสอนโดยสนทนาโต้ตอบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยพุทธวิธี ในการสอน ยกตัวอย่างประกอบ เช่น “มหาวัจจโคตตสูตร” ที่พระพุทธเจ้าทรงสนทนาโต้ตอบกับมหาวัจจะ และตัวอย่างสนทนาโต้ตอบหลักธรรมที่ตรงกับสาระการเรียนรู้ระดับ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ดังต่อไปนี้:

มหาวัจจโคตตสูตรเรื่องปริพาชกวัจจโคตร (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (2514) เล่มที่ 13: 194)

ความเบื้องต้น

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกถกนิวาปะ เขตพระนครราชคฤห์. ครั้นนั้นแล ปริพาชกวัจจโคตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว หนึ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ได้กราบทูลว่า ข้าพเจ้าเคยกล่าวกับท่านพระโคตมเป็นเวลานานแล้ว ข้าพเจ้าขอโอกาส ขอท่านพระโคตมจงทรงแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศล ทั้งที่เป็นอกุศล แก่ข้าพเจ้าโดยย่อเถิด

พ. ดูกอวัจจะ เราพึงแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศล ทั้งที่เป็นอกุศล แก่ท่านโดยย่อก็ได้ โดยพิสดารก็ได้ ก็แต่เราจักแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศล ทั้งที่เป็นอกุศล แก่ท่านโดยย่อ ท่านจงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว วัจจโคตตปริพาชกทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคว่าอย่างนั้น ท่านผู้เจริญ.

ธรรมที่เป็นอกุศลและกุศล

พ. ดูกอวัจจะ โลกะแล เป็นอกุศล อโมหะ เป็นอกุศล อโลภะเป็นอกุศล โทสะเป็นอกุศล อโทสะเป็นอกุศล โมหะเป็นอกุศล ดูกอวัจจะธรรมสามข้อนี้เป็นอกุศล ธรรมสามข้อนี้เป็นอกุศล ด้วยประการฉะนี้แล. ดูกอวัจจะ ปาณาติบาตแลเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากปาณาติบาตเป็นอกุศล อทินนาทานเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากอทินนาทานเป็นอกุศล กาเมสุมิฉฉาจารเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจารเป็นอกุศล มุสาวาทเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากมุสาวาทเป็นอกุศล ปิสุณาวาจาเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากปิสุณาวาจาเป็นอกุศล ผรุสวาจาเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากผรุสวาจาเป็นอกุศล สัมผัสปลापะเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากสัมผัสปลापะเป็นอกุศล อภิชฌาเป็นอกุศล อนภิชฌาเป็นอกุศล พยาบาทเป็นอกุศล อัพยาบาทเป็นอกุศล มิฉฉาทิฎฐิเป็นอกุศล สัมมาทิฎฐิเป็นอกุศล ดูกอวัจจะ ธรรมสิบข้อนี้เป็นอกุศล ธรรมสิบข้อนี้เป็นอกุศล ด้วยประการฉะนี้แล. ดูกอวัจจะ เพราะตณหาอันภิกษุจะได้แล้ว มีมูลรากอันขาดแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็น

ธรรมดา ภิกษุนั้นเป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว มีภาระอันปลงเสียแล้ว มีประโยชน์ของตนถึงแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นแล้ว พ้นวิเศษแล้วเพราะรู้โดยชอบ

ภิกษุปุจฉา

ม. ท่านพระโคตมจงยกไว้ ก็ภิกษุรูปหนึ่ง ผู้เป็นสาวกของท่านพระโคตม ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ มีอยู่หรือ?

พ. ดูกรวัจฉะ พวกภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา อาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันแล้ว เข้าถึงอยู่นั้น มี ไม่ใช่แต่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย ที่แท้มีอยู่มากทีเดียว

ว. ท่านพระโคตมจงยกไว้ พวกภิกษุขงยกไว้ ก็ภิกษุณีแม่รูปหนึ่งผู้เป็นสาวิกาของท่านพระโคตม ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญา อันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ มีอยู่หรือ?

พ. ดูกรวัจฉะ พวกภิกษุณีผู้เป็นสาวิกาของเรา ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่นั้น มีไม่ใช่แต่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย ที่แท้มีอยู่มากทีเดียว

อุปาสกปุจฉา

ว. ท่านพระโคตมจงยกไว้ พวกภิกษุขงยกไว้ พวกภิกษุณีขงยกไว้ ก็อุปาสก แม่คนหนึ่ง ผู้เป็นสาวกของท่านพระโคตมฝ่ายคฤหัสถ์ นุ่งผ้าขาวเป็นสพรหมจารี เป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ห้าสิ้นไป จักปริณีพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา มีอยู่หรือ?

พ. ดูกรวัจฉะ อุปาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของเรา ฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสพรหมจารี เป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ห้าสิ้นไป จักปริณีพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดานั้น มีไม่ใช่แต่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย ที่แท้มีอยู่มากทีเดียว

ว. ท่านพระโคตมจงยกไว้ ภิกษุทั้งหลายขงยกไว้ ภิกษุณีทั้งหลายขงยกไว้ อุปาสกทั้งหลายฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสพรหมจารีขงยกไว้ ก็อุปาสกแม่คนหนึ่ง ผู้เป็นสาวกของท่านพระโคตมฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคตาม ทำตามคำสอน ผู้ทำเฉพาะโอวาท มีวิจิตรจกอันข้ามได้แล้วปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความเป็นผู้แก้แล้วไม่เชื่อต่อผู้อื่นในคำสอนของศาสดา มีอยู่หรือ?

พ. ดูกรวิจนะ พวกอุบาสกผู้เป็นสาวกของเรา ฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม ทำตามคำสอน ผู้ทำเฉพาะโอวาท มีวิจิกิจฉาอันข้ามได้แล้ว ปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความเป็นผู้แก่ล้า ไม่เชื่อต่อผู้อื่นในคำสอนของศาสดาผู้นั้น มีไม่ใช่แต่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย ที่แท้มีอยู่มากทีเดียว

ว. ท่านพระโคตมจงยกไว้ ภิกษุทั้งหลายจงยกไว้ ภิกษุณีทั้งหลายจงยกไว้ อุบาสกทั้งหลายฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสหพรหมจารีจงยกไว้ อุบาสกทั้งหลาย ฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสหพรหมจารีจงยกไว้ อุบาสกทั้งหลาย ฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม จงยกไว้ ก็อุบาสิกาแม้นคนหนึ่ง ผู้เป็นสาวิกาของท่านพระโคตม ฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสหพรหมจารี เป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ห้าสิ้นไป จักปรินิพพานในภพนั้น อันมิไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา มีอยู่หรือ.

พ. ดูกรวิจนะ พวกอุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของเรา ฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสหพรหมจารี เป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ห้าสิ้นไป จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดานั้น มีไม่ใช่แต่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย ที่แท้มีอยู่มากทีเดียว

ว. ท่านพระโคตมจงยกไว้ ภิกษุทั้งหลายจงยกไว้ ภิกษุณีทั้งหลายจงยกไว้ อุบาสกทั้งหลายฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสหพรหมจารี จงยกไว้ อุบาสกทั้งหลาย ฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม จงยกไว้ พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์ นุ่งผ้าขาวเป็นสหพรหมจารี ก็จงยกไว้ ส่วนอุบาสิกาแม้นคนหนึ่ง ผู้เป็นสาวิกาของท่านพระโคตมฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม ทำตามคำสอนผู้ทำเฉพาะโอวาท มีวิจิกิจฉาอันข้ามได้แล้ว ปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความเป็นผู้แก่ล้า ไม่เชื่อต่อผู้อื่นในคำสอนของศาสดา มีอยู่หรือ?

พ. ดูกรวิจนะ พวกอุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของเรา ฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม ทำตามคำสอนผู้ทำเฉพาะโอวาท มีวิจิกิจฉาอันข้ามได้แล้ว ปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความเป็นผู้แก่ล้า ไม่เชื่อต่อผู้อื่นในคำสอนของศาสดาผู้นั้น มีไม่ใช่แต่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อยไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย ที่แท้มีอยู่มากทีเดียว

ในปัจจุบันการสนทนาโต้ตอบยังคงได้รับความนิยมน้อยมากในหมู่พระสงฆ์ที่สนทนาความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ตัวอย่างพระเถระปฏิบัติปจจาวิสัชชานา ดังนี้

พระเถระปฏิบัติปจจาวิสัชชานา

พระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุละเถระ) (2550 :3-4) ถาม พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ตอบ เรื่องมรรค โดยผู้วิจัยใช้อักษรย่อแทนนามพระธรรมเจดีย์ คือ ธ. และใช้อักษรย่อแทนนามพระอาจารย์มั่นว่า ม. เป็นตัวอย่างปจจาวิสัชชานา ดังนี้

ธ. ถามว่า องค์มรรค 8 ไครๆ ก็รู้ ทำไมจึงเดินกันไม่ใคร่จะถูก ?

ม. ตอบว่า เพราะองค์มรรคทั้ง 8 ไม่มีใครเคยเดิน เดินไม่ถูก

พอถูกก็เป็นพระอริยะเจ้า

- ธ. ถามว่า ที่เดินไม่ถูกเพราะเหตุอะไร ?
 ม. ตอบว่า เพราะชอบเดินทางเก่าซึ่งเป็นทางชำนาญ
 ธ. ถามว่า ทางเก่านั้นคืออะไร ?
 ม. ตอบว่า ได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค และอิตถกิลมณานุโยค
 ธ. ถามว่า กามสุขัลลิกานุโยคนั้นคืออะไร ?
 ม. ตอบว่า ความทำตนให้เป็นผู้หมกมุ่นติดอยู่ในกามสุขนี้แล ชื่อว่ากามสุขัลลิกานุโยค...

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่าง ปุจฉา (ถาม) วิสัชนา (ตอบ) ที่ผู้วิจัย (2553) นำเนื้อหาหัวข้อธรรมที่สอนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจากรายวิชาพระพุทธศาสนาที่ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย (2553:ออนไลน์) แสดงไว้ ซึ่งผู้วิจัยตั้งเป็นคำถาม-คำตอบ โดยสมมติให้ผู้ปุจฉาคือ ก. ผู้วิสัชนาคือ ข. ดังนี้ :

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
พระรัตนตรัย (พุทธคุณ 9)

- ก. ปุจฉา : พุทธคุณ 9 คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : คุณความดีของพระพุทธเจ้า 9 ประการ
 ข. ปุจฉา : บทว่า “อรหัง” คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : เป็นพระอรหันต์
 ก. ปุจฉา : บทว่า “วิชชาจรณสมบัพพะโน” คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : เป็นผู้ทรงเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
 ข. ปุจฉา : บทว่า “สุคโต” คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : เป็นผู้เสด็จไปดี
 ก. ปุจฉา : บทว่า “โลกวิทู” คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : เป็นผู้ทรงรู้แจ้งโลก
 ข. ปุจฉา : บทว่า “สตุถา เทวมนุสสุสานิ” คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 ก. ปุจฉา : บทว่า “พุทฺโธ” คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : พุทฺโธ เป็นผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
 ข. ปุจฉา : บทว่า “ภควา” คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : เป็นผู้มิใช่คน
 ก. ปุจฉา : พระพุทธคุณทั้ง 9 ประการนี้ สรุปลงเป็น 3 ประการ คือ อะไรบ้าง ?
 ข. วิสัชนา : พระวิสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และ พระมหากรุณาธิคุณ

อริยสัจ 4 ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้)

- ข. ปุจฉา : อริยสัจ 4 คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ
 ก. ปุจฉา : บทว่า “ทุกข์” ในอริยาสัจ 4 คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : ความจริงว่าด้วยทุกข์
 ข. ปุจฉา : บทว่า “สมุทัย” คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : ความจริงว่าด้วยเหตุแห่งทุกข์
 ก. ปุจฉา : บทว่า “นิโรธ” คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : ความจริงว่าด้วยความดับทุกข์
 ข. ปุจฉา : บทว่า “มรรค” คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ขั้นที่ 5 – ชาติ 4

- ก. ปุจฉา : ขั้นที่ 5 หรือ เบญจขั้น คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : กองแห่งรูปธรรมและนามธรรมห้าหมวด
 ข. ปุจฉา : รูปขั้น คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : กองรูป, ส่วนที่เป็นรูป ร่างกาย
 ก. ปุจฉา : เวทนาขั้น คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : กองเวทนา ส่วนที่เป็นการเสวยรสอารมณ์
 ข. ปุจฉา : สัญญาขั้น คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : กองสัญญา ส่วนที่เป็นความกำหนดหมาย
 ข. ปุจฉา : สังขารขั้น คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : กองสังขาร ส่วนที่เป็นความปรุงแต่ง สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดี หรือช่วยหรือเป็นกลาง ๆ
 ข. ปุจฉา : วิญญาณขั้น คืออะไร ?
 ก. วิสัชนา : กองวิญญาณ, ส่วนที่เป็นความรู้แจ้งในอารมณ์
 ก. ปุจฉา : ชาติ 4 คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : สิ่งที่ทรงสภาวะของตนอยู่เอง คือมีอยู่โดยธรรมดา เป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีอิตตา มิใช่สัตว์ มิใช่ชีวะ เป็นส่วนประกอบของรูปขั้น
 ข. ปุจฉา : ปฐวีธาตุ คืออะไร ?
 ก. วิสัชนา : ธาตุดิน เป็นสิ่งที่มีลักษณะแข็ง ภายในตัวเราก็มี ภายนอกก็มี
 ก. ปุจฉา : อาโปธาตุ คืออะไร ?

- ข. วิสัยทัศน์ : ธาตุน้ำ เป็นสิ่งที่มีลักษณะเอิบอาบ ซึมซาบ ดิ่งดูด
ภายในตัวเราก็มียานนอกตัวเราก็มียาน
- ข. ปุจฉา : เตโชธาตุ คืออะไร ?
- ก. วิสัยทัศน์ : ธาตุไฟ เป็นสิ่งที่มีลักษณะร้อนหรืออุณหภูมิมียานภายในตัวเราก็มียาน
ภายนอกตัวเราก็มียาน
- ก. ปุจฉา : วาโยธาตุ คืออะไร ?
- ข. วิสัยทัศน์ : ธาตุลม เป็นสิ่งที่มีลักษณะเคลื่อนไหว มีลักษณะพัดผันเคร่งตึง
ยืดหยุ่น ภายในตัวเราก็มียานภายนอกตัวเราก็มียาน

สมุทัย (ธรรมที่ควรละ)

- ข. ปุจฉา : สมุทัย คืออะไร ?
- ก. วิสัยทัศน์ : เหตุของทุกข์ หรือสาเหตุทำให้เกิดทุกข์
- ก. ปุจฉา : กามตัณหา คืออะไร ?
- ข. วิสัยทัศน์ : ความใคร่ หรือความอยากในอารมณ์
- ข. ปุจฉา : ภวตัณหา คือ อะไร ?
- ก. วิสัยทัศน์ : ความอยากมี อยากเป็น ได้แก่ ความอยากในสิ่งที่ชอบใจ
พอใจเกิดขึ้น
- ก. ปุจฉา : วิภวตัณหา คือ อะไร ?
- ข. วิสัยทัศน์ : ความไม่อยากมีไม่อยากเป็น ไม่อยากเป็นอย่างน้อยอย่างนั้น
- ข. ปุจฉา : กรรม คือ อะไร ?
- ก. วิสัยทัศน์ : การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา
- ก. ปุจฉา : อบายมุข คือ อะไร ?
- ข. วิสัยทัศน์ : ช่องทางของความเสื่อม หรือหนทางที่จะนำไปสู่ความพินาศ
ฉิบหาย

นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ)

- ข. ปุจฉา : นิโรธ คือ อะไร ?
- ก. วิสัยทัศน์ : ความดับทุกข์ หมายถึง การดับสนิทแห่งทุกข์ทางใจ
- ก. ปุจฉา : นิโรธ : สุข 2 คือ อะไร ?
- ข. วิสัยทัศน์ : กายิกสุข หมายถึง ความสุขทางกาย และเจตสิกสุข หมายถึง
ความสุขทางใจ
- ข. ปุจฉา : กายิกสุข คือ อะไร ?
- ก. วิสัยทัศน์ : ความสุขที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5
- ก. ปุจฉา : เจตสิกสุข คือ อะไร ?
- ข. วิสัยทัศน์ : ความสบายใจ การมีจิตใจเบิกบานสดชื่นแจ่มใส

- ข. ปุจฉา : คิหิสุข คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : สุขของคฤหัสถ์ คือ ความสุขของชาวบ้าน ประกอบด้วย ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ และความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ

มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ)

- ก. ปุจฉา : ไตรสิกขา คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : หลักการศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนา มี 3 ประการ ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา
- ข. ปุจฉา : กรรมฐาน คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : อารมณฺ์เป็นที่ตั้งแห่งการเจริญภาวนา ที่ตั้งแห่งการทำสมาธิเพียรฝึกอบรมจิต หรือวิธีฝึกอบรมจิต มี 2
- ก. ปุจฉา : สมถภาวนา คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ หรือการฝึกสมาธิ
- ข. ปุจฉา : วิปัสสนาภาวนา คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง หรือการเจริญปัญญา
- ก. ปุจฉา : ปธาน คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : ความเพียร เป็นความเพียรชอบ (สัมมาวายามะ) ในมรรค 8
- ข. ปุจฉา : สังวรปธาน คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น
- ก. ปุจฉา : ปหานปธาน คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
- ข. ปุจฉา : ภาวนापธาน คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น
- ก. ปุจฉา : อนุรักษนาปธาน คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไฟบุญล้น
- ข. ปุจฉา : โกศล คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : ความฉลาด ความเชี่ยวชาญ ทักษะ ความชำนาญ ประกอบด้วย ได้แก่ आयโกศล ความฉลาดในความเจริญ อุปายโกศล ความฉลาดในความเสื่อม และอุปายโกศล ความฉลาดในอุบาย
- ก. ปุจฉา : การไม่คบคนพาล เป็นมงคลที่ 1 ในมงคล 38 คือ อะไร ?

- ข. วิสัชนา : การไม่ยอมมีความสัมพันธ์หรือสมาคมกับคนชั่วร้าย คนเลว
- ข. ปุจฉา : คบบัณฑิต คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : คบคนฉลาด หรือคนที่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา
- ก. ปุจฉา : บุคคลผู้ควรบูชา คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : บุษาบุคคลที่มีบุญคุณ ผู้มีคุณธรรม ผู้เป็นเนื้อนาบุญ (นักบวช) ผู้เป็นบัณฑิต นักปราชญ์หรือผู้รู้

ปุจฉา วิสัชนา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

(มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.2553ค:ออนไลน์)

- ก. ปุจฉา : ธรรมคุณ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : คุณของพระธรรม
- ข. ปุจฉา : บทว่า “สวากขาโต ภควตา ธัมโม” คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : พระธรรมเป็นคำสอนอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
- ก. ปุจฉา : บทว่า “สันทิฏฐิโก” คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : พระธรรมนี้ผู้ปฏิบัติตามจะเห็นได้ด้วยตนเอง
- ข. ปุจฉา : บทว่า “อกาลิโก” คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ไม่เนื่องด้วยกาลเวลา
- ก. ปุจฉา : บทว่า “เอหิภัสสิโก” คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ควรเรียกให้มาดู
- ข. ปุจฉา : บทว่า “โอปะนะยิโก” คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ควรน้อมเข้ามา
- ก. ปุจฉา : บทว่า “ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ” คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : วิญญูชนรู้ได้เฉพาะตน

อริยสัจ 4 ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น 5 : อายุตนะ

- ก. ปุจฉา : อายุตนะ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ที่ต่อ หรือแดน หมายถึงที่ต่อกันให้เกิดความรู้
- ข. ปุจฉา : อายุตนะภายใน คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แดนต่อความรู้ฝ่ายภายใน ได้แก่ ตา(จักขุ) หู(โสต) จมูก (ฆานะ) ลิ้น (ชิวหา) กาย (กาย) ใจ (มโน)
- ก. ปุจฉา : อายุตนะภายนอก คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แดนต่อความรู้ฝ่ายภายนอก ได้แก่ รูป (รูปะ) คือสิ่งที่เห็น เสียง (สัทตะ)

สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : หลักกรรม : สมบัติ 4

- ก. ปุจฉา : สมบัติ 4 คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ข้อดี ความเพียบพร้อม ความสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่ง
อำนวยความสะดวกให้ผลของกรรมดี และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่ว
แสดงผล
- ข. ปุจฉา : คติสมบัติ คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : สมบัติแห่งคติ หรือถึงพร้อมด้วยคติ ในช่วงยาว หมายถึง
เกิดในกำเนิดอันอำนวย หรือที่เกิดอันเจริญในช่วงสั้น
- ก. ปุจฉา : อุปธิสมบัติ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยรูปรูปกาย มีรูปกายที่ดีพร้อม
- ข. ปุจฉา : กายสมบัติ คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาล ในช่วงยาวหมายถึง
เกิดอยู่ในสมัยที่โลกมีความเจริญ
- ก. ปุจฉา : ปโยคสมบัติ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : สมบัติแห่งการประกอบ ถึงพร้อมด้วยการประกอบความเพียร

สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : หลักกรรม : วิบัติ 4 อบายมุข 6

- ข. ปุจฉา : วิบัติ 4 คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ข้อเสีย จุดอ่อน ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่าง ๆ
- ก. ปุจฉา : คติวิบัติ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : วิบัติแห่งคติ คติเสีย ในช่วงยาวหมายถึง เกิดในกำเนิดต่ำทราม
- ข. ปุจฉา : อุปธิวิบัติ คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : วิบัติแห่งร่างกาย รูปรูปกายเสีย ในช่วงยาว หมายถึง ร่างกายพิการ
ไม่งดงาม บุคลิกภาพไม่ดี
- ก. ปุจฉา : กาลวิบัติ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : วิบัติแห่งกาล กาลเสีย ในช่วงยาวหมายถึง เกิดในสมัยที่โลก
ไม่มีความเจริญ
- ข. ปุจฉา : ปโยควิบัติ คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : วิบัติแห่งการประกอบกิจการเสีย ในช่วงยาวหมายถึง
ฝักใฝ่ในทางที่ผิดประกอบกิจการงานที่ผิด
- ก. ปุจฉา : อกุศลกรรมบถ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ทางแห่งอกุศล ทางทำความชั่ว
- ข. ปุจฉา : กายกรรม 3 คือ อะไรบ้าง ?

- ก. วิสัยทัศน์ : การกระทำชั่วทางกาย ได้แก่ ปาณาติบาต อทินนาทาน
กาเมสุมิฉฉาจาร
- ก. ปุจฉา : วิถีกรรม 4 คือ อะไรบ้าง ?
- ข. วิสัยทัศน์ : มุสาวาท (พูดเท็จ) ปิสุณาวาจา (พูดส่อเสียด)
ผรุสวาจา (พูดคำหยาบ)
และสัมผัปปลาปะ (พูดเพ้อเจ้อ)
- ข. ปุจฉา : มโนกรรม 3 คือ การกระทำชั่วทางใจ ได้แก่อะไรบ้าง ?
- ก. วิสัยทัศน์ : ได้แก่ อภิชฌา (คิดอยากได้ของผู้อื่น) พยาบาท
(การแค้นใจต่อผู้อื่น) มิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิดจากทำนอง
คลองธรรม)
- ก. ปุจฉา : อบายมุข คือ อะไร ?
- ข. วิสัยทัศน์ : ช่องทางแห่งความเสื่อม ,ทางแห่งความพินาศ
หรือเหตุให้เกิดความย่อยยับแห่งโมคคทรัพย์

นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) : สุข 2

- ข. ปุจฉา : ความสุข คือ อะไร ?
- ก. วิสัยทัศน์ : ความดับทุกข์การสิ้นทุกข์ (นิโรธ) ทั้งปวง
- ก. ปุจฉา : สามิสสุข คือ อะไร ?
- ข. วิสัยทัศน์ : ความสุขทางวัตถุ คือความสุขที่เกิดจากกามคุณ
หรือความสุขทางโลกีย์
- ข. ปุจฉา : นiramisสุข คือ อะไร ?
- ก. วิสัยทัศน์ : ความสุขทางใจ คือ ความสุขปลอดโปร่งเพราะใจสงบ

มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ)

- ก. ปุจฉา : บุพพนิมิตของมัชฌิมปฏิปทา คือ อะไร ?
- ข. วิสัยทัศน์ : บุพพาคของการศึกษา หมายถึง ส่วนเบื้องต้นของการศึกษา
นั่นคือ “สัมมาทิฎฐิ ความเห็นชอบ”
- ข. ปุจฉา : การเกิดสัมมาทิฎฐิมาจากเหตุสองอย่าง คือ อะไร ?
- ก. วิสัยทัศน์ : ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ
- ก. ปุจฉา : ปรโตโฆสะ คือ อะไร ?
- ข. วิสัยทัศน์ : ปัจจัยกระตุ้นการเรียนรู้จากภายนอก เช่น การแนะนำ
การถ่ายทอดการโฆษณา คำบอกเล่า
- ข. ปุจฉา : โยนิโสมนสิการ คือ อะไร ?
- ก. วิสัยทัศน์ : ปัจจัยกระตุ้นการเรียนรู้จากภายใน หมายถึงการคิดอย่างแยบคาย
หรือความรู้จักคิด คิดอย่างมีระบบ

- ก. ปุจฉา : ตรุณธรรม 6 คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : วัฒนमुख หมายถึง ธรรมที่เป็นหนทางแห่งความสำเร็จ
- ข. ปุจฉา : อโรคยะ คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : การรักษาสุขภาพดี มีลาภอันประเสริฐ
- ก. ปุจฉา : คีล คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : การมีระเบียบวินัยดี มีความประพฤติที่ดี
- ข. ปุจฉา : ทธานุมัต คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ได้คนดีเป็นแบบอย่าง
- ก. ปุจฉา : สุตะ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : การตั้งใจเรียนให้รู้จริง คือการศึกษาเล่าเรียน
ค้นคว้าให้รู้ให้เชี่ยวชาญ
- ข. ปุจฉา : ธรรมานุวัตติ คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ทำแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม คือ ดำรงมั่นในสุจริต
- ก. ปุจฉา : อลีนตา คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : มีความขยันหมั่นเพียร คือมีกำลังใจแข็งกล้า ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา
- ข. ปุจฉา : กุลจักริทธิธรรม 4 คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน
- ก. ปุจฉา : ัญฐุคเวสนา คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ของหายของหมด รู้จักหามาไว้
- ข. ปุจฉา : ชินณปฏิสังขรณา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ของเก่าชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม
- ก. ปุจฉา : ปริमितปานโกชนา คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : รู้จักประมาณในการกินการใช้คือการรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สมบัติ
- ข. ปุจฉา : อธิปัจจสีลวันตสถาปนา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : หมายถึง ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน
- ก. ปุจฉา : กุศลกรรมบถ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี
- ข. ปุจฉา : กายสุจริต คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : มีความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย
- ก. ปุจฉา : วจิสุจริต คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : มีความสุจริตทางวาจา พูดในสิ่งที่ดีงามถูกต้อง
ประพฤติชอบด้วยวาจา
- ข. ปุจฉา : มโนสุจริต คือ อะไร ?

- ก. วิสัชนา : มีความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ตั้งถามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ
- ก. ปุจฉา : การประพฤตินั้น คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : การประพฤตินั้นปฏิบัติตนถูกต้องตามธรรม ฝึกฝนอบรมตน ให้มีคุณธรรม
- ข. ปุจฉา : การเว้นจากความชั่ว มี 3 วิธี คือ อะไรบ้าง ?
- ก. วิสัชนา : สัมปัตตวิริต งดเว้นในเมื่อประจวบเข้ากับเหตุหนึ่งๆ สมทานวิริต งดเว้นเพราะสมทาน คือ ได้ปฏิญาณไว้ว่าจะไม่ทำอย่างนั้น ๆ และสมุจเฉทวิริต งดเว้นบาปได้เด็ดขาด คือ ไม่ทำความชั่ว ตลอดชีวิต
- ก. ปุจฉา : ทางแห่งความเสื่อม คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : การดื่มน้ำเมา เป็นอบายมุขอย่างหนึ่ง เป็นการบ่อนทำลาย ศีลธรรมอันตั้งงามโดยไม่ยั้งคิด

ปุจฉา วิสัชนา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
(มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.2553ค:ออนไลน์)

พระรัตนตรัย (สังฆคุณ 9)

ความหมายและคุณค่าของสังฆคุณ 9

- ข. ปุจฉา : ความหมายและคุณค่าของสังฆคุณ 9 คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : พระสงฆ์เป็นผู้ประพฤตินิปฏิบัติชอบเป็นหลักสำคัญมาก ในการสืบต่อพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการเคารพยกย่องอย่างสูง โดยจัดเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ คุณของพระสงฆ์โดยสรุปมี 9 ประการ เรียกว่า “สังฆคุณ”
- ก. ปุจฉา : สังฆคุณ 9 จัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ อะไรบ้าง ?
- ข. วิสัชนา : อัตตहितคุณ คือ คุณความดีเฉพาะพระสงฆ์สาวก และปรหิตคุณ คือ คุณที่จะพึงเกื้อกูลให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
- ข. ปุจฉา : บทว่า “สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ” คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว
- ก. ปุจฉา : บทว่า “อุชุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ” คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติตรง
- ข. ปุจฉา : บทว่า “ญายุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ” คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องทาง

- ก. ปุจฉา : บทว่า “สามิจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ” คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติสมควร
- ข. ปุจฉา : บทว่า “อาหุเนยฺโย” คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย หรือผู้ควรแก่ของค่านับ
- ก. ปุจฉา : บทว่า “ปาหุเนยฺโย” คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ
- ข. ปุจฉา : บทว่า “ทกฺขิณฺเณยฺโย” คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน
- ก. ปุจฉา : บทว่า “อณฺชลิกรณฺเณยฺโย” คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : เป็นผู้ควรแก่การกราบไหว้
- ข. ปุจฉา : บทว่า “อนฺุตฺตโร ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺส” คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : เป็นเนื้อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ไม่มีเนื้อนาบุญอื่นยิ่งกว่า

อริยสัจ 4 ทุภช (ธรรมที่ควรรู้)

- ก. ปุจฉา : ไตรลักษณ์ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : กฎธรรมชาติ (ธรรมดา) ทั้ง 3 คือ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
- ข. ปุจฉา : อนิจจตา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อม และสลายไป
- ก. ปุจฉา : ทุกขตา คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว
- ข. ปุจฉา : ทุกขม 2 ได้แก่อะไรบ้าง ?
- ก. วิสัชนา : ทุกขเวทนา คือ ความทุกข์ยากลำบาก และทุกขลักษณะ คือ สภาวะที่ทนอยู่ไม่ได้ของสิ่งทั้งปวง
- ก. ปุจฉา : ทุกข์ 3 อย่างได้แก่อะไรบ้าง ?
- ข. วิสัชนา : ทุกขตา คือ ทุกข์ที่เป็นความรู้สึกทุกข์ ได้แก่ ความทุกข์กาย ทุกข์ใจวิปริตนามทุกขตา คือ ทุกข์เนื่องด้วยความผันแปร สังขารทุกขตา คือ ทุกข์ตามสภาพสังขาร คือ ชั้น 5 เป็นทุกข์
- ข. ปุจฉา : อนัตตตา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน

สมุทัย(ธรรมที่ควรละ)

- ก. ปุจฉา : วัฏฏะ 3 คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : วงเวียน หรือหมุนเวียนกันไปไม่มีที่สิ้นสุด
- ข. ปุจฉา : กิเลสวัฏฏ์ คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : วงจรกิเลส
- ก. ปุจฉา : กรรมวัฏฏ์ คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : วงจรกรรม
- ข. ปุจฉา : วิปากวัฏฏ์ คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : วงจรวิปาก
- ก. ปุจฉา : ปปัญจธรรม 3 คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : กิเลสเครื่องเนิ่นช้า หรือกิเลสที่เป็นตัวก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ
- ข. ปุจฉา : ตัณหา คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : ความทะยานอยาก
- ก. ปุจฉา : ทิฏฐิ คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : ความคิดเห็น ความเชื่อถือ ลัทธิความเชื่อต่างๆ
- ข. ปุจฉา : มานะ คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : ความถือตัว หรือสำคัญตนว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่หรือด้อยกว่าผู้อื่น

นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ)

- ก. ปุจฉา : อตตะ 3 คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : ประโยชน์หรือคุณค่าที่เป็นจุดหมายของชีวิต แบ่งเป็น 3 ระดับ
- ข. ปุจฉา : ทิฏฐมมิกัตตะ คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในโลกนี้
- ก. ปุจฉา : สัมปรายิกัตตะ คือ อะไร ?
 ข. วิสัชนา : ประโยชน์เบื้องหน้า ประโยชน์ในภพหน้า
- ข. ปุจฉา : ปรมัตตะ คือ อะไร ?
 ก. วิสัชนา : ประโยชน์สูงสุด หรือจุดหมายสูงสุด คือพระนิพพาน
- ก. ปุจฉา : อตตะ 3 แยกเป็น 3 ด้าน คืออะไรบ้าง ?
 ข. วิสัชนา : อตตัตตะ หมายถึง ประโยชน์ตน ปรัตตะ หมายถึง ประโยชน์ผู้อื่น และอุภยัตตะ หมายถึง ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์ร่วมกัน หรือประโยชน์แก่สังคมทั้งหมด

มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ)

- ก. ปุจฉา : มรรคมงคล 8 คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : แนวทางการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์
- ข. ปุจฉา : สัมมาทิฏฐิ คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ความเห็นชอบ เช่น รู้ว่าสิ่งไหนควรทำสิ่งไหนไม่ควรทำ
- ก. ปุจฉา : สัมมาสังกัปปะ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : การดำริชอบ ได้แก่ คิดในสิ่งที่ดี
- ข. ปุจฉา : สัมมาวาจา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : การเจรจาชอบ ได้แก่ วาจาสุจริต หรือไม่พูดชั่ว
- ก. ปุจฉา : สัมมากัมมันตะ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : การกระทำชอบ ได้แก่ การประพฤติตามกายสุจริต
- ข. ปุจฉา : สัมมาอาชีวะ คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : การเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ การเว้นจากมิจฉาชีพ
ประกอบแต่สัมมาชีพ
- ก. ปุจฉา : สัมมาวายามะ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ความพยายามชอบ ได้แก่ ความเพียรพยายามในสิ่ง
ที่ดีงามถูกต้อง
- ข. ปุจฉา : สัมมาสติ คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ความระลึกชอบ คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาให้เห็นในสิ่ง
ทั้งหลายที่ปรากฏตามสภาพความเป็นจริงของสิ่งนั้น
- ก. ปุจฉา : สัมมาสมาธิ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : การตั้งใจชอบ คือ การใช้สมาธิที่ถูกทาง การตั้งใจกระทำในสิ่ง
ที่ดีงามทั้งหลาย
- ข. ปุจฉา : ปัญญา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ความรอบรู้, ความรู้ทั่ว, ความเข้าใจ, ความรู้แจ้ง คือ ความรอบรู้
ทั้งตนเอง และวิชาการต่างๆ
- ก. ปุจฉา : ปัญญา 3 คือ อะไรบ้าง ?
- ข. วิสัชนา : สุตมยปัญญา จิตตามยปัญญา และ ภาวนามนปัญญา
- ข. ปุจฉา : สุตมยปัญญา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ปัญญาเกิดจากการฟัง อันได้แก่ ฟังการอบรม ฟังการบรรยาย
ฟังการอภิปราย ฟังการเสวนา ฟังการระดม สมอง เป็นต้น
- ก. ปุจฉา : จิตตามยปัญญา คือ อะไร ?

- ข. วิสัชนา : ปัญญาเกิดจากความคิด เป็นความคิดที่เป็นระบบถูกต้อง
ความคิดที่ละเอียดลึกซึ้ง ความคิดแบบแยกกาย ความคิดครอบ
ด้านที่เรียกว่าความคิดแบบโยนิโสมนสิการ
- ข. ปุจฉา : ภาวนามนปัญญา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ปัญญาเกิดจากการอบรมตนเองโดยเน้นกระบวนการศึกษาจิต
และกายอย่างชัดเจน
- ก. ปุจฉา : สัปปริสธรรม 7 คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คำว่า “สัตบุรุษ”
หมายถึง คนดี นักปราชญ์ หรือบัณฑิต
- ข. ปุจฉา : รัมมัญญตา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ความเป็นผู้รู้จักเหตุ
- ก. ปุจฉา : อัตถัญญตา คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล
- ข. ปุจฉา : อัตตัญญตา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : รู้ตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง
ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น
- ก. ปุจฉา : มัตตัญญตา คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี
- ข. ปุจฉา : กาลัญญตา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม
- ก. ปุจฉา : ปริสัญญตา คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : รู้ชุมชน
- ข. ปุจฉา : ปุคคัลญญตา คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล
ว่าแต่ละคนมี
บุคลิกลักษณะ อุปนิสัย ความรู้ความสามารถ เป็นต้น
- ก. ปุจฉา : บุญกิริยาวัตถุ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ที่ตั้งแห่งการทำบุญ, หนทางทำความดี
- ข. ปุจฉา : อุบาสกธรรม คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสก
- ก. ปุจฉา : ไนมงคล 38 คิลปะ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : ความเป็นผู้ฉลาดหรือสามารถในทางหัตถกรรม
- ข. ปุจฉา : คิลปะมี 3 ลักษณะ คือ อะไร ?

- ก. วิสัชนา : ศิลปทางกาย เชี่ยวชาญชำนาญทำสิ่งของต่างๆ
ได้อย่างยอดเยี่ยมศิลปทางวาจา มีวาทศิลป์ที่ยอดเยี่ยม
และศิลปทางใจ ฉลาดในการคิดพิจารณาอย่างมีสติปัญญา
- ก. ปุจฉา : สมณะ คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : บรรพชิต หรือนักบวช
- ข. ปุจฉา : การฟังธรรมตามกาล คือ อะไร ?
- ก. วิสัชนา : การได้ฟังธรรมตามเวลาที่สมควร หรือตามโอกาสที่มาถึง
- ก. ปุจฉา : การสนทนา คือ อะไร ?
- ข. วิสัชนา : การพูดจาหรือถก การปรึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

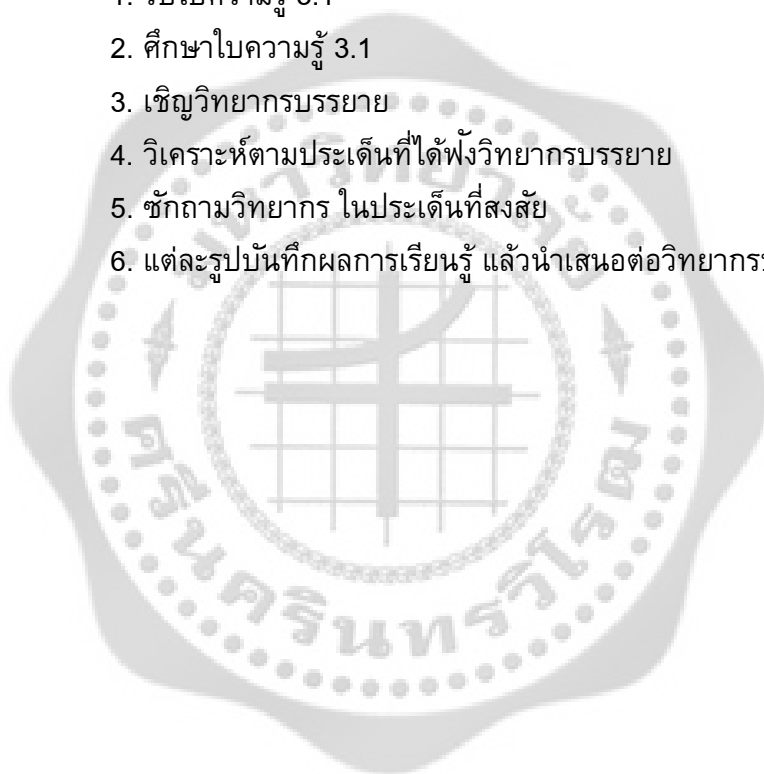
ใบกิจกรรม 3.1 พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

วิทยากรบรรยายในประเด็นดังต่อไปนี้

- ☞ หลักการของพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
- ☞ หลักการประยุกต์พระพุทธรวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
- ☞ ขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

ดำเนินการดังนี้

1. รับใบความรู้ 3.1
2. ศึกษาใบความรู้ 3.1
3. เชิญวิทยากรบรรยาย
4. วิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้ฟังวิทยากรบรรยาย
5. ซักถามวิทยากร ในประเด็นที่สงสัย
6. แต่ละรูปบันทึกผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉายา.....สมาชิกกลุ่มที่.....

เรื่องที่ 3.1

พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

บันทึกสาระสำคัญ

กิจกรรมที่ 3.1

วิเคราะห์และสรุปผลตามแนวคิดของท่าน
ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. หลักการของพุทธวิธีสอนโดยการซักถาม
สนทนาโต้ตอบ.....

2. หลักการประยุกต์พระพุทธรวิธีสอนโดยการ
ซักถามสนทนาโต้ตอบ.....

3. ขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการ
ซักถามสนทนาโต้ตอบ.....

กิจกรรม 3.2 รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ

แนวคิด

การวิเคราะห์พุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบหลักกรรมทางพุทธศาสนา
จะได้ขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ:

1. บอกหลักการสอนตามรูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบได้
2. บอกขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

ระยะเวลา 60 นาที

เนื้อหา

ลักษณะของวิธีสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. จัดผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่ม ตามเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 3.1
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาตัวอย่างการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบของพระอาจารย์รูป
ต่างๆ จากวีดิทัศน์
3. สมาชิกแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์วิธีการสอนจากวีดิทัศน์
4. แต่ละกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์

สื่อและอุปกรณ์

- วีดิทัศน์ตัวอย่างการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
- ใบกิจกรรม 3.2
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 3.2

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์วิธีสอน และการนำเสนอผลการวิเคราะห์

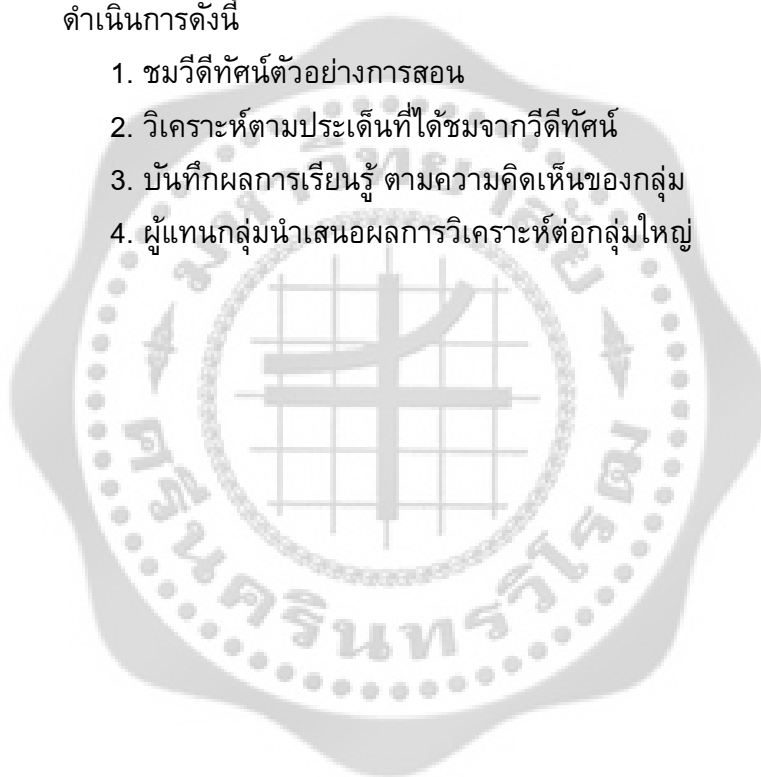
ใบกิจกรรม 3.2 รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ

ชมวีดิทัศน์ ตัวอย่างจากอาจารย์ต่าง ๆ แล้วโยงเข้าไปประเด็นดังนี้

- ☞ หลักการของพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
- ☞ หลักการประยุกต์พระพุทธรวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ
- ☞ ขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

ดำเนินการดังนี้

1. ชมวีดิทัศน์ตัวอย่างการสอน
2. วิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้ชมจากวีดิทัศน์
3. บันทึกผลการเรียนรู้ ตามความคิดเห็นของกลุ่ม
4. ผู้แทนกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์ต่อกลุ่มใหญ่

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉายา.....ผู้แทนกลุ่มที่.....

เรื่องที่ 3.2

กิจกรรมที่ 3.2

รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบซักถามสนทนา

วิเคราะห์และสรุปผลตามแนวคิดของกลุ่ม

โต้ตอบ

ในประเด็นดังต่อไปนี้

บันทึกสาระสำคัญ

1. หลักการของพุทธวิธีสอนโดยการซักถาม

สนทนาโต้ตอบ.....

2. หลักการประยุกต์พระพุทธรูปวิธีสอนโดยการ

ซักถามสนทนาโต้ตอบ.....

3. ขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการ

ซักถามสนทนาโต้ตอบ.....

กิจกรรม 3.3 การเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ

แนวคิด

การเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ เป็นการนำเสนอกระบวนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาที่ต้องการถาม-ตอบ แล้วนำไปสู่การสรุป

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบได้

ระยะเวลา 60 นาที

เนื้อหา

การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละชั่วโมง

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. จัดผู้เข้าอบรมออกเป็น 6 กลุ่ม ตามเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 3.1
2. แต่ละกลุ่มศึกษาเนื้อหาจากหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 3.1 แล้ววิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสมจะใช้วิธีการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
3. แต่ละรูปเลือกเนื้อหาที่สนใจทดลองเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
4. สมาชิกแต่ละรูปเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบตามเนื้อหาที่เลือก

สื่อและอุปกรณ์

- หนังสือเรียนวิชา พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
- ใบกิจกรรม 3.3
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 3.3

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์เนื้อหาในกลุ่ม
- แผนการสอนที่ได้จากการฝึกปฏิบัติ

ใบกิจกรรม 3.3 การเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ

ศึกษาเนื้อหาจากหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แล้ววิเคราะห์ประเด็นดังนี้

☞ วิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสมจะใช้วิธีการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ ดำเนินการดังนี้

1. หนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
2. แต่ละรูปเลือกหัวข้อธรรมที่สนใจ แล้วทดลองเขียนแผนการสอนแบบซักถามสนทนาโต้ตอบ
3. แต่ละรูปนำเสนอแผนการสอนที่เขียนเสร็จแล้วต่อกลุ่มใหญ่ ในกิจกรรมที่ 3.4
4. แต่ละรูปบันทึกผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉายา.....สมาชิกกลุ่มที่.....

เรื่องที่ 3.3

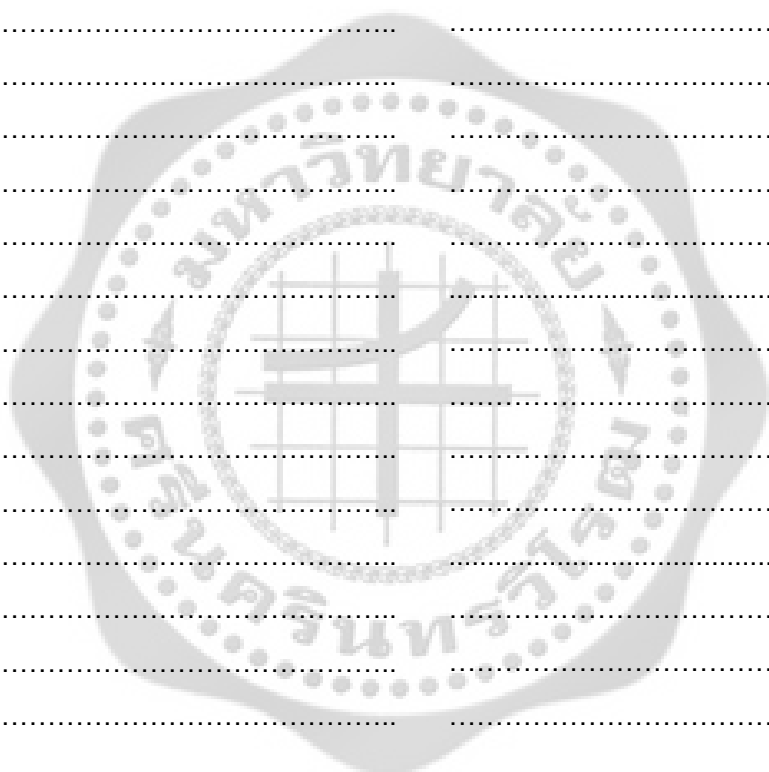
กิจกรรมที่ 3.3

การเขียนแผนการสอนแบบซีกถามสนทนา
โต้ตอบ

วิเคราะห์และสรุปผลตามแนวคิดของท่าน
ในประเด็นดังต่อไปนี้

บันทึกสาระสำคัญ

1. การเขียนแผนการสอนแบบซีกถามสนทนา
โต้ตอบ.....

กิจกรรม 3.4 การสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

แนวคิด

การฝึกปฏิบัติการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ เป็นวิธีการที่ให้ผู้เข้าอบรมมีความมั่นใจว่า ตนเองมีความเข้าใจพุทธวิธีการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ จนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถปฏิบัติการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบได้

ระยะเวลา 180 นาที

เนื้อหา

การฝึกปฏิบัติการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. ผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มฝึกปฏิบัติการนำเสนอแผนการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบตามแผนการสอนที่เขียนในกิจกรรม 3.3 และให้สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้เรียน
2. หลังจากที่แต่ละรูปนำเสนอเสร็จแล้วสมาชิกในกลุ่มร่วมอภิปราย ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการสอนของแต่ละรูป
3. แต่ละกลุ่มสรุปขั้นตอนพุทธวิธีการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

สื่อและอุปกรณ์

- ใบกิจกรรม 3.4
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 3.4

การประเมินผล

- สังเกตจากการฝึกปฏิบัติการสอน
- สังเกตจากการร่วมอภิปราย
- การร่วมสรุป

ใบกิจกรรม 3.4 การสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบ

ศึกษาแผนการสอนที่เขียนในกิจกรรม 3.3 ดำเนินการในประเด็นดังนี้

๕ ผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มฝึกปฏิบัติการสอนโดยการซักถามสนทนาโต้ตอบตามแผนการสอนที่เขียน

ดำเนินการดังนี้

1. จับสลากกลุ่มเพื่อนำเสนอแผนการสอนที่เขียน
2. วิทยากรประจำกลุ่มทำความเข้าใจความตกลงกับสมาชิกกลุ่มของตนให้ตกลงกันเองว่ารูปใดจะเป็นผู้นำเสนอเป็นอันดับแรกและลำดับถัดไปตามลำดับ
3. สมาชิกกลุ่มรูป 1 นำเสนอแผนการสอนตามที่วิทยากรกลุ่มใหญ่เรียกชื่อกลุ่ม
4. สมาชิกที่เหลือเป็นผู้เรียน
5. แต่ละรูปบันทึกผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

หน่วยฝึกอบรมที่ 4

หน่วยฝึกอบรมที่ 4 กิจกรรมที่ 4 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต (เวลา 6 ชั่วโมง)
ประกอบด้วย 4 กิจกรรมย่อย ดังนี้

กิจกรรมที่ 4.1 การบรรยาย เรื่อง “พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ

1. บอกหลักการของพุทธวิธีสอนโดยการสาธิตได้
2. อธิบายหลักการประยุกต์พระพุทธรูปวิธีสอนโดยการสาธิตได้
3. อธิบายขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการสาธิตได้

เนื้อหา

หลักแห่งพุทธจริยา พุทธศาสนพิธี วิธีสอนโดยใช้การสาธิต และการประยุกต์ใช้วิธีสอนโดยการสาธิต การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต และลักษณะของวิธีสอนแบบสาธิต

กิจกรรมการเรียนรู้

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนโดยการบรรยายมาให้ความรู้เกี่ยวกับ หลักแห่งพุทธจริยา พุทธศาสนพิธี วิธีสอนโดยใช้การสาธิต และการประยุกต์ใช้วิธีสอน

โดยการสาธิต การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต และลักษณะของวิธีสอนแบบสาธิต

2. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 4.1 “หลักการสอนสาธิตศาสนพิธี”
3. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมสรุป

กิจกรรมที่ 4.2 การเสวนา เรื่อง “รูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ:

1. บอกหลักการสอนตามรูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการสาธิตได้
2. บอกขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการสาธิตได้

เนื้อหา

ลักษณะของวิธีสอนแบบสาธิต

กิจกรรมการเรียนรู้

ทัศน์

1. จัดผู้เข้าอบรมเป็น 6 กลุ่ม
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาตัวอย่างการสอนแบบสาธิตของพระอาจารย์รูปต่างๆ จากวีดีทัศน์
3. สมาชิกแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์วิธีการสอนจากวีดีทัศน์
4. แต่ละกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์วิธีสอนและการนำเสนอผลการวิเคราะห์

กิจกรรมที่ 4.3 การเสวนา เรื่อง “การเขียนแผนการสอนแบบสาธิต” (60 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถเขียนแผนการสอนแบบสาธิตได้

เนื้อหา

การวางแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละชั่วโมง

กิจกรรมการเรียนรู้

1. จัดผู้เข้าอบรมเป็น 6 กลุ่ม
2. แต่ละกลุ่มศึกษาเนื้อหาจากหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แล้ววิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสมที่จะใช้วิธีการสอนแบบสาธิต ตามวิธีการที่ได้ศึกษาวิเคราะห์แล้วในกิจกรรม 1.5
3. แต่ละรูปเลือกเนื้อหาที่สนใจทดลองเขียนแผนการสอนแบบสาธิต
4. สมาชิกแต่ละรูปเขียนแผนการสอนแบบสาธิตตามเนื้อหาที่เลือก
5. วิทยากรประจำกลุ่มแนะนำเพิ่ม

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์เนื้อหาในกลุ่ม
- สังเกตการเขียนแผนการสอนของสมาชิกแต่ละรูป

กิจกรรมที่ 4.4 การนำเสนอ เรื่อง “การสอนโดยการสาธิต” (180 นาที)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถปฏิบัติการสอนโดยการสาธิตได้

เนื้อหา

การฝึกปฏิบัติการสอนโดยการสาธิต

กิจกรรมการเรียนรู้

1. ผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มฝึกปฏิบัติการสอนโดยการสาธิตตามแผนการสอนที่เขียนในกิจกรรม 4.3 และให้สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้เรียน
2. หลังจากที่แต่ละรูปสอนเสร็จแล้วให้วิทยากรหลัก ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการสอนของแต่ละรูป
3. แต่ละกลุ่มสรุปขั้นตอนพุทธวิธีการสอนโดยการสาธิต

การประเมินผล

- สังเกตจากการฝึกปฏิบัติการสอน
- สังเกตจากการร่วมอภิปราย
- การร่วมสรุป

กิจกรรม 4.1 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

แนวคิด

พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต เป็นการนำหลักการสอนโดยการสาธิตมาประยุกต์ใช้ในการสอนศีลธรรมระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น อย่างเป็นกระบวนการไปตามลำดับขั้นตอน คือ สภาวะก่อนการสอน สภาวะระหว่างสอน และสภาวะหลังการสอน ในแต่ละขั้นตอนนี้ มีกิจกรรมต่อเนื่องจากกิจกรรมกลุ่มใหญ่สู่กลุ่มย่อย ซึ่งทุกครูจะได้มีส่วนร่วมอภิปรายเปลี่ยนความรู้จากกิจกรรมการฝึกอบรมและประเมินผล ด้านความรู้ด้านทักษะ และด้านทัศนคติ ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อการสอนศีลธรรมระหว่างฝึกอบรม

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ :

1. บอกหลักการของพุทธวิธีสอนโดยการสาธิตได้
2. อธิบายหลักการประยุกต์พระพุทธรูปวิธีสอนโดยการสาธิตได้
3. อธิบายขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการสาธิตได้

ระยะเวลา

60 นาที

เนื้อหา

หลักแห่งพุทธจริยา พุทธศาสนพิธี วิธีสอนโดยใช้การสาธิต และการประยุกต์ใช้วิธีสอนโดยการสาธิต การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต และลักษณะของวิธีสอนแบบสาธิต

วิธีดำเนินการกิจกรรม

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนโดยการบรรยายมาให้ ความรู้เกี่ยวกับ หลักแห่งพุทธจริยา พุทธศาสนพิธี วิธีสอนโดยใช้การสาธิต และการประยุกต์ใช้วิธีสอนโดยการสาธิต การประยุกต์พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต และลักษณะของวิธีสอนแบบสาธิต
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 4.1 “หลักการสอนสาธิตศาสนพิธี”
3. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน

สื่อและอุปกรณ์

- เครื่องคอมพิวเตอร์ พร้อมชุด LCD Projector
- PowerPoint ประกอบการบรรยาย
- ใบความรู้ 4.1
- ใบกิจกรรม 4.1
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 4.1

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการร่วมสรุป

ใบความรู้ 4.1 หลักการสอนสาธิตศาสนพิธี

พุทธจริยา

การทำเป็นตัวอย่าง วิธีที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่างก็คือพระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกติ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546) กล่าวถึงพุทธจริยาว่า พุทธจริยา แปลว่า พระจริยาวัตรปกติของพระพุทธเจ้า หมายถึงการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นซึ่งทรงปฏิบัติอยู่เป็นประจำ พุทธจริยา โดยสรุปมี 3 อย่าง คือ

1. โลภัตถจริยา พระจริยาที่เป็นประโยชน์แก่ชาวโลก เช่นการเสด็จจาริกไปประกาศธรรมในที่ต่างๆ ทรงชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ ชี้ทางพระนฤพาน ให้พ้นโศกวิโยคภัย

2. ญาติถจริยา คือ พระจริยาที่เป็นประโยชน์แก่พระประยูรญาติ คือการเอื้ออาทรต่อ พระประยูรญาติ ด้วยการเสด็จไปโปรดแล้วทรงแนะนำให้ได้พบทางสว่าง ได้ออกบวชได้บรรลุนิพพาน

3. พุทธัตถจริยา คือ พระจริยาที่เป็นประโยชน์ตามหน้าที่เป็นพระพุทธเจ้า เช่นทรงบำเพ็ญพุทธกิจประจำวัน ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นหลักปกครองสงฆ์ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยมหิดล (2553:ออนไลน์) กล่าวถึงพุทธกิจว่า พุทธกิจ แปลว่า กิจวัตรของพระพุทธเจ้า หมายถึงกิจวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติประจำวันตลอดเวลาที่ดำรงพระชนม์อยู่

พุทธกิจ เท่าที่นักปราชญ์ สรุปไว้ มี 5 อย่าง คือ

1. ตอนเช้า เสด็จออกบิณฑบาต โปรดสัตว์
2. ตอนเย็น ทรงแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน
3. พลบค่ำ ทรงแนะนำสั่งสอนพระภิกษุ
4. เที่ยงคืน ทรงสนทนาและตอบปัญหาเทวดา
5. เช้ามืด ทรงตรวจดูผู้ที่สมควรที่จะเสด็จไปโปรด

สืบเนื่องจากพุทธจริยา และพุทธกิจดังกล่าวข้างต้นนั้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แม้ในหมู่พระสาวกก็ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา การประพฤติธรรม และการปฏิบัติศาสนพิธีจึงเป็นการปฏิบัติพระพุทธศาสนาที่เป็นจริยาที่ควรนำมาปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยที่ประชาชนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา และจากการที่ผู้วิจัย (2250) ได้ศึกษาความคิดเห็นของพระสอน

ศีลธรรมระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพฯ ส่วนมากมีความประสงค์จะได้รับการฝึกอบรมวิธีสอนศาสนพิธี ดังนั้นในกิจกรรมนี้จึงเน้นเนื้อหาสาระการสอนศาสนพิธี

พุทธศาสนพิธี

หอมนรดกไทยเว็บไซต์ (2553) ได้นำเสนอพุทธศาสนพิธี มีรายละเอียดดังนี้

พุทธศาสนพิธี คือแบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา เหตุที่เกิดมีพุทธศาสนพิธี ก็เนื่องมาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการสำคัญไว้ 3 ประการ คือ

สอนไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง   สพุพปาปสฺส อกรณั

สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม   กุศลสฺสุป สมปทา

สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว   สจิตต ปรีโยทปนั

ด้วยหลักการทั้งสามประการนี้ พุทธศาสนิกชนต้องพยายามเลิกละความประพฤติชั่วทุกอย่าง จนเต็มความสามารถ พยายามสร้างกุศลสำหรับตนให้พร้อมเท่าที่จะสามารถทำได้ และพยายามชำระจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ ทั้งหมดเป็นการพยายามทำดีที่เรียกว่า ทำบุญ การทำบุญนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุคือ ที่ตั้งอันเป็นทางไว้โดยหลักย่อ ๆ สามประการ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ อันประกอบด้วย

ทาน การบริจาคของ ของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

ศีล การรักษา กาย และ วาจาให้สงบเรียบร้อยไม่ล่วงบัญญัติที่ห้ามไว้

ภาวนา การอบรมจิตใจให้ผ่องใสในทางกุศล

บุญกิริยาวัตถุ เป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนประพฤติบุญตามหลักการดังกล่าวข้างต้น และทำให้เกิดพุทธศาสนพิธีต่าง ๆ ขึ้น คือ เมื่อพุทธศาสนิกชนทำบุญไม่ว่าจะปรารภเหตุใด ๆ ก็ให้เข้าหลักบุญกิริยาวัตถุทั้งสามประการนี้ โดยเริ่มต้นมีการรับศีล ต่อไปเป็นภาวนาด้วยการสวดมนต์ จบลงเมื่อพิธีกรรมใดเป็นที่นิยม และรับรองปฏิบัติสืบ ๆ มาจนเป็นประเพณี พิธีกรรมนั้นก็กลายเป็นศาสนพิธีขึ้น ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อแยกเป็นหมวด พอดีแบ่งออกได้เป็น 4 หมวดด้วยกัน คือ

หมวดกุศลวิธี   ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล

หมวดบุญพิธี   ว่าด้วยพิธีทำบุญ

หมวดทานพิธี   ว่าด้วยพิธีถวายทาน

หมวดปกิณกะ   ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด

กุศลพิธี

กุศลพิธี หมายถึง พิธีกรรม อันเกี่ยวด้วยการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนา ทั้งตัวบุคคลและหมู่คณะ ได้แก่ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พิธีรักษาอุโบสถ ส่วนพิธีเข้าพรรษา พิธีถือนิสสัย พิธีทำสามัคคีธรรม พิธีทำวัตร

สวดมนต์ พิธีกรรมวันธรรมสวนะ พิธีสังฆอุโบสถ และพิธีออกพรรษา เป็นพิธีกรรมที่พระภิกษุสงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามในพระวินัย

บุญวิธี

บุญวิธี หมายถึง พิธีทำบุญ หรือทำความดีเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวของพุทธศาสนิกชน เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตของคนทั่วไป แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ทำบุญงานมงคล และทำบุญงานอวมงคล นอกจากนี้ยังมีงานทำบุญร่วมกันเป็นส่วนรวมของชุมชน

งานหลักของการทำบุญ คือการเลี้ยงพระ เรียกว่า การทำบุญเลี้ยงพระ มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ แล้วถวายภัตตาหารกับถวายทานอย่างอื่นแต่พระภิกษุสงฆ์เป็นอันเสร็จพิธี

การทำบุญงานมงคล ได้แก่ การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล ส่วนการทำบุญงานอวมงคล เป็นการทำบุญเกี่ยวกับการตาย มีการทำบุญหน้าศพและการทำบุญอุทิศ

พิธีฝ่ายสงฆ์ มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีสวดแจ้ง พิธีสวดถวายพรพระ พิธีอนุโมทนาในกรณีต่าง ๆ พิธีพระธรรมเทศนา และพิธีพิเศษเฉพาะงาน เช่น พิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ เป็นต้น

ทานพิธี

ทานพิธี หมายถึง พิธีถวายทานต่าง ๆ เป็นการถวายวัตถุที่ควรให้เป็นทาน ในพระพุทธศาสนาเรียกวัตถุที่ควรให้เป็นทานว่า ทานวัตถุ จำแนกได้เป็นสิบประการคือ ภัตตาหาร น้ำ ผ้า เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ มਾਲย์ และดอกไม้เครื่องบูชาต่าง ๆ ของหอม หมายถึงรูปเทียนบูชาพระ เครื่องลูบไล้ เครื่องที่นอนอันควรแก่สมณะ ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป

การถวายทานนิยมทำสองอย่างคือ ถวายเจาะจงเฉพาะภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เรียกว่า ปาฏิปุคคลิกทาน และถวายไม่เจาะจงภิกษุรูปใด มอบเป็นของกลางให้สงฆ์เรียกว่า สังฆทาน

การถวายทานวัตถุทั้งสิบประการดังกล่าวมีค่าถวายแตกต่างกันออกไป แยกออกได้เป็นพวก ๆ ตามปัจจัยเครื่องอาศัยสี่อย่างของบรรพชิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช การถวายทานนิยมถวายเป็นสองแบบคือ ถวายในกาลที่ควรถวายสิ่งนั้นๆ เรียกว่า กาลทาน และถวายไม่เนื่องด้วยกาลอีกแบบหนึ่ง

ปกิณกพิธี

ปกิณกพิธี หมายถึง พิธีเบ็ดเตล็ด คือ ศาสนาพิธีตามกาลประเพณีที่หลากหลายและถูกต้อง

ข้อปฏิบัติในการประกอบพุทธศาสนพิธี

ในการประกอบพุทธศาสนพิธี พุทธศาสนิกชนจะปฏิบัติด้วยความเรียบร้อย สำรวม ด้วยอาการอันแสดงความเคารพตลอดพิธี มีวิธีการปฏิบัติที่ถือกันเป็นประเพณี

เช่น วิธีแสดงความเคารพพระภิกษุ วิธีประเคนของแด่ภิกษุ วิธีทำหนังสืออาราธนา และทำใบ
 ปวารณาถวายจตุปัจจัย วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม วิธีกรวดน้ำ วิธีจ้
 ด้ายสายสิญจน์ วิธีตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป และพิธีของพระภิกษุสงฆ์ก็มีวิธีบังสุกุลในพิธี
 ทำบุญอายุ และพิธีศพ วิธีบอกศักราชในการพุทธศาสนาพิธี มีระเบียบพิธีโดยเฉพาะในแต่ละพิธี
 งานต่าง ๆ ตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิต งานวันนักขัตฤกษ์ และเทศกาลต่าง ๆ จะมีพุทธศาสนาพิธี
 แทรกอยู่ทั้งสิ้น เช่นงานมงคลสมรส งานทำบุญฉลองต่าง ๆ งานศพ งานวันสำคัญทาง
 พระพุทธศาสนา ฯลฯ

พระราชพิธีพระราชกุศลและรัฐพิธี

งานพิธีตามประเพณีไทย จะมีพิธีทางพระพุทธศาสนาประกอบอยู่ด้วย
 พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพุทธมามกะ และเอกอัครศาสนูปถัมภก ดังนั้นในงานพระราชพิธี
 พระราชกุศล และรัฐพิธีต่าง ๆ จึงมีพุทธศาสนาพิธี ซึ่งเรียกว่า พิธีสงฆ์ เป็นส่วนประกอบอยู่ด้วย
 ทั้งสิ้น

พระราชพิธี เป็นงานหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์ จัดขึ้นประจำตามกำหนดกาล
 โดยเป็นพระราชพิธีที่สืบเนื่องมาแต่โบราณกาล ปรากฏหนึ่ง และเป็นการพิเศษที่ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นงานพระราชพิธีอีกประการหนึ่ง

งานพระราชพิธีประการแรก เป็นงานที่กำหนดเป็นประจำตามกำหนดกาลที่เวียน
 มาถึงทุกกรอบปี เช่นพระราชสงกรานต์ พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
 เป็นต้น

งานพระราชพิธีบางงานมีแต่พิธีสงฆ์อย่างเดียว บางงานก็มีทั้งพิธีสงฆ์ และพิธี
 พราหมณ์ร่วมกัน และบางทีก็มีพิธีโหรากรรมอยู่ด้วย พิธีสงฆ์มีเจริญพระพุทธรมณฑ์ เทศน์
 สดับปกรณ์

งานพระราชกุศล เป็นงานที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล บางงานก็
 ต่อเนื่องกับงานพระราชพิธี เช่น พระราชกุศลทักษิณานุปาทาน พระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราช
 บวรพการี จัดทำต่อเนื่องกับงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา หรือพระราชพิธีฉัตรมงคล
 งานที่ไม่เกี่ยวกับงานพระราชพิธีก็มี เช่น พระราชกุศลมาฆบูชา เป็นต้น

รัฐพิธี เป็นงานพิธีที่รัฐบาล หรือทางราชการ กำหนดขึ้นประจำปีโดยเชิญเสด็จ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในการประกอบพิธี
 เช่น รัฐพิธีที่ระลึกวันจักรี รัฐพิธีที่ระลึกวันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น งานใดจะจัดให้
 มีพิธีสงฆ์ด้วยหรือไม่นั้น สุดแต่สำนักพระราชวังจะกำหนด และนำความขึ้นกราบบังคมทูล

หลักกรรมเปรียบเหมือนต้นไม้ ศาสนพิธีเปรียบเหมือนเปลือกกระพี้ของต้นไม้
 ถ้าต้นไม้ไม่มีเปลือกและกระพี้ คงไม่เจริญงอกงามและเน่าตายในที่สุด ฉะนั้น ศาสนพิธีจึงช่วย
 สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาได้ เพราะเป็นสิ่งที่ชักจูงให้คนเข้าถึงแก่นธรรมจริง ๆ

วิธีสอนโดยใช้การสาธิต (Demonstration)

ชลธิชา มณี (2553:ออนไลน์) ได้เสนอวิธีสอนโดยใช้การสาธิต มีรายละเอียดและขั้นตอนดังนี้

แนวคิด

วิธีสอนโดยใช้การสาธิต เป็นวิธีสอนที่ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ใกล้เคียงกับประสบการณ์ตรงมากที่สุด ซึ่งเป็นการสอนที่ผู้สอนแสดงให้ดูหรือผู้เรียนมีโอกาสได้กระทำด้วยตนเอง ทำให้การเรียนรู้บรรลุวัตถุประสงค์

ลักษณะสำคัญ

วิธีสอนแบบสาธิตเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนรู้ ประสบการณ์ แนวทาง เช่น การฟัง การดู การสัมผัสและต้อง ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ให้การเรียนรู้ค่อนข้างสมบูรณ์

วัตถุประสงค์

1. ให้ผู้เรียนได้รับรู้หลาย ๆ ด้าน เช่น ทางตา หู จมูก ลิ้น และการสัมผัส
2. มุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์กว้างขึ้น
3. ให้ผู้เรียนได้เข้าใจลำดับขั้นต่าง ๆ และสามารถสรุปผลได้
4. เป็นกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติไปพร้อมกับวิธีการสอนวิธีอื่น ๆ ด้วยได้

จำนวนผู้เรียน

การสาธิตเป็นการแสดงให้ดู การลองทำหรือผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิบัติ ดังนั้นการจัดกลุ่มผู้เรียนต้องไม่มากเกินไป เช่น 5 - 7 คน หรือน้อยกว่า อย่างไรก็ตามการจัดกลุ่มผู้เรียนจำนวนเท่าใดขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย วิธีการสาธิต สถานที่ หรืออุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการสาธิต

ระยะเวลา

ระยะเวลาของการสาธิตขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการจัดเนื้อหา เรื่องราวที่จะสาธิตเป็นสำคัญหากมีขั้นตอนและเนื้อหา มาก การสาธิตก็ต้องใช้เวลานาน หรืออยู่ที่วิธีการสาธิต บางอย่างผลของการสาธิตต้องอาศัยเวลานานจึงจะเห็นผลที่เกิดขึ้น แต่กิจกรรมสาธิตบางเรื่องสามารถเน้นผลได้ในทันที

ลักษณะห้องเรียน

1. การสาธิตในห้องเรียนรูปแบบการสาธิตวิธีนี้จะเป็นการสาธิตเรื่องราวต่าง ๆ ของบทเรียนที่มี ไม่ต้องใช้อุปกรณ์มากมาย เช่น การสาธิต วิธีการ การสาธิตทำยีน เดิน นั่ง การสาธิตท่ากราบไหว้ที่ถูกต้อง เป็นต้น

2. การสาธิตนอกห้องเรียน การสาธิตรูปแบบนี้อาจจะต้องใช้สถานที่นอกห้องเรียน เช่น สนามกีฬา เป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยสถานที่ หรือบริเวณกว้างขวางกว่าห้องเรียน

ลักษณะเนื้อหา

รูปแบบการสอนแบบสาธิตสามารถใช้ได้กับเนื้อหาในทุกวิชา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการสอน และผู้สอนวิเคราะห์แล้ว การใช้กิจกรรมการสาธิตจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดีที่สุด เช่น การปฏิบัติศาสนพิธี การสาธิต วิธีการ การสาธิตทำยีน เดิน นึ่ง ทำกราบ ไหว้ที่ถูกต้อง เป้าหมายของการสอนแบบสาธิตคือ ต้องการให้ผู้เรียนได้เห็นกระบวนการของเรื่องหนึ่งเรื่องใด เพื่อที่ผู้เรียนจะได้นำไปปฏิบัติได้

บทบาทผู้สอน

วิธีสอนแบบสาธิตส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทของผู้สอนมากกว่าผู้เรียน ทั้งนี้การสอนแบบสาธิตจะมีลักษณะใกล้เคียงกับการแสดงโดยต้องการทำให้ดู และการบอกให้เข้าใจ บางครั้งเรื่องที่สาธิตนั้นอาจจะมีขั้นตอนหรือต้องอาศัยความชำนาญในการทำ หรือบางครั้งเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการสาธิตนั้นมีราคาแพง หรือแตกหักชำรุดง่าย ผู้สอนจึงต้องเป็นผู้ทำเสียเอง อย่างไรก็ตามการสาธิตที่ดีนั้นผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมด้วย โดยเฉพาะหากการเรียนการสอนเน้นอยู่ที่ตัวผู้เรียน ผู้เรียนต้องมีโอกาสได้สาธิตด้วยตนเองให้มากที่สุดเพื่อให้ได้ประสบการณ์ตรง

บทบาทผู้เรียน

วิธีสอนแบบสาธิตโดยทั่วไป ผู้เรียนจะมีบทบาทน้อยเป็นเพียงผู้ดูและผู้ฟัง อาจจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย เท่านั้น แต่การสาธิตที่ดีต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ยิ่งถ้ามีโอกาสได้รับประสบการณ์ตรงด้วยคือ มีโอกาสได้ปฏิบัติ ภายหลังการสาธิตด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น

ขั้นตอนการสอน

ก่อนการสาธิต มีขั้นตอนปฏิบัติดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ ของการสาธิตให้ชัดเจนว่าการสาธิตนั้นมีวัตถุประสงค์อย่างไรการสาธิตบางอย่างเป็นการสาธิตกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการ ขั้นตอน เช่น การสาธิต ขั้นตอนการยิงลูกโทษ การสาธิตการเตะตะกร้อ และการสาธิตบางเรื่องต้องการสาธิตให้เกิดผลตามที่ต้องการ เช่น การสาธิตในห้องทดลอง
2. การเตรียมการ ผู้สอนต้องเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในการสาธิต เตรียมขั้นตอนการสาธิตซึ่งวิธีการเตรียมที่ถูกต้องคือ ต้องลองสาธิตดูก่อน เป็นการตรวจสอบว่าขั้นตอนเหล่านั้นถูกต้องหรือไม่ หากเกิดปัญหาใด ๆ ขึ้นก็มีโอกาสแก้ไขได้ก่อน

ขณะทำการสาธิต

ผู้สอนควรอธิบายหรือบรรยายให้ผู้เรียนเข้าใจเสียก่อน โดยเฉพาะควรจะบอกวัตถุประสงค์ของการสาธิตให้ผู้เรียนได้ทราบ หลังจากนั้นจึงนำเข้าสู่การสาธิต โดยการอธิบายให้ฟังหรือใช้สื่อต่าง ๆ อาจจะเป็นสไลด์ประกอบคำบรรยายหรือวีดิทัศน์ หรือวิธีการที่ผู้สอน

ทั่วไปใช้คือ การให้ผู้เรียนได้ศึกษามาก่อน โดยให้ไปอ่านเอกสาร หนังสือ หรือค้นคว้าเรื่องราวที่ สาคิตนั้นก่อน ก็จะทำให้การสาคิตดำเนินไปได้อย่างรวดเร็วและผู้เรียนเข้าใจได้ชัดเจน ในขณะที่ สาคิตผู้เรียนสาคิตต้องดำเนินการสาคิตไปตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ อาจจะสลับด้วยการบรรยาย แล้วสาคิต วิธีที่จะทำให้บรรยากาศการสาคิตเป็นไปด้วยความตื่นเต้น ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมี ส่วนร่วมในการสาคิตตลอดเวลา อาจจะเป็นการถามนำ กระตุ้น หรือให้ผู้เรียนช่วยสาคิตเรื่องราว บางเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนหรือมีขั้นตอนยุ่งยาก ผู้สาคิตก็ต้องสาคิตหลาย ๆ ครั้ง หรือให้ ผู้เรียนทำตามไปด้วยเป็นขั้น ๆ ผู้สอนจะต้องชี้แนะหรือเน้นย้ำในส่วนที่สำคัญตลอดเวลา ดังนั้น การวางแผนสาคิตจำเป็นต้องเตรียมตัวมาเป็นอย่างดี

ภายหลังการสาคิต

เมื่อการสาคิตจบลงแล้ว การย้ำเน้นเรื่องราวที่สาคิตไม่ว่าจะเป็นการสาคิต กระบวนการหรือสาคิตผู้สอนก็ต้องให้มีการสรุป ทั้งนี้ผู้ดูหรือผู้เรียนเป็นผู้สรุปเอง โดยมีการ อภิปรายแลกเปลี่ยนกัน หรือบางครั้งการจัดอาจจบลงด้วยการสรุปโดยวิดิทัศน์ หรือสไลด์ ประกอบเสียง โดยการสอบถาม แจกแบบสอบถาม แบบทดสอบ ทั้งนี้อยู่ที่ระยะเวลาที่เหลือ

สื่อการสอนแบบสาคิต

การสอนแบบสาคิตก็เช่นเดียวกับวิธีการสอนแบบอื่น ๆ ที่สามารถนำสื่อใน รูปแบบต่าง ๆ มาใช้ได้ แต่ส่วนใหญ่การสาคิตนั้นหากเป็นการสาคิตที่ไม่ใช้วัสดุ อุปกรณ์ใด ๆ ตัว ผู้สอนจะเป็นสื่อที่สำคัญ ดังนั้น ผลของการสาคิตจะบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่จึงขึ้นอยู่กับ ผู้สอน แต่แนวทางที่จะให้การสอนแบบสาคิตพุทธศาสนพิธี การออกแบบการสอนแบบสาคิตซึ่ง ต้องให้ผู้เรียนมีบทบาทมากขึ้น จึงต้องให้ผู้เรียนมีบทบาทตั้งแต่ก่อนการสาคิตจนกระทั่งหลังการ สาคิต

การวัดและประเมินผล

การสอนแบบสาคิตส่วนใหญ่ผู้สอนหรือผู้สาคิตจะมีบทบาทในการประเมิน อาจจะใช้การสังเกต วิเคราะห์คำตอบว่าผู้เรียนเข้าใจหรือไม่เพียงใด แต่การประเมินที่ดี คือการให้ผู้เรียนได้ทำแบบทดสอบหรือแบบสอบถาม

ข้อดีและข้อจำกัด

ข้อดี

- 1) ทำให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง
- 2) ทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายและจดจำเรื่องที่สาคิตได้นาน
- 3) ทำให้ผู้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง
- 4) ทำให้ประหยัดเงินและประหยัดเวลา
- 5) ทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์

ข้อจำกัด

- 1) หากผู้เรียนมีจำนวนมากเกินไปก็อาจทำให้การสังเกตไม่ทั่วถึง
- 2) ถ้าผู้เรียนเตรียมการมาไม่ดีเมื่อเวลาสาธิตตนไปวนมาหรือสาธิตไม่ชัดเจนก็ทำให้ได้ผลไม่ดี
- 3) ถ้าการสาธิตนั้นเน้นที่ผู้สอนโดยผู้เรียนไม่มีโอกาสได้ปฏิบัติเลยผู้เรียนก็อาจจะได้ประสบการณ์น้อย
- 4) บางครั้งการสาธิตที่เย็นเยือกก็ทำให้เสียเวลา

การใช้การสอนสาธิตสอนพุทธศาสนพิธี

ขั้นเตรียมการสาธิต

ผู้สอนต้องเตรียมการให้ดี ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมเนื้อหา บทบาทการสาธิตส่วนใหญ่จะเป็นของผู้สอนแต่เนื้อหาหรือจุดมุ่งหมายในส่วนใดที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดทักษะ ทศนคติ บทบาทในสอนนั้นจะเน้นที่ผู้เรียนมากกว่าผู้สอน การเตรียมกระบวนการ เตรียมสื่อที่จะสาธิต และเตรียมกิจกรรมที่จะสาธิตต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เมื่อสาธิตจบแล้วควรมีการวางแผนว่าจะทำกิจกรรมอะไรต่อไปโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากที่สุด

ขั้นการสาธิต

ผู้สอนควรใช้วิธีการสื่อสารสองทาง คือ มีทั้งผู้สาธิตเป็นคนทำ แต่ในบางครั้งก็ให้ผู้เรียนมีส่วนช่วยสาธิต อธิบายหรือตอบคำถาม ผู้สาธิตควรใช้สื่ออื่นๆ ที่เร้าความสนใจได้มากกว่าคำพูดประกอบ เช่น ของจริง ของตัวอย่าง แผ่นโปสเตอร์ สไลด์ หรือภาพถ่าย ภาพนิ่ง หรือภาพเคลื่อนไหวบนจอ ในขณะที่สาธิตจะต้องเน้น ต้องย้ำ การที่ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสตอบสนอง (Feedback) ตลอดเวลา เช่น การซักถาม การอธิบายเสริม การได้มีกิจกรรมเสริมอื่นๆ เช่น การแสดงบทบาทสมมุติ สถานการณ์จำลอง การเล่นเกม ผู้สาธิตพยายามให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากที่สุด ที่สำคัญผู้สาธิตต้องมีความสามารถที่จะจูงใจให้ผู้เรียนติดตามตลอดเวลา การจูงใจทำได้หลายวิธี เช่น การถามตอบ การให้เพื่อนช่วยเพื่อน ช่วยเสริมซึ่งกันและกัน เป็นต้น

ภายหลังการสาธิต

ผู้เรียนควรมีโอกาสทำกิจกรรมเสริมอื่นๆ ที่จะช่วยเน้นย้ำ เรื่องราวที่ได้เห็นการสาธิตมาเพื่อทำให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในเรื่องที่เรียนและจำได้นาน ส่วนการประเมินการสาธิตถ้ามีโอกาสก็ควรให้ผู้เรียนได้รู้ว่ามี ความเข้าใจหรือรู้เรื่องที่ได้เห็นการสาธิตมาเพียงใด ซึ่งการวัดและประเมินในส่วนนี้ถ้าทำได้ทุกครั้งก็จะเป็นการดี แต่ถ้าไม่มีเวลาอาจจะไม่จำเป็นต้องทำทุกครั้ง แต่ในส่วนของผู้สอนนั้นอาจจะประเมินโดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนว่าสนใจหรือเอาใจใส่เพียงใด การประเมินจะเป็นวิธีการพัฒนาการสาธิตของผู้สอนได้เป็นอย่างดี

การประยุกต์ใช้วิธีสอนโดยการสาธิต

จากพุทธจริยา แปลว่า พระจริยาวัตรปกติของพระพุทธเจ้า หมายถึงการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นซึ่งทรงปฏิบัติอยู่เป็นประจำ โดยทรงปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่พุทธสาวก และวิธีสอนโดยการสาธิต คือทรงแสดงให้เห็นให้ผู้เรียนดูเป็นตัวอย่างก่อน เพื่อให้สังเกตจดจำและทำตาม อาทิเช่น ทรงสอนเรื่องความประพฤติที่เหมาะสมของภิกษุด้วยการกระทำพระองค์เองให้เป็นตัวอย่างที่ดีเป็นต้น และเมื่อพิจารณาถึงวิธีสอนโดยการสาธิตในปัจจุบันแล้ว วิธีการดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัย (2553) นำมาประยุกต์สอนพุทธศาสนพิธีในขอบเขตเนื้อหาาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งการเรียนรู้และกระบวนการพุทธวิธีสอน (Paradigm for Buddha's Teaching Methodology) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ :-

สภาวะก่อนการสอน

สภาวะก่อนการสอน มี 1 ขั้นตอน และเป็นขั้นตอนที่ 1 ของกระบวนการพุทธวิธีในการสอน (Paradigm for Buddha's Teaching Methodology) ได้แก่การรู้จักผู้เรียนเป็นการล่วงหน้า (ปฏิสันถาร) คือการการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ตามแนวทางพุทธวิธี

สอนโดยการสาธิตในครั้งนี้ ได้นำแนวทางสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ด้วยศรัทธาและปัญญา (Learning Climate in Faith and Wisdom) คือการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีพลัง อาศัยศิลปะในการสัมผัสส่วนเนื้อหาด้านเหตุผล และด้านกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยสร้างอารมณ์ ความรู้สึกประทับใจ เพื่อให้เกิดพลังความมุ่งมั่นที่อยากเปลี่ยนแปลงแก้ไขพัฒนาตนเองโดยไม่รู้สึกเครียด จนกลายเป็นความเบื่อหน่ายทอดทิ้งโดยผู้สอนสร้างบรรยากาศควรปฏิบัติดังนี้ :- 1) ทำความคุ้นเคยก่อนกับนักเรียน 2) จูงใจให้อยากเรียน โดยชี้ให้เห็นประโยชน์ 3) การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน 4) ผู้สอนต้องทำทลายความสามารถนักเรียนให้นักเรียนทำการแก้ปัญหา ไม่ต้องรีบสอนบอกหมด ลองให้นักเรียนทำดูก่อนสอน และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้สนุก ตลก มีการตอบสนองแบบเฮฮา ลูกขึ้นมาแสดงความความคิดเห็นด้วย

สภาวะระหว่างการสอน

เมื่อผู้สอนกับผู้เรียนได้สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ตามสภาวะก่อนการสอนดังกล่าวแล้ว ในลำดับต่อไป เป็นการเข้าสู่สภาวะระหว่างการสอน ซึ่งมี 3 ขั้นตอน นับเป็นขั้นตอนที่ 2 คือ ขั้นตอนที่ 2-4 นับต่อจากสภาวะก่อนการสอน ดังนี้ :-

ขั้นตอนที่ 2 คือ การปรับภาวะผู้เรียนให้พร้อมที่จะรับการสอน (อนุบุพพิกถา) เป็นการจัดลำดับการสอน คือการสาธิตตามลำดับเนื้อหา จากง่ายไปหายาก รวมถึงการกำหนดขอบเขตของเนื้อหาที่จะสาธิตนั้น มีมากน้อยเพียงใด พอเหมาะพอดีกับเวลาที่กำหนดให้สาธิตหรือไม่ และการจัดกระบวนการเรียนรู้ ต้องใช้สื่อการสอนที่เหมาะสม เช่นการใช้เสียงเพลง กิจกรรมกลุ่ม การแสดง ตลอดจนให้ผู้เรียนมีโอกาสใช้จินตนาการบางช่วง เพื่อให้เกิด

บรรยากาศของการเรียนรู้ ที่ผสมผสานระหว่าง “ปัญญา” กับ “ศรัทธา” ให้สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของหลักสูตร เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เรียกว่า “เพลิน (Plearn)” คือการเรียนรู้ให้ สนุก เล่น ให้มีความรู้ที่ตนเอง และด้วยวิธีดังกล่าวข้างต้นนี้ ปัญญาจะสร้างความรู้ และความรู้จะ สร้างปัญญา ซึ่งปัญญา เกิดได้ 3 วิธี คือ 1) ปัญญาจากการฟัง (อ่าน) (Learning from other) ได้ปัญญาจากคนอื่น 2) ปัญญาจากการคิด (Learning by My self) ได้ปัญญาจากการคิดด้วย ตนเอง และ 3) ปัญญาจากการลงมือทำ (Action Learning)

เครื่องมือการเรียนรู้ใช้เครื่องมือเรียนรู้ (Learning Tools) และเครื่องมือ แก้ปัญหา (Problem Solving Tools) ที่เป็นสมัยปัจจุบัน เช่น การดู VCD. การเข้าสู่การสาธิต และการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นต้น การปฏิบัติพุทธศาสนพิธีนั้น เป็นการใช้เครื่องมือการเรียนรู้ จากการใช้ชีวิตจริงใช้งานจริง คือ จากกการฟัง การเห็น การลงมือทำและการคิด ตัวอย่าง เช่น กุศลวิธี คือพิธีกรรม อันเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนา ทั้งตัวบุคคลและหมู่ คณะ ได้แก่ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พิธี รักษาอุโบสถ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 คือ การลงมือสอนเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน (ธรรมเทศนา) ขั้นตอนนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดของการสาธิตคือบุคลิกภาพของผู้สอน ซึ่งแนวทางเกี่ยวกับบุคลิกภาพ ของพุทธวิธีสอน คือการพัฒนาบุคลิกภาพด้วยศีลสมาธิปัญญา

พระพุทธเจ้า สอนบุคลิกภาพให้กับพระสงฆ์ เช่น การเดินให้มองไกลไม่เกิน 3 ก้าว ห้ามมองจามหรือบาตรของคนอื่น ก้าวจะเกิดกิเลส อยากรินของคนอื่น การฉันจะทำ ด้วยความสำรวม ข้าวไม่ถึงปากห้ามอ้าปากรับ ห้ามยื่นปัสสาวะเพราะไม่งาม เหล่านี้ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 คือ การประเมินผลการสอน (ปริโยสานกถา) คือการประเมินผล หลังชั่วโมงการสอน เป็นข้อปฏิบัติของพระพุทธเจ้า เมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว จะทรง ประเมินผลของการแสดงพระธรรมเทศนานั้น เช่น เมื่อทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็น ปฐมเทศนา เทศนากัณฑ์แรก ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ เมื่อพระผู้มีพระภาค ตรีธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้อยู่ ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลีปราศจากมลทิน ก็ได้เกิดขึ้น แก่ท่านพระโกณฑัญญะนับเป็นพระสงฆ์ สาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรง ประเมินผลของพระเทศนา ดังความตอนหนึ่งว่า “ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งพระอุทาน ว่า ท่านผู้เจริญ โกณฑัญญะ ได้รู้แล้วหนอ ท่านผู้เจริญ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ เพราะเหตุ นั้น คำว่า อัญญาโกณฑัญญะนี้ จึงได้เป็นชื่อของท่านพระโกณฑัญญะ ด้วยประการฉะนี้”

สภาวะหลังการสอน มี 1 ขั้นตอน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ 5 ของกระบวนการพุทธวิธี สอน คือ กิจกรรมภาคปฏิบัติของผู้เรียน (มรรควิธี) ผู้เข้ารับการอบรมจะได้ปฏิบัติศาสนกิจตาม หัวข้อที่กำหนดต่อไป

ใบกิจกรรม 4.1 พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

วิทยากรบรรยาย ในประเด็นดังนี้

- ☞ หลักการของพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต
- ☞ หลักการประยุกต์พระพุทธรูปวิธีสอนโดยการสาธิต
- ☞ ขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

ดำเนินการดังนี้

1. ผู้เข้าอบรมศึกษาใบความรู้ 4.1
2. วิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้ฟังวิทยากรบรรยาย
3. ผู้เข้าอบรมร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปร่วมกัน
3. แต่ละรูปบันทึกผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอวิทยากรประจำกลุ่ม

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉายา.....สมาชิกกลุ่มที่.....

เรื่องที่ 4.1

พุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

บันทึกสาระสำคัญ

กิจกรรมที่ 4.1

วิเคราะห์และสรุปผลตามแนวคิดของท่านใน
ประเด็นดังต่อไปนี้

1. หลักการของพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. หลักการประยุกต์พระพุทธรูปวิธีสอนโดยการ
สาธิต.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ขั้นตอนการสอนโดยพุทธวิธีสอนโดยการ
สาธิต.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรม 4.2 รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบสาธิต

แนวคิด

ศาสนพิธี ในพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นเนื่องจากมีหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางไว้เพื่อสาวกจะได้ถือเป็นหลักในการออกไปประกาศพระศาสนา อันเรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” ในโอวาทนั้น มีหลักการสำคัญที่ทรงวางไว้เป็นหลักทั่วไป 3 ประการ คือ สอนไม่ให้ความชั่วทั้งปวง สอนให้อบรมกุศลให้พร้อม และสอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถ :

1. บอกหลักการสอนตามรูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการสาธิตได้
2. บอกขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการสาธิตได้

ระยะเวลา 60 นาที

เนื้อหา

ลักษณะของวิธีสอนแบบสาธิต

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. จัดผู้เข้าอบรมเป็น 6 กลุ่ม ตามเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 4.1
2. ผู้เข้าอบรมศึกษาตัวอย่างการสอนแบบสาธิตของพระอาจารย์รูปต่าง ๆ จากวีดิทัศน์

ทัศน์

3. สมาชิกแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์วิธีการสอนจากวีดิทัศน์
4. แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์

สื่อและอุปกรณ์

- วีดิทัศน์ตัวอย่างการสอนแบบสาธิต
- ใบกิจกรรม 4.2
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 4.2

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์วิธีสอน และการนำเสนอผลการวิเคราะห์

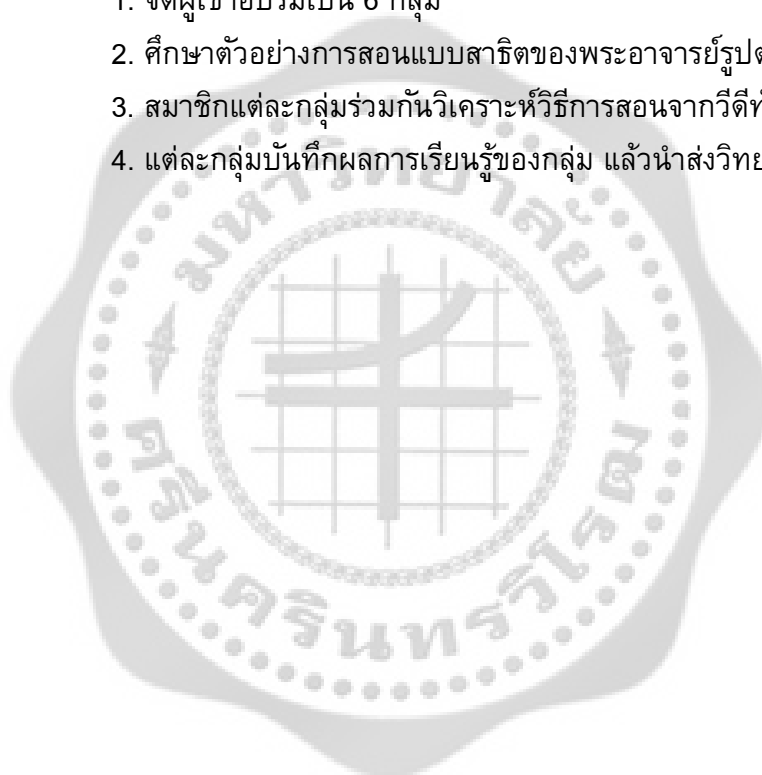
ใบกิจกรรม 4.2 รูปแบบพุทธวิธีสอนแบบสาธิต

เปิดวีดิทัศน์ตัวอย่าง ที่มีเนื้อหาสาระในประเด็นดังนี้

- ☞ หลักการสอนตามรูปแบบพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต
- ☞ ขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต

ดำเนินการดังนี้

1. จัดผู้เข้าอบรมเป็น 6 กลุ่ม
2. ศึกษาตัวอย่างการสอนแบบสาธิตของพระอาจารย์รูปต่าง ๆ จากวีดิทัศน์
3. สมาชิกแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์วิธีการสอนจากวีดิทัศน์
4. แต่ละกลุ่มบันทึกผลการเรียนรู้ของกลุ่ม แล้วนำเสนอวิทยากรประจำกลุ่ม

ใบบันทึกผลการเรียนรู้

ชื่อ.....ฉายา.....ผู้แทนกลุ่มที่.....

เรื่องที่ 4.2

กิจกรรมที่ 4.2

คุณลักษณะของพุทธวิธีสอนแบบสาธิต

ผลการวิเคราะห์ตามแนวคิดของกลุ่มใน

บันทึกสาระสำคัญ

ประเด็นดังต่อไปนี้

.....

1. หลักการสอนตามรูปแบบพุทธวิธีสอนโดย
การสาธิต.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ขั้นตอนพุทธวิธีสอนโดยการสาธิต.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

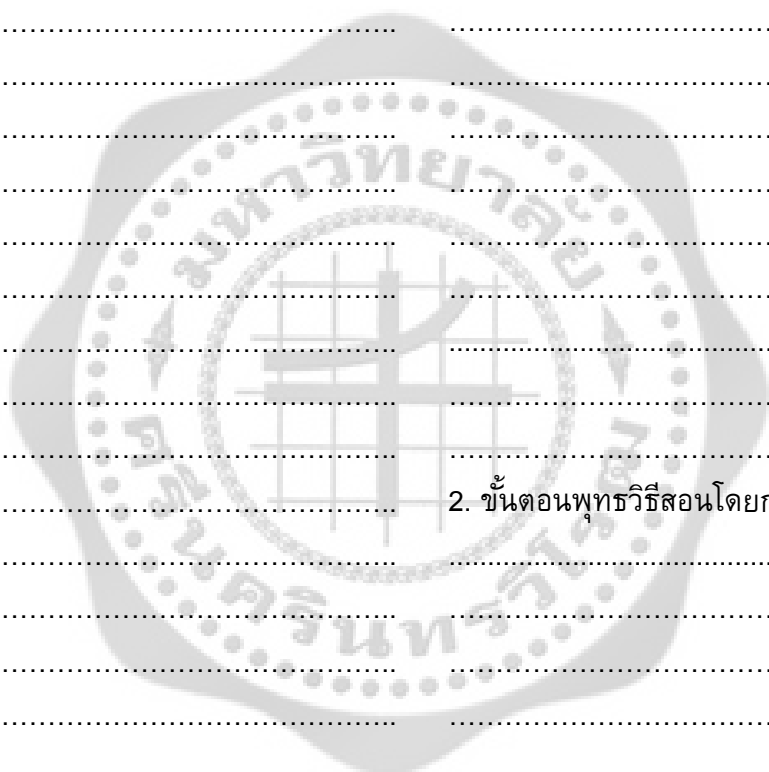
.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรม 4.3 การเขียนแผนการสอนแบบสาธิต

แนวคิด

การเขียนแผนการสอนแบบสาธิต เป็นการนำเสนอกระบวนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาที่ต้องการด้วยการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วนำไปสู่การสรุป

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถเขียนแผนการสอนแบบสาธิตได้

ระยะเวลา 60 นาที

เนื้อหา

การเขียนแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละชั่วโมง

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. จัดผู้เข้าอบรมเป็น 6 กลุ่ม ตามเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 4.1
2. แต่ละกลุ่มศึกษาเนื้อหาจากหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้วิเคราะห์ในกิจกรรม 4.1 แล้ววิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสมจะใช้วิธีการสอนแบบสาธิต
3. แต่ละรูปเลือกเนื้อหาที่สนใจทดลองเขียนแผนการสอนแบบสาธิต
4. สมาชิกแต่ละรูปเขียนแผนการสอนแบบสาธิตตามเนื้อหาที่เลือก

สื่อและอุปกรณ์

- หนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
- ใบกิจกรรม 4.3
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 4.3

การประเมินผล

- สังเกตจากการร่วมวิเคราะห์เนื้อหาในกลุ่ม
- สังเกตสมาชิกแต่ละรูปเขียนแผนการสอนที่ได้จากประเด็นที่วิเคราะห์

ใบกิจกรรม 4.3 การเขียนแผนการสอนแบบสาคิต

ศึกษาเนื้อหาจากหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แล้ววิเคราะห์เนื้อหาสาระในประเด็นดังนี้

☞ เนื้อหาที่เหมาะสมที่จะใช้วิธีการสอนแบบสาคิต

ดำเนินการดังนี้

1. รับหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
2. แต่ละรูปเลือกเนื้อหาที่สนใจ
3. สมาชิกแต่ละรูปเขียนแผนการสอนแบบสาคิตตามเนื้อหาที่เลือก
4. สมาชิกกลุ่มแต่ละกลุ่มเตรียมนำเสนอแผนการสอนที่เขียน
ต่อกลุ่มใหญ่ในกิจกรรมที่ 4.4
4. แต่ละรูปบันทึกสรุปผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอวิทยากรประจำกลุ่ม

กิจกรรม 4.4 การสอนโดยการสาธิต

แนวคิด

การฝึกปฏิบัติการสอนโดยการสาธิต เป็นวิธีการที่ให้ผู้เข้าอบรมมีความมั่นใจว่าตนเองมีความเข้าใจพุทธวิธีการสอนโดยการสาธิต จนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถปฏิบัติการสอนโดยการสาธิตได้

ระยะเวลา 180 นาที

เนื้อหา

การฝึกปฏิบัติการสอนโดยการสาธิต

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. ผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มฝึกปฏิบัติการสอนโดยการสาธิตตามแผนการสอนที่เขียนในกิจกรรม 4.3 และให้สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้เรียน
2. หลังจากที่แต่ละรูปสอนเสร็จแล้ว ให้วิทยากรหลักเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการสอนของแต่ละรูป
3. แต่ละกลุ่มสรุปขั้นตอนพุทธวิธีการสอนโดยการสาธิต

สื่อและอุปกรณ์

- ใบกิจกรรม 4.4
- ใบบันทึกผลการเรียนรู้ 4.4

การประเมินผล

- สังเกตจากการฝึกปฏิบัติการสอน
- สังเกตจากการร่วมอภิปราย
- การร่วมสรุป

ใบกิจกรรม 4.4 การสอนโดยการสาธิต

ศึกษาแผนการสอนที่เขียนในกิจกรรม 4.3 ดำเนินการในประเด็นดังต่อไปนี้

☞ ผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มฝึกปฏิบัติการสอนโดยการสอนโดยการสาธิตตามแผนการสอนที่เขียน

ดำเนินการดังนี้

1. จับสลากกลุ่ม เพื่อหาลำดับกลุ่มที่จะนำเสนอ
2. แต่ละกลุ่มให้สมาชิกตกลงกันเองว่า สมาชิกรูปใดจะเป็นผู้นำเสนอรูปแรก และลำดับถัดไปจนกว่าสมาชิกภายในกลุ่มจะเสนอครบทุกรูป
3. ให้สมาชิกทุกรูปในกลุ่ม ได้ปฏิบัติหน้าที่ทั้งเป็นผู้สอน และเป็นผู้เรียน
4. สมาชิกที่ได้รับการเรียกชื่อปฏิบัติการสอน
5. สมาชิกที่เหลือเป็นผู้เรียน
6. แต่ละรูปบันทึกผลการเรียนรู้ แล้วนำเสนอต่อวิทยากรประจำกลุ่ม

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2549). รายงานสรุปผลการดำเนินงานโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโครงการธรรมทัตนาจรปีงบประมาณ 2549.กรุงเทพฯ: กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม.
- เขียน วันทนียตระกูล. (2552). การเขียนแผนการสอน คือภารกิจของครู.กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 23 กรกฎาคม 2553 จาก http://www.lanna.mbu.ac.th/artilces/PlanBU_Khean.asp
- ชลธิชา มณี. (2553). วิธีสอนโดยใช้การสาธิต (Demonstration). สืบค้นวันที่ 24 กรกฎาคม 2553 จาก <http://portal.in.th/inno-cholticha/pages/1934/>
- ธีรวัสส์ บำเบ็ญบุญบารมี.(2550). โครงการธรรมศึกษาวิจัย พุทธวิธีในการสอน: ศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาตลอดจนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- บัลลังก์ โรหิตเสถียร. (2552). ข่าว190/2552 หรือการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา.(ออนไลน์) วันที่สืบค้น 6 มิถุนายน 2553 จาก <http://www.moe.go.th/websm/2009/jun/190.html>
- ประมุข สารพันธ์. (2552). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก.(ออนไลน์) วันที่สืบค้น 5 ธันวาคม 2552 จาก http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/menu2_2.htm .
- ประสาธ สืบคำ. (2547). การวางแผนการสอนและการเตรียมการสอน. (ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 24 กรกฎาคม 2553 จาก <http://www.sut.ac.th/tehu/activity/pdf/Plan.pdf>
- ผจญ คำชูสังข์. (2550). ปาฏิหาริย์ 3: รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้า 3 วิธี. (ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 23 กรกฎาคม 2553 จาก <http://pirun.ku.ac.th/~fhumpjk/title/patihariya3.doc>
- พระชยสร สมบุญมาก(สมบุญโง). (2543). พุทธวิธีในการสอน:สืบค้นจากพระไตรปิฎกสู่นตปิฎก.ปริชญานิพนธ์ กศ.ม(การศึกษาผู้ใหญ่).กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง 2514 เล่มที่ 4 พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1.(ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 23 กรกฎาคม 2553 จากhttp://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/tipitaka_seek.php
- เล่มที่ 13 พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมป็นณาสก. (ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 23 กรกฎาคม 2553 จาก http://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/tipitaka_seek.php
- เล่มที่ 19 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 11 สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค .(ออนไลน์).

- สืบค้นวันที่ 24 กรกฎาคม 2553 จาก http://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/r.php?B=19&A=10039&w=ธรรมจักร
- เล่มที่ 22 สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉกกนิบาต.(ออนไลน์).สืบค้นวันที่ 23 กรกฎาคม 2553 จาก http://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/v.php?B=22&A=4308&Z=4316&pagebreak=0
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9 ราชบัณฑิต). (2546). คำวัด: สมณสัญญา สมณสาธูป. ออนไลน์:วันที่สืบค้น 4 ธันวาคม 2552 จาก <http://www.kalyanamitra.org>
<http://watlantong.igetweb.com/index.php?mo=14&newsid=123950>
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2552ก). วิชฌูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- .(2552ข). ปัญหาครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน.(ออนไลน์) วันที่สืบค้น 30 มิถุนายน 2553 จาก <http://www.krobkruakao.com/ข่าว/3384/ก.ศธ.ถกปัญหาครูพระสอนศีลธรรมใน ร.ร.html>
- .(2552ค). คุณธรรมนำการคิดเพื่อเป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนคุณธรรม จริยธรรม. ออนไลน์:วันที่สืบค้น 12 มิถุนายน 2553.จาก http://www.krupra.net/v2/print.php?url=news_view&id=183
- พระธรรมปิฎก.(2542). พุทธวิธีในการสอน.(ออนไลน์) สืบค้นวันที่ 22 กรกฎาคม 2553 จาก <http://www.easyinsurance4u.com/buddha4u/>
- . (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 16
- . (2547). พุทธวิธีในการสอน.นครปฐม : วัดญาณเวศกวัน.
- พระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุลเถระ).(2550). ถามพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ตอบ เรื่องมรรค. กรุงเทพฯ: วัดปทุมวนาราม
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546). จรณะ 15.พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2546. (ออนไลน์) สืบค้นวันที่ 22 กรกฎาคม 2553 จาก http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=344
- พระพะยอม กัลยาโณ และค่านวณ ชานันโท.(2547). สมุดภาพเล่าพุทธประวัติ.(ออนไลน์) สืบค้นวันที่ 23 กรกฎาคม 2553 จาก http://www.easyinsurance4u.com/buddha4u/learn_0.htm
- พระพรหมมุนี (จันทฺ พุรหมฺคฺตุโต) .(2551). จริยาปิฎก หมวดทานบารมี 10 เรื่อง.กรุงเทพฯ: วัดบวรนิเวศวิหาร.
- พระมหานิพนธ์ ฐิตวีรคุณ. (2552). การต้อนรับผู้มาเยือน:ประเพณีที่นับวันจะลบลือนหายไป จากสังคมไทยปัจจุบัน.ออนไลน์ :วันที่สืบค้น 6 ธันวาคม 2552 จาก <http://www.apacnews.net/opinion/282.htm> .

- พระสุขุม สุขวาทโก. (2553). แบบฟอร์มการเรียนแผนการจัดการเรียนรู้.กรุงเทพฯ:
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย. (ถ่ายเอกสาร)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.(2553ก).โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.
(ออนไลน์) วันที่สืบค้น 10 มิถุนายน 2553 จาก[http://www.krupra.net/v2/
main.php?url=about](http://www.krupra.net/v2/main.php?url=about)
- .(2553ข). บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.(ออนไลน์).วันที่สืบค้น 13
มิถุนายน 2553.จาก [http://mediacenter.mcu.ac.th/data/caipyo/m2/Unit4/
unit4-1.php](http://mediacenter.mcu.ac.th/data/caipyo/m2/Unit4/unit4-1.php)
- .(2553ค). ราชวิชาพระพุทธศาสนาระดับชั้นมัธยมศึกษา.(ออนไลน์).วันที่สืบค้น 23
กรกฎาคม 2553. จาก<http://mediacenter.mcu.ac.th/data/caipyo/>
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย. (2553). โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.(ออนไลน์).
สืบค้นวันที่ 22 กรกฎาคม 2553 จาก [http://www.mbukruphra.org/index.
php?option=com_kunena&Itemid=2&func=view&id=15&catid=2](http://www.mbukruphra.org/index.php?option=com_kunena&Itemid=2&func=view&id=15&catid=2)
- มหาวิทยาลัยมหิดล.(2553). พุทธกิจประจำวัน 5 ประการและพุทธจริยา 3 ประการ.(ออนไลน์)
สืบค้นวันที่ 25 กรกฎาคม 2553 จาก [http://www.crs.mahidol.ac.th/
thai/buddhist56.htm](http://www.crs.mahidol.ac.th/thai/buddhist56.htm)
- สามารถ จันทร์สุรย์และกรรณิ์ อนุชูลี.(2548 :82). ประเพณีไทยในปัจจุบัน.กรุงเทพฯ: บริษัท
ทีชซิ่งเอ็ด จำกัด.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2550). สุดยอดวิธีสอนสังคมศึกษาและวัฒนธรรมนำไปสู่
การจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่.กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด
หอมรดกไทยเว็บไซต์. (2553).พุทธศาสนพิธี. สืบค้นวันที่ 24 กรกฎาคม 2553
จาก <http://www.thaiheritage.net/>
- วสิน อินทสร. (2545). พุทธวิธีในการสอน.(ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 23 กรกฎาคม 2553
จาก http://dharma-update.blogspot.com/2008/12/blog-post_4760.html
- วาริรัตน์ แก้วอุไร. (2553). การวางแผนการสอน.พิษณุโลก : ภาควิชาการศึกษา คณะ
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. (ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 22 กรกฎาคม 2553
จาก <http://gotoknow.org/blog/wareerat/66247>
- วิมล สาธุการ.(2553). วิธีสอนแบบบรรยาย.(ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 24 กรกฎาคม 2553
จาก <http://learners.in.th/blog/584/280975>

ภาคผนวก ค

คำกล่าวรายงานเปิดโครงการ
คำกล่าวเปิดโครงการฝึกอบรม

คำกล่าวรายงานเปิดโครงการฝึกอบรม

วันที่ 24 กันยายน 2553

.....

กราบเรียน พระธรรมโกศาจารย์ ศาสตราจารย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กระผม พระราชรัตนมงคล นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ รู้สึกเป็นเกียรติและปลื้มปิติที่พระเดชพระคุณได้กรุณามาให้คำติชมและเป็นประธานเปิดการฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ในวันที่

ในโอกาสนี้ กระผมขอกราบเรียนความเป็นมาของการฝึกอบรมโดยสังเขป ดังนี้ ประเทศไทยของเรานั้น พระพุทธศาสนายู่คู่กับสังคมไทยมานาน วิถีชีวิตของชาวไทยส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวไทยร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนา ได้นำหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยตราบเท่าทุกวันนี้

ดังนั้น เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์การจัดการศึกษาของไทยจะพบว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนเกิดขึ้นในวัด ศาลาวัดเป็นอาคารเรียน ศิษย์วัดเป็นนักเรียน พระสงฆ์เป็นครู ต่อมาเมื่อทางราชการ

ได้เข้ามาบริหารจัดการ การศึกษาอย่างเต็มรูปแบบแล้ว พระสงฆ์ได้หมดบทบาทในการเป็นครูทางราชการได้จัดให้มีข้าราชการครูเป็นผู้สอนในโรงเรียนซึ่งตั้งอยู่ในวัดนั้นๆ

สภาพของวัดกับโรงเรียนจึงห่างกันออกไปทุกขณะ นักเรียน เยาวชนออกห่างจากศีลธรรมอันดีงาม ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมามากมายประการ ดังเป็นที่ทราบกันอยู่ในทุกวันนี้

การนำศีลธรรมอันดีงามให้เข้าถึง นักเรียน เยาวชน ดังกล่าวนั้น เริ่มแรกเกิดจากพระนิสิตของมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ได้จัดกิจกรรม โดยการเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน เรียกพระนิสิตดังกล่าวนั้นว่า “พระธรรมวิทยากร” เหตุการณ์ดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นเมื่อ 30 กว่าปีมาแล้ว (2519-2523) ซึ่งขณะนั้นกระผมยังเป็นสามเณร เรียนอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ณ โรงเรียนวชิรมกุฏ วัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ

ครั้นต่อมา ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2546-2547 กระผมเข้าศึกษาในระดับปริญญาโท ณ สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ก่อนจบการศึกษา ในการทำวิจัยระดับปริญญาโทนั้น กระผมจึงมีแรงจูงใจให้ทำรายงานการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูพระสอนศีลธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติงานสอนในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร” ซึ่งพบว่า ครูพระ

มีความต้องการที่จะได้รับการพัฒนาเกี่ยวกับการสอนศิลปะอยู่หลายประการ เช่น ด้านสื่อการสอน ด้านการพัฒนาหลักสูตร เป็นต้น

จากผลของการวิจัยครั้งนั้น ทำให้กระผมมีความมุ่งมั่นที่จะผลักดันกิจกรรมของครูพระให้ได้รับการสนับสนุนมากขึ้น ซึ่งต่อมากะผมได้มีโอกาสสนทนากับ ดร.สิริกร มณีรินทร์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น ได้เจริญพรท่านว่า พระสงฆ์ที่มีความรู้ในปัจจุบันนี้มีมาก หลายรูปจบปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก แต่ท่านเหล่านั้นไม่ได้มีบทบาทในการสอน จึงขอเจริญพรท่านรัฐมนตรีได้โปรดสนับสนุนให้ท่านเหล่านั้นได้เข้าไปสอนศิลปะในโรงเรียนด้วย

ดังนั้น เมื่อโครงการครูพระสอนศิลปะเกิดขึ้นใน ปี พ.ศ. 2548 กระผมจึงเชื่ออย่างสนิทใจว่า คงได้รับการผลักดันจากอดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านนั้น ทำให้พระสอนศิลปะที่มีอยู่ในขณะนั้นจำนวนแปดร้อยรูป เพิ่มขึ้นมาหนึ่งหมื่นรูปในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.2548 เมื่อกระผมเข้าศึกษาในระดับปริญญาเอก ในสาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กระผมจึงสนใจที่จะทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับพระสอนศิลปะ

ในโรงเรียน โดยได้ศึกษาความคิดเห็นของพระสอนศิลปะในโรงเรียนที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง พบว่า พระสอนศิลปะมีร้อยละ 97.70 มีความประสงค์จะเข้ารับการศึกษาผู้ใหญ่ และเมื่อกระผมได้นำประเด็นดังกล่าวเสนอต่อคณาจารย์สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ผู้ใหญ่ จึงได้รับการอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศิลปะระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศิลปะตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ”

บัดนี้ กระผมได้สร้างหลักสูตรดังกล่าวตามกระบวนการวิจัยเรียบร้อยแล้วและได้จัดให้มีการฝึกอบรมพระสอนศิลปะในวันนี้ เพื่อประเมินผลการใช้ของหลักสูตรที่กระผมพัฒนาขึ้น

หัวข้อวิทยานิพนธ์ดังกล่าวนี้ ได้รับความสนใจและได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน เช่น บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้ให้การสนับสนุนทุนส่วนหนึ่งในการทำวิทยานิพนธ์ นักแสดงของไทยทีวีสีช่อง 3 ได้แสดงสาริตศาสนพิธีเพื่อใช้เป็นสื่อของการฝึกอบรมครั้งนี้ โรงเรียนวิทยาการจัดการเพชรเกษม โดย ดร.อรพรรณ สินประสงค์ ได้สนับสนุนให้ใช้สถานที่ของโรงเรียนในการฝึกอบรม

บัดนี้ ได้เวลาอันควรแล้ว กระผมขอประทานโอกาสให้ ดร.อรพรรณ สินประสงค์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวิทยาการจัดการเพชรเกษม จุฑารูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และขออาราธนาพระเดชพระคุณ ได้โปรดให้คณาจารย์และผู้เข้ารับการฝึกอบรม และเปิดการฝึกอบรมต่อไป

คำกล่าวเปิดโครงการฝึกอบรม

คำกล่าวเปิดโครงการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรม

ณ โรงเรียนวิทยากรจัดการเพชรเกษม

วันศุกร์ ที่ 24 กันยายน 2553

โดยพระธรรมโกศาจารย์

.....

ท่านพระเถรานุเถระ และมีท่านเจ้าคุณ พระราชรัตนมงคล เป็นต้น เป็นประธาน ท่านผู้อำนวยการวิทยากรจัดการเพชรเกษม ดร.อรพรรณ สิ้นประสงค์ พร้อมคณะผู้บริหาร คณาจารย์แขกผู้มีเกียรติทุกท่าน

ขออนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง ต่อการจัดกิจกรรมการอบรมครูพระสอนศีลธรรมในครั้งนี้ ซึ่งเป็นความดำริ ริเริ่มของท่านเจ้าคุณพระราชรัตนมงคล มีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาหลักสูตร การฝึกอบรมครูพระสอนศีลธรรม ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่สำคัญ เพราะว่าปัจจุบันนี้ เรามีพระสอน ศีลธรรมในสถานศึกษา ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุน ทั้งมหา วิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัยมีจำนวนมากกว่า 24,000 รูป ทั่วประเทศ ในจำนวนนี้มีความต้องการ การฝึกอบรมการพัฒนา เพราะเหตุที่ว่า บทบาทของครูพระสอนศีลธรรมนั้น เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ที่ว่าสำคัญและจำเป็นเพราะว่า การศึกษาในปัจจุบันต้องการที่จะสร้างให้เป็นทั้งคนดีและคนเก่ง วิชาที่จัดการศึกษารายวิชา ต่างๆ ในโรงเรียนทำให้เด็กเป็นคนเก่ง แต่ถ้าถามว่าวิชาไหนที่ทำให้เด็กเป็นคนดี ดูแล้วก็จะไม่มี มาก

และในวิชาที่ทำให้เด็กเป็นคนดี ก็คือวิชาพระพุทธศาสนา ทำอย่างไรที่จะทำให้การสอนวิชา พระพุทธศาสนา สามารถทำให้เด็กเป็นคนดีสอนให้เด็กเป็นคนดี หลายปีมาแล้ว เคยประชุม ร่วมกัน การทำหลักสูตร น่าจะสักประมาณ 20 กว่าปีมาแล้วเนื่องจากหลักสูตรวิชา พระพุทธศาสนาในโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการกับฝ่ายเรานี้ก็ ตกลงกันไม่ได้ว่าจะสอนวิชา พระพุทธศาสนาในโรงเรียนก็คาบต่อสัปดาห์ เราก็เรียกร้องกันว่าประมาณว่า 2 คาบ เป็นอย่างน้อยและให้เป็นวิชาบังคับด้วย เพราะวิชานี้เป็นเรื่องสำคัญ

ในสมัยนั้น ทางกระทรวงเขาก็ตอบดี เขาตอบมาว่า พระคุณเจ้า ถ้าสอนให้เด็กเป็นคน ดี ไม่ใช่สอนแต่วิชาการทางพระพุทธศาสนา แต่ว่าฝึกอบรมให้เด็กเป็นคนดีมีศีลธรรมได้ จะสอน ก็คาบต่อสัปดาห์ก็คุ้ม เพราะว่า ปัญหาของเขาไม่ได้อยู่ที่เด็กไม่ได้มีความรู้ แต่อยู่ที่ความ ประพฤติ ถ้าแก้ไขพฤติกรรมของเด็กได้ ให้เด็กเป็นคนดีก็จะคาบโรงเรียนก็ยอม

แม้กระทั่ง ที่วิทยากรจัดการก็มีเหมือนกัน มันไม่ได้อยู่ที่เราไปให้ความรู้ ว่า อธิธำมท 4 คืออะไร ปฏิจจสมุปปาท คืออะไร แต่จะทำอย่างไรที่จะสร้างพฤติกรรมที่ดีงามให้เกิดขึ้นกับเด็ก

และโรงเรียนต้องการมาก โรงเรียนไหนถ้าสามารถสอนให้เป็น ให้เด็กเป็นคนดี ผู้ปกครองก็เบาใจ และเขาก็อยากจะเอาเด็กเข้ามาเรียน

เมื่อ 7 วันที่ผ่านมา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ขอให้มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยประเมินโรงเรียนวิถีพุทธทั่วประเทศ และก็เรียกว่า โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำทั่วประเทศ กลั่นกรองคัดสรร จนเหลือ 100 โรงเรียน และก็มอบประกาศนียบัตร ว่าเป็นโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ เป็นโรงเรียนต้นแบบ 100 โรงเรียน ผู้อำนวยการสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานก็สนับสนุนตรงนี้ และก็มอบประกาศนียบัตรไปเรียบร้อย โรงเรียนเหล่านี้มีชื่อเสียงในการสร้างเด็กให้เป็นคนดี ผู้ปกครองต้องการโรงเรียนเหล่านี้ เพราะว่าเมื่อจบไปแล้วมีความเบาใจ แต่ว่า 100 โรงเรียนแค่เป็นโรงเรียนต้นแบบ เขาอยากเห็นโรงเรียนทั่วประเทศเป็นอย่างนั้นและถามว่าใครจะมีส่วนในการผลักดันให้เป็นอย่างนั้น ครูประจำการที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาก็ยังไม่พร้อมที่จะพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ ต้องอาศัยพระสงฆ์ที่แหละเข้าไปช่วยสอน แล้วก็ช่วยพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนคุณธรรม หรือโรงเรียนวิถีพุทธก็ตาม ซึ่งตรงนี้เอง มีคำถามว่า บทบาทของเรา กับครูประจำการที่สอนวิชาการเสริมกันอย่างไร ที่แน่ๆ ก็คือว่า แต่ละฝ่ายก็มีจุดที่จะต้องพัฒนา เรียกว่า เสริมจุด จุดอ่อนของกันและกันให้มันแข็งแรงขึ้น ครูประจำการมีความรู้ในทางวิชาครูอย่างดี เทคนิควิธีการสอนก็ดี สื่ออุปกรณ์ก็รู้ แต่ไม่รู้ธรรมะ พวกเรานี้รู้ธรรมะเป็นอย่างดี ถ้าได้มีการฝึกอบรม ในวิชาการครู ในจิตวิทยาพัฒนาการ การใช้สื่ออุปกรณ์ การประเมินผล การวางแผนการสอน เราก็จะเป็นครูพระที่สมบูรณ์ และลองคิดดูว่า เราจะอบรมพระดังกล่าวนี้ จำนวน 2 หมื่นกว่ารูป

ปัจจุบันยังไม่มีหลักสูตร ท่านเจ้าคุณครับ ยังไม่มีหลักสูตร สำหรับการฝึกอบรม ที่มันใจได้ว่าจะให้พระของเรามีประสิทธิภาพอย่างที่ว่า มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในส่วนที่ผมรับผิดชอบ ก็ยังไม่สามารถที่จะพัฒนาหลักสูตรให้ถึงขั้นนั้น มีหลักสูตรเฉพาะกิจ ประการที่ 1

ประการที่ 2 งบประมาณในการฝึกอบรมก็น้อย ทางรัฐบาลก็ตั้งมาเฉพาะแค่ค่าตอบแทน แต่ถ้าจะตระเวนอบรมกันทั่วประเทศ ต้องมีงบประมาณเพิ่มขึ้น และถ้าจะให้มีงบประมาณเพิ่มขึ้นที่ว่า ก็ต้องมีหลักสูตรที่เป็นที่ยอมรับ ซึ่งกระผม คิดว่า การด่าริ ริเริ่ม ในการทำโครงการนี้จะนำไปสู่ผลที่พึงปรารถนา ก็คือหลักสูตรที่สามารถใช้ในการฝึกอบรมได้ สำหรับพระ 2 หมื่นกว่ารูป เพราะฉะนั้นการที่เราทำโครงการนี้ โดยการสนับสนุน ของทางวิทยาการจัดการก็ดี ความร่วมมือของทุกฝ่าย อย่างที่ท่านเจ้าคุณพระราชรัตนมงคลกล่าวก็ดี และความร่วมมือของพวกเราทุกรูป ที่มาอยู่ ณ ที่นี้ก็ดี มันจะมีผลกระทบสัมพันธ์ ต่อการสอนวิชาศีลธรรม หรือวิชาพระพุทธศาสนา ในสถานศึกษา และก็อย่างที่ท่านเจ้าคุณพระราชรัตนมงคลได้กล่าวแล้วว่า เรื่องของการสอนศีลธรรมหรือสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในสถานศึกษา เริ่มมาในอดีต เป็น 100 ปีแล้ว และที่จริงก็คือ เริ่มที่มหามกุฏราชวิทยาลัย ที่วัดบวร โดยที่เราทิ้งรากกันดีถึงพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 ที่มีไปถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่ง

ในช่วง 100 ปี ที่ผ่านมาแล้วนั้น มหามกุฏราชวิทยาลัย ที่วัดบวรนิเวศวิหาร พัฒนาก้าวหน้า ทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นแบบอย่างของฝ่ายบ้านเมืองได้อย่างดี รัชกาลที่ 5 ก็ทรงมีพระราชหัตถเลขา ไปถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้าว่า **“อย่าคิดแต่การข้างวัด”** ประโยคนี้น่าคิดนะ ครับ อย่าคิดแต่การข้างวัด ให้เอาใจใส่ในการสอนเด็กนักเรียนข้างนอก ก็คือคฤหัสถ์ด้วย

มหามกุฏราชวิทยาลัย ที่เป็นแบบฉบับ เป็นความสำเร็จนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า พระองค์นั้น ได้ทำเป็นอย่างดี แต่อยากจะอาศัยพระบารมีพระองค์ท่าน มาจัดการศึกษาให้เด็ก ด้วยและให้พระไปช่วยสอน เหตุผลที่ให้พระไปช่วยสอนเด็ก นอกจากการสอน กอ ขอ นะโม อ่านออกเขียนได้แล้ว ต้องการให้เราสอนศีลธรรมอย่างที่เราทำนี่แหละ รัชกาลที่ 5 มีสายพระเนตรที่ยาวไกล ในพระราชหัตถเลขา ทรงแสดงความห่วงใยว่า **“ต่อไปภายหน้า ถ้าคนรู้หนังสือมากขึ้นแต่ไม่มีศีลธรรม ก็จะใช้ความรู้นั้น เป็นไปเพื่อการโกง การเบียดเบียนกันมากขึ้น”** เพราะฉะนั้น ทรงเห็นความสำคัญว่า พระต้องรีบเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน และการที่สมเด็จพระสมณเจ้ากรมวชิรญาณวโรรส สนใจ สนพระทัย ในการสอนพระด้วยกัน น่าจะไม่เพียงพอ เพราะฉะนั้น พระองค์ทรงใช้คำว่า **“อย่าคิดแต่การข้างวัด”** ความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 ซึ่งเราก็อ้างกัน และเราก็อ้างกันดี ผมก็ขอนำมาย้ำอีกทีหนึ่ง ก็คือว่าการสอนศาสนาในโรงเรียนที่เรากำลังทำนี้

การสอนศาสนาในโรงเรียนทั้งในกรุงและหัวเมือง จะต้องให้มีขึ้น อันนี้เป็นพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 ว่า มันจะต้องมีการสอนศาสนา คือวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนที่รัชกาลที่ 5 ได้ทรงกำหนดไว้ 100 ปีมาแล้ว การสอนศาสนาในโรงเรียนทั้งในกรุงและหัวเมือง จะต้องให้มีขึ้น ให้มีความวิตกไปว่า **“เด็กชั้นหลัง จะห่างเหินจากการพระพุทธศาสนา จนเลยคนไม่มีธรรมะในใจมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น จะถือว่า เหมือนอย่างทุกวันนี้ คนที่ไม่รู้อะไรก็มีมาก ต่อไปภายหน้า ถ้าเป็นคนที่ได้เล่าเรียน คงจะประพฤติตัวดีกว่าคนที่ไม่ได้เล่าเรียนนั้น หากไม่ คนไม่ได้มีธรรมะเป็นเครื่องดำเนินตาม คงจะหันไปทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้น้อย ก็จะไม่ค่อยคล่อง ถ้าไม่สนิท ถ้ารู้มาก ก็โกงคล่องมากขึ้น และโกงพิสดารมากขึ้น”** แหม ยิ่งกับทำนายถูกแป๊ะเลย ที่รัชกาลที่ 5 ห่วงมา 100 ปีว่าจะโกงได้คล่องและพิสดารมากขึ้น ยิ่งกับตาเห็นเลยนะ แล้วยังไม่รู้ว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร ในบ้านเมืองเราเรื่องโกงอะไรต่างๆ เฉพาะตัวอย่างเดียว ที่ทรงยกตัวอย่างว่า ปัญหาในทางศีลธรรมมันจะเกิดขึ้น คนเรียนมากรู้มาก เก่งมากขึ้น ไม่ได้หมายความว่าดีมีศีลธรรม และข้อมูลที่ยืนยันว่า ประเทศไทยนั้นมีการโกงมากขึ้น คืออะไร คือการจัดลำดับประเทศในโลกว่าประเทศไหนมีความโปร่งใสเท่าไร โกงน้อยเท่าไร คำเรียกว่า Transparency ลำดับความโปร่งใสของประเทศ ในโลกนี้ 100 กว่าประเทศ ลำดับต้นๆ แสดงว่าโกงน้อย หรือไม่โกงเลย อย่างประเทศสิงคโปร์ อยู่ในอันดับที่ 4 ของโลก มีความโปร่งใส โกงน้อย ประเทศไทยก็อยู่ประมาณอันดับที่ 80 ห่างจากสิงคโปร์เท่าไร สิงคโปร์นั่นถือว่าโปร่งใสอันดับหนึ่งของเอเชีย

ประเทศไทยยังไวกี่ยังชนะเขมรอยู่ 80 ครั้ง อันนี้เองเป็นความหวังโยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าทำอะไร อย่างน้อย จะทำเมืองไทยใสสะอาด แล้วถ้าเราไม่ปลูกฝัง ไม้อ่อนดีตั้งแต่ตั้งแต่วัยเด็ก โตขึ้นจะทำอะไร ตอนนีปัญหาบ้านเมืองมันคงจะต้องปลูกฝังกันตั้งแต่อยู่ในโรงเรียน มิฉะนั้นเราก็ไม่รู้จะทำอย่างไรกับบ้านเมืองนี้

ใครที่ไปต่างประเทศ แถวญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไกลๆ บ้านเรา อาคารที่สร้างนี้ ถ้าสูงขนาดนี้ จะแพงกว่านี้ 5 เท่า ถึง 10 เท่า ถ้าไป พวกเราลองสังเกตดู แพงกว่านี้ 5 เท่าถึง 10 เท่า เพราะอะไร เพราะภัยธรรมชาติ แผ่นดินไหว เวลาออกแบบสร้างอาคาร โบสถ์ วิหาร และก็อาคาร อย่างโรงแรม เสาไม้ เสาทองสามคนโอบ ถ้าสูงขนาดนี้ เสาใหญ่มาก ต้องกันแรงสะเทือนได้เวลา แผ่นดินไหว เพราะฉะนั้น การคิดสร้างอาคารให้แข็งแรงต้องเผื่อภัยธรรมชาติ สร้างแบบนี้ไม่ได้หรอก แต่ประเทศไทยสร้างได้ อาคารสถานที่แบบนี้ตรงตามมาตรฐาน เพราะเราโชคดีตรงที่ เราไม่อยู่ในเขต แปะซิกฟิกริง คือวงแหวนภูเขาไฟ รอบมหาสมุทรแปซิฟิก ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินโดนีเซียมีภูเขาไฟใต้ดินทั้งนั้น แผ่นดินไหวเรื่อย ประเทศไทยโชคดี ภัยธรรมชาติไม่มี สร้างอะไรก็ไม่แพงแต่ไม่รู้เป็นยังไง ถนนทรุดอยู่เรื่อย อาคารก็พังเองอยู่เรื่อย ทั้งๆ ที่ไม่มีแผ่นดินไหว สร้างไม่ได้มาตรฐาน ถ้าถามว่า เพราะอะไร ก็เหมือนกับ รัชกาลที่ 5 ท่านทรงหวังโย รู้มากก็ไม่ได้คล่องและพิสดารมากขึ้น

เพราะฉะนั้น รัชกาลที่ 5 ก็ทรงขอให้คณะสงฆ์ เข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เพื่อป้องกันปัญหาที่ว่ามา แต่จะด้วยอะไรก็ตาม พระได้หายไปจากโรงเรียนเกือบ 100 ปีหมายถึงว่า ทางราชการไม่มานิมนต์ กว่าจะมานิมนต์อย่างเป็นทางการก็เมื่อ 5 ปีที่แล้ว หมายความว่ากระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดอัตราสำหรับนิมนต์พระสงฆ์ 20,000 กว่ารูป อย่างเป็นทางการ เพราะฉะนั้นมันก็เหมือนกับว่า ตอนนี่สิ่งที่พวกเรากำลังทำ ไปสนองพระราชปฏิญาณรัชกาลที่ 5 แล้วเท่ากับดำเนินนโยบาย ของคณะสงฆ์ที่เริ่มจากวัดบวรนิเวศวิหาร ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น แล้วก็สิ่งที่ถ้าหายพวกเราก็คือว่า เราไปทำอะไร เวลาเข้าไปในโรงเรียน แนนอนที่สุด

ข้อที่ 1 คือสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ท่านจะต้องรู้หลักสูตร รายวิชานี้ว่าคืออะไร และวางแผนการสอนเป็นอย่างดี

ข้อที่ 2 สอนอย่างเดียวไม่พอ ท่านต้องฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม หรือศีลธรรมให้เด็ก เป็นคนดีมีศีลธรรม อย่างที่ได้เรียนมาแต่ต้น ถ้าสอนให้เด็กเป็นคนดีได้ จะเอาที่คาบเขาก็ยอม แต่ละโรงเรียนประสงค์อย่างนั้น

ข้อที่ 3 ขอให้ไปช่วยสอน หรือติวเด็กเตรียมสอบธรรมศึกษา เราอยากให้เห็นเด็กในอนาคตมีความรู้พื้นฐาน อย่างน้อยธรรมศึกษาเอก

ในศรีลังกา เด็กที่จบมัธยมปลายทุกคนจบธรรมศึกษาด้วย จบธรรมศึกษาแล้วยังไม่พอ ใครจะสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ถ้าเป็นครูประจำการ นอกจากจบธรรมศึกษาแล้ว ตอนเรียนในมหาวิทยาลัย ต้องไปสอบธรรมมาจริยะด้วย ใน 4 ปี เขามีการสอบธรรมมาจริยะ

การเป็นอาจารย์สอนวิชาพระพุทธศาสนา แล้วเมื่อได้ธรรมมาจริยะแล้ว จึงสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน มันคือลายเส้น แสดงว่าเขาต้องเรียนวิชาธรรมศึกษา 3 ปี จบแล้วไปเรียนวิชาครูพระพุทธศาสนา เรียกว่าธรรมมาจริยะ ตรงนี้เขาทำได้ดี ปีหนึ่งมีสอบธรรมศึกษา ประมาณ 3 ล้านคน จากพลเมืองแค่ 20 ล้าน ทุกปี พระจัดทั่วประเทศ เพราะฉะนั้นก็อยากจะเห็นบทบาทของพวกเราในด้านนี้เหมือนกัน

และข้อที่ 4 ท่านอยากจะเห็นพวกเราไปส่งเสริมโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำทั้งหลาย โดยเฉพาะที่เรียกกันว่า โรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งเริ่มในสมัยรัฐมนตรีช่วยสิริก มณีรินทร์ ท่านสิริกมีการผลักดันตรงนี้ แล้วทำให้การตื่นตัว การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน แต่ก็เริ่มกันมาเรื่อยๆ

เพราะฉะนั้นจึงถือว่า ถ้าพวกเราประสบความสำเร็จ ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน หมายถึงครูพระ ก็จะเป็นคุณูปการแก่บ้านเมืองอย่างยิ่ง นอกจะทำให้คนเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะต้องให้เด็กนั้นเข้ามาสู่ทางแห่งศีลธรรมไม่ต้องมีปัญหาบ้านเมืองอย่างที่รัชกาลที่ 5 ได้เคยปรารภเอาไว้ และที่สำคัญคือว่า ถ้าพวกเราล้มเหลว เข้าไปสอนแล้ว ประเมินแล้ว ปรากฏว่าไม่ได้ผล เด็กก็ไม่ได้ดีขึ้น แล้วเรียนวิชาพระพุทธศาสนาก็เบื่อ เพราะไม่มีการสอนที่ดี กระผมก็หวังว่า วันหนึ่ง ครูพระก็ต้องออกจากโรงเรียน เหมือนที่เขาเคยนิมนต์ออกมาที่แล้วและเมื่อนิมนต์ออกมาครั้งแล้ว เสียเวลาอีก 100 ปี กว่าจะได้กลับไปสมัยนี้ และถ้าสมัยนี้ล้มเหลว อีก 300 ปี ก็ไม่ได้กลับไปอีก

เพราะฉะนั้นในยุคเรา อย่าให้รุ่นหลังตราหน้าว่า เพราะรุ่นพี่ทำไม่ดี เราจึงต้องโดน เขานิมนต์ออกจากโรงเรียนและไม่ได้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนอีกเลย ตั้งแต่สมัย รุ่นเรานี้แหละ เหมือนกับพวกเรานี้ก็ค่อนข้างคอยในใจว่า ท่านสมัยก่อนสอนอีกทำไหน ครูประจำการยึดไปหมด แล้วไม่นิมนต์พระไปสอนอย่างเป็นทางการอีกเลย แม้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า จัดตั้งโรงเรียนในวัด ให้กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สนับสนุนทั่วประเทศ ในหัวเมือง พอถึงรัชกาลที่ 6 เขานิมนต์ออกจากโรงเรียนหมดเลย ในสมัยรัชกาลที่ 9 กลับมาอีกครั้งหนึ่ง สอนให้ดีขึ้นครับ อย่าให้เขากระชับพื้นที่ หรือยึดพื้นที่คืน ในรุ่นเรา และจัดตรงนี้สำเร็จ เราไปยึดพื้นที่คืนดีกว่า ก็โดยที่มีการเตรียมการอย่างดี ภาษีต่งรั้ง เขาบอกว่า **“A Job a well we done is a job half done”** การเริ่มต้นที่ดี เท่ากับสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง เริ่มต้นที่ดี ก็คือ อย่าเข้าไปสอนโรงเรียนโดยการไม่มีการเตรียมการเป็นเด็ดขาด ในส่วนตัวท่านทั้งหลายก็คงทราบ ไม่เตรียมการสอนไม่เตรียมศึกษาเด็ก ไม่เตรียมอะไรเลย ทำให้เด็กเบื่อวิชาพระพุทธศาสนา ในที่สุด ถ้าทำกันอย่างนี้มากๆ วิชาพระพุทธศาสนาจะหมดไปจากโรงเรียน ผมมักจะใช้คำที่แรงนะครับ

**“ใครที่สอนโดยไม่มี การเตรียมการ ไม่ว่าจะขึ้นธรรมาสันเทศน์ ไม่ว่าจะสอน
ในโรงเรียน โดยไม่มี การเตรียมการ เป็นอนันตริยกรรมอย่างหนึ่งต่อพระพุทธศาสนา
เพราะทำให้คนเบียดพระพุทธศาสนา แล้วจะทำให้พระพุทธศาสนาของเราหมดพลาญภาพ”**

ฉะนั้น ผมจึงหวังว่า โครงการที่เราทำกันในวันนี้ จะเป็นการจุดประกายให้มีการ
เตรียมการเตรียมตัว ฝึกอบรมกันมากขึ้น และโครงการนี้จึงจะมีประโยชน์ไพศาล ผู้ที่เกี่ยวข้อง
ทั้งปวง จึงเชื่อว่าได้ทำงานที่ยิ่งใหญ่ เริ่มตั้งแต่ ท่านเจ้าคุณพระราชาธิบดีมงคล ท่านดร.อรพรรณ
สินประสงค์ และวิทยาการจัดการ ที่ให้การสนับสนุนให้ความร่วมมือ วิทยาการทั้งหลาย และทุก
ฝ่ายทุกท่านถือว่าเป็นกุศลกรรมที่น้อยโมทนา จึงขออนุโมทนาทุกรูป ทุกท่าน ที่มาร่วมกันใน
ครั้งนี้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ไพศาลต่อไป จึงขอถือโอกาสนี้ เปิดการประชุมฝึกอบรมสัมมนาในครั้งนี้

และขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงมารวม และกุศลความดีที่บำเพ็ญกุศลเพื่อการสอน
ศีลธรรมในโรงเรียน ด้วยการสอนเองก็ดี ด้วยการอุปถัมภ์บำรุงสนับสนุนก็ตาม จงมารวมกันเป็น
ตบะ เป็นเดชะ เป็นพะละวะปัจจัย อำนวยอายุพรให้ โครงการนี้ประสบความสำเร็จ สมกับที่ตั้ง
วัตถุประสงค์ไว้ทุกประการ ขอทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดโครงการนี้ เจริญงอกงามไพบุลย์
ยิ่งๆ ขึ้นไป ในร่มธรรมแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประสบจตุรพิธพรชัย คืออายุ
วรรณะ สุขะ พละ มีปฏิภาณธรรมสารสมบัติ ปรรณาสังได้ที่ขอบประกอบด้วยธรรม ก็ขอให้
ความปรารถนาเหล่านั้น จงพลันสำเร็จ จงพลันสำเร็จ จงพลันสำเร็จ สมมนโรสมุ่งมาตปรารถนา
ทุกประการตลอดกาลนานเทอญฯ

.....

ภาคผนวก ง

ภาพกิจกรรมการฝึกอบรม

ภาพประกอบ 11 กิจกรรมการฝึกอบรม

เวที

สอบถามข้อมูล

ลงทะเบียน

มอบหมายงาน

เตรียมพร้อม

บรรยากาศห้องประชุม

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

ถวายสักการะพระธรรมโกศาจารย์

กล่าวรายงาน

ประธานเปิดงาน

ผู้เข้ารับการอบรม

ดารามาร่วมงาน

แขกผู้มีเกียรติ

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

ประธานร่วมงาน

ทดสอบความรู้ก่อนอบรม

ดำเนินการอบรม

กิจกรรมกลุ่ม

พักผ่อนภัตตาหาร

เข้าอบรมต่อ

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

นำเสนอผลงานกลุ่ม

สื่อประกอบการอบรม

พักผ่อนน้ำปานะ

นำเสนองานเดี่ยว

นำเสนองานเดี่ยว

นำเสนองานเดี่ยว

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

วิทยาการบรรยายประกอบสื่อ

ปรึกษางาน

อบรมต่อ

การใช้สื่อที่เหมาะสม

ให้คำแนะนำเพิ่มเป็นรายบุคคล

ย้ำให้เข้าใจ

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

กิจกรรมกลุ่ม ต่อ

กิจกรรมกลุ่ม

ทดสอบความรู้หลังการอบรม

มอบวุฒิบัตร

ปิดการฝึกอบรม

ถ่ายภาพเป็นที่ระลึก

ประวัตย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร)
วันเดือนปีเกิด	15 พฤษภาคม 2503
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดบวรนิเวศวิหาร แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
สถานที่ทำงาน	สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศวิหาร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2514	ประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านโคกสำราญ-พรสวรรค์ จังหวัดหนองคาย
พ.ศ.2519	ประถมศึกษาปีที่ 7 สนามสอบสำหรับบุคคลภายนอก กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.2523	มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวชิรมกุฏ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.2528	มัธยมศึกษาปีที่ 5 หน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน ประเภทบุคคลภายนอก สนามสอบเทพศิรินทร์ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.2531	ประกาศนียบัตรพิเศษวิชาการศึกษา (พ.กศ.) กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ.2532	ประกาศนียบัตรประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ.2543	รัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมือง การปกครองเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
พ.ศ.2547	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.2554	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (กศ.ด.) สาขาการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร